

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Departament de Biblioteconomia i Documentació

Programa de doctorat Educació moral i democràcia 1998-2000

**LES BIBLIOTEQUES DE PRESÓ A
CATALUNYA**

Tesis doctoral que presenta ANDREU SULÉ DUESA
per optar al títol de doctor en Documentació
per la Universitat de Barcelona

Director: Dr. ERNEST ABADAL I FALGUERAS

Barcelona, abril de 2005

Agraïments

Vull expressar el meu agraïment al Dr. Ernest Abadal i Falgueras per la seva entusiasta direcció d'aquesta tesis.

A totes les bibliotecàries i bibliotecaris de les presons de Catalunya, per la seva col·laboració, paciència i professionalitat al llarg de tot el procés de recollida de dades sobre l'estat actual dels seus serveis. Sense la seva desinteressada ajuda aquesta tesis mai s'hagués pogut realitzar.

Al personal de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, i especialment a Esther Jimeno i Rico, cap de la Secció d'Educació, Cultura i Esports, per les facilitats donades a l'hora de poder visitar les presons.

A Irene Pons i Ferran Burguillos, per la paciència i estima amb què han revisat aquest treball, aportant comentaris i opinions sempre de gran valor. També a Amadeu Pons per les seves precises correccions en l'apartat bibliogràfic.

Als meus companys de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (tant professors com personal d'administració i serveis), per les seves constants paraules d'ànim i de suport, i especialment a Jesús Gascón, per haver estat sempre disposat a resoldre tota mena de dubtes.

A tots els alumnes amb els què, al llarg dels meus anys de docència, he tingut la sort de compartit coneixements i experiències, i especialment als de l'assignatura de Serveis Especials, l'entusiasme dels quals ha estat sempre un exemple per a mi.

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ	5
1.1. Els estudis sobre biblioteques de presó	5
1.1.1. Història i situació actual en l'àmbit internacional	7
1.1.2. Espanya	14
1.1.3. Organització i gestió	16
1.2. Objectius	27
1.3. Metodologia	28
1.4. Estructura.....	31
2. HISTÒRIA	35
3. RECOMANACIONS DE DRET INTERNACIONAL I RECOMANACIONS PROFESSIONALS	51
3.1. Recomanacions de dret internacional	51
3.2. Recomanacions professionals	52
3.2.1. Guidelines for library services to prisoners. 2nd rev. ed. IFLA, 1995	54
3.2.2. Guidelines for prison libraries. 2nd ed. LA, 1997	55
3.2.3. Library standards for adult correctional institutions. ALA, 1992.....	56
4. SITUACIÓ INTERNACIONAL	59
4.1. Estats Units d'Amèrica	59
4.2. Canadà	61
4.3. Regne Unit	62
4.4. França.....	64
4.5. Alemanya	66
4.6. Itàlia	66
4.7. Països Baixos	68
4.8. Dinamarca.....	69
4.9. Noruega	70
4.10. Suècia	70
5. SITUACIÓ A ESPANYA	73
5.1. Sistema penitenciari.....	73
5.2. Legislació	74
5.2.1. Constitució espanyola de 1978	75
5.2.2. Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària	75
5.2.3. Reial decret 1201/1981, de 8 de maig, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari	77
5.2.4. Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari	78

5.3. Les biblioteques a les presons	79
6. SITUACIÓ A CATALUNYA.....	85
6.1. El sistema penitenciari	85
6.1.1. Estructura administrativa	85
6.1.2. Centres penitenciaris.....	89
6.1.3. Sistema de classificació dels interns	92
6.2. Llei 4/1993, de 18 de març, del sistema bibliotecari de Catalunya.....	94
6.3. La població reclosa	95
7. LES BIBLIOTEQUES A LES PRESONS CATALANES	121
7.1. Model organitzatiu.....	123
7.2. Òrgans de govern	128
7.3. Finançament	131
7.4. Personal.....	140
7.5. Localització, horari, espais, instal·lacions	152
7.5.1. Emplaçament del local	152
7.5.2. Horari d'obertura	159
7.5.3. Superfície total i espais diferenciats	167
7.5.3.1. Superfície total del local.....	167
7.5.3.2. Superfície dels diferents espais	168
7.5.4. Instal·lacions i equipament	180
7.6. Tecnologies de la informació	183
7.6.1. Sistemes de gestió de biblioteques	187
7.6.1.1. Selecció i adquisició	188
7.6.1.2. Catalogació.....	190
7.6.1.3. Préstec	191
7.6.1.4. Consulta	192
7.6.2. Xarxes de telecomunicacions.....	193
7.7. Serveis	204
7.7.1. Serveis tècnics	205
7.7.1.1. Gestió de la col·lecció.....	205
7.7.1.2. Catalogació.....	237
7.7.2. Serveis als usuaris	240
7.7.2.1. Servei de lectura a sala	245
7.7.2.2. Servei de préstec.....	253
7.7.2.3. Servei de préstec interbibliotecari.....	261
7.7.2.4. Servei de formació d'usuaris.....	265
7.7.2.5. Servei d'informació i referència bibliogràfica	267
7.7.2.6. Servei d'informació sobre la comunitat.....	270
7.7.2.7. Serveis de dinamització cultural	272

7.7.2.8. Serveis als interns en àrees restringides	278
7.7.2.9. Servei de suport a d'altres departaments dins de la presó	281
7.8. Cooperació amb altres institucions	285
8. CONCLUSIONS	301
8.1. Administració.....	302
8.2. Finançament	304
8.3. Personal	305
8.4. Localització, espais, instal·lacions.....	307
8.5. Tecnologies de la informació	310
8.6. Col·lecció	311
8.7. Serveis	312
8.8. Cooperació amb altres institucions	314
8.9. Consideracions finals	316
9. BIBLIOGRAFIA	319
ANNEX 1	345

1. INTRODUCCIÓ

El dret universal d'accés a la informació ha estat reconegut internacionalment com a tal dret al llarg del segle XX, tant per institucions d'àmbit general com per associacions professionals de biblioteconomia i documentació. Tant les Nacions Unides (Declaración, 2005) com la UNESCO (UNESCO, 2002) i l'IFLA (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO, 2002) han reconegut el dret de totes les persones, independentment de la seva raça, sexe, creences o condició social, a rebre informacions i opinions per qualsevol mitjà d'expressió i a gaudir dels serveis i dels materials que la biblioteca pública, com a institució fonamentada en la igualtat d'accés, posa a l'abast de tots els ciutadans.

Les persones que, per la raó que sigui, la justícia ha decidit separar de manera temporal de la societat i recloure en centres penitenciaris, si bé, òbviament, tenen limitat l'accés a les biblioteques públiques, no per això han de veure suprimit el seu dret d'accés a la informació. I és en el compliment d'aquest deure social que es fonamenta l'existència de les biblioteques de presó. La biblioteca penitenciària vindria a ser, amb tots els matisos i especificitats que es vulgui, una mena de "delegació" de la biblioteca pública a la presó; la manera de donar resposta a les necessitats informatives, educatives i d'oci d'un col·lectiu de persones amb limitacions del dret de circulació.

1.1. Els estudis sobre biblioteques de presó

En el món de la biblioteconomia, l'estudi de les biblioteques de presó no ha estat mai qüestió prioritària. La manca de consciència, fins fa pocs anys, sobre el dret que tenen els reclusos a l'accés a la informació (especialment en el nostre país); l'aïllament en què acostumen a treballar els bibliotecaris de presó; l'escassa implicació que moltes associacions professionals tenen amb aquesta qüestió; en definitiva, la inexistència de pressió social al voltant del dret a la lectura que assisteix les persones recloses en centres penitenciaris, poden ser les causes de l'escassa bibliografia existent sobre les biblioteques de presó.

Aquest fet es pot constatar fàcilment veient els resultats obtinguts amb la cerca "biblioteques de presons" (o el seu equivalent en els diferents idiomes i llenguatges documentals) a les principals bases de dades bibliogràfiques relacionades amb la biblioteconomia:

LISA (1969-) ¹		LLIS (1985-) ²		ERIC (1966-) ³		PCI (1770- 1995) ⁴		ISOC (1975-) ⁵		BEDOC (1989-) ⁶	
Total	<i>per any</i>	Total	<i>per any</i>	Total	<i>per any</i>	Total	<i>per any</i>	Total	<i>per any</i>	Total	<i>per any</i>
239	6,8	192	9,6	92	2,6	34	0,6	17	0,9	9	0,6

Taula 1.1. Resultats de la consulta de diferents bases de dades especialitzades en biblioteconomia i documentació d'abast internacional i nacional (Consulta: 27 de desembre de 2004)

Segons aquests resultats, la producció bibliogràfica anual referent a les biblioteques de presó ha estat, en el millor dels casos, de només 9,6 articles l'any.

Si ens fixem en els resultats obtinguts en els catàlegs de les biblioteques "nacionals" dels Estats Units d'Amèrica, d'Espanya i de Catalunya els resultats no són gaire millors:

¹ *Library and Information Science abstracts*: indexa més de cinc-centes publicacions periòdiques de seixanta-vuit països, actes de congrés, tesis, informes, etc. Inclou la base de dades *Current research in Library and Information Science*, que recull els projectes d'investigació en l'àmbit de la Biblioteconomia i la Documentació arreu del món. Cobertura cronològica: 1969-

² *Library literature & Information Science*: conté títols i referències de més de dues-centes revistes del camp de la Biblioteconomia, Documentació i Arxivística. Indexa també monografies, actes de congrés, tesis, etc. Cobertura cronològica: 12/1984-

³ *ERIC*: base de dades bibliogràfica produïda per l'Educational Resources Information Center que recull els documents citats en *Resources in education* i en *Current index to Journal in education*. Conté informació de més de set-cents cinquanta títols de publicació periòdica. Actualització trimestral. Cobertura cronològica: 1966-

⁴ *PCI full text*: referències bibliogràfiques de més de tretze milions d'articles publicats en unes tres mil cinc-centes publicacions periòdiques, uns cent mil dels quals són disponibles a text complet. Cobertura cronològica: 1770-1995.

⁵ *ISOC-Biblioteconomía y Documentación*: base de dades bibliogràfica produïda per l'Àrea de Documentación Científica del Centro de Información y Documentación Científica que recull articles de 42 títols de revistes espanyoles (25 de vigents i 17 de tancades), actes de congressos i altra documentació d'accés restringit. Cobertura cronològica: 1975-

⁶ *BEDOC*: conté més de quatre mil cinc-centes referències bibliogràfiques de monografies, articles de revistes, ponències i comunicacions de congressos i conferències publicades a Espanya. Cobertura cronològica: 1989-

Library of Congress		Biblioteca Nacional de Madrid		Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes	
Total	<i>per any</i>	Total	<i>per any</i>	Total	<i>per any</i>
51	0,9	15	0,3	20	0,6

Taula 1.2. Resultats de la consulta de diferents catàlegs de biblioteca d'abast internacional i nacional en el període 1950-2004 (Consulta: 27 de desembre de 2004)

Juntament amb aquesta escassetat quantitativa, els resultats de la revisió bibliogràfica deixen palès un predomini molt clar de les obres referides a la realitat (històrica i actual) de les biblioteques de presó dels Estats Units d'Amèrica. En segon lloc hi ha les publicacions que tracten de les biblioteques de centres penitenciaris d'altres països occidentals (especialment del Canadà i de l'Europa Occidental), mentre que conèixer la realitat de la resta del món és, ara per ara, bastant difícil.⁷

1.1.1. Història i situació actual en l'àmbit internacional

Com s'ha dit abans, la història de les biblioteques de presó més ben documentada és la dels Estats Units d'Amèrica. Coyle, en la seva polèmica *Libraries in prisons: a blending of institutions* (1987), que serà comentada posteriorment de forma àmplia, fa un repàs històric de les biblioteques de presó d'aquest país, des dels orígens en la segona meitat del segle XVIII fins als nostres dies. Sullivan també tracta aquest assumpte en algunes de les seves publicacions (1989 i 2000), on estableix quatre períodes històrics segons l'objectiu assignat al servei bibliotecari: un primer període des dels orígens fins al 1820, basat en la reeducació moral dels interns a través de la lectura de la Bíblia; un segon període des de 1820 fins a l'inici dels sistema penitenciar progressiu el 1870, en què la biblioteca té com a objectiu la reforma de l'intern cap a la forma correcta de pensament; un tercer període que s'inicia amb la nova doctrina penitenciària sorgida del National Prison Congress celebrat a Cincinnati l'any 1870 i que arriba fins a la dècada del 1960, en què la biblioteca forma part d'un conjunt de tècniques que tenen per objectiu un nou model de rehabilitació basat en l'aplicació de les lleis que governen les ciències socials al camp específic de l'estudi del crim i de la presó; i un quart període històric, de la dècada del 1960 fins als nostres dies, en què, segons Sullivan, la biblioteca deixa de ser una eina de control i modificació del comportament (amb obres de

⁷ En els congressos anuals de l'IFLA de vegades es poden trobar alguns articles referents a biblioteques de presó de països menys desenvolupats (Brasil, Nigèria, etc.).

contingut moral i “positiu” de poc interès per als interns) per a esdevenir un servei al qual les persones empresonades tenen dret pel fet de ser ciutadans d'un país amb accés universal a la lectura.

Com és lògic, aquest darrer període, de mitjan segle XX fins als nostres dies, ha estat analitzat molt més a fons per diversos autors nord-americans. L'any 1974, l'Institute of Library Research de la University of California, amb la col·laboració de l'American Correctional Association, va elaborar el *Survey of library and information problems in correctional institutions*, que LeDonne (1977) explica amb detall. L'informe analitzava la situació coetània de les biblioteques de presó dels Estats Units d'Amèrica, caracteritzada per la pobra qualitat dels serveis, sovint poc adequats a les necessitats reals dels interns (per exemple, l'horari d'accés a la biblioteca, la qualitat del fons, etc.), i feia palesa la necessitat que la biblioteca establís acords de col·laboració més estrets amb les biblioteques públiques per millorar la quantitat i qualitat dels seus serveis. Suvak (1977) i Cheeseman (1977), per la seva part, també donen una visió bastant negativa de la situació de les biblioteques de presó dels Estats Units d'Amèrica, però en aquest cas centrant-se el primer en el cas de les presons federals i, el segon, en el centres per a joves menors de vint-i-un anys. Suvak critica la visió elitista i escèptica que té el Bureau of Prison quant a la utilitat de les biblioteques de les presons federals, visió que fa servir com a justificació per a tancar-les o per a la inexistència de cap pla estratègic amb què millorar les que encara existeixen. Cheeseman (1977), per la seva part, assenyala com a principals mancances de les biblioteques per a joves les reduïdes dimensions dels locals, els fons poc actualitzats, la manca de personal, la localització poc adequada i la manca de pressupost propi.

A la dècada de 1980, Rubin (1983) identificava la manca de bibliotecaris professionals i la poca qualitat dels que hi havia com dos dels principals problemes de les biblioteques de presó dels Estats Units d'Amèrica. Per a Rubin, les causes d'aquesta baixa quantitat i qualitat calia buscar-les en les pobres condicions de treball, l'aïllament, la falta de mobilitat i de promoció, les baixos salaris, l'estigmatització de la professió i l'ambigüitat del perfil laboral. Per contrarestar tots aquests factors negatius, Rubin proposava la rotació entre bibliotecaris de presó i bibliotecaris de l'exterior com a forma de trencar amb l'aïllament i la mala imatge dels centres penitenciaris, així com per fomentar la presa de consciència per part del conjunt de la comunitat bibliotecària amb relació a les persones recloses.

Vogel (1997), per la seva banda, descriu el creixent deteriorament sofert per les biblioteques de presó als Estats Units d'Amèrica durant la dècada de 1980 i de 1990. L'autora centra la seva anàlisi en els efectes que van tenir la sentència Bounds (1977) i la sentència Lewis (1996) en la missió de la biblioteca penitenciària, ja que la primera va limitar el seu servei a la gestió de la col·lecció jurídica (com a manera de garantir l'accés dels interns als tribunals), mentre que la segona va buidar-la de sentit en negar la Cort Suprema que la seva existència fos un dret dels interns. D'aquesta manera, les biblioteques nord-americanes es troben a finals de segle XX en una situació d'indefinió, agreujada per les constants retallades pressupostàries, per un ambient social i judicial que anteposa el càstig a la rehabilitació i per la creixent privatització de les presons.

McLean (2002) fa una descripció comparativa de les característiques i de l'estat de les biblioteques de les presons federals o estatals (*prisons*) i de les presons locals (*jails*) als Estats Units d'Amèrica. L'autora destaca la pitjor situació de les biblioteques de les presons locals en gairebé tots els aspectes (finançament, personal, local, etc.), fet que atribueix, en gran mesura, a la manca de reconeixement d'aquest tipus de biblioteca a les normes d'acreditació de l'American Correctional Association (ACA). Aquestes normes, ratificades per l'ALA l'any 1941 i revisades l'any 1981, només requereixen a les presons locals que disposin d'algunes lectures recreatives, mentre que en el cas de les presons federals i estatals les normes de l'ACA sí que veuen l'accés als serveis bibliotecaris com un dret dels interns. A més a més, els administradors de les presons federals i estatals estan interessats en complir amb aquestes normes per demostrar davant els tribunals federals que els seus centres funcionen correctament. Jones (2004) també tracta el tema de les presons per a joves, però en aquest cas des de la perspectiva dels serveis oferts per les biblioteques públiques locals. Jones descriu els resultats d'una enquesta feta a 42 biblioteques la tardor de 2003, posant especial èmfasi en aquells aspectes relacionats amb les restriccions que les autoritats penitenciàries imposen sobre els materials que s'ofereixen als interns. Gairebé totes les biblioteques van informar de limitacions amb relació al contingut de les obres, com per exemple *El padrí* de Mario Puzo o altres llibres similars sobre la màfia, manuals d'arts marcial, històries sobre crims reals, materials eròtics o de sexe explícit, etc.

Més enllà d'aquestes anàlisis generals, abunda la bibliografia que explica experiències concretes de creació o funcionament de biblioteques de centres penitenciaris específics. Opipare, Portery i Reed (1971) expliquen el procés de

creació d'una biblioteca de lleure a l'Allegheny County Jail de Pittsburgh, una presó del segle XIX, amb un nombre d'interns entre els 475 i els 500. Leffers (1990) descriu un dia qualsevol de la biblioteca de la presó de mitjana seguretat de Soledad, a Califòrnia, tot posant l'accent en aspectes relacionats amb la seguretat del centre, el fons de la biblioteca (material jurídic poc utilitzat i, la resta, equivalent a una biblioteca pública molt petita), el local, l'ús d'ordinadors per al control del préstec i per a l'elaboració d'un catàleg en paper del fons de ficció, el préstec interbibliotecari amb la biblioteca pública local, els problemes que provoca l'alta rotació dels interns auxiliars, etc. Davis (2000) explica els passos seguits per a la creació de la biblioteca de la presó juvenil Beaumont Juvenile Correctional Center, de Virgínia (planificació del local, elecció de mobiliari, fons, tecnologies, etc.). Lehmann (2000) avalua l'estat de les biblioteques de les presons de l'estat de Wisconsin a partir dels deu objectius enumerats per Rhea Joyce Rubin a la seva obra *Planning process for Wisconsin Institution Libraries*.

De la bibliografia relacionada amb la situació actual de les biblioteques de presó del Regne Unit val la pena destacar la valoració crítica que fa Hopkins (1994) de l'aplicació del document *Prison libraries: roles and responsibilities*, el qual regula els acords entre les biblioteques públiques i les biblioteques de presó a Anglaterra i al País de Gal·les per a l'organització i la gestió d'aquestes. Amb rèplica posterior de Blunt (1994), responsable del Prison Service quant a la política i el desenvolupament de les biblioteques de presó, Hopkins assenyala com a principals limitacions i punts febles dels acords de col·laboració: l'escàs pressupost assignat a les biblioteques de presó; la manca de personal no bibliotecari que permeti millorar l'horari d'obertura de la biblioteca; l'alta taxa de documents robats i malmesos, que provoca queixes per part de les biblioteques públiques; i l'escassa claredat pel que fa a les competències i responsabilitats de cada una de les institucions implicades en la gestió del servei de biblioteques de presó.

Curry, Wolf, Boutilier i Chan (2003) exposen la situació de les biblioteques de les presons federals del Canadà a través dels resultats obtinguts mitjançant una enquesta repartida l'any 2001 a 51 centres federals. L'informe recull dades sobre el personal, els usuaris, el fons, el pressupost, la censura, etc., i ofereix una visió del servei bibliotecari com a bastant correcte, si bé destaca el personal i el fons com els dos punts més susceptibles de millora.

Pel que fa a la descripció d'experiències de biblioteques de presó concretes del Regne Unit, Snape i Curtis (1980) tracten el cas de la biblioteca de la presó de Preston, que disposa d'un fons adequat, de personal professional, de pressupost propi per a la compra de llibres i d'una bona localització en el centre. També descriuen la manera d'organitzar i d'oferir els serveis, el règim de visites, el criteri d'ordenació dels llibres a les prestatgeries i el servei de préstec interbibliotecari amb la Central Lending. Joel (1990), per la seva part, descriu la biblioteca de la presó de Wayland, una secció de la Norfolk County Libraries: el seu fons (adequat tant quantitativament com qualitativament, amb una secció de consulta, revistes, política de renovació, etc.), l'horari d'obertura (mínim d'un cop per setmana per a tots els interns), la tipologia d'usuaris (dóna dades d'una enquesta feta entre els interns) i el local (ample, ben il·luminat i ventilat). Pel que fa el personal, sembla que la biblioteca la porta un funcionari de presó que, un cop a la setmana, rep la visita d'un bibliotecari professional de la biblioteca del comtat.

La bibliografia sobre la situació de les biblioteques de presó d'Itàlia és d'aparició molt recent i sovint se centra en la descripció dels acords de col·laboració entre les biblioteques locals i les biblioteques dels centres penitenciaris pertinents. Mentre Manganelli (1989) exposa els acords a què van arribar l'any 1989 les biblioteques públiques de Torí i la biblioteca del centre penitenciar Le Vallette, De Grossi (2001) i Convezione (2001) fan igualment en el cas del municipi de Roma. Barlotti (2003), per la seva banda, tracta l'acord que l'any 1995 van signar les tres biblioteques de presó de la regió d'Emília-Romanya (Ravenna, Forlì i Rímìni) i el Ministero della giustizia, l'Istituto beni culturali (d'àmbit regional) i la província de Ravenna. Una visió més àmplia de la situació actual de les biblioteques de presó italianes l'elabora De Carolis (2000), que dóna a conèixer diversos projectes de Torí, Milà i Ravenna (els més destacats d'una realitat més aviat mediocre), així com la legislació del país relacionada amb les biblioteques de presó. Per fi, cal esmentar l'obra de Costanzo (2003), on es descriu l'origen, objectius i actuacions de l'Associazione biblioteche carcerarie, l'associació italiana que des de l'any 2000 centra els esforços en la consolidació i millora dels serveis bibliotecaris de presó, així com en la cohesió i estructuració de les activitats desorganitzades i aïllades que es duen a terme al llarg del país.

La informació sobre la història o la situació actual de les biblioteques de presó de la resta de països de l'Europa Occidental és més aviat escassa. Sobre França, Raimondi (2001) assenyala de forma molt sintètica els punts forts i els

punts febles de les biblioteques penitenciàries franceses exposats pels participants a les jornades *Culture en prison* celebrades a Nimes el desembre de 2000. Junt a la solidesa de la col·laboració interministerial entre Justícia i Cultura per al subministrament de llibres, Raimondi també destaca les dificultats en matèria d'espais, d'organització i de personal. Guidez (2002), per la seva banda, ha detallat la naturalesa d'aquests acords interministerials que des de l'any 1986 vénen signant els ministeris de Cultura i de Justícia per al foment de la cultura en els centres penitenciaris francesos, així com la situació general de les biblioteques de presó des de diferents punts de vista: local, accés, fons, pressupost, personal, relació amb les biblioteques públiques i activitats d'animació. Flageat (1998), per la seva part, concreta tots aquests elements d'anàlisi descrivint el cas concret de la biblioteca de la presó d'Ivelines.

Sobre els països nòrdics, sempre al capdavant en tot el referent a la lectura pública i els serveis especials, Heie (1986a) exposa l'evolució de l'organització de les biblioteques de presó a Noruega, fent especial èmfasi en els acords de cooperació subscrits amb les biblioteques públiques. Nyeng (1998) ofereix algunes dades sobre la situació de les biblioteques de presó daneses a través d'una entrevista amb Elsebeth Isen, bibliotecària de les presons locals de Koge i Herstedvester.⁸

La situació de les biblioteques de presó als Països Baixos a finals de la dècada de 1980 es pot conèixer gràcies a l'obra anònima *Prison libraries in the Netherlands* (1987). En aquest opuscle de només sis fulls es descriuen de forma clara i concisa les principals característiques d'aquest servei: objectius, fons bibliogràfic, personal, local, catàlegs, pressupost, etc.

Més enllà dels països de l'Europa Occidental i de l'Amèrica del Nord vistos fins ara, la bibliografia sobre la història o la situació actual de les biblioteques de presó d'altres indrets ha estat fins ara força escassa. Mäkinen (1993) descriu la naturalesa i els objectius de les biblioteques de les presons i dels camps de treball a l'antiga Unió Soviètica durant la dictadura d'Stalin. La impossibilitat d'accedir als arxius estatals va obligar l'autora a basar el seu relat en les descripcions fetes per antics presoners soviètics en obres publicades a Occident, especialment en *L'arxipèlag Gulag* de Solzhenitsyn. Durant aquest

⁸ Val a dir que bona part de la bibliografia referent als països escandinaus no s'ha pogut consultar per haver estat publicada en danès, suec o noruec.

període històric, les biblioteques de presó de la URSS van estar al servei del sistema penal soviètic i del seu objectiu de reeducació política dels interns.

Darrerament han aparegut alguns articles explicant casos, experiències i projectes duts a terme en països com el Brasil o l'Argentina. Seria el cas, per exemple, de l'exposició que fa Costa (2003) d'un projecte desplegat a Rio de Janeiro per a la creació de tres biblioteques en sengles centres penitenciaris de la ciutat carioca. L'article mostra les dades obtingudes a partir d'un estudi d'usuaris previ elaborat l'any 2002, així com les raons (bàsicament manca d'espai per a la localització de la biblioteca, i manca de pressupost) que van limitar l'actuació final a l'organització del servei amb carretons de llibres. Aimino i Ferreyra (2004), per la seva banda, expliquen la curiosa experiència de la Biblioteca para Detenidos "Elda Massoni" de Rafaela (Argentina). Aquesta és, en part, una biblioteca de presó fora de la presó, ja que davant la impossibilitat de trobar un local dins l'Alcaidía de la Unidad Regional V (un dels dos centres a què dona servei), la Biblioteca Popular "José Manuel Estrada", que és el centre de què depèn la biblioteca penitenciària, va decidir que els llibres restessin en custòdia en el seu local i que les obres arribessin a la presó en préstec els dies de les visites familiars.

Per fi, en aquest apartat de revisió bibliogràfica dedicat a les publicacions que mostren la història o la situació actual de les biblioteques de presó d'arreu del món, cal destacar els estudis comparatius elaborats per Dalton (1977 i 1988), ja que, malgrat la seva data ja endarrerida, suposen una bona eina per a l'anàlisi conjunta de l'evolució històrica soferta per les biblioteques de presó a escala internacional. En el primer d'aquests estudis (Dalton, 1977) l'autor exposa les dades obtingudes mitjançant tres mètodes diferents: una enquesta a professionals del sector amb coneixement de primera mà de la matèria; la revisió de la bibliografia relacionada amb els serveis bibliotecaris a les presons; i la informació facilitada per la llavors Sub-section of Libraries in Hospitals de l'IFLA. El segon informe comparatiu (Dalton, 1988) és fruit de la tasca duta a terme pel Working Group on Prison Library Service de la Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons de l'IFLA entre els anys 1986 i 1987. En tots dos casos, la descripció comparativa de la situació en els diferents països s'estructura en diversos apartats: qualitat del servei, personal, finançament, organització de la biblioteca (sobretot amb relació a la biblioteca pública), tipus de serveis oferts, normatives. Potser el que més sobta entre un informe i l'altre és el fet que les conclusions finals són gairebé les mateixes: fons inadequats a les necessitats dels interns; personal mancat de formació bibliotecària

professional en serveis de biblioteques de presó de moltes parts del món; i pressupostos escassos. És a dir, que en el període que va des de l'any 1977 fins al 1987 la situació de les biblioteques de presó arreu del món, en general, no havia millorat, o, com a mínim, no s'havien resolt els problemes de base que impedièn el desenvolupament d'un servei bibliotecari dins la presó equiparable al que reben els ciutadans lliures a través dels diferents sistemes de biblioteca pública de cada nació.

1.1.2. Espanya

El cas de les biblioteques de presó d'Espanya ha estat tractat per diversos autors, tant des d'un punt de vista general, descrivint la situació de conjunt d'aquest servei a tot l'Estat espanyol, com a través d'estudis específics limitats geogràficament a una comunitat autònoma o a experiències dutes a terme en centres penitenciaris concrets.

La tasca, tan difícil per l'heterogeneïtat dels casos, d'intentar donar una visió global de la realitat bibliotecària a les presons de tot l'Estat espanyol, ha estat duta a terme per Chasco Vila, Meizoso Carballo i Valle-Inclán Alsina (1991) en un article molt interessant on tracten diferents aspectes d'aquesta realitat: la situació juridicoadministrativa de les biblioteques de presó a Espanya, el perfil dels interns, les característiques dels edificis dels centres penitenciaris i de les biblioteques que hi ha instal·lades, i les limitacions d'accés dels interns a les biblioteques en els centres amb règim tancat o de màxima seguretat. Rodríguez Alonso (1993), per la seva banda, en una publicació dedicada conjuntament als serveis bibliotecaris dels hospitals i de les presons, fa un repàs legislatiu i històric d'aquest tipus de servei a Espanya. A l'apartat dedicat a les disposicions legals que afecten les biblioteques de presó, l'autora no tan sols repassa els capítols de la Constitució i de la legislació penitenciària d'abast espanyol relacionats amb aquesta qüestió, sinó que també recull la legislació d'aquelles comunitats autònomes que han volgut regular aquest aspecte de la lectura pública; en concret, es comenten els casos d'Astúries, Galícia, Castella-Lleó, Múrcia i Catalunya. Pel que fa al repàs històric, l'article s'inicia amb unes referències molt breus a la situació de la lectura pública durant la Segona República, al llarg de la Guerra Civil espanyola i de la postguerra, i finalitza descrivint el acord de col·laboració de 1983, 1984 i 1992 signats entre els ministeris d'Interior i de Cultura per al foment de la lectura en els centres penitenciaris espanyols. García Pérez (2001) també fa una anàlisi de la situació

de les biblioteques de presó d'Espanya, però en aquest cas contraposant punt per punt el que estableix la legislació del moment amb la situació real de les biblioteques de presó espanyoles: els objectius del servei (bàsicament educatius segons la llei, mentre que per a l'autora també s'haurien de contemplar i potenciar les funcions recreatives, informatives i jurídiques), la instal·lació física (habitualment un espai adaptat al costat de l'escola), el fons bibliogràfic, criteris per a la selecció del material (a proposta dels professors d'E.G.B., segons la llei), el pressupost (inexistent en la majoria dels casos), els serveis (mentre que la legislació només esmenta el servei de lectura en sala amb el suport d'un mestre, a la pràctica els serveis són molt més amplis: préstec, atenció bibliotecària, etc.).

De les diferents comunitats autònomes que componen l'Estat espanyol, els casos de Catalunya i de Galícia són els més analitzats. La situació de les biblioteques de presó catalanes és especialment peculiar, ja que és l'únic govern autonòmic que, des de finals de l'any 1983, té transferida la gestió en matèria penitenciària. Aquest traspàs afectà tant els serveis com els mitjans materials i personals radicats a Catalunya, per la qual cosa l'organització i la gestió del servei bibliotecari de presó va passar també a dependre de l'administració catalana. La primera descripció d'aquesta nova situació és de Mayol i Fernández (1991) en un treball on s'assenyalen les principals característiques de cadascuna de les biblioteques dels centres penitenciaris catalans a principis de la dècada de 1990. Sis anys més tard, Traserra Coderech, Abarca González, Barrero Morán i Bosch Costa (1997) actualitzen aquestes dades (si bé d'una forma més genèrica, sense concretar els centres) descrivint les principals tasques de gestió, serveis tècnics i serveis als usuaris de les biblioteques catalanes. A més, els autors fan un repàs de la legislació d'àmbit estatal i autonòmic relacionada amb aquest servei i exposen l'experiència de dues activitats de dinamització cultural en què va participar la biblioteca: un taller de contes a la presó de dones de Wad-Ras i un altre taller, en aquest cas de documentació, realitzat a tots els centres. Molt més específic és el treball de Burgos Oliván i Sulé Duesa (2003), que descriu l'organització i la gestió de la biblioteca d'un únic centre, el de la Presó de Joves de Barcelona: perfil dels usuaris, pressupost, personal, local, fons bibliogràfic, equipament tècnic i serveis són alguns dels aspectes analitzats.

El cas de Galícia a principis de la dècada de 1990 és descrit per Valle-Inclán Alsina i Redondo Abal (1993), que donen una visió genèrica de la precarietat de les biblioteques de presó en aquesta comunitat, posant especial èmfasi en

la relació que mantenen amb altres organismes o serveis bibliotecaris. Brea Bermejo, Meizoso Carballo i Valle-Inclán Alsina (1997) i Meizoso Carballo i Valle-Inclán Alsina (1997) tornen a mostrar un panorama pessimista de la situació de les biblioteques de presó gallegues, insistint en la manca de col·laboració de les institucions bibliotecàries públiques en el seu desenvolupament.

A més de la bibliografia sobre les dues comunitats autònomes anteriorment citades, també hi ha publicacions que mostren la situació de les biblioteques de centres penitenciaris específics d'Alacant, Múrcia, Almeria, Granada i Badajoz. Fuentes Tomás i Sastre Miralles (1995) analitzen la localització, l'espai, el pressupost, el personal, els serveis, etc., de les biblioteques del Centro Penitenciario de Cumplimiento de Fontcalent, del Centro Psiquiátrico Penitenciario d'Alacant i del Centro Penitenciario de Preventivos de Sangonera (Múrcia). García Gil, Ruiz Rodríguez i Marco Delgado (1993) fan igualment, però en aquest cas sobre la biblioteca del Centro Penitenciario "El Acebuche" d'Almeria i de l'arxiu del Centro Penitenciario Provincial de Granada. Per la seva part, Pérez Pulido (2001 i 2002) descriu el servei de biblioteca del Centro Penitenciario de Badajoz, però en aquest cas des del punt de vista de l'usuari, és a dir, analitzant quina és l'actitud d'aquest davant el fet de la lectura i quina percepció té de la biblioteca, basat en uns estudis estadístics metodològicament molt acurats.

1.1.3. Organització i gestió

Sobre la forma com cal organitzar i gestionar una biblioteca de presó hi ha molts autors que s'han pronunciat, uns des d'un punt de vista més teòric (en forma de manual) i d'altres, habitualment nord-americans, molt més pràctic (en la forma de promptuari de "com fer-ho"). Malgrat tot, abans de repassar aquestes aportacions individuals val la pena parar atenció a les normes i recomanacions que han elaborat alguns òrgans de govern o associacions professionals de la talla de l'IFLA, la Library Association (LA) del Regne Unit o l'American Library Association (ALA). Aquests documents són de gran importància per als professionals que es troben al capdavant de les biblioteques de presó, perquè són un punt de referència (com els d'abast nacional, si són convenientment adaptats) per a aquells que, per una raó o altra, no disposen de normativa pròpia (com per exemple, Catalunya).

L'IFLA va publicar l'any 1995 la segona edició revisada⁹ de les seves recomanacions per a biblioteques de presó (IFLA, 1995). Elaborada sota la direcció de Francis Kaiser i de Sue Lithgow per encàrrec de la Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons, aquesta obra pretén ser un document marc per al posterior desenvolupament de pautes nacionals més específiques. Aquest fet va condicionar-ne la redacció final, ja que la gran majoria de les recomanacions que inclou són més qualitatives que quantitatives, més genèriques que específiques.

És diferent el cas de les publicacions emanades de l'ALA i de la LA, ja que, en tenir un abast nacional molt definit, van ser elaborades amb molta més precisió. Els Estats Units d'Amèrica tenen una llarga tradició pel que fa a la publicació de recomanacions i normatives per a biblioteques de presó. L'any 1974 l'Association of Hospital and Institution Libraries ja havia publicat un petit opuscle de quinze pàgines (Association of Hospital and Institution Libraries. Special Committee on Library Service to Prisoners, 1974) amb recomanacions per a la creació d'un servei d'aquesta mena, les diferents maneres de dur-lo a terme i els criteris per a la selecció del material (inclòs el material jurídic). Posteriorment, l'any 1981, va ser l'ALA que, conjuntament amb l'American Correctional Association, va elaborar una primera edició de les *Library standards for adult correctional institutions* (Library, 1981), que van suposar un important salt qualitatiu en el món de les biblioteques de presó nord-americanes, ja que el compliment de les normes suposava un reconeixement institucional de qualitat que podia donar lloc a la concessió d'ajudes en forma de recursos materials o financers. Això explica l'alt grau de concreció i d'especificitat a què arribaven (i arriben en la segona edició) certs capítols de les normes, com per exemple el referent a les condicions de les instal·lacions. L'any 1987, l'Standards Review Committee de l'Association of Specialized and Cooperative Library Agencies (ASCLA) va engegar un procés de revisió de les directrius, ja que alguns punts de la primera edició (com, per exemple, el càlcul del pressupost) van ser criticats per una part de la mateixa comunitat de bibliotecaris per poc realistes (Suvak, 1989a). Finalment, l'any 1992 sortia a la llum la segona edició revisada de les normes (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992).

El tercer document institucional de gran importància per als professionals que es troben al capdavant de les biblioteques de presó és constituït per les

⁹ La primera edició era de 1992.

directrius elaborades per la LA (Library Association, 1997). Aquesta publicació, que regula els serveis bibliotecaris de les presons d'Anglaterra i del País de Gal·les, emana del Prison Library Group de la LA i té com a precedents *Prison libraries: Library Association guidelines for library provision in prison department establishments* de 1981 i *Prison libraries: roles and responsibilities* de la Home Office Prison Service britànic de 1992. Les recomanacions actuals, a diferència de les normes de l'ALA, no pretenen ser una eina final en si mateixes, sinó que sovint deixen la concreció quantitativa de gran part dels diferents components de la biblioteca de presó a les necessitats específiques de cada centre, en funció del nombre d'interns, del grau de seguretat, etc. A destacar les recomanacions referents a la relació de la biblioteca pública amb la biblioteca de presó a l'hora d'organitzar i gestionar el servei, i també els apèndixs 1 i 5, on s'enumeren les responsabilitats de l'una i l'altra en el subministrament dels recursos materials, humans i financers necessaris per al bon funcionament del servei. El model britànic d'integració de les biblioteques de presó en la xarxa de biblioteques públiques és paradigmàtic d'una forma d'entendre i d'administrar aquests serveis típica de molts països del nord d'Europa.

Aquests tres documents comentats, normes de l'ALA i recomanacions de l'IFLA i la LA, són analitzats de manera comparativa per Sulé Duesa (2001). Després de fer un breu repàs de quin ha estat el procés d'elaboració de cadascuna de les diferents directrius, l'autor analitza les diferents propostes, dividides en nou apartats: administració, pressupost, personal, localització i condicionament, serveis, fons, catàleg, accessibilitat i promoció.

En el món d'influència anglosaxona encara es pot trobar un altre document normatiu d'abast nacional que, si bé no ha tingut un impacte tan gran a escala internacional com els de l'ALA o els de la LA, no per això deixa de tenir interès. Es tracta de les recomanacions de l'Australian Library and Information Association (ALIA) (Australian Library and Information Association, 1990). Aquesta publicació té com a precedents un esborrany de treball elaborat per C. R. Bevan l'any 1978 titulat *Minimum standard guidelines for Australian prisons: discussion paper* i el document *Standards in Australian prison libraries: report and recommendations submitted to the Library Association of Australia General Council, March 1987*, publicat pel National Corrective Services Librarians Group de l'ALIA. L'actual document de l'associació australiana es basa en gran part en les recomanacions de la LA (de fet, els apèndixs II i III són reproducció exacta de sengles parts de l'obra britànica), així com, en menor mesura, de les normes de l'ALA. Les recomanacions, que són definides per la mateixa ALIA

com a mínimes i participen de l'esperit no finalista de l'obra de la LA, estan dividides en vuit apartats: gestió, recursos financers, recursos humans, instal·lacions, recursos bibliotecaris, serveis als interns, serveis tècnics i criteris d'avaluació.

A Catalunya, la Direcció General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya ha anat elaborant i actualitzant al llarg dels anys un document que pretén ser un programa marc per a l'organització i desenvolupament del servei de biblioteca a les presons catalanes. La darrera edició és de l'any 2002 (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002) i consisteix en un seguit d'orientacions molt genèriques (gairebé no hi ha cap concreció quantitativa) que pretén establir un criteri d'organització i de funcionament comú a totes les biblioteques, concretar els processos de participació i implicació dels interns en les activitats que es desenvolupin en l'àmbit de la biblioteca i impulsar la participació de les biblioteques en projectes comunitaris. Val a dir, no obstant, que si bé el programa prova de definir quins haurien de ser els serveis propis de la biblioteca, les activitats, l'horari d'obertura, els serveis tècnics, el personal i les seves funcions, etc., ho fa sempre de manera molt poc concreta (per exemple, sense donar valors quantitatius pel que fa a la composició del fons bibliogràfic) i molt centrada en les activitats de dinamització de la lectura, mentre deixa gairebé sense valoració altres aspectes de la biblioteca tan importants com, per exemple, el servei de consulta o d'informació sobre la comunitat.

Tal com s'ha indicat més amunt, a més a més de les publicacions elaborades per òrgans de govern o per associacions professionals d'àmbit internacional o nacional sobre la millor manera d'organitzar i gestionar una biblioteca de presó, han estat molts els autors que individualment també han expressat la seva opinió, bé sobre el conjunt del servei o bé només sobre algun aspecte concret.

Entre aquestes valoracions globals de les biblioteques penitenciàries cal destacar, pel que té de "políticament incorrecte" i pel debat que va generar en el seu moment, l'obra de Coyle (1987). Després de fer un repàs històric de les biblioteques de presó dels Estats Units d'Amèrica, l'autor fa una proposta teòrica alternativa al model de biblioteca pública imperant fins l'època que deixa de banda criteris com el dret inherent del reclus a l'accés a la lectura i a la informació, per basar la raó de ser de la biblioteca en els interessos i objectius elaborats i definits per les autoritats penitenciàries competents. Per a Coyle, un

servei bibliotecari fonamentat en els interessos dels interns pot esdevenir fins i tot un element distorsionador en el procés de canvi constructiu dels reclusos, ja que, sovint, aquests interessos tenen un caire antisocial, patològic, i donen suport a un estil de vida criminal. L'alternativa al model de biblioteca pública és allò que l'autor anomena el model basat en el canvi (*change-based model*), segons el qual els serveis de la biblioteca s'haurien de desenvolupar a l'entorn d'un programa específicament pensat per al canvi voluntari, responsable i constructiu dels interns. Segons Coyle, en aquest model els materials recreatius restarien exclosos, ja que no tan sols no contribueixen al canvi, sinó que, en alguns casos, fins i tot hi poden ser perjudicials. De la mateixa forma, també en restarien exclosos els materials jurídics i els serveis d'accés als tribunals, ja que aquests serveis i materials ja són un programa separat en la majoria de sistemes.

Evidentment, l'obra de Coyle va tenir una forta resposta entre el sector professional, que creia en el dret inherent dels interns a la lectura i a la informació. Rubin i Souza (1989) i Suvak (1989b) van ser dels que més alçaren la veu en defensa del model de biblioteca pública com a model de servei de la biblioteca de presó. Per als primers, aquest model és encara vàlid i serveix perfectament com a referent a l'hora d'organitzar la biblioteca penitenciària i d'analitzar els diferents aspectes de la seva gestió: funció, contractació de personal, finançament, coordinació estatal (especialment pel que fa a la relació amb el sistema públic de biblioteques). Per la seva banda, Suvak fa una crítica molt dura de la base ideològica sobre la qual es fonamenta el model basat en el canvi proposat per Coyle. Suvak nega que hi hagi cap diferència de legitimitat entre els usuaris de la biblioteca penitenciària i els de la biblioteca pública, acusa Coyle de donar una visió esbiaixada dels conflictes que de vegades es donen entre les demandes dels interns i la seguretat del centre, i demostra que l'objectiu del model basat en el canvi (la rehabilitació) és precisament el que més fracassos ha assolit.

En aquest debat sobre la filosofia de la biblioteca de presó també val la pena destacar la tesi de Sullivan (1998) i de Vogel (1995), basada en la incompatibilitat dels objectius de la biblioteca i els de la presó. Així com les autoritats penitenciàries tenen per finalitat principal la rehabilitació dels interns, aquests viuen l'acte de llegir com un fet contrari a aquest objectiu, ja que allò que cerquen en els llibres és precisament el contrari, l'evasió i la resistència al sistema. Fabiani (1997) també detecta una discrepància entre la visió de la biblioteca que tenen els bibliotecaris i la que en tenen els reclusos, i arriba a

parlar de l'ús banal que aquests últims fan tant del fons com de l'espai, que utilitzen com a punt de trobada independentment dels llibres. Val a dir, no obstant, que l'opinió de Fabiani està fortament influïda per la situació de les biblioteques de presó a França (va dur a terme un estudi sobre hàbits de lectura a principis de la dècada de 1990 en nou presons franceses), caracteritzada per una manca de recursos humans i financers important, i que, de fet, reivindica una major professionalització del servei bibliotecari com a única manera d'evitar aquest mal ús de la biblioteca (tenint clar, això sí, els límits de la lectura com a factor de rehabilitació i defugint plantejaments simplistes sobre el poder quasi màgic del fet de llegir).

L'any 1995 van publicar-se dos manuals que tractaven tots els aspectes relacionats amb l'organització i la gestió de la biblioteca de presó, els quals han estat (i són encara avui, davant la inexistència de cap manual nou) punts de referència bàsics per a qualsevol professional relacionat amb les biblioteques penitenciàries. La primera d'aquestes obres és el manual de Vogel (1995), que barreja capítols sobre temes típics de les biblioteques de presó (fons, espai, personal, tecnologia, biblioteca jurídica, etc.) amb d'altres de caire més social on l'autora mostra la seva visió crítica i conflictiva davant la sintonia d'objectius entre la biblioteca i la presó, presumible, en principi. Per a Vogel, la finalitat d'una presó no és pas la rehabilitació dels interns, sinó que consisteix simplement a garantir-ne la retenció i a impedir que s'escapin; fet que òbviament condiciona la finalitat cultural de la biblioteca i obliga la persona encarregada del servei a desenvolupar la feina en un estat de lluita contínua. El segon manual és un recull de contribucions de diferents autors elaborat sota la direcció de Rhea Joyce Rubin i Daniel Suvak (*Libraries*, 1995). L'obra té un to més "neutre" que la de Vogel i se centra bàsicament en els aspectes clàssics de l'organització i la gestió de qualsevol biblioteca de presó: usuaris, planificació, personal, fons, serveis, activitats de dinamització, pressupost, local i equipament, tecnologia i biblioteca jurídica. El fet de tractar-se d'una obra d'autoria compartida li fa perdre en alguns casos part de cohesió en el tractament dels diferents assumptes, però alhora li dóna una pluralitat de punts de vista que, a la fi, atorga valor afegit al contingut.

De manera més modesta pel que fa al volum de pàgines, Calvo (1990b) i Mayol i Fernández (1995) també exposen el seu punt de vista d'allò que és i de com hauria de ser una biblioteca de presó. Sempre prenent com referent el model de biblioteca pública, les autores tracten en les obres un ampli ventall de temes: l'organització, l'espai, el personal, el fons, els serveis tècnics i les

relacions amb les biblioteques públiques locals (Calvo posa l'exemple de la col·laboració que hi ha a Guadalajara entre la biblioteca pública i la biblioteca del centre penitenciari de la ciutat). Mallinger (1991) i Singer (2000) fan això mateix però amb un to més pràctic, sense tenir tan present el que diuen les recomanacions internacionals i professionals. Mallinger, per exemple, posa l'accent en els principals perills amb què es pot trobar un bibliotecari de presó, especialment amb els interns que no utilitzen la biblioteca amb bones intencions i que fan servir determinades estratègies per a influir en el bibliotecari. Singer, per la seva banda, alerta dels problemes que pot suposar per al préstec interbibliotecari la immediatesa amb què els reclusos esperen rebre els llibres, o de l'escàs ús real que els interns fan de la biblioteca jurídica (obligatòria als Estats Units d'Amèrica).

Sobre les necessitats reals dels reclusos amb relació al servei bibliotecari, Souza (1989) destaca la importància d'identificar clarament la pluralitat d'interessos dins una presó, ja que aquesta informació és bàsica a l'hora de bastir el fons de la biblioteca i de planificar-ne els serveis. Igualment reflexiona sobre el paper que ha de tenir la censura amb relació a la seguretat en el procés de selecció del material, ja que, es vulgui o no, és un element que pot distorsionar la necessària sintonia entre recursos bibliogràfics i necessitats dels usuaris. En aquest camp és especialment interessant l'obra de Pérez Pulido per la detallada exposició que fa dels mètodes emprats al llarg de tot el procés de recollida de dades, tant quan els aplica a l'anàlisi de les actituds i comportaments dels interns respecte a la lectura (Pérez Pulido, 2001) com quan ho fa per identificar la percepció de la biblioteca que tenen els interns (coneixement de la seva existència, ús, accés físic i valoració del servei) (Pérez Pulido, 2002). Aplicats sempre al servei bibliotecari del Centro Penitenciario de Badajoz, conèixer els criteris emprats per a l'elaboració de les enquestes, la tria del personal enquestat, la manera de dur a terme les entrevistes, l'ús d'altres fonts alternatives d'informació (per exemple, l'observació directa del comportament dels interns a la biblioteca) i l'anàlisi estadística posterior, és un punt de partida fonamental per a qualsevol estudiós que estigui interessat en l'elaboració d'un treball de camp d'aquesta mena.

La definició del perfil "ideal" del bibliotecari de presó també ha estat un aspecte de la professió tractat per diversos autors. Per a McClaskey (1977), la persona que vulgui treballar en una biblioteca penitenciària hauria d'estar formada acadèmicament en biblioteconomia i en treball correccional; endemés, aquest autor reivindica la inclusió d'assignatures sobre biblioteques de presó en els

plans d'estudi de les universitats. Com a actituds personals, McClaskey destaca l'absència de prejudicis, la capacitat de comprensió i un alt grau de perspicàcia. Vogel (1989a), per la seva banda, dóna consells pràctics (amb bibliografia addicional) a aquells bibliotecaris que vulguin treballar en una presó. Entre els aspectes destacats per Vogel hi ha la importància de conèixer la història de la filosofia penitenciària i els objectius del centre, no obstant, alhora, d'evitar una excessiva institucionalització que pugui desvirtuar la funció original de la biblioteca. Lehmann (1999) fa un repàs de les titulacions i funcions que l'IFLA, l'ALA i la LA estableixen per al personal de la biblioteca, i destaca com a actituds necessàries per a treballar en una presó la flexibilitat, la paciència, l'estabilitat emocional, la tolerància i el sentit de l'humor. Lehman també insisteix en la necessitat que el bibliotecari penitenciari es formi en certes habilitats (comunicatives, de resolució de conflictes, ensenyament, relacions públiques, màrqueting) que li poden facilitar el treball amb els reclusos.

El vessant arquitectònic de la biblioteca de presó és un aspecte que no ha cridat gaire l'atenció dels estudiosos, i només la prolífica Vogel (1994) l'ha tractat de manera monogràfica i amb una certa profunditat, amb un seguit de recomanacions molt pràctiques sobre on localitzar la biblioteca al si del centre, quines haurien de ser-ne les mides, com cal distribuir els espais interns, com es pot garantir que sigui un local segur, etc.

Per contra, el tractament del fons i, més concretament, el del fons jurídic, ha generat rius de tinta, sobretot entre els autors nord-americans, ja que en aquell país, després de diverses sentències dels tribunals competents, és obligatòria l'existència d'una biblioteca jurídica en tots els centres penitenciaris. MacLeod (1972) explica la història de la lluita dels interns durant la dècada de 1960 i principis de la de 1970 per aconseguir l'accés als tribunals i el paper que van tenir en aquest procés els bibliotecaris i les biblioteques de presó. També comenta els avantatges i desavantatges de les diferents maneres de gestionar la biblioteca jurídica integrada a la biblioteca de la presó: de forma separada, gestionada per bibliotecaris formats en matèries jurídiques o gestionada només per reclusos prèviament formats en el maneig d'obres jurídiques. Lehmann (1994) aprofundeix en els aspectes organitzatius de les biblioteques legals tot valorant diferents aspectes de la seva gestió: fons, personal, local, seguretat, accés físic i serveis als usuaris. Les aportacions de Werner (1977) i Gerken (2003) tenen un to molt més jurídic. Mentre Gerken centra els comentaris en l'impacte que la sentència Lewis contra Casey va tenir en les demandes de

millora de la biblioteca legal presentades pels interns, Werner fa un repàs més ampli dels casos resolts pels tribunals dels Estats Units d'Amèrica a les dècades de 1960 i 1970, així com una breu descripció de la situació de les biblioteques jurídiques al Regne Unit, Suècia i el Canadà. Werner té una actitud bastant crítica amb les biblioteques jurídiques, ja que des del seu punt de vista el que realment necessiten els interns no són grans aplecs jurídics, sinó bons serveis legals, ja que les altes taxes d'analfabetisme i el baix nivell educatiu de la majoria dels interns fan més que dubtosa la utilitat d'aquest servei. I precisament aquesta és la filosofia del Law Library Service to Prisoners de la Minnesota State Law Library que descriuen Westwood (1994) i Dixen i Thorson (2001). Es tracta d'un servei d'informació jurídica externalitzat en què una bibliotecària de la biblioteca estatal visita diversos centres setmanalment tot oferint assessorament bibliogràfic als interns que ho demanen. A cada centre hi ha un fons jurídic bàsic, però les qüestions més complexes són resoltes per la biblioteca jurídica estatal.

També sobre els fons de les biblioteques penitenciàries, però des d'una perspectiva diferent de la tractada pels autors abans citats, es troba el treball de Wright (1988) sobre l'ús del material audiovisual a les presons. Wright destaca els avantatges que aquest tipus de material basat en la imatge pot tenir per a l'educació i l'aprenentatge en un entorn dominat per les altes taxes d'analfabetisme dels usuaris. Descriu diverses experiències dutes a terme al Regne Unit, com, per exemple, l'ús del vídeo per a introduir els interns en els serveis oferts per la biblioteca, els llibres parlats per als analfabets, els cassets musicals (especialment per als interns d'altres cultures), etc.

Pel que fa a les possibles activitats de dinamització que es puguin dur a terme en una biblioteca de presó, Calvo (1990a) exposa de manera molt clara i sistemàtica els aspectes més importants que cal tenir en compte a l'hora d'organitzar un servei d'animació a la lectura i divideix les diferents activitats en quatre categories ordenades de menor a major complexitat: activitats d'atracció, activitats d'aprofundiment, activitats de creació i activitats extraordinàries. Castell Padilla, Pallisé Carreté, Pedrola i Guillén, Tomàs i Humbert i Burgos Oliván (2004), per la seva part, descriuen i valoren la realització de dues activitats de dinamització cultural concretes (un taller de Pop-Art i un cinefòrum) al Centre Penitenciari de Joves de Barcelona. En el context nord-americà, Schneider (1996) descriu el paper que pot jugar la biblioteca de presó en el procés de rehabilitació dels interns i exposa diversos projectes que així ho exemplifiquen (representacions d'òperes a càrrec dels

reclusos, discussions sobre valors a partir de la lectura de llibres, promoció de la lectura conjunta entre pares i fills, programes d'alfabetització, etc.).

El paper que les tecnologies de la informació (ordinadors personals, sistemes de gestió de bases de dades, xarxes de telecomunicacions, etc.) poden tenir en l'organització i la recuperació de la informació a les biblioteques de presó és analitzat per Sulé Duesa (2004). A més a més, descriu l'estat de les tecnologies en els centres penitenciaris de Catalunya i fa una proposta d'actuació a curt i llarg termini amb l'objectiu de resoldre les deficiències observades. Pérez Pulido (1998a i 1998b) ofereix una visió de conjunt sobre les experiències que en aquest camp es duen a terme actualment en diversos països del món (Països Baixos, Estats Units d'Amèrica, etc.) i també analitza les diferents aplicacions que poden tenir les tecnologies de la informació a les presons (no exclusivament en els serveis bibliotecaris). En aquest context, dominat de vegades per una fe quasi cega en la utilitat de les tecnologies, val la pena destacar l'alerta que fa Kaiser (1995) sobre els riscos que l'automatització pot suposar per a un servei bibliotecari de presó. A partir de l'anàlisi de l'experiència holandesa d'automatització dels catàlegs de totes les biblioteques penitenciàries del país a la dècada de 1980, Kaiser identifica com a riscos principals el mal ús que els interns poden fer del sistema (o d'altres sistemes a què puguin accedir a través de la biblioteca) i el fet que les autoritats penitenciàries tinguin la temptació de substituir la biblioteca real per una biblioteca virtual basada en les "il·limitades" possibilitats que ofereixen els catàlegs automatitzats. Sawyer (1989a i 1989b), per la seva banda, descriu el cas concret de la biblioteca del Chillicothe Correctional Institute d'Ohio (Estats Units d'Amèrica), que l'any 1987 va ser la primera a automatitzar, amb el programari Datatreck, el servei de consulta del catàleg i el de préstec.

Les possibilitats de col·laboració entre les biblioteques penitenciàries i les biblioteques públiques locals és un tema actualment poc tractat, malgrat la importància que una participació d'aquest mena pot tenir en el desenvolupament dels serveis bibliotecaris de les presons. La majoria de textos (vegeu la revisió bibliogràfica de països com els Estats Units d'Amèrica, el Regne Unit i Itàlia) descriuen experiències concretes de col·laboració on la biblioteca pública ofereix els seus recursos (humans i materials) a la biblioteca de presó. És per això que val la pena destacar per la seva originalitat l'article de Kings (2004) on es descriu el projecte Big Book Share que des de l'any 2000 s'està duent a terme a la ciutat anglesa de Nottingham. Aquest projecte es caracteritza per l'actitud activa que els interns prenen en la col·laboració, ja que

el seu objectiu és donar l'oportunitat als pares internats perquè contribueixin al desenvolupament lector dels seus fills i, d'aquesta manera, construir relacions més estretes entre les famílies dels interns i el servei de biblioteca. Les principals activitats que es duen a terme són sessions de conscienciació per al personal de la presó i per als interns sobre el paper de les biblioteques i dels llibres per a infants, enregistrament per part dels reclusos de cassettes amb històries per als seus nens i sessions especials de visites familiars a les biblioteques locals on els interns comparteixen els llibres i les activitats de lectura amb els seus fills.

Un aspecte a què de vegades no es dóna prou importància en el món de la biblioteconomia és el de l'avaluació dels serveis oferts per les biblioteques. En el camp de les biblioteques de presó, la publicació de referència és sens dubte la de Lithgow i Hepworth (1993), on es descriu un projecte de recerca, dut a terme en el Department of Information Science and Library Studies de la University of Wales, per identificar, desenvolupar i provar indicadors de rendiment per a l'avaluació dels serveis de les biblioteques de presó amb l'objectiu de millorar-ne l'eficàcia. L'article explica de manera molt detallada la metodologia emprada en aquesta recerca, basada en entrevistes a totes les parts implicades (director del centre, funcionaris, bibliotecaris, interns) i en l'observació directa del dia a dia a la biblioteca mateix. Lithgow i Hepworth també assenyalen aquells aspectes de l'entorn penitenciari (tipus de centre, dependència orgànica del bibliotecari, forma d'accés dels interns a la biblioteca, etc.) que poden condicionar els resultats obtinguts amb aquests indicadors de rendiment. Anderson (1991) també tracta aquest punt i proposa un model d'actuació en tres etapes: definició d'un objectiu genèric, definició dels objectius específics i establiment de les accions que cal dur a terme. Per a Anderson un element clau en tot aquest procés és constituït per les aportacions que poden fer els mateixos usuaris quant a la planificació i la gestió dels serveis bibliotecaris. La bibliografia també recull sovint la valoració de la biblioteca que han fet els interns (Bratt 1996, Guilhem 1998, Knudsen 2000, Medina 2000); però, malauradament, massa sovint es tracta d'opinions molt poc crítiques amb el servei que només en destaquen els aspectes positius (trencament de la monotonia, evasió, descobriment del plaer de la lectura, element clau per a l'inici d'una nova vida, etc.).

1.2. Objectius

El treball que aquí es presenta pretén descriure i avaluar la situació actual de les biblioteques de presó a Catalunya, amb l'objectiu d'identificar aquells aspectes de la seva organització i gestió que puguin ser susceptibles de millora, així com d'elaborar una proposta d'actuació conjunta que provi de resoldre les possibles deficiències observades.

L'anàlisi es basa en la comparació de les biblioteques penitenciàries catalanes amb les observacions i recomanacions dels principals autors i institucions internacionals i nacionals del sector, especialment amb les normes i recomanacions elaborades per l'IFLA (IFLA, 1995), l'ALA (Library, 1981) i la LA (Library Association, 1997), les quals, pel prestigi de les institucions que les avalen i per la voluntat reguladora que les informa, suposen una eina de treball imprescindible en aquest sector.

D'aquesta manera, mitjançant aquest estudi comparatiu es pretén donar resposta a les següents preguntes sobre la situació actual de les biblioteques de presó de Catalunya:

1. Orgànicament, ¿de qui depèn la biblioteca en el marc de la presó? Li permet aquesta dependència desenvolupar tots els seus objectius de forma plena i independent? ¿O, al contrari, està sotmesa a objectius superiors que en limiten o condicionen la funció, com seria en el cas de dependre directament del Departament d'Educació?
2. ¿Disposen les biblioteques catalanes d'un pressupost suficient, ininterromput i plenament controlat pel bibliotecari, que els permeti oferir als usuaris uns serveis quantitativament i qualitativament adequats a les seves necessitats?
3. ¿Disposen totes les biblioteques de bibliotecari professional? En cas afirmatiu, ¿n'és suficient el nombre? Quina és la seva dedicació? ¿A temps complet, o només unes hores a la setmana? ¿Quin altre personal compon les plantilles: auxiliars civils, auxiliars interns, funcionaris, etc.? Són suficients en cada cas?
4. ¿On es troben físicament localitzades les biblioteques al si de les presons? Són fàcilment accessibles per tots els reclusos? ¿Com s'ha resolt aquesta qüestió en el cas de les presons d'estructura modular? És suficient l'espai que ocupen? ¿Està ben condicionat (il·luminació natural i artificial,

- calefacció, aire condicionat, etc.)? ¿Disposen de les instal·lacions i el material necessaris per a desenvolupar els serveis de manera eficient?
5. Quin paper tenen avui dia les tecnologies de la informació en els serveis bibliotecaris? Les biblioteques catalanes, ¿estan ben assortides d'equipament informàtic (ordinadors personals, impressores, escàners, etc.)? Hi ha accés a Internet? ¿Han estat automatitzats els serveis (adquisició, catalogació, préstec, consulta, etc.)? Els interns, ¿tenen accés directe a totes aquestes tecnologies?
 6. Els fons, ¿responen a les necessitats reals dels usuaris? Disposen les biblioteques d'un nombre d'obres suficient? Està actualitzat el fons? ¿Hi ha una pluralitat suficient de temàtiques i de suports (llibres, vídeos, cassetts, CD, etc.)? El bibliotecari, ¿ha pogut bastir el fons segons criteris propis i preestablerts? ¿O, al contrari, per manca de pressupost específic, el fons és compost bàsicament per donatius personals i/o institucionals?
 7. ¿Són suficients, en qualitat i en quantitat, els serveis que ofereixen les biblioteques catalanes als seus usuaris? ¿Donen satisfacció a les tres necessitats bàsiques dels reclusos reconegudes per la majoria de les normatives i recomanacions: necessitats informatives, educatives i recreatives?
 8. Les biblioteques de les presons catalanes, ¿treballen de forma conjunta i coordinada? ¿Formen part de cap xarxa de biblioteques més àmplia d'abast nacional o internacional? ¿Col·laboren de forma estable i institucionalitzada amb altres biblioteques de la seva comunitat, especialment amb les biblioteques públiques?

1.3. Metodologia

Per a l'elaboració d'aquest treball s'han emprat diferents metodologies de recerca en funció de l'objectiu que es volia assolir en cada moment. La recollida de dades sobre l'estat actual de les biblioteques penitenciàries catalanes s'ha fet, bàsicament, a través d'entrevistes personals, d'unes dues hores de durada cadascuna, amb els responsables del servei bibliotecari dels nou centres penitenciaris següents:

1. Centre Penitenciar Brians.
2. Centre Penitenciar de Dones de Barcelona.
3. Centre Penitenciar de Figueres.
4. Centre Penitenciar de Girona.

5. Centre Penitenciari de Joves de Barcelona.
6. Centre Penitenciari de Tarragona.
7. Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona.
8. Centre Penitenciari Ponent.
9. Centre Penitenciari Quatre Camins.

Per tal d'unificar el tipus de dades obtingudes, l'entrevista s'ha dut a terme seguint el guió d'un qüestionari estructurat en els punts següents (per a consultar el qüestionari complet, vegeu l'Annex 1):

- Fitxa descriptiva del centre penitenciari.
- Administració de la biblioteca.
- Personal.
- Espai.
- Horari de biblioteca.
- Tecnologia.
- Fons.
- Serveis tècnics.
- Serveis als usuaris.

La recollida de les dades s'ha hagut de fer a mà, ja que, en el seu moment, les autoritats penitenciàries catalanes van denegar la possibilitat d'introduir una petita gravadora a les presons, per motius de seguretat. Les entrevistes sempre s'han realitzat a la mateixa biblioteca de la presó, per reforçar les dades quantitatives amb apreciacions qualitatives producte de l'observació directa dels locals (tant el de la biblioteca central com el de les biblioteques modulars, quan era el cas), així com dels espais, l'equipament, la gestió dels serveis, el capteniment dels usuaris, etc.

Les visites a cadascuna de les biblioteques es van dur a terme entre finals de 2001 i principis de 2002, mentre que a finals de 2004 es va procedir a l'actualització de les dades llavors recollides. L'obtenció d'aquestes actualitzacions es va realitzar enviant per correu electrònic, correu postal o fax el formulari amb les dades originals a tots els responsables de les biblioteques. Aquests, un cop revisat el formulari, el van retornar amb les modificacions pertinents. De forma excepcional, es va fer una segona visita a la presó d'Homes de Barcelona, ja que el seu servei de biblioteca havia canviat d'emplaçament, així com la d'algunes de les seves biblioteques modulars.

Una segona font d'informació per a l'elaboració del mapa de les biblioteques de presó de Catalunya ha estat la consulta de les memòries del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, realitzada a la Biblioteca del Centre d'Estudis Jurídics. D'aquestes memòries s'han extret dades relatives al nombre i tipologia de documents que conformen els fons de les biblioteques, així com sobre el nombre de préstecs realitzats a llarg d'un any i sobre els participants en certes activitats de dinamització.

Aquestes mateixes memòries han constituït la font principal d'informació a l'hora d'obtenir dades per a la descripció del sistema penitenciari català i per a l'elaboració del perfil dels interns reclosos a les presons de Catalunya (distribució per sexe, per edat, per grau de classificació, per tipus de delictes, per país d'origen i per nivell d'alfabetització).

Un cop aplegades totes aquestes dades s'ha contrastat la situació actual de les biblioteques de presó catalanes amb els criteris expressats pels principals autors en la matèria i, sobretot, amb les recomanacions de les institucions internacionals i nacionals del sector: IFLA, ALA i LA. L'anàlisi s'ha fet comparant punt per punt els diferents aspectes d'organització i gestió del servei (personal, fons, pressupost, serveis, etc.), exposant primer el que "hauria de ser" per a tot seguit contrastar-ho amb el que "és", oferint sempre que ha estat possible xifres concretes que permetin fer una avaluació tan objectiva com sigui possible.

Per saber allò que s'ha escrit sobre l'organització i la gestió de les biblioteques penitenciàries s'han consultat les principals bases de dades bibliogràfiques d'abast internacional i nacional relacionades amb la biblioteconomia i la documentació. Aquestes bases de dades són, per ordre alfabètic, les següents:

- BEDOC.
- ERIC.
- ISOC-Biblioteconomía y Documentación.
- Library and Information Science abstracts
- Library literature & Information Science.
- PCI full text.

També s'han consultat els catàlegs de les tres biblioteques que pel seu abast s'ha cregut que podien informar més bé sobre el que hi ha publicat en els

àmbits internacional, espanyol i català. Aquests catàlegs són, per ordre alfabètic, els següents:

- Biblioteca Nacional (Madrid).
- Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya.
- Library of Congress.

Fruit d'aquestes consultes han estat, també, els textos que han servit de base per a l'elaboració de la història de les biblioteques de presó al món, així com la descripció de la situació actual d'aquestes institucions en diferents països del món (especialment en aquells de l'Europa Occidental i de l'Amèrica del Nord).

1.4. Estructura

El gruix del treball consta de tres parts diferenciades. La primera (capítols 2, 3 i 4) descriu la història i la situació internacional actual de les biblioteques penitenciàries, així com les principals recomanacions internacionals i professionals sobre aquest tipus de centres; a la segona (capítols 5 i 6) es descriu breument el sistema penitenciari espanyol i català i les principals característiques de la població reclosa de Catalunya; la tercera part (capítols 7 i 8) se centra en la descripció i avaluació de l'estat de les biblioteques de presó catalanes a partir dels estudis de camp realitzats, i en la proposició d'una sèrie d'actuacions per a la millora de la seva actual organització i gestió.

El capítol 2 està dedicat a la història de les biblioteques de presó en països d'Europa occidental i d'Amèrica del Nord. Aquesta limitació geogràfica respon a dos criteris bàsics: per una banda, al fet que és gairebé inexistent la bibliografia sobre aquesta matèria referida a d'altres parts del món; i, per una altra, a la voluntat de centrar l'anàlisi en països que, per les seves condicions polítiques, socials i culturals, poden ser mínimament comparables amb Catalunya. Efectivament, la consulta de les fonts d'informació esmentades ha reflectit un panorama bibliogràfic gairebé monopolitzat per les obres que tracten la història de les biblioteques de presó dels Estats Units d'Amèrica. I si bé encara s'han pogut trobar algunes poques publicacions que descriuen, amb un mínim grau d'exhaustivitat, passatges de la història d'aquest servei en altres països occidentals (per exemple, Canadà, els Països Baixos o Espanya), en canvi, no s'han localitzat referències a aquesta història en països d'altres parts del món. La segona raó respon a la voluntat d'exposar una història que fos útil a l'hora

d'avaluar la situació actual de les biblioteques de presó catalanes; una història que ajudés a entendre com i per què s'ha arribat a un tipus de servei fonamentat en el dret universal de les persones a l'accés a la informació. És per això que el més adient era centrar-se en països políticament, socialment i culturalment similars a Catalunya, països democràtics on vigeix l'Estat de dret i que són dotats d'una certa tradició de política social per a la promoció de la lectura pública.

També en aquest primer capítol s'exposen les principals línies de pensament que, al llarg de la història, s'han fet servir per a justificar l'existència de biblioteques als centres de reclusió, des dels primers corrents utilitaristes religiosos dels quàquers de Pennsilvània a finals del segle XVIII fins a la reivindicació de l'accés a la informació com un dret civil dels interns a la dècada de 1960, passant per la visió de la lectura a la presó com a instrument de rehabilitació dels interns de finals del segle XIX i inicis del XX.

En el capítol 3 es fa un repàs de les recomanacions internacionals i professionals relacionades amb les biblioteques penitenciàries com a màxima expressió del corrent de pensament actualment dominant, basat en l'aplicació del model de biblioteca pública a l'organització i la gestió de les biblioteques de presó. Les declaracions internacionals descrites són les següents:

- *Declaració universal dels drets humans*, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides l'any 1948.
- *Regles mínimes per al tractament dels reclusos*, aprovades pel Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides els anys 1957 i 1977.
- *Recomanació r(87)3 sobre normes penitenciàries*, aprovada pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa l'any 1987.
- *Recomanació r(89)12 sobre l'educació a les presons*, aprovada pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa l'any 1989.
- *Manifest de la UNESCO en favor de les biblioteques públiques* de l'any 1994.

Per la seva banda, les recomanacions professionals descrites són:

- *Directrius IFLA/UNESCO per al desenvolupament del servei de biblioteques públiques*, de l'any 2001.
- *Guidelines for library services to prisoners* de l'IFLA (2a ed.), de l'any 1995.
- *Guidelines for prison libraries* de la LA (2a ed.), de l'any 1997.

- *Library standards for adult correctional institutions* de l'ALA, de l'any 1992.

Val la pena destacar que aquestes tres darreres publicacions han estat la base per a l'estudi comparatiu amb l'estat actual de les biblioteques de presó a Catalunya.

El capítol 4, dedicat a la situació de les biblioteques penitenciàries en diferents països de l'Europa occidental i de l'Amèrica del Nord,¹⁰ ve a tancar aquest primer bloc de contextualització històrica i teòrica de les biblioteques de presó abans de centrar l'anàlisi en el cas català. L'anàlisi s'ha centrat especialment en el model organitzatiu de cada país i, més concretament, en el tipus de relació que mantenen les biblioteques penitenciàries amb la xarxa de biblioteques públiques local o nacional, per considerar que aquest és, avui dia, un element clau per a la seva gestió.

Els capítols 5 i 6 tracten, respectivament, de la situació del sistema penitenciari a l'Estat espanyol i a Catalunya, amb especial atenció a la seva estructura administrativa, la legislació relacionada amb les biblioteques penitenciàries i el sistema de classificació dels interns. També es descriuen les principals característiques i particularitats de la població reclosa de les presons catalanes que, d'una forma o una altra, poden afectar al servei de biblioteca (sexe, edat, grau de classificació, tipus de delictes, país d'origen i nivell d'alfabetització).

Un cop feta aquesta descripció dels factors no-bibliotecaris que poden influir més en l'organització i la gestió de les biblioteques penitenciàries de Catalunya, en el capítol 7 s'entra de ple en l'anàlisi comparativa de la situació real catalana amb allò que hauria de ser una biblioteca de presó segons l'opinió dels principals autors en la matèria i, molt especialment, segons les normes i recomanacions de l'IFLA, l'ALA i la LA britànica. L'estudi ha estat dividit en vuit punts seguint, en gran mesura, la divisió temàtica que fan les tres publicacions institucionals abans esmentades:

1. Model organitzatiu.
2. Òrgans de govern.
3. Finançament.
4. Personal.
5. Localització, horari, espais, instal·lacions.

¹⁰ Els criteris per a la selecció dels països descrits (limitacions bibliogràfiques i voluntat de similitud amb Catalunya) ja han estat exposats més amunt.

6. Tecnologies de la informació.
7. Serveis.
8. Cooperació amb altres institucions

Cada un d'aquests aspectes ha estat tractat sempre de la mateixa manera: primer s'ha fet una breu introducció teòrica per a definir de forma clara quin vessant de la biblioteca de presó es vol analitzar; després s'exposen les principals recomanacions professionals fetes al respecte; i, per fi, es descriu la situació a les diferents presons catalanes i aquesta es compara i avalua d'acord amb allò que estableixen les recomanacions. Sempre que s'ha pogut s'ha il·lustrat aquesta anàlisi comparativa amb taules i gràfics estadístics amb la intenció de facilitar l'obtenció d'una visió de conjunt, ja que sovint les descripcions estan farcides de moltes dades que són molt específiques de cadascuna de les biblioteques analitzades.

Per últim, al capítol 8 es fa una proposta d'actuació sobre aquells aspectes de l'organització i la gestió de les biblioteques de presó catalanes que poden ser susceptibles de millora. Val a dir que s'ha provat d'elaborar una proposta que, sense renunciar al principi d'igualtat en l'accés a la informació sobre què es fonamenta la biblioteca de presó, fos el màxim de realista, és a dir, que tingués en compte el context social, cultural i, sobretot, econòmic de Catalunya. És per això que, a més a més de les possibles demandes d'un major pressupost o de nou equipament, s'ha procurat explotar al màxim els recursos ja disponibles, posant un especial èmfasi en la política de col·laboració amb altres institucions, com, per exemple, amb la xarxa de biblioteques públiques del nostre país, que, a més a més de disposar d'un estat de salut més que acceptable, és, per funció i objectius, l'aliada natural de les biblioteques penitenciàries.

2. HISTÒRIA

Malgrat que avui dia pugui semblar que hi ha un cert consens entorn la idea de segons la qual la funció de la biblioteca de presó és la de ser un instrument més en la reinserció social dels interns, val a dir que ni des d'un punt de vista històric ha estat sempre així, ni des d'un punt de vista teòric hi ha un acord tan clar.

Tal com molt encertadament assenyala Vogel (1995: 5), l'evolució històrica del servei de biblioteques de presó pot ser seguida a partir de la pròpia evolució de la filosofia contemporània del càstig.¹¹ De fet, malgrat l'habitud amb què avui dia veiem la presó com a mètode de càstig i correcció dels penats, aquesta institució té uns orígens relativament propers. Fins a finals del segle XIX, el mètode més comú per tractar els delinqüents era la imposició de multes o càstigs corporals més o menys severos, com per exemple l'execució, la flagel·lació, la mutilació, la humiliació pública, etc. Les persones que eren confinades en una institució pública per un temps considerable acostumaven a ser penats per deutes o acusats que esperaven el seu judici. L'única alternativa al càstig corporal àmpliament emprada abans de 1800 va ser el transport de criminals a ultramar, mètode usat de manera massiva per Anglaterra per enviar delinqüents a les seves colònies americanes primer i, després, un cop aquestes van aconseguir la seva independència l'any 1776, a illes oceàniques (Austràlia, Tasmània, Norfolk, etc.) (Gazis-Sax, 1998).

Les primeres institucions que poden ser interpretades com a precursors de les presons modernes cal buscar-les a l'Europa del segle XVI. Es tractava de centres locals de confinament per a captaires caracteritzats per congregar els reclusos en grans dormitoris sense cap tipus de separació o cel·les. El primer asil per a pobres amb les característiques típiques dels centres penitenciaris moderns (confinament cel·lular i ús del treball com a mesura disciplinària i correctora) està datat l'any 1773 a Ghent, Bèlgica, construït per Hippolyte Vilain.

¹¹ Malauradament, fins ara no s'ha publicat cap obra sobre la història de les biblioteques de presó a Espanya o Catalunya. La major part de la bibliografia en què es basa aquest apartat històric correspon a obres que tracten l'evolució de les biblioteques de presó als Estats Units d'Amèrica.

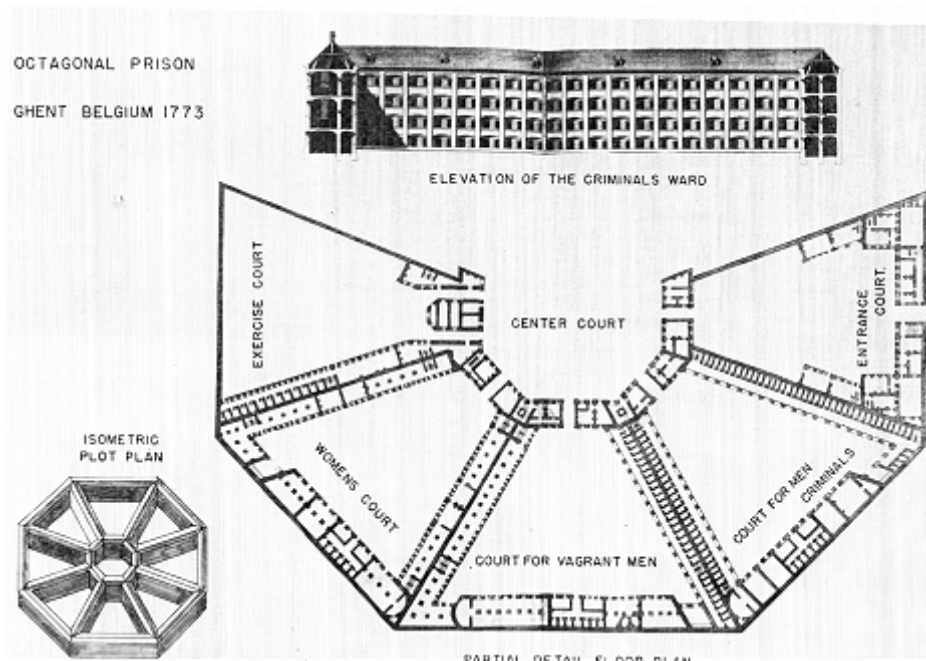

Figura 2.1. Façana i planta de la presó de Ghent, Bèlgica, 1773 (Gazis-Sax, 1998).

Una altra influència en els orígens de les presons va ser l'humanitarisme cristià de l'Església Catòlica, destacant la tasca de Filippo Franci a Florència, on l'any 1650 va obrir un asil per a joves captaires reincidents, així com la presó papal per a joves delinqüents creada l'any 1704 pel papa Climent XI (més tard se'n va obrir una altra per a dones l'any 1735).

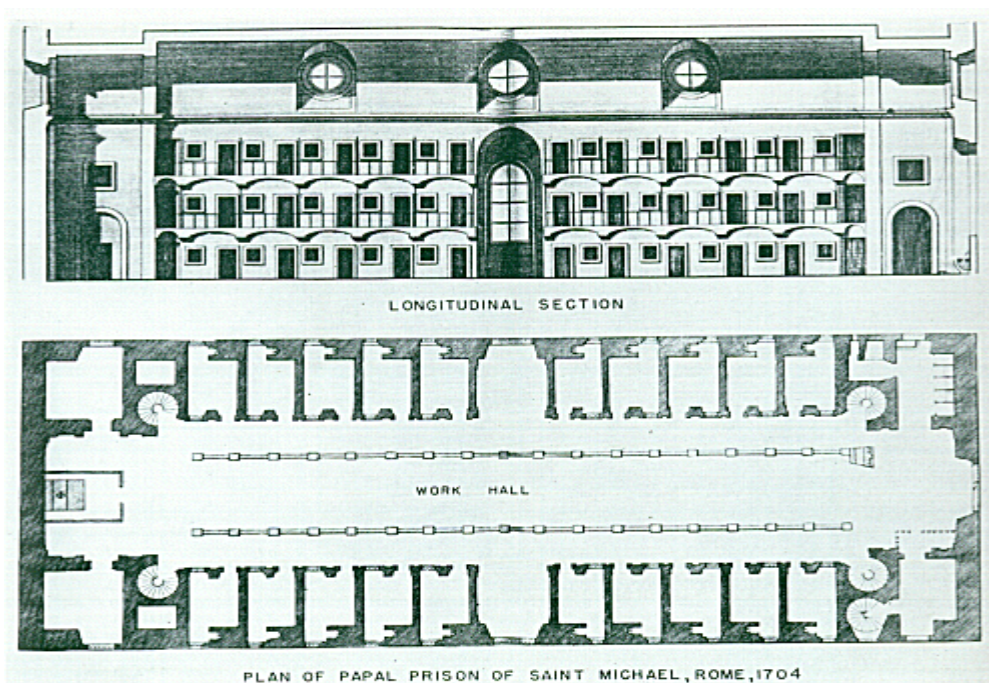

Figura 2.2. Façana i planta la presó papal per a joves delinqüents creada l'any 1704 pel papa Climent XI (Gazis-Sax, 1998).

El moviment de la Il·lustració va donar un impuls definitiu cap a la reivindicació d'un dret criminal més humà. En aquest sentit, la figura més important d'aquesta època va ser el jurista i economista italià Cesare Beccaria, que el 1764 va publicar el seu famós *Dels delictes i de les penes* (Beccaria, 1989) on atacà el dret penal de la seva època i reclamà l'abolició de les penes capitals i dels càstigs corporals bàrbars. Beccaria considerava que la pena havia de tenir una finalitat simplement preventiva i no pas repressiva. Un altre personatge important va ser l'anglès John Howard que va liderar el moviment reformador anglès per a la modificació del codi criminal i la millora de les condicions de vida a les presons, aconseguint que el Parlament britànic aprovés una llei per a la creació de centres penitenciaris basats en la idea del confinament cel·lular i el treball dels interns. Tot aquest moviment va tenir la seva concreció en la construcció d'un seguit de centres ja basats en la separació dels presos en cel·les i amb unes condicions i serveis força millorats (per exemple, la presó de Sussex construïda pel duc de Richmond entre 1775 i 1781, o la de Wymondham, a l'Illa de Norfolk, obra de Sir Thomas Beevor l'any 1785 que, a més a més, contemplava la separació per sexes dels reclusos) (Gazis-Sax, 1998). També pertany a aquesta època el projecte Panopticon del reformador anglès Jeremy Bentham, consistent en el disseny circular de les presons de manera que una sola persona pogués observar des d'una posició central la totalitat de les cel·les.

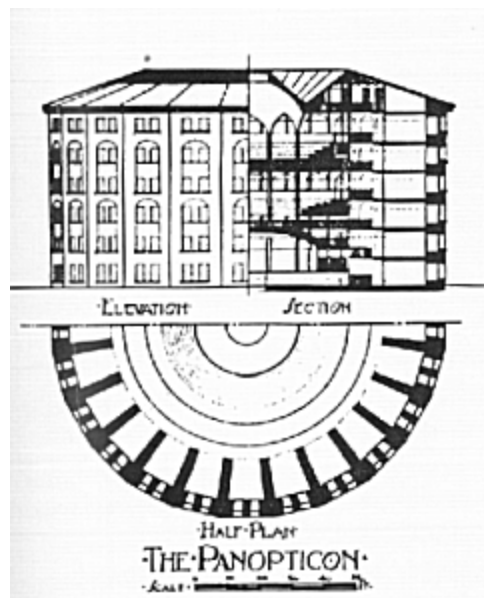

Figura 2.3. Planta de la presó panòptica dissenyada per Jeremy Bentham l'any 1791 (Gazis-Sax, 1998).

El projecte del panopticon va tenir un gran impacte des d'un punt de vista teòric, però el cert és que, a la pràctica, va ser un fracàs, ja que cap presó d'Anglaterra va ser construïda seguint els seus preceptes. De fet, l'únic centre veritablement panòptic va ser la Western Penitentiary a Pennsilvània, als Estats Units d'Amèrica, oberta l'any 1826.

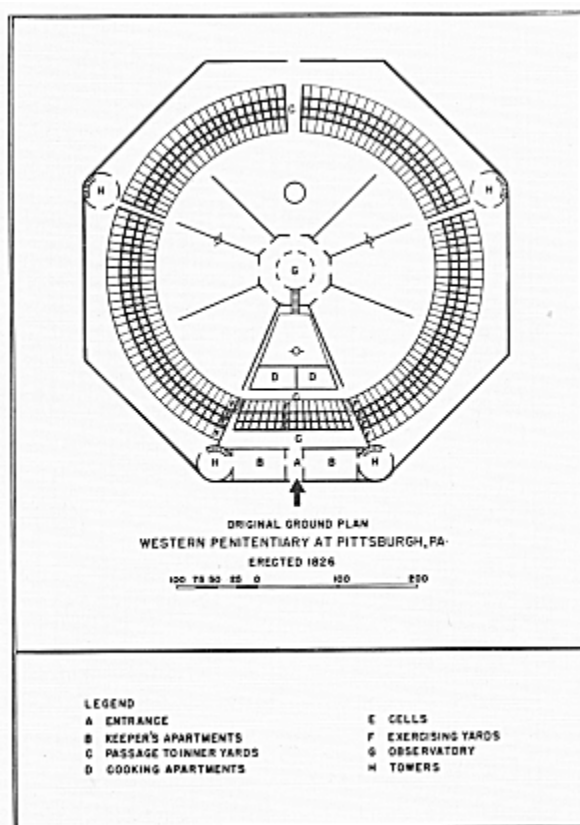

Figura 2.4. Planta de la presó Western Penitentiary (Gazis-Sax, 1998).

A l'altra banda de l'Atlàntic els reformistes també feien sentir la seva veu. Inicialment, la força més important a favor de la substitució de les penes corporals per l'empresonament a l'Amèrica colonial va ser el moviment religiós dels quàquers que, durant un llarg període de temps, van dominar les àrees de West Jersey i Pennsilvània. El codi penal dels quàquers establí que la gran majoria dels delictes havien de ser castigats amb treball forçós en cases de correcció i, un cop Pennsilvània va independitzar-se de la Corona Britànica l'any 1776, aquest codi va quedar legalitzat formalment en la constitució del nou estat de manera que les penes corporals van ser substituïdes per l'empresonament com a forma de càstig. Aquest fet, que pot semblar anecdòtic, ha estat un dels punts d'inflexió més importants en el lent i llarg camí de la història de les presons, ja que per primera vegada en el món s'establí com a

mètode normal de càstig l'empresonament dels delinqüents. Producte d'aquesta nova mentalitat va ser la construcció, entre els anys 1790 i 1792, de la Walnut Street Jail a Filadèlfia.

Figura 2.5. Façana de la Walnut Street Jail, Filadèlfia, 1790 (Gazis-Sax, 1998).

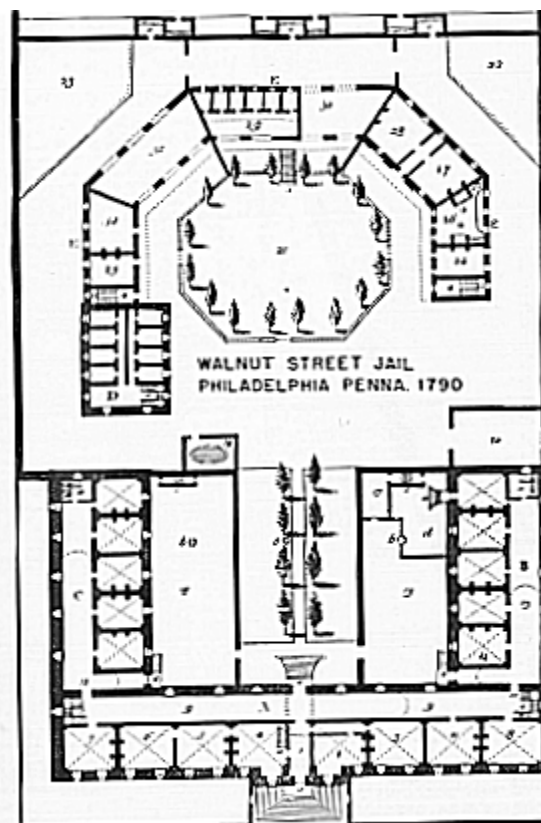

Figura 2.6. Planta de la Walnut Street Jail, Filadèlfia, 1790 (Gazis-Sax, 1998).

En aquesta presó els interns es distribuïen en cel·les de confinament individual, amb la creença que aquest aïllament ajudaria a la reflexió i la penitència, així com a evitar la mútua corrupció entre reclusos. Els principis bàsics del nou model eren la reforma dels interns a la pròpia presó i la segregació d'aquests en funció de la seva edat, sexe i tipus de delictes. En certa forma, la Walnut Street Jail va suposar el naixement del sistema modern de presó com una forma efectiva i permanent de càstig (Gazis-Sax, 1998).

En aquest context, basat en l'empresonament i la voluntat de reformar els interns, no és d'estranyar que el sistema penitenciari quàquer veiés la biblioteca com un servei de gran utilitat per a la seva causa. Si els reclusos havien de passar llargs períodes de temps complint condemna dins la presó, què millor que posar a la seva disposició una col·lecció adequada de llibres religiosos els quals, en el seu aïllament, els ajudessin a reflexionar sobre la seva conducta i expiar les seves faltes. Efectivament, la biblioteca en el sistema quàquer compartia els mateixos preceptes religiosos en què es fonamentava aquest. El servei estava dirigit per un capellà que disposava d'un fons bibliogràfic bàsicament religiós cedit per la Philadelphia Prison Society, associació líder en el moviment reformista penitenciari del moment. La lectura de la Bíblia era la base per a la guia moral i la reforma dels presoners (Coyle, 1987: 10).

Aquest sistema penitenciari de Pennsilvània va ser copiat ràpidament pels països de l'Europa occidental i, de fet, va ser el model dominant en la construcció i l'administració de presons al llarg de tot el segle XIX i bona part del XX.

El període que va entre 1820 i 1880 va tenir una especial importància en la definició del model penitenciari. Van ser uns anys de grans convulsions socials a l'Europa occidental i als Estats Units d'Amèrica. La creixent industrialització va tenir la seva cara fosca en l'augment de la pobresa i la desigualtat, amb unes ciutats cada cop més poblades i amb un major índex de delinqüència i desordres. Els governs van recórrer a l'enduriment de la disciplina penitenciària, als treballs forçats i a l'aplicació d'un rigorós ordre en la reforma dels interns com a mesures de prevenció i de càstig dels criminals. De fet, alguns autors han qualificat aquest període com una era de terrorisme moral (Sullivan, 1989: 26). En aquest context és natural que la biblioteca fos concebuda i organitzada com una eina més al servei de l'objectiu màxim de qualsevol centre: la disciplina. La ideologia reformadora va considerar la lectura

com una arma més en la batalla per redreçar els interns cap al “pensament correcte”. Qualsevol material de lectura havia de servir únicament per a la millora moral. Un exemple d’aquesta pràctica va ser la biblioteca de la presó de Kingston, al Canadà. Aquest centre, creat l’any 1835, comptava amb una biblioteca que l’any 1844 va rebre el seu primer llibre no-religiós, i que l’any 1860 encara disposava d’un fons bàsicament religiós, probablement seleccionat pels capellans de la presó (Curry, Wolf, Boutilier i Chan, 2003: 141). Es tractava doncs de biblioteques amb col·leccions consistents bàsicament en literatura espiritual que tenien com a objectiu principal evangelitzar els presoners i fer d’ells bons cristians (Wilkins, 1977: 120).

En aquest període apareixen les primeres biblioteques de presó a diversos països europeus: a Irlanda el 1827, a la presó de Richmond; a Suècia a la dècada del 1840 (Dalton, 1977: 99); als Països Baixos, l’any 1841 una llei establí que tota presó hauria de disposar de biblioteca (Kaiser, 1993: 67); etc.

La celebració l’any 1870 del National Prison Congress a Cincinnati, als Estats Units d’Amèrica, va suposar un punt d’inflexió molt important en el món de la criminologia. Aquest congrés va comportar l’establiment d’un nou paradigma en l’estudi del crim i de les presons basat en les ciències socials, amb professionals que pretenien dissenyar el que ells consideraven les lleis que governen el comportament criminal. En aquest nou context de base metodològica científica, l’educació va ser concebuda com una part integral de les tècniques dels nous programes de rehabilitació. D’aquesta manera començà un desenvolupament molt actiu dels programes de lectura a les presons i de l’organització de biblioteques (Pérez Pulido, 1997: 40). El llibre esdevé un instrument de modificació del comportament i s’imposà una filosofia sobre la lectura basada en la persuasió i el control. Malgrat tot, freqüentment a les biblioteques de presons hi havia poc material de lectura i el que hi havia no tenia interès per als convictes que preferien històries d’aventura, crim i violència. La biblioteca de presó, com a eina de rehabilitació, va ser una biblioteca censurada, una biblioteca que només contenia literatura “positiva” i moral (Sullivan, 1989: 28). Aquesta idea fonamental del paper de la lectura a la presó romandrà estàtica durant molt anys.

En aquesta mateixa època, també trobem a Espanya signes d’aquest pensament utilitarista. Destacats pensadors, com l’escriptor i polític Felipe Picatoste y Rodríguez (1834-1892), proclamaven les bondats i virtuts de la biblioteca com instrument de modificació del comportament dels interns:

"Las bibliotecas populares deberían remitirse también a los hospitales y presidios, donde su influjo está probado que es beneficioso en grado eminente. El libro, compañero de la soledad y de la desgracia, se adapta a todas las situaciones de la vida, y es un consuelo inapreciable para los enfermos y un consejo constante para los criminales, reemplazando con ventaja los romances y demás impresos que parecen perpetuados en los establecimientos de este género" (citada a García Ejarque, 2000: 116).

De fet, el nou Dret penal espanyol aprovat l'any 1870 ja recollia part d'aquest esperit en considerar la pena com l'expiació d'una culpa, no com una venjança, i donava prioritat a la instrucció i la lectura com a elements de reforma penal per sobre del càstig.

Aquest esperit reformista va tenir la seva concreció l'any 1873 en l'aprovació de sengles lleis que establien la necessària existència d'una escola i d'una biblioteca en cadascun dels centres penitenciaris de l'estat. En el reglament penitenciari, la biblioteca restava vinculada a l'escola i, per tant, estava dirigida per un mestre. El seu fons havia de consistir en un nombre de llibres suficient per satisfer les necessitats d'instrucció i oci dels interns. El cert, no obstant, és que el projecte mai es va arribar a assolir plenament, ni quantitativament ni qualitativament. A la realitat, només uns pocs centres van poder disposar de biblioteca i, en aquests casos, el més habitual era que aquesta fos inoperativa funcionalment a causa de la manca de direcció, d'equipament i de material adequats. Aquesta decadència es veia agreujada per la forta influència que, sovint, exercia el capellà de la presó en el procés de selecció de les obres, aplicant uns criteris de moralitat religiosa que tenien per objectiu el control ideològic dels penats.

Aquesta idea del paper de la lectura a la presó com a instrument de rehabilitació i de modificació del comportament dels interns (en definitiva, com mesures de control i persuasió) es va mantenir estàtica ben bé fins a mitjan segle XX. El resultat més freqüent van ser biblioteques amb col·leccions pobres, de poc interès per als reclusos que preferien les novel·les d'aventures, crims i violència.

Una variant (que no canvi) d'aquest pensament va ser la incorporació a les dècades de 1960 i 1970 en alguns països de la teràpia de grup com a nou tractament dels interns. A la biblioteca, aquest nou mètode va tenir la seva

correspondència en les sessions de biblioteràpia, on els interns eren induïts a llegir llibres que després eren comentats en grup.

Tot aquest panorama va començar a canviar, especialment als Estats Units d'Amèrica, amb la consolidació dels drets humans i altres drets fonamentals a les dècades de 1950 i 1960. Els interns varen prendre consciència dels seus drets com a reclusos i iniciaren processos per reivindicar allò que ells consideraven els seus drets inherents. Creien que haurien de ser tractats de manera finalista i no com a un mitjà, com a persones racionals i moralment autònomes, amb dret a dirigir les seves pròpies vides i determinar la seva pròpia conducta a la llum dels seus valors i objectius. És per això que varen començar a exigir el dret a tenir accés a qualsevol tipus d'informació i a reclamar que el fons de la biblioteca respongués a les seves necessitats reals, no pas als criteris establerts pels responsables penitenciaris i bibliotecaris de manera prèvia i sense consultar-los. Dins d'aquestes reivindicacions, l'adquisició de material jurídic adequat i actualitzat va esdevenir una de les prioritats dels reclusos nord-americans. Cal tenir en compte que, en aquell temps, l'escassetat de programes de defensa pública obligava a molts interns a haver de realitzar personalment els seus tràmits jurídics (MacLeod, 1972: 3540).

Al llarg de les dècades de 1960 i 1970, arran de les peticions fetes pels propis interns davant dels tribunals dels Estats Units d'Amèrica, es van dictaminar tota una de sentències que no feien més que consolidar aquestes aspiracions. L'any 1966, noranta reclusos de les presons californianes de San Quentin i de Folsom van posar una demanda contra aquests centres penitenciaris (Gilmore contra Lynch) per la destrucció d'obres jurídiques de les seves respectives biblioteques. Quatre anys més tard, el 1970, el Federal District Court, sota l'empara de la Catorzena Esmena que garantia la protecció de la igualtat de tots els ciutadans mitjançant l'accés als tribunals, va resoldre que els interns tenien dret a una biblioteca jurídica adequada llevat que les autoritats penitenciàries oferissin als interns un mètode d'assistència jurídica igual d'eficaç (ara bé, no donava detalls de quin hauria de ser el seu contingut, aspecte que deixava en mans del departament de rehabilitació de cada centre i que, en més d'un cas, va donar lloc a la creació de biblioteques jurídiques merament simbòliques).

Una altra sentència important va ser la Bounds contra Smith de l'any 1977 que reconeixia el dret dels interns a disposar d'informació de naturalesa jurídica per

ser assistits en el seguiment dels seus casos individuals i assegurar els seus drets. D'aquesta manera, alguns estats nord-americans començaren a aportar diners per a l'adquisició de materials jurídics que de vegades quedaven integrats dins la col·lecció de la mateixa biblioteca de la presó, mentre d'altres formaven part d'una biblioteca de dret a part. Aquest vessant del servei va esdevenir tant important que molts centres van abandonar els fons recreatius i van ignorar d'altres serveis bibliotecaris (Vogel, 1997: 36).

Amb el pas del temps, no obstant, i en un entorn social cada cop més crític amb els "privilegis" de què gaudien els interns, aquesta tendència es va veure truncada per una sèrie de sentències que restringien de forma severa la interpretació dels drets dels interns pel que fa a l'accés a les biblioteques jurídiques. Potser el cas més significatiu va ser Lewis contra Casey de l'any 1995, on la Cort Suprema dels Estats Units d'Amèrica va establir que els presos no tenien dret a una biblioteca jurídica de manera abstracta, sinó que havien de demostrar que el fet de no tenir-la (o de tenir-la en males condicions) era un impediment seriós als seus esforços per tirar endavant una reclamació jurídica. Es donava la paradoxa que si un intern posava una demanda en aquest sentit, el fet de presentar-la ja era una prova de que no li calia una biblioteca jurídica (Gerken, 2003: 491). De fet, l'existència d'una biblioteca jurídica en una presó mai va ser reconeguda per ella mateixa, sinó com alternativa en els casos en què els reclusos no disposaven de cap altra possibilitat vàlida per accedir als tribunals. És a dir, que si en una presó hi havia d'altres mètodes (per exemple, a través d'advocats) els tribunals, sovint, no consideraven necessària l'existència de material jurídic (Werner, 1977: 78). Així doncs, algunes presons varen deixar de disposar d'una biblioteca jurídica separada (la col·lecció de llibres de legislació s'integra dins la col·lecció general), mentre que d'altres van optar per no disposar de cap mena de material jurídic i com a alternativa permetien que la informació fos portada a la presó per bibliotecaris especialitzats en assumptes jurídics.

Evidentment, tots aquests nous plantejaments no varen deixar intacte el model de biblioteca de presó existent a l'època. Ja a mitjan la dècada de 1960, alguns bibliotecaris d'arreu del món varen començar a mostrar el seu desacord amb el tradicional límit del concepte de biblioteca de presó com a instrument de rehabilitació. Segons ells, la biblioteca de presó havia de seguir el model de biblioteca pública, basat en vectors democràtics i en el servei centrat en el client. És a dir, tot i considerar importants els objectius de rehabilitació i de canvi, creuen que a l'hora de planificar els serveis d'una biblioteca encara ho és

més el fet de descobrir quins són els llibres i els serveis que volen els interns i oferir-los sense cap mena de prejudicis ni d'elitisme. D'aquesta manera, el concepte de biblioteca de presó s'hauria d'ampliar per incloure l'educació, l'oci i la informació com a necessitats dels interns, de la mateixa manera que ho eren en el món lliure. Rubin i Souza (1989: 48) corroboren aquesta idea tot afirmant que el més apropiat és l'ús dels principis bàsics de selecció en conjunció amb la biblioteca pública i l'aprofitament dels serveis d'aquesta, considerant la població de la presó com un microcosmos o segment més a atendre.

De fet, és al llarg de la dècada de 1970 quan als Estats Units d'Amèrica s'engeguen més projectes de col·laboració entre les biblioteques de presons i les biblioteques públiques locals. Per a Pool (1977, 139-140) aquesta efervescència s'explica per la influència de set factors:

- Una creixent consciència de la necessitat que les biblioteques públiques donessin servei a les persones més desafavorides.
- La inclusió de recomanacions a la col·laboració amb la biblioteca pública a les normes per a biblioteques de presons, biblioteques públiques i sistemes bibliotecaris estatals.
- La creixent tendència a la cooperació entre biblioteques a través de sistemes organitzats i de xarxes.
- Les recents sentències sobre els drets dels reclusos a la lectura i a l'accés a material jurídic.
- Les reivindicacions dels interns de tenir accés als materials bibliogràfics i a la informació de les biblioteques públiques.
- El reconeixement per part dels sociòlegs penitenciaris de la necessitat dels presos de mantenir els lligams amb la societat.
- L'assignació de fons federals, estatals i locals per als serveis bibliotecaris de les presons.

En la mateixa línia s'expressen moltes de les normatives i recomanacions internacionals i nacionals sobre biblioteques públiques. Les *Directrius IFLA/UNESCO* sobre biblioteques públiques deixen molt clar que les "persones internades en institucions, com ara hospitals o presons" són també considerades usuaris potencials de la biblioteca pública (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO, 2002: 39). La UNESCO també subscriu aquesta afirmació en el seu manifest a favor de la biblioteca pública (UNESCO, 2002).

Potser una de les definicions més clares d'aquest esperit de servei públic és la que, l'any 1992, va fer l'Standing Committee on Prison Libraries del Regne Unit a les seves *Prison libraries: roles and responsibilities*, on afirmava que:

“The main purpose of the prison library is to provide the resources necessary to meet the information, cultural, educational and recreational needs of the community. The resources should be readily available when needed in order to enrich the lives of prisoners so that they may be assisted to fulfil their aspirations and enable them to achieve a full and useful role on their return to the community” (Lithgow; Hepworth, 1993: 62).

Ara bé, en el seu moment no tots els professionals van estar d'acord amb aquesta interpretació. Després de molts anys de reiterats fracassos, la creença en les capacitats rehabilitadores de la presó començà a entrar en crisi. El tractament i la rehabilitació varen anar perdent rellevància en el model penitenciari d'alguns països i, poc a poc, es va imposant la idea del càstig expressada popularment amb la frase “qui la fa, la paga”. Segons aquest corrent, els criminals són responsables dels seus crims i el càstig és imposat de manera conseqüent (ni més ni menys que el seu deute). En aquest context, alguns bibliotecaris van començar a mostrar-se molt crítics amb la compra amb diners públics de material d'entreteniment per a uns usuaris que, a la fi, estaven a la presó com a mesura de càstig (Dixen i Thorson, 2001: 50).

L'autor que millor exemplifica aquest pensament és William Coyle, responsable l'any 1987 de l'obra *Libraries in prisons: a blending of institutions*. Segons Coyle, les biblioteques de presó no estan legitimades pels interns com a usuaris finals, sinó pels interessos i objectius de l'Estat. Aquests interessos i objectius són els que haurien de determinar el tipus de serveis bibliotecaris i no les demandes dels interns, ja que, sovint, aquestes tenen un caire antisocial, patològic i donen suport a un estil de vida criminal (Coyle, 1987: 79-80). De fet, Coyle va més enllà quan afirma que uns serveis bibliotecaris basats en els interessos dels interns poden ser més negatius que beneficiosos per a un canvi constructiu dels reclosos, i posa com a exemples el cas d'un pres que va demanar a la biblioteca l'adquisició de revistes pornogràfiques o el d'un altre acusat d'abusos sexuals a menors que va demanar llibres en préstec interbibliotecari sobre hipnosis i mètodes d'adopció alternativa de nens (Coyle, 1987: 82).

Per a aquest autor, l'actual corrent del model de biblioteca pública és el resultat d'una actitud de "negligència benigna" per part dels teòrics correccionalistes i d'una predisposició de la comunitat bibliotecària professional cap a un servei centrat en l'usuari. Aquesta associació amb la biblioteca pública està, no obstant, fonamentada en tres errors (Coyle, 1987: 85-86):

- Assumir que els interns tenen el mateix dret bàsic als serveis bibliotecaris que el públic general.
- Assumir que el desenvolupament del fons i dels serveis al voltant dels interessos dels presos es beneficiés per a ells de la mateixa forma que ho és en el cas de les persones lliures.
- Ignorar els objectius que caracteritzen la missió dels centres penitenciaris com a institució d'interès públic.

L'alternativa de Coyle és el que ell anomena el model basat en el canvi (*change-based model*) (Coyle, 1987: 90). Segons aquesta proposta, els serveis de la biblioteca s'haurien de desenvolupar al voltant d'un programa específicament pensat per al canvi voluntari, responsable i constructiu dels interns. La direcció d'aquest canvi no vindria marcada pels interessos definits dels propis reclusos (orientació a l'usuari típica del model de biblioteca pública), sinó per unes necessitats informatives i educatives seleccionades pels professionals dels centres penitenciaris de forma prèvia i independent d'aquests. És més, el material i els serveis bibliotecaris no estarien pensats per a satisfer tots els interns, sinó únicament aquells presoners realment compromesos a canviar les seves vides (Coyle, 1987: 98, 101).

Per a Coyle, dins d'aquest model els materials recreatius, malgrat reconèixer que són els preferits pels presoners, restarien exclosos, ja que no tan sols no contribueixen al canvi, sinó que, en alguns casos, poden ser fins i tot perjudicials. De fet, en el model de Coyle la contribució a un ambient més estable i menys estressat, malgrat ser un objectiu "admirable", no és un objectiu bàsic. De la mateixa manera, també restarien exclosos els materials jurídics o els serveis d'accés als tribunals, ja que aquests serveis i materials ja són un programa separat a la majoria de sistemes (Coyle, 1987: 90).

En definitiva, tal com indica Suvak (1989b), el que Coyle planteja és la negació del dret dels interns a llegir i a ser informats i el retorn a la idea de la biblioteca com a eina de rehabilitació, com un instrument de revalidació moral i espiritual, com una eina de modificació del comportament. Per a aquest autor, més enllà

de la coincidència amb el nom de “biblioteca”, els objectius de la biblioteca de presó i de la biblioteca pública són diferents, i pretendre que la relació que mantenen els interns amb la biblioteca de presó sigui equivalent a la que s'estableix entre el públic general i la biblioteca pública és simplement insostenible. La biblioteca de presó no està legitimada pel seu públic, sinó per la seva correspondència amb programes correccionals d'efectes intencionats definits per l'Estat.

En una altra línia de pensament diferent a la de Coyle, val la pena destacar també el corrent ideològic que es qüestiona la, en principi presumible, coincidència d'objectius entre el centre penitenciari i la biblioteca de presó. Per a Vogel (1995: 59-60) els interessos de la presó i de la biblioteca estan en conflicte, ja que, a diferència d'altres biblioteques sense ànim de lucre, no té com a objectiu donar suport a la missió de la institució a la que pertanyen ni millorar-la donant valor afegit als seus propòsits. La presó és una institució de confinament amb una missió de seguretat pública que té com a propòsit i objectiu la protecció de la societat de persones que han incomplert la llei. És per això que la cultura de la presó està determinada per l'aïllament i la restricció de l'infractor i que el seu personal no està orientat a servir els “clients”, sinó només a contenir-los i a impedir que s'escapin. No és una cultura amb una essència de guariment o de producció, és un ambient de ressentiment, complicat per la por i la falta d'esperança. Aconseguir que la tensió no es converteixi en conflicte és un objectiu permanent. Tot plegat, es tracta d'un plantejament molt diferent al que el bibliotecari estableix amb la presó, el personal i els usuaris. La motivació d'aquest es basa en el repte d'establir un punt d'accés a la llibertat de pensament i a la cerca d'idees i informació més enllà de la cel·la. Per a Vogel, els bibliotecaris que no sàpiguen identificar la seva posició en el centre, que no puguin desenvolupar-se en una situació de missions i objectius alternatius, o no siguin capaços d'acceptar que el producte del seu esforç no afegirà cap valor al propòsit de la institució, probablement es tornaran desil·lusionats i ineficaços.

En la mateixa línia es troba Sullivan (1998) quan defineix la lectura a la presó com un acte contrari a la rehabilitació. Segons aquest autor, l'acte de llegir és un acte contrari a la ideologia oficial de rehabilitació, ja que els interns busquen en els llibres l'evasió i la resistència al sistema.

En aquesta revisió històrica del paper de les biblioteques de presons també val la pena destacar, per atípic, el punt de vista de Fabiani (1997) amb relació a

l'actitud dels interns davant l'oferta de lectura. Segons Fabiani, en l'entorn penitenciari existeix un distanciament entre les definicions institucionals de les funcions de la lectura i les representacions efectives d'aquesta pràctica, diferència que es veu augmentada per l'escepticisme amb què els interns (i, sovint, les mateixes institucions) viuen les polítiques de reinversió. Aquest escepticisme dóna lloc a actituds interessades amb relació a qualsevol activitat educativa:

“La cooperación con la institución, que parece ser una condición de la utilización recursos culturales, no constituye nunca una adhesión a los objetivos oficiales (la reinserción) u oficiosos (la gestión de tensiones) de la organización, sino un medio camuflado de recobrar una autonomía relativa “jugando un juego” con los dispositivos institucionales, y particularmente sacando partido de la oferta cultural para cambiar las condiciones de la comunicación entre los detenidos en el interior de la prisión” (Fabiani, 1977: 64).

D'aquí que Fabiani parli de l'ús banal que, sovint, fan els reclusos dels llibres i del local de la biblioteca. L'actual generalització del dret a la paraula ha substituït l'antiga dimensió simbòlica dels llibres com a mitjà de protesta per la seva reutilització com a objectes per als que no estaven concebuts: ús higiènic, ús de les il·lustracions amb finalitats decoratives, retall de cites i poemes que són enviats per correu o que circulen a l'interior de la presó, usos delictius (sostracció de fulles de paper-bíblia per fer porros, realització de forats a l'interior de les obres per amagar drogues, dissimular objectes contundents a les enquadernacions de tapes dures, etc.). Per l'autor francès, la lectura, almenys en la seva funció “legítima”, és una pràctica minoritària dins la presó (Fabiani, 1977: 65).

Pel que fa a la pròpia biblioteca, Fabiani creu que, a la pràctica, un gran nombre d'interns passen per ella sense ni tan sols donar un cop d'ull als llibres. La biblioteca esdevé un lloc de sociabilitat privilegiat, on els reclusos poden anar, per exemple, a jugar a cartes i on l'entorn de llibres no és més que un teló de fons que no perceben.

Amb aquest panorama, creure que es pot aconseguir convertir els reclusos en lectors “convencionals” és, per a Fabiani, esperar massa de l'acció cultural: “El uso irónico o escéptico de los equipamientos, por parte del detenido, impide pensar que encontraremos frecuentemente el caso de conversión cultural con

el que aún sueñan algunos militantes de la lectura en prisión, bibliotecarios en particular” (Fabiani, 1977: 65).

Per a aquest autor, l'única forma d'evitar aquesta excessiva desacralització de la biblioteca (que pot córrer el perill de ser vista pels propis funcionaris com una amenaça per a l'ordre i la seguretat) és apostar per la seva professionalització, amb la intervenció de bibliotecaris professionals i l'elaboració i aplicació de polítiques de gestió i normes d'ús clares.

En definitiva, es pot concloure que el concepte de biblioteca de presó ha anat basculant al llarg de la història entre dues posicions, que si bé no es poden categoritzar com plenament antagòniques, sí que es construeixen i desenvolupen entorn a principis conceptuals molt diferents:

- Per un costat, aquells qui entenen la biblioteca com un instrument de revalidació moral i espiritual, com una eina utilitarista de modificació del comportament.
- Per un altre, els qui consideren que les persones recloses a les presons tenen els mateixos drets i deures pel que fa a l'accés a la biblioteca que qualsevol altre persona de la societat (la condemna només limita la lliure circulació de les persones). És per aquest motiu que reivindiquen el model de biblioteca pública com a model de gestió dins la presó.

Entre aquestes dues postures es poden trobar altres variants, però sempre s'ha tractat de diferències menors al voltant d'aquests dos grans vectors ideològics: utilitarisme o dret. Ara bé, el cert és que avui dia la major part dels professionals es decanten per la justificació legal, complementada per la igualtat d'accés a la informació per a tothom en què es fonamenta la biblioteca pública i, fins i tot, per la necessitat social de la biblioteca, ja que si l'objectiu primordial dels centres penitenciaris és la reinserció social dels interns és evident que el foment de la lectura (inclosa la de tipus lúdic) i la relació que estableixen amb la societat a través d'ella són instruments adequats a aquesta finalitat (Mayol i Fernández, 1995: 4).

3. RECOMANACIONS DE DRET INTERNACIONAL I RECOMANACIONS PROFESSIONALS

3.1. Recomanacions de dret internacional

Des de mitjan segle XX fins als nostres dies, diverses han estat les declaracions internacionals que han donat suport al principi del lliure accés a la informació per a qualsevol individu i, per tant, també per a les persones recloses en els centres penitenciaris.

L'any 1948, l'Assemblea General de les Nacions Unides va aprovar la Declaració universal dels drets humans (Declaración, 2005). En aquesta declaració ja es recollia aquesta idea en el seu article 19 on s'afirma que tot individu té dret a investigar i rebre informacions i opinions sense limitació de fronteres, per qualsevol mitjà d'expressió.

Més tard, el Consell Econòmic i Social de les mateixes Nacions Unides va aprovar, en les resolucions 663C (XXIV) de 31 de juliol de 1957 i 2076 (LXII) de 13 de maig de 1977, les seves Regles mínimes per al tractament dels reclusos on, en el seu apartat 40, estableixen que cada centre penitenciar ha de disposar d'una biblioteca per a l'ús de totes les categories de reclusos, suficientment proveïda de llibres instructius i recreatius (Reglas, 2004). En el mateix sentit es va pronunciar el Comitè de Ministres del Consell d'Europa, en la seva Recomanació r(87)3 sobre normes penitenciàries. A l'apartat 82 del capítol dedicat a l'educació, el Comitè no tan sols reconeix l'important paper que pot jugar la biblioteca dins la presó, si no que, a més a més, recomana que, quan sigui possible, la biblioteca de presó s'organitzi en cooperació amb els serveis bibliotecaris de la comunitat (Consell d'Europa. Comitè de Ministres, 1987). Per últim, dins d'aquest àmbit europeu, destacar la menció que es fa a la biblioteca com a servei d'accés a l'educació a la Recomanació r(89)12 sobre l'educació a les presons. En el capítol VIII del memoràndum dedicat a les biblioteques que acompanya aquesta recomanació es desenvolupa més àmpliament aquesta idea (Consell d'Europa. Comitè de Ministres, 1990):

“Libraries in the community are a source of education, information and recreation, as well as centres of cultural development. Library services for prisoners must have the same wide range of functions as progressive libraries

for the public, and the same professional standards should apply. Wherever possible, prisoners should have direct access to an outside public library, which they should be able to visit from the prison on a regular basis. Otherwise, efforts must be made to provide a full service within the prison”.

Igualment, es fa referència a la recomanable integració de la biblioteca de la presó dins del sistema de biblioteques públiques local.

3.2. Recomanacions professionals

Dins de l'àmbit de les recomanacions professionals es pot diferenciar entre les declaracions incloses en manifestos i directrius sobre biblioteques públiques (en tant que les persones recloses també són usuaris d'aquest servei), i les que estan dedicades de forma específica a les biblioteques de presó.

En aquest darrer cas, en aquest capítol només es dona una visió general dels objectius, l'abast, la naturalesa de les entitats de les quals emanen i dels antecedents de cadascuna d'elles. Per la seva importància, el seu contingut és detallat al llarg dels diferents apartats en què es divideix l'anàlisi de la situació actual de les biblioteques de presó a Catalunya (organització, finançament, personal, col·lecció, equipament, etc.), ja que és un dels elements clau a l'hora d'avaluar la seva major o menor adequació.

Dins de l'àmbit de les publicacions sobre biblioteques públiques cal destacar, en primer lloc, el *Manifest de la UNESCO en favor de les biblioteques públiques* de l'any 1994 (UNESCO, 2002). En aquesta declaració es fa un esment explícit a la implicació que ha de tenir la biblioteca pública, com a institució fonamentada en la igualtat d'accés per a tothom, a l'hora d'oferir serveis i materials específics a aquells usuaris que, per alguna raó, no poden utilitzar els serveis i materials habituals, com és el cas de les persones empresonades.

Una altra publicació sobre biblioteques públiques on es fa esment a la necessària relació entre la biblioteca pública i la biblioteca de presó, són les *Directrius IFLA/UNESCO per al desenvolupament del servei de biblioteques públiques* de l'any 2001 (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO, 2002). En concret, en el seu apartat 3.4.9 dedicat als serveis a grups d'usuaris especials, les persones recloses en presons són identificades de forma explícita com a

usuaris als quals la biblioteca pública ha de posar especial atenció per garantir el seu dret a la igualtat d'accés als seus materials i serveis.

En el camp específic de les biblioteques de presó existeixen avui dia tres textos bàsics,¹² dos d'ells d'àmbit nacional (Estats Units d'Amèrica i Regne Unit) i un d'àmbit internacional. Aquest tres textos són:

- IFLA. *Guidelines for library services to prisoners*. 2nd rev. ed. The Hague: IFLA Headquarters, 1995. 30 p. ISBN 90-70916-55-X.
- Library Association. *Guidelines for prison libraries*. 2nd ed. London: Library Association Publishing, 1997. 87 p. ISBN 1-85604-265-0.
- Association of Specialized and Cooperative Library Agencies. *Library standards for adult correctional institutions*. Chicago: American Library Association, 1992. i, 47 p. ISBN 0-8389-7583-6.

Les tres publicacions tenen com a objectiu principal l'establiment de recomanacions per a la gestió i el desenvolupament de serveis bibliotecaris dins de centres penitenciaris. No obstant, existeixen diferències importants entre elles, producte, en gran mesura, de la naturalesa de les institucions que les han generades.

Mentre les pautes elaborades per l'ALA i per la LA responen a les característiques i necessitats d'un sistema bibliotecari nacional específic (nord-americà i britànic respectivament), les *Guidelines* de l'IFLA, per la pròpia naturalesa internacional de l'entitat, pretenen ser una guia per al desenvolupament de recomanacions nacionals per a biblioteques de presó i de fàcil modificació a les circumstàncies locals (IFLA, 1995: 3).

Aquesta diferència en la gènesi d'unes i altres recomanacions (nacional/internacional) té el seu reflex en alguns aspectes del seu contingut. El fet de dirigir-se a un marc nacional específic permet a l'ALA i la LA arribar, en alguns casos, a un grau de concreció molt més gran que no pas l'IFLA. La vinculació amb el sistema bibliotecari nacional, les vies de finançament, els òrgans de gestió interns, etc. són aspectes de les directrius que reflecteixen aquesta diferència de tractament.

¹² En aquesta selecció no han estat incloses les recomanacions de l'Australian Library and Information Association (Australian Library and Information Association, 1990) perquè, tal com reconeix la pròpia associació a la introducció de la publicació, aquestes es basen en gran

3.2.1. Guidelines for library services to prisoners. 2nd rev. ed. IFLA, 1995

Aquestes recomanacions emanen de la Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons de l'IFLA. Aquesta secció centra els seus esforços en aquells sectors de la població que no poden fer un ús convencional dels serveis bibliotecaris:

"The Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons is concerned with library and information services to all those groups within the community who for whatever reason are unable to make use of conventional library services. These groups include people in hospitals and prisons, the elderly in nursing homes and care facilities, the house-bound, the deaf and the physically and developmentally disabled" (IFLA, 2001).

La necessitat d'elaborar unes pautes per a les biblioteques de presó va ser exposada el 1987 en l'antic Working Group on Prison Library Services de l'IFLA.¹³ Resultat del seu treball va ser la publicació l'any 1992 d'una primera edició de les pautes anomenades *Guidelines for library services to prisoners* (IFLA, 1992)¹⁴ editades i compilades per Frances Kaiser. Tres anys més tard, el 1995, se'n va publicar una segona edició sota la direcció del mateix Francis Kaiser i de Sue Lithgow.¹⁵

Val a dir que aquesta segona edició no va suposar un gran canvi respecte la primera. Com a elements més significatius se'n poden destacar l'ampliació de la bibliografia i la incorporació d'un capítol dedicat a la missió i objectius de les biblioteques de presons. A part d'això, la resta són canvis menors que no afecten gaire les recomanacions fetes a la primera edició.

mesura en les recomanacions i normes de l'American Library Association i de la Library Association (especialment d'aquesta última).

¹³ Aquest grup de treball va ser oficialment dissolt a la Conferència de l'IFLA celebrada a Barcelona l'any 1993, passant a desenvolupar el seu treball des de llavors en el si de la Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons.

¹⁴ Existeix una edició en castellà publicada per la pròpia IFLA, però la traducció no és gaire acurada.

¹⁵ A la reunió de l'IFLA l'any 2001 a Boston (EUA), la Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons va decidir emprendre una revisió a fons d'aquesta segona edició. La idea és actualitzar el contingut de les pautes, així com incorporar nous capítols, com per exemple una breu història de les biblioteques de presons, ampliar la bibliografia, etc.

De fet, les pautes són el resultat de la consideració de diferents sistemes penitenciaris nacionals existents arreu en el món i aquesta voluntat globalitzadora ha condicionat el seu grau d'uniformitat i especificitat:

"These guidelines which follow are meant to inform librarians and administrators about the library needs of prisoners. They are statements of general principles. They are meant to serve both as encouragement to establish library services for prisoners and as a means to assess the efficiency and quality of such services. They must, however, be tempered by national and local limitations on practicality.

Additionally, this document should serve as a guide in the development of national guidelines for library services to prisoners, as it may be easily modified to conform to local circumstances. In the absence of any local guidelines, these guidelines should apply" (IFLA, 1995: 9).

Aquesta voluntat de ser un document marc per al posterior desenvolupament de pautes nacionals més específiques ha tingut una incidència important a l'hora d'elaborar les recomanacions, ja que la gran majoria d'elles són més qualitatives que quantitatives, més genèriques que específiques.

3.2.2. Guidelines for prison libraries. 2nd ed. LA, 1997

Les recomanacions publicades per la LA emanen d'un dels seus grups de treball anomenat Prison Library Group. Nascut amb la finalitat de millorar la qualitat del servei de les biblioteques de presons, el grup de treball ofereix cursos, seminaris, convenis, etc. i publica una revista del sector, el *Prison libraries journal*, amb tres números anuals.

El 1981 la LA publicà una primera edició de les recomanacions per a les biblioteques de presons (Prison, 1981), que van ser revisades en la segona edició que aquí s'analitza. L'objectiu de les pautes és "to provide a comprehensive source of reference on prison library operations for professional librarians, governors, education coordinators, prison library officers and orderlies involved with the provision of this specialized service" (Library Association, 1997: 7).

Tant en la primera com en aquesta segona edició, el grup sempre ha treballat de forma conjunta amb el Home Office Prison Service a l'hora d'elaborar les pautes, la qual cosa ja pot donar una idea del caràcter nacional de les mateixes. De fet, les recomanacions són adreçades de forma explícita únicament als centres penitenciaris d'Anglaterra i del País de Gal·les, ja que les institucions d'Escòcia i Irlanda del Nord es troben sota la responsabilitat del Scottish Office i el Northern Ireland Office respectivament (Library Association, 1997: 9).

3.2.3. Library standards for adult correctional institutions. ALA, 1992

Aquestes normes venen a ser com la guinda a tota una llarga tradició als Estats Units d'Amèrica pel que fa a la publicació de recomanacions i normatives per a biblioteques de presó. Ja al 1876, la New York Prison Association va publicar el seu *Catalogue and rules for prison libraries*, que incloïa una bibliografia d'aproximadament 1.000 llibres considerats apropiats per a la lectura a la presó. Posteriorment, el 1915, l'ALA Committee on Hospital and Institutional Libraries va publicar un manual sobre el desenvolupament de les col·leccions de les biblioteques de presó, i el 1932, la mateixa ALA i l'American Prison Association publicaren un manual similar titulat *Prison library handbook*.

Continuant aquesta línia històrica de publicació de recomanacions, l'any 1974 l'Special Committee on Library Service to Prisoners de l'Association of Hospital and Institution Libraries va treure a la llum les *Guidelines for library service programs to jails* per a centres de preventius i de penats fins a 12 mesos (Association of Hospital and Institution Libraries. Special Committee on Library Service to Prisoners, 1974). Es tractà d'una obra molt breu (només 15 pàgines), d'un tarannà més qualitatiu que no pas quantitatiu. Malgrat tot, aspectes com què cal tenir en compte abans d'engegar un servei d'aquesta mena, les diferents formes de dur-lo a terme i els criteris per a la selecció del material (inclòs el material jurídic) són tractats d'una forma prou aclaridora.

Finalment, l'any 1981 l'ALA va elaborar, conjuntament amb l'American Correctional Association, una primera edició de les *Library standards for adult correctional institutions*. Tot i la transcendència de la seva publicació, alguna de les seves recomanacions van ser criticades en el seu moment per ser poc realistes. Per exemple, el pressupost mínim recomanat era d'un 2% del pressupost del centre quan, de fet, moltes biblioteques de presons de l'època

disposaven d'una quantitat molt menor. Aquesta manca de correspondència va fer que les normes fossin vistes amb una certa manca de credibilitat per molts professionals (Suvak, 1989: 29-30).

El 1987, l'Standards Review Committee de l'Association of Specialized and Cooperative Library Agencies (ASCLA) va encetar un procés de revisió de les directrius fruit del qual es va publicar una nova edició de les mateixes l'any 1992, que és la que s'analitza en aquest treball.

4. SITUACIÓ INTERNACIONAL

Com es veurà a continuació, els països triats per exposar la situació actual de les biblioteques de presó arreu del món pertanyen únicament a Europa occidental i Amèrica del Nord. Aquesta selecció respon a l'escassa bibliografia trobada sobre l'estat d'aquest servei a d'altres parts del món, però sobretot a la voluntat de centrar l'anàlisi en aquells països que, per les seves condicions polítiques, socials i culturals, puguin servir com a element comparatiu amb el cas de Catalunya, és a dir, països democràtics sotmesos a l'Estat de dret i amb una certa tradició en polítiques socials per a la promoció de la lectura pública.

La descripció de la situació de les biblioteques penitenciàries als diferents països s'ha centrat en el seu model organitzatiu i, més concretament, en el tipus de relació que mantenen les biblioteques de les presons amb els sistemes de biblioteques públiques locals i/o nacionals, per considerar que aquest és, avui dia, un element clau per a la seva gestió. Per tant, s'han deixat de banda detalls més concrets del servei que sovint són difícils de generalitzar, ja que responen a característiques i necessitats específiques de cadascun dels centres.

4.1. Estats Units d'Amèrica

Els Estats Units d'Amèrica són el país amb la taxa d'empresonament més alta de tot el món, 714 interns per cada 100.000 habitants, que suposa una població total de 2.078.570 reclusos.¹⁶

El sistema penitenciari nord-americà es caracteritza per la gran diversitat d'autoritats responsables i per la inexistència d'una única legislació penitenciària. El fet de tractar-se d'una federació de 50 estats, cadascun dels quals amb àmplies competències en matèria de legislació penitenciària, ha donat lloc a un sistema penitenciari compost per tres tipus bàsics de presons amb responsabilitats clarament diferenciades: les presons federals, les estatals i les locals. Mentre que les presons federals depenen del Federal Bureau of Prisons del Department of Justice, cada estat compta amb un Department of

¹⁶ Totes les dades referents a les taxes d'empresonament dels diferents països descrits en aquest capítol han estat obtingudes a: International Centre for Prison Studies (2005). *International Centre for Prison Studies*. <<http://www.prisonstudies.org/>> [Consulta: 11/02/2005].

Corrections propi (o un altre departament amb un nom similar) per a la gestió dels centres penitenciaris del seu àmbit. Els comtats i els municipis, per la seva part, són els encarregats d'administrar les presons locals i els centres de detenció. Aquesta diversitat també té el seu reflex en la legislació penitenciària que regula l'organització i el funcionament dels diferents tipus de presons. Actualment, existeix un codi federal, 50 codis estatals diferents i una gran varietat de codis locals (de comtats, municipals, etc.).

La situació de les biblioteques de presó també reflecteix aquesta varietat de responsabilitats i de textos jurídics. La gairebé totalitat dels centres penitenciaris federals i estatals compten amb una biblioteca, amb personal i finançament a càrrec de la mateixa presó, fóra de l'esfera de les biblioteques públiques; el Federal Bureau of Prisons reconeix el dret dels interns a l'accés a la informació, si bé no hi ha una única normativa sobre la forma com s'ha d'oferir aquest servei i cada institució disposa de les seves pròpies regulacions.¹⁷ Per contra, a la majoria de les presons locals el servei de biblioteca és el resultat d'acords de cooperació entre les presons i les biblioteques públiques locals; aquests acords acostumen a basar-se en un finançament conjunt de les despeses i en la gestió de la biblioteca de la presó a càrrec de bibliotecaris de la biblioteca pública (McLean, 2002; McCook, 2004).

Els recursos financers, humans i materials de les biblioteques varien entre estats, així com d'any en any (en funció bàsicament de la situació econòmica general). Per exemple, mentre que alguns estats tenen un gran nombre de bibliotecaris titulats al capdavant de les seves biblioteques, altres contracten personal auxiliar (*library assistants* o *library technicians*) sota la supervisió d'un bibliotecari central o regional. El que sí que és comú a gairebé totes les presons és la existència d'interns auxiliars que duen a terme tasques tècniques i d'oficina.

Un element característic dels serveis bibliotecaris a les presons dels Estats Units d'Amèrica és l'existència d'una àmplia col·lecció de textos jurídics, sovint gestionada de forma independent de la biblioteca general. Aquest fons està compost per textos jurídics i d'altres documents relacionats (manuais d'ús, formularis, etc.) que responen a una exigència constitucional que obliga els

¹⁷ Pel que fa a les presons federals, a *Program statement number 1542.06* (Estats Units d'Amèrica, 1997) es poden trobar gran part de les regulacions que afecten a les biblioteques d'aquest tipus de presons.

centres penitenciaris a facilitar l'accés dels interns als tribunals (Vogel, 1995: 122).

La col·laboració amb els sistemes bibliotecaris públics o les biblioteques públiques locals també és força irregular, si bé la majoria de les biblioteques de les presons estatals participen en acords de préstec interbibliotecari amb biblioteques locals i/o estatals, i moltes presons locals tenen acords formals o informals per al subministrament de material de temàtica general i educativa. També molts bibliotecaris de presó prenen part de programes de formació i desenvolupament organitzats per les biblioteques públiques.¹⁸

Sembla, no obstant, que en els darrers anys la situació de les biblioteques de les presons dels Estats Units d'Amèrica ha sofert un cert retrocés en comparació a d'altres èpoques (Vogel, 1997: 35; McCook, 2004: 26). Els pressupostos cada cop més escassos, l'entorn social, polític i judicial cada vegada més favorable a les mesures de càstig que a les de rehabilitació i la creixent privatització de la gestió de les presons (que generalment anteposa l'estalvi econòmic a la qualitat dels serveis) són alguns dels factors que expliquen aquesta situació.

4.2. Canadà

La taxa d'empresonament al Canadà és de 116 persones per cada 100.000 habitants, el que suposa una població penitenciària de 36.024 reclusos. La responsabilitat dels centres penitenciaris recau tant en el govern central com en els governs de les deu províncies i els tres territoris que conformen el país. Mentre que el Correctional Service of Canada del Ministry of Public Safety and Emergency Preparedness és la institució encarregada de la gestió de les presons que acullen els reclusos adults amb condemnes de dos o més anys, les administracions provincials i territorials ho són dels centres amb persones encarcerades per sentències inferiors a dos anys. En línies generals, les presons canadenques són centres relativament petits, amb una població que no acostuma a superar els 700 interns, nombre comparativament molt inferior al de les presons dels Estats Units d'Amèrica o del Regne Unit.

¹⁸ Lehmann, Vibeke. *RE: United States -- Prison libraries* [correu electrònic]. 24/11/2004 i 3/1/2005.

Com en molts altres països, les biblioteques de les presons al Canadà tenen un fort lligam amb els serveis d'educació tal com ho demostra el fet que la seva organització i la gestió estigui regulada, encara que de forma molt incompleta, per la *Commissioner's directive 720: education of offenders* (Canadà, 1999a).

Sobre la situació actual de les biblioteques de les presons canadenques s'ha escrit molt poc. L'any 2001, no obstant, es va realitzar un informe d'abast nacional sobre l'estat de les col·leccions de les biblioteques de les presons federals (Curry, Wolf, Boutilier i Chan, 2003). En aquest informe s'assenyalava que menys d'un terç (30,5%) dels centres que van respondre el qüestionari (37 d'un total de 51 presons) comptaven amb personal bibliotecari professional. Pel que fa a les col·leccions, si bé totes les biblioteques disposaven de llibres, només un 81% contenien revistes i també només un 81% incloïa diaris en el seu fons. Menys d'un 20% tenien vídeos o discos compactes i cap de les biblioteques oferia accés a Internet. Per últim, l'informe assenyalava que només un 62% dels centres que van respondre el qüestionari havia adquirit els textos jurídics que la *Commissioner's directive 720* obliga a oferir als interns. En línies generals, la manca d'un pressupost suficient per a la compra de material i la poca actualització dels documents eren problemes seriosos que afectaven la qualitat del servei.

4.3. Regne Unit

Al Regne Unit, la gestió de les presons i de les seves biblioteques està descentralitzada en els diferents governs dels països d'Anglaterra, País de Gal·les, Escòcia i Irlanda del Nord. Els casos més ben documentats són els d'Anglaterra i el País de Gal·les, on el sistema penitenciari depèn del HM Prison Service del Home Office. La taxa d'empresonament és de 142 persones per cada 100.000 habitants, el que suposa una població de 75.045 reclusos.

En aquestes dues nacions, les biblioteques de presó són enteses realment com a delegacions del sistema de biblioteques públiques local, i administrativament són gestionades de forma conjunta per les autoritats penitenciàries i les autoritats del sistema de lectura pública de la comunitat. Aquest model d'organització es diferencia d'altres models de cooperació (per exemple, el d'alguns centres penitenciaris dels Estats Units d'Amèrica) on la biblioteca pública es limita a donar suport a la biblioteca de presó, sense integrar-la en el seu sistema.

La forma i les condicions d'aquesta cooperació es troben regulades per l'*Order number 6710* (Regne Unit, 2000). Adreçat als directors de les presons, aquest document estableix els criteris bàsics per a la gestió de la biblioteca i defineix de forma força completa un marc de responsabilitats compartides entre la biblioteca penitenciària i la biblioteca pública.

Segons aquesta *Order number 6710*, els responsables de les presons han de contractar el servei bibliotecari a les autoritats bibliotecàries públiques locals mitjançant el pagament d'una quota anual calculada en funció del cost per intern del servei. És important tenir en compte que aquest pagament anual s'entén com una compensació a les autoritats bibliotecàries locals per la despesa extra que suposa l'oferiment d'un servei bibliotecari dins una presó.¹⁹ Una compensació i no tot el cost perquè els reclusos, pel sol fet d'estar residint en una localitat, ja tenen dret al servei de la biblioteca pública, i també perquè, en la pràctica, el centre penitenciari ja es fa càrrec d'una part del manteniment del servei, així com de la seva plantilla (per exemple, els funcionaris de la presó que treballen a la biblioteca).

Així, les autoritats bibliotecàries públiques locals es comprometen a fer-se càrrec d'una proporció "justa" del cost del servei, a proveir, mantenir i desenvolupar la col·lecció de la biblioteca de la presó,²⁰ així com a assortir el servei amb personal bibliotecari professional. El personal mínim recomanat es calcula seguint les instruccions de les *Guidelines for prison libraries* de la LA (Library Association, 1997).

Per últim, destacar que en el punt 8.44 de l'*Order number 6710* s'estableix que per resoldre els possibles problemes que es puguin derivar del servei bibliotecari ofert a les presons, el director del centre ha de convocar tres cops a l'any una reunió entre les autoritats penitenciàries i les autoritats bibliotecàries locals.

¹⁹ Punt 8.27 de l'*Order number 6710*.

²⁰ El document conté a l'annex 1 un llistat amb les publicacions que obligatòriament han de formar part de la col·lecció de totes les biblioteques de presó. El llistat inclou lleis, normes, ordres, manuals, guies, etc. relacionats amb el sistema penitenciari britànic (no inclou obres de ficció).

4.4. França

França té en l'actualitat una taxa d'empresonament de 95 reclusos per cada 100.000 habitants, que es tradueix en una població 56.957 reclusos. El sistema penitenciari francès depèn de la Direction de l'administration pénitentiaire del Ministère de la justice.

El servei bibliotecari està contemplat a les presons franceses com una activitat cultural més dins dels programes de reinserció. Ara bé, el propi Ministère de la justice reconeix la necessitat de coordinar aquest servei amb les estructures culturals de les ciutats i els departaments més propers, així com amb d'altres programes del Ministère de culture. Fins i tot, reconeix com a possibilitat cada cop més freqüent el fet que siguin les biblioteques públiques les encarregades de supervisar el funcionament de les biblioteques penitenciàries i d'oferir als reclusos un ventall d'activitats el més ampli possible.

Bona part de l'impuls que han rebut les biblioteques penitenciàries de França prové d'una sèrie d'acords que, des de mitjans de la dècada de 1980, venen signant el Ministère de cultura i el de la justice per a la promoció de la cultura a les presons franceses. El 25 de gener de 1986 va tenir lloc el primer d'aquests acords pel qual s'establia, dins d'un pla general per al foment de la lectura a les presons, que a tots els centres penitenciaris francesos havia d'haver una biblioteca. El 1990 es va signar un segon acord reforçant aquesta idea de difondre i desenvolupar les pràctiques culturals com a forma de prevenir les dificultats d'inserció o de reinserció de les persones recloses. Aquests protocols van donar lloc a acords locals entre les direccions generals d'afers culturals i les direccions regionals de serveis penitenciaris que, per la seva banda, varen confiar a les agències de cooperació entre biblioteques o als centres regionals del llibre la posada en funcionament d'aquesta política.

El primer fruit d'aquests acords locals va ser la creació de biblioteques a tots els centres penitenciaris francesos. La primera regió a oficialitzar aquests acords va ser la regió d'Aquitània l'any 1993. L'any 1999, l'administració penitenciària va crear un Service pénitentiaire d'insertion et de probation a cada departament amb la missió, entre d'altres, de desenvolupar l'acció cultural en les presons i d'encarregar-se de la gestió de les biblioteques. L'any 2000, el Ministère de la justice va crear, dins del Service pénitentiaire d'insertion et de probation, la figura de l'agent de justícia que s'encarrega, entre d'altres

funcions, de les biblioteques i de l'acció cultural a les presons (Guidez, 2002: 74-75).

La valoració més recent de les biblioteques penitenciàries de França correspon a una enquesta feta l'any 2001 a 165 biblioteques de 114 centres penitenciaris (Guidez, 2002: 75-76). Aquesta enquesta mostrava una situació diversa, amb presons amb locals apropiats i concebuts específicament per a la biblioteca, però també centres on aquesta s'havia instal·lat en cel·les adaptades a tal funció o fins i tot en armaris. Pel que fa a la col·lecció, només un 26% de les biblioteques complien la recomanació de l'IFLA de disposar d'un mínim de 20 obres per intern i, en alguns casos, aquest fons provenia bàsicament de donacions i dels dipòsits permanents o renovables que les biblioteques municipals o departamentals els oferien. Amb relació al pressupost, l'informe revelava que 5 de les 165 biblioteques no disposaven de cap partida pròpia regular i que un recurs financer habitual eren les subvencions que el Centre national du livre ofereix per a la compra de material bibliogràfic. La responsabilitat de la biblioteca requeria en un treballador social del Service pénitentiaire d'insertion et de probation que, per al funcionament del dia a dia, delegava la seva gestió en un intern o en un voluntari.²¹ El treballador social s'encarregava del pressupost, les qüestions d'ordre organitzatiu i material (logística, mobiliari, etc.) i de la relació amb la direcció del centre. En definitiva, es tractava d'un perfil laboral amb una tasca bàsicament de coordinació del personal relacionat, d'una forma o una altra, amb la biblioteca.

La col·laboració de les biblioteques de les presons amb les biblioteques municipals i les biblioteques departamentals de préstec es concreta en diferents aspectes. Aquestes poden assortir la biblioteca de presó amb un dipòsit de llibres i encarregar-se de la seva renovació, realitzar préstecs concrets, donar resposta a demandes específiques dels interns (llibres en llengua estrangera, per perfeccionar una formació o continuar uns estudis, etc.), formar els auxiliars de les biblioteques, proposar i dissenyar activitats d'animació a la lectura, etc. El temps que els bibliotecaris professionals dediquen a aquestes tasques és molt variat, des de mitja jornada fins a la plena dedicació (Guidez, 2002: 77).

²¹ Per a la seva formació la Fédération Française pour la Coopération des Bibliothèques va publicar la *Guide pour le détenu bibliothécaire*.

4.5. Alemanya

La taxa d'empresonament a Alemanya és de 96 persones per cada 100.000 habitants, el que suposa una població reclosa de 79.329 individus. En aquest país el sistema penitenciari depèn del Referat Strafvollzug und Bewahrungshilfe del Bundesministerium der Justiz.

L'article 63 del Reglament penitenciari alemany reconeix el dret dels interns a poder gaudir d'una biblioteca en el seu temps lliure, manament que normalment es compleix en tots els centres penitenciaris. Les biblioteques penitenciàries depenen exclusivament de les autoritats penitenciàries, si bé en alguns estats i ciutats (per exemple a Rin del Nord-Westfàlia, Bremen o Hamburg) les biblioteques municipals participen en la gestió del servei mitjançant l'aportació de personal bibliotecari professional. Més enllà d'aquestes poques excepcions, les biblioteques de les presons alemanyes estan dirigides per mestres o altres treballadors del centre i, en general, els recursos de què disposen són més aviat escassos.²²

4.6. Itàlia

Itàlia és un país amb una taxa d'empresonament de 100 persones per cada 100.000 habitants, el que suposa una població reclosa de 57.238 individus. En aquest cas, el sistema penitenciari depèn del Dipartimento dell'amministrazione penitenziaria del Ministero della giustizia.

A Itàlia, el servei de biblioteca penitenciari depèn únicament de les autoritats penitenciàries, sense cap mena de participació institucionalitzada del sistema de lectura pública. L'article 12 de la *Legge 26 luglio 1975 n. 354* (Itàlia, 2005b), que regula el sistema penitenciari italià, estableix que tot centre penitenciari ha de disposar d'una biblioteca com a equipament de suport per a les activitats d'ensenyament i lleure, però sense fer cap referència a aspectes més concrets de la seva organització o de la seva gestió (composició de la plantilla, recursos financers, etc.). I a l'article 21 del *Decreto Presidente della Repubblica 30 June 2000, n. 230* (Itàlia, 2005a) es diu explícitament que al capdavant de la biblioteca hi haurà un educador responsable de la conservació dels documents, de la creació dels catàlegs, de la distribució dels llibres i dels diaris, i de la

²² Peschers, Gerhard. *AW: Germany: prison libraries* [correu electrònic]. 02/11/2004.

difusió de les activitats culturals. En aquesta mateix article 21 s'estableix el dret dels interns a gaudir de la lectura de les publicacions existents a d'altres biblioteques o institucions públiques locals sempre que sigui possible.

L'estat actual de les biblioteques de presó a Itàlia ha estat descrita per De Carolis (2000) i per Barlotti (2003). Segons aquestes dues autores, la situació italiana presenta un quadre poc reconfortant, només esquitxada per alguna iniciativa particularment interessant localitzada en ciutats amb una forta tradició bibliotecària i d'orientació al servei públic com Torí, Milà i Ravenna. Fent esment d'un cens elaborat per l'Istituto di biblioteconomia e bibliografia dell'Università statale di Milano l'any 1998, De Carolis destaca que poc més d'un terç de les presons italianes disposa realment de biblioteca, i que la majoria de centres només compta amb un magatzem de llibres antics que provenen de donacions, sense cap política d'adquisicions. Les poques biblioteques que existeixen sovint es troben situades en locals petits, amb llibres amuntegats que provenen de donacions d'editorials, de llibreries, de biblioteques públiques, d'associacions de voluntaris i privades, etc., sense catàleg organitzat, amb dificultat per a l'accés dels interns i dirigides per un educador (que habitualment delega el servei a un intern). La mitjana de les col·leccions és d'uns 3.000-4.000 volums, amb un màxim de 8.000 obres a la presó de Florència i un mínim de 57 volums a la de Caltanissetta. Els reclusos gairebé mai tenen accés directe al local de la biblioteca, cosa que obliga a repartir els llibres cel·la per cel·la.

Per a De Carolis (2000: 347), les raons d'aquestes mancances cal buscar-les en un pla més ampli que l'estrictament penitenciari. Segons aquesta autora, la presa de consciència de la biblioteca com a servei d'informació essencial per als ciutadans és un fet més aviat recent a la realitat italiana, i el retard acumulat ha tingut repercussions encara més fortes per a aquells que es troben encarcerats.

Malgrat tot, tal com s'ha comentat abans, sembla que poc a poc les autoritats competents s'estan prenent més seriosament el desenvolupament d'un servei bibliotecari de qualitat a les presons que respongui a les necessitats reals dels seus usuaris. A Roma, Torí, Milà i l'Emilia Romagna les biblioteques públiques i les autoritats penitenciàries estan duent a terme projectes de col·laboració per a l'organització i la gestió de les biblioteques de presó.

A l'illa de Sardenya, per la seva banda, s'ha desenvolupat un programa molt innovador que ha permès assolir una completa integració entre les biblioteques penitenciàries i les biblioteques públiques locals. Com a resultat d'aquest acord, les biblioteques de les presons de Sardenya participen en el desenvolupament d'un catàleg conjunt, així com en el servei de préstec interbibliotecari i en un programa de formació dels interns interessats en treballar a la biblioteca del centre (Costanzo, 2003).

Un altre signe de vitalitat dins d'aquest camp ha estat la creació l'any 2000 de l'Associazione biblioteche carcerarie (Associazione biblioteche carcerarie, 2004). Aquesta organització té com a objectiu donar cohesió i estructura a les activitats desorganitzades i aïllades dutes a terme a diferents parts del país. També pretén ser un fòrum de comunicació entre el personal bibliotecari que està treballant a les presons o col·laborant amb elles.

4.7. Països Baixos

La taxa d'empresonament als Països Baixos és de 123 persones per cada 100.000 habitants, és a dir que la seva població penitenciària és de 19.999 reclusos. Administrativament, les presons depenen del Dienst Justitiële Inrichtingen del Ministerie van Justitie.

En aquest país, les biblioteques de presó no es troben regulades per cap text jurídic, així com tampoc no disposen de cap recomanació d'abast nacional (a la dècada de 1980 hi va haver una que, posteriorment, el govern va suprimir, si bé avui dia encara són utilitzades en algunes presons).

Majoritàriament són les pròpies autoritats penitenciàries les encarregades d'oferir aquest servei als interns, sent pocs els casos en què ho fa la biblioteca pública local. El seu finançament corre a càrrec del pressupost general de cada centre i és aquest el que decideix quina quantitat està disposat a invertir-hi.

Entre 1980 i 1990 les biblioteques de presó van rebre un fort impuls per mitjà d'unes recomanacions sobre col·leccions, personal, pressupostos, cooperació, etc. bastant acceptables. Malauradament, sembla que en els darrers anys s'ha trencat aquesta dinàmica i que la situació de les biblioteques penitenciàries s'ha deteriorat, de tal manera que si bé no es pot dir que la situació sigui com la

de fa vint anys enrera, sí que és, ara per ara, incerta²³ (per exemple, el Ministerie van Justitie ha eliminat la figura del consultor en biblioteques de presó, així com les recomanacions que fins a llavors eren de compliment).

4.8. Dinamarca

Dinamarca, com la resta de països nòrdics, té una de les taxes d'empresonament més baixa d'Europa, amb només 72 persones per cada 100.000 habitants, que suposen una població total de 3.908 reclusos. Les presons depenen a Dinamarca de l'Amt für gefangenenfürsorge del Justizministerium.

La llei de biblioteques danesa estableix que les biblioteques públiques han de garantir l'accés gratuït als llibres a les persones recloses en centres penitenciaris, si bé el cost d'aquest servei és a càrrec del pressupost de les pròpies presons. El codi penal, per la seva banda, diu que les biblioteques de les presons són responsabilitat de les autoritats penitenciàries, però que la seva organització i la seva gestió ha de ser contractada a la xarxa nacional de biblioteques públiques. Així, cada centre penitenciari ha de signar un contracte amb la biblioteca pública més propera on s'estableixen les hores de dedicació i les tasques del bibliotecari de la biblioteca pública encarregat del servei, la quantitat de llibres dipositats a la biblioteca de la presó, la freqüència de la seva renovació, etc. A canvi d'aquests serveis, la biblioteca pública rep anualment una quantitat fixa de diners també establerta en aquest acord.

Aquest sistema permet assegurar la presència d'un bibliotecari professional a tots els centres penitenciaris danesos i l'extensió de gran part dels serveis públics a les presons (per exemple, el del préstec interbibliotecari). Ara bé, el fet que sigui cada centre el que, en darrer terme, decideixi la quantitat de diners que vol invertir en el seu servei bibliotecari, ha donat lloc a un panorama nacional força desigual, amb grans diferències de recursos bibliotecaris humans i materials entre les sis presons que componen el sistema penitenciari de Dinamarca.²⁴

²³ Vibeke, Lehmann. *Prison library services: The Netherlands* [correu electrònic]. 26/10/2004.

²⁴ Isen, Elsebeth. *Re: Prison libraries in Denmark* [correu electrònic]. 21/10/2004 i 23/10/2004.

4.9. Noruega

De tots els països analitzats en aquest apartat, Noruega és l'estat que té la taxa d'empresonament més baixa, amb només 65 persones per cada 100.000 habitants, que suposa una població reclosa total de 2.975 interns. En aquest país nòrdic les presons estan gestionades pel Kriminalomsorgsavdelingen del Justis- og politidepartementet i la major d'elles són de dimensions molt petites, amb menys de 50 reclusos.

Aquí el servei bibliotecari a la presó segueix el model organitzatiu d'integració dins de la xarxa de biblioteques públiques locals. Aquestes l'assorteixen de personal especialitzat i de fons, mentre que les autoritats penitenciàries proporcionen les instal·lacions físiques, el personal ajudant o auxiliar no qualificat en la persona dels funcionaris o dels reclusos i assumeixen una part del cost del servei (García Pérez, 2001: 86). Aquesta és una solució molt habitual a Noruega on les autoritats penitenciàries estan força acostumades a utilitzar els serveis d'altres organismes (per exemple, el comitè d'educació dels ajuntaments és el responsable de l'educació dins les presons). D'altra banda, el fet que la major part de les presons sigui de dimensions molt petites (menys de 50 interns) fa que la creació de biblioteques penitenciàries sigui molt costós. D'aquesta manera, mitjançant la compra dels serveis a les biblioteques públiques, els centres penitenciaris poden accedir als serveis de les biblioteques locals, així com al servei de préstec de les biblioteques que es troben fora del municipi (Heie, 1986a: 32).

4.10. Suècia

Suècia té una taxa d'empresonament de 75 persones per cada 100.000 habitants, que es tradueix en una població reclosa total de 6.755 interns. La gestió dels centres penitenciaris corre a càrrec del Kriminalvårdsstyrelsen del Justitiedepartementet.

El servei bibliotecari a les presons sueques no està regulat per cap text jurídic, si bé les autoritats penitenciàries i la Svensk biblioteksforening van elaborar l'any 1999 unes recomanacions sobre biblioteques penitenciàries, que es troben actualment en procés de revisió.

En aquest país, a l'igual que en el cas danès, les biblioteques de presó són responsabilitat de les autoritats penitenciàries; és a dir, no es troben integrades dins de la xarxa de biblioteques públiques. Cada centre finança la biblioteca a càrrec del seu pressupost general i decideix la quantitat de diners que hi vol invertir, el que dóna lloc a què la qualitat del servei bibliotecari pugui variar d'una presó a una altra. Ara bé, l'organització i la gestió diària de la biblioteca no la du a terme personal del centre, sinó que aquest compra el servei a la biblioteca pública local més propera. Els responsables de la presó i de la biblioteca pública signen un acord on consten els detalls del servei i el seu cost. La direcció del centre paga en funció de les hores que el bibliotecari assignat per la biblioteca pública dedica a la biblioteca de la presó i del temps que inverteix la biblioteca pública gestionant els préstecs interbibliotecaris, l'adquisició de nou material o qualsevol altra tasca relacionada amb la biblioteca penitenciària. L'autoritat penitenciària també es fa càrrec del cost dels documents que compra el bibliotecari, així com de les despeses derivades del dipòsit de llibres de la biblioteca pública en la presó. La majoria dels centres compren una mitjana de dos llibres per intern a l'any i la seva col·lecció inclou diaris, revistes, material audiovisual, llibres de lectura fàcil i de lletra gran.

A través d'aquesta vinculació amb la biblioteca pública els interns gaudeixen de la possibilitat de demanar i rebre llibres de totes les biblioteques sueques a través del servei de préstec interbibliotecari (molt útil sobretot per a l'accés a bibliografia en llengües estrangeres).

Aquest sistema organitzatiu ha permès que totes les presons sueques (llevat d'aquelles on els interns poden sortir fóra del centre) disposen de biblioteca. Malgrat tot, sembla que en els darrers anys la situació de les biblioteques penitenciàries sueques ha empitjorat com a conseqüència d'una retallada pressupostària a tots els centres penitenciaris del país. Les hores de dedicació dels bibliotecaris professionals, les col·leccions i els locals s'han vist afectats per aquest fet.²⁵

²⁵ Irvall, Birgitta. *Ang: Sweden -- Prison libraries* [correu electrònic]. 18/10/2004 i 20/10/2004.

5. SITUACIÓ A ESPANYA

5.1. Sistema penitenciari

Espanya és un país amb una taxa d'empresonament bastant més alta que la major part de la resta de països europeus, en concret 144 persones per cada 100.000 habitants, cosa que suposa una població reclosa total de 59.198 interns. Actualment, dues administracions comparteixen la gestió de les presons espanyoles: l'Administració Central i la Generalitat de Catalunya. La primera s'encarrega dels centres penitenciaris dependents de la Dirección General de Instituciones Penitenciarias del Ministerio del Interior, mentre que les presons emplaçades en territori català són administrades per la Generalitat des de que l'any 1983 va rebre el traspàs de la competències en matèria de gestió penitenciària.

En les darreres tres dècades, l'estructura i les competències del Ministerio de Interior en matèria penitenciària han sofert diversos canvis (anys 1985, 1989, 1991 i 1996). L'any 2004 el Ministerio ha tornat a modificar el seu organigrama arran de l'aprovació del Reial decret 1599/2004, de 2 de juliol. En l'actualitat, la Dirección General de Instituciones Penitenciarias depèn de la Subsecretaría de Interior i gran part de les competències que abans coordinava l'Organismo Autónomo de Trabajo y Prestaciones Penitenciarias passen a dependre ara de tres sotsdireccions (Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004: 4-5):

- Subdirección General de Tratamiento y Gestión Penitenciaria: gestió de la formació i educació dels reclusos, planificació i organització d'activitats culturals.
- Subdirección General de Servicios Penitenciarios: gestió de pressupostos i infraestructures.
- Subdirección General de Personal de Instituciones Penitenciarias: gestió de recursos humans.

És a dir, l'actual organigrama ha quedat de la manera següent:

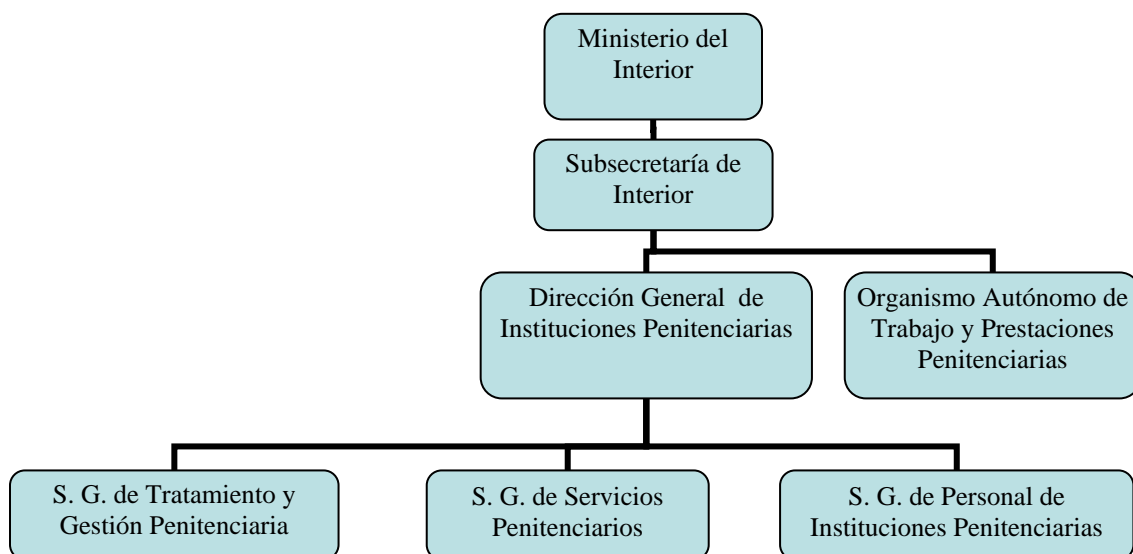

Figura 5.1. Organigrama del sistema penitenciari espanyol (Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004: 5).

Els dos òrgans de govern més importants en els centres penitenciaris relacionats amb el tractament i les activitats educatives, formatives i d'oci són la Junta de Tratamiento i l'Equipo Técnico. La primera configura el tractament i els equips elaboren els instruments per a dur-lo a terme (Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004: 5).

5.2. Legislació

Els textos legislatius espanyols més importants relacionats amb les biblioteques penitenciàries són:

- Constitució espanyola de 1978.
- Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària.
- Reial decret 1201/1981, de 8 de maig, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.
- Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.

5.2.1. Constitució espanyola de 1978

La Carta Magna serveix en aquest cas, com en molts altres, de marc de referència a l'hora d'interpretar altres textos legislatius desenvolupats amb posterioritat. És per això que val la pena destacar que en el seu article 25.2 assenyalava de forma explícita que:

“Les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat restaran orientades vers la reeducació i la reinserció social i no podran consistir en treballs forçats” (Espanya, 1998: 17).

Aquesta primera afirmació és (o hauria de ser) de gran importància per a l'organització i desenvolupament de les biblioteques de presó, ja que, en principi, un sistema corrector basat en la reeducació i en la reinserció social hauria de ser més sensible a tots els temes relacionats amb la cultura i l'educació, que no pas un altre que centrés la seva força i els seus recursos en la pena entesa principalment com a càstig i aïllament.

En el mateix article 25.2 també es diu que:

“el condemnat que estigués complint pena de presó gaudirà dels drets fonamentals d'aquest Capítol, llevat d'aquells que es trobin limitats expressament pel contingut del veredict de condemnat, pel sentit de la pena i per la llei penitenciària. En qualsevol cas, tindrà dret a un treball remunerat, als beneficis corresponents de la Seguretat Social, i a l'accés a la cultura i al desenvolupament integral de la personalitat “ (Espanya, 1998: 17).

Aquesta referència als drets fonamentals implica el reconeixement del dret a l'accés a la informació, ja que a l'article 10.2 de la mateixa Constitució s'assumeixen com a propis els drets fonamentals establerts a la Declaració universal dels drets humans (que com ja s'ha vist anteriorment recull aquest dret en el seu article 19).

5.2.2. Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària

Aquesta Llei orgànica, modificada posteriorment per la Llei orgànica 13/1995 de 18 de desembre, consagra el dret a la llibertat d'informació dels interns establert per la Constitució, partint de la premissa que la seva estada a la presó

no ha de significar la seva marginació de la societat. Ja en el seu article 3 estableix que “l’activitat penitenciària s’ha d’exercir respectant, en tot cas, la personalitat humana dels reclusos i llurs drets i interessos jurídics no afectats per la condemna” entre els que es troben els drets culturals (Espanya, 1979).

És en aquesta llei que es troba la primera referència explícita a la biblioteca de presó. A l’article 13 es diu que:

“els establiments penitenciaris han de disposar, en el conjunt de llurs dependències, de serveis idonis de dormitoris individuals, infermeries, escoles, biblioteca, instal·lacions esportives i recreatives, tallers, patis, perruqueria, cuina, menjador, locutoris individualitzats, departament d’informació a l’exterior, sales annexes de relacions familiars i, en general, de tots els serveis que permetin de desenvolupar-hi una vida de col·lectivitat organitzada i una classificació adequada dels interns, en relació amb els fins que en cada cas els són atribuïts” (Espanya, 1979).

Aquesta primera menció a la biblioteca queda desenvolupada en els articles 57 i 58 (corresponents al capítol X dedicat a la instrucció i l’educació) on es tracten temes més específics com són la col·lecció i el servei de préstec. En concret, a l’article 57 es diu que “en cada establiment hi ha d’haver una biblioteca proveïda de llibres adequats a les necessitats culturals i professionals dels interns, els quals, a més, poden utilitzar els llibres facilitats pels servei de biblioteques ambulants establert per l’Administració o per entitats particulars amb la mateixa finalitat “.

En referència al préstec, l’article 58 estableix que “els interns tenen dret a disposar de llibres, diaris i revistes de lliure circulació a l’exterior, amb les limitacions que, en casos concrets, facin aconsellables les exigències del tractament individualitzat, amb la resolució motivada prèvia de l’equip d’observació i tractament de l’establiment. També han d’estar informats per mitjà d’audicions radiofòniques, televisives i d’altres d’anàlogues” (Espanya, 1979).

Per tant, d’aquesta llei es poden extreure dues conclusions ben clares. La primera, que l’existència de la biblioteca a la presó no és una qüestió de consciència social, sinó de dret. En segon lloc, que la llei entén el servei bibliotecari des d’una perspectiva bàsicament escolar tal com ho demostra el fet d’incloure els dos capítols més específics dins l’apartat d’instrucció i

d'educació. D'aquesta manera, el legislador sembla ignorar altres funcions pròpies de la biblioteca com són la informació i el lleure. Això, com es veurà més endavant, no és una qüestió banal, ja que en gran mesura marcarà la línia de la gestió i l'organització de la biblioteca.

5.2.3. Reial decret 1201/1981, de 8 de maig, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari

En aquest primer reglament penitenciari (l'any 1996 se n'aprovà un altre) es "consumeix" l'anunciada dependència educativa de la biblioteca de presó (Llei orgànica de 1979). L'article 176 no pot ser més rotund: en tots els establiments penitenciaris existirà, a càrrec del professor d'Educació General Bàsica, una biblioteca. És a dir, la biblioteca ha de ser gestionada per un mestre, deixant de banda l'existència de professionals especialment formats per aquesta tasca (Espanya, 1981).

Aquesta idea queda reforçada en els articles 177 i 178 on s'insisteix en aquesta vinculació. L'article 177 assenyala que la col·lecció de la biblioteca ha de servir a l'obra educativa de les diferents unitats docents del centre, per la qual cosa els seus fons abastaran les àrees d'ensenyament de l'educació permanent d'adults que correspongui al nivell de l'Educació General Bàsica. A més a més, en l'article 178 s'estableix que serà potestat dels mestres la tria del material per a la biblioteca, així sí, amb l'assessorament dels educadors i dels membres dels Equipos de Observación y de Tratamiento. Els interessos dels interns també caldrà tenir-los en compte (Espanya, 1981).

Més enllà d'aquestes referències a la direcció de la biblioteca, el reglament desenvolupa d'altres aspectes del servei. A l'article 176 es parla del tipus de document de què ha de disposar el centre, tot indicant que la biblioteca haurà d'estar proveïda de llibres adequats a les necessitats culturals i professionals dels interns, així com d'un nombre de sales de lectura equivalent a les unitats de classificació del centre. Val la pena destacar aquesta darrera part perquè, com es veurà més endavant, la gestió de les seccions modulars és un dels aspectes de més difícil solució dins un servei bibliotecari de presó. La solució plantejada pel reglament consistent en la creació d'una sala de lectura a cada unitat és una bona manera de descentralitzar i apropar el servei als interns, però requereix un esforç d'inversió addicional (en personal, material, equipament, etc.) que sovint les institucions no estan disposades a assumir.

Per acabar amb aquest article 176, convé esmentar la part que potser ha quedat més desfasada és la que fa referència als serveis tècnics, ja que afirma que tota biblioteca haurà d'estar catalogada mitjançant dobles fitxes, ordenades per matèries i autors, i que hi haurà exemplars dels catàlegs a disposició dels interns, perquè aquests puguin formular les peticions de les obres que desitgin.²⁶ A més a més, els interns podran utilitzar els llibres facilitats per les biblioteques ambulants establertes per l'Administració o per entitats particulars. Per contra, val la pena destacar la positiva referència (ja es feia a l'article 57 de la Llei orgànica de 1979) que es fa a la col·laboració de la biblioteca de presó amb d'altres biblioteques. Si bé és cert que hagués estat més encertat esmentar de manera explícita les biblioteques públiques (en lloc de les ambulants o particulars) com les "aliades" naturals de la biblioteca de presó, amb aquesta referència a la cooperació s'obre una via de treball que, com es veurà més endavant, és crítica per al correcte desenvolupament dels serveis bibliotecaris dins un centre penitenciari.

5.2.4. Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari

El nou Reglament penitenciari de 1996 no aportà grans novetats pel que fa al dret a l'accés a la informació i al servei de biblioteca dins la presó. En el seu article 3 s'insisteix un cop més que l'intern és un subjecte de dret, que continua formant part de la societat i que, per tant, la vida a la presó ha de tenir el seu referent en la vida en llibertat. Per la seva banda, a l'article 127 es repeteixen conceptes ja establerts per l'anterior reglament amb relació al servei de biblioteca: en tots els centres hi ha d'haver una biblioteca i una sala de lectura, que la biblioteca estarà sota la responsabilitat d'un mestre (es torna a ignorar la figura del bibliotecari professional) o que els interns podran proposar les adquisicions que considerin oportunes. A l'article 128 s'insisteix en el fet que la biblioteca haurà de disposar de llibres, diaris i revistes de lliure circulació a l'exterior adequats a les necessitats culturals i professionals dels interns.

Com a principals novetats, cal destacar la possibilitat que obre la llei a la incorporació d'interns a la plantilla de la biblioteca per col·laborar en la seva

²⁶ Val a dir que sorprèn l'alt grau de concreció a què arriba el legislador amb la catalogació, quan en altres assumptes de més transcendència per al servei (personal, finançament, etc.) es limita a fer una breu referència.

gestió, així com el reconeixement de les necessitats específiques de la població estrangera, en establir que la biblioteca podrà disposar de publicacions editades en les llengües estrangeres més habituals en funció del nombre d'interns estrangers existents en el centre (art. 127).

També val la pena assenyalar l'ampliació que es fa de l'article 128 sobre els tipus de documents a què tenen dret d'accés els interns. Si fins ara la legislació només havia fet referència a llibres, diaris i revistes, en el nou reglament s'incorporen les audicions radiofòniques i televisives com a mitjans per estar informats. Ara bé, tot seguit, el mateix article 128 estableix una sèrie de limitacions noves fins ara: no s'autoritza la tinença a l'interior dels establiments de publicacions que estiguin mancades de dipòsit legal o peu d'impremta, llevat de les editades al mateix centre penitenciari, ni tampoc de les que atemptin contra la seguretat i el bon ordre de l'establiment. En aquesta relació d'obres desautoritzades sobta la menció explícita a les publicacions sense dipòsit legal o peu d'impremta, que potser cal entendre com una manera d'impedir l'accés a publicacions clandestines o elaborades sense cap mena de control públic.

5.3. Les biblioteques a les presons

Històricament, l'estat de les biblioteques de les presons a Espanya sempre ha estat estretament vinculat a la situació de les biblioteques públiques i a l'evolució de la lectura pública. Així, caldrà esperar fins a la dècada de 1980 perquè aquest servei rebí un mínim impuls de les administracions públiques mitjançant una sèrie d'acords de col·laboració entre el Ministerio de Cultura i el de Justicia.

La victòria del front feixista a la Guerra Civil espanyola va donar lloc, com en molts altres aspectes de la vida social i cultural del país, a un període d'obscurantisme amb relació a les biblioteques. Finalitzada la guerra, la política del nou govern va estar centrada en la reorganització de les biblioteques ja existents, però la manca d'una planificació clara i d'abast nacional, així com la escassetat dels recursos humans i financers, va donar lloc a un retrocés en el grau de desenvolupament del sistema bibliotecari i de lectura pública respecte a l'assolit en la Segona República, o fins i tot en el bàndol republicà al llarg de la guerra.

Les primeres iniciatives amb relació a les biblioteques de presó cal buscar-les a la dècada de 1960 i van ser fruit d'iniciatives personals de bibliotecaris compromesos amb la situació dels reclusos, ja que els poders públics mostraven un total desinterès per tot allò que fes referència al dret dels interns a l'accés a la informació, i el buit legal era manifest (Rodríguez Alonso, 1993: 15-16).

A la dècada de 1980, ja en plena democràcia, s'assoleixen els primers acords entre el Ministerio de Justicia i el de Cultura per al desenvolupament dels serveis de lectura en els centres penitenciaris dependents del Ministerio de Justicia. El primer d'aquests convenis, signat l'any 1983 i cancel·lat el 1985, tenia com a objectiu la creació i dotació de biblioteques en tots els centres penitenciaris espanyols, i el compromís de cooperació en la gestió per part de les biblioteques que conformaven el sistema bibliotecari de l'Estat. Es tractava d'un conveni força més complet i precís que els que es van signar posteriorment, ja que descrivia de forma clara les obligacions de la biblioteca pública amb relació a la biblioteca de presó. Entre aquestes tasques val la pena destacar (Valle-Inclán Alsina; Redondo Abal, 1993: 227):

- Mantenir una estreta col·laboració amb els centres penitenciaris.
- Oferir al professor encarregat de la biblioteca tota mena de formació tècnica i bibliogràfica.
- Rebre trimestralment els informes estadístics elaborats pel professor encarregat de la biblioteca i remetre'ls a la Subdirección General de Bibliotecas del Ministerio de Cultura.
- Incrementar el fons de les biblioteques de les presons mitjançant el lliurament de lots de llibres (amb aquest objectiu es preveia la creació d'una Comisión Mixta per seleccionar i preparar lots de llibres).

El Ministerio de Justicia, per la seva part, es comprometia a dotar d'infraestructura i mobiliari totes les biblioteques, posar al seu capdavant un professor d'E.G.B., organitzar-les segons les normes tècniques biblioteconòmiques, fomentar el seu ús entre els interns i facilitar les visites dels directors de les biblioteques públiques (Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004: 6-7).

L'any 1984, la Dirección de Instituciones Penitenciarias del Ministerio de Justicia, la Dirección General de Juventud y Promoción Sociocultural i l'Instituto de la Mujer del Ministeri de Cultura van subscriure un Acuerdo de Promoción Sociocultural amb l'objectiu d'augmentar el nivell cultural dels reclusos i

desenvolupar en ells una actitud activa, participativa i creativa amb relació a la cultura (Rodríguez Alonso, 1993: 17). El 1985, el Centro Nacional de Lectura preparà un nou lots de llibres.

Posteriorment, i arran d'un estudi realitzat sobre les biblioteques de presó l'any 1989, es van dur a terme una sèrie d'activitats entre 1990-1991, com el lliurament de nous fons per completar els existents, la impartició de cursos de biblioteconomia als mestres d'E.G.B. o les campanyes de difusió de la lectura, entre d'altres.

El 1992 es va dur a terme un nou conveni de col·laboració entre el Ministerio de Justicia i el de Cultura, els fruits del qual varen ser una nova remesa de lots de llibres per aquells centres penitenciaris que no es van beneficiar d'anteriors convenis i l'inici de l'automatització d'alguna d'aquestes biblioteques (García Pérez, 2001: 85).

Amb la promulgació l'any 1996 del nou Reglament penitenciari, aquests principis de col·laboració en matèria docent, educativa i cultural a través de convenis de caràcter general es mantenen, si bé ara l'èmfasi es posa en la col·laboració amb d'altres institucions externes com, per exemple, ONG, serveis assistencials, diputacions provincials, ajuntaments, universitats, etc. (Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004: 7).

Per comunitats autònomes, val a dir que només Catalunya, Astúries, Castella i Lleó, Galícia i Múrcia contempnen les biblioteques de presó com un tipologia més de biblioteques dins del seu sistema bibliotecari (Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004: 9). Fins ara només aquestes cinc comunitats han desenvolupat legislació pròpia en matèria de cultura que, d'una manera o altra, faci menció a aquest tipus de servei, amb el subsegüent compromís de cooperació i seguiment.

El Principat d'Astúries, a l'article 6 del seu pla de biblioteques (Astúries, 1986), contempla el desenvolupament de serveis bibliotecaris a les presons, si bé dóna prioritat als serveis de caràcter general:

“Dentro de las previsiones del Plan de bibliotecas se contemplará el desarrollo de servicios bibliotecarios en establecimientos penitenciarios y hospitalarios, centros de enseñanza, centros de residencia y centros culturales y de reunión;

en todo caso respetando la prioridad, que les corresponde a los servicios de carácter general”.

A la Comunitat de Múrcia, en l'article 7 de la seva llei sobre biblioteques i patrimoni bibliogràfic (Múrcia, 1990), es recomana el desenvolupament dels serveis bibliotecaris a les presons a través de l'organisme competent, reservant-se el govern autònom les facultats d'assessorament i col·laboració tècnica:

“5. Por parte de la Consejería de Cultura, Educación y Turismo, se recomendará el desarrollo de servicios bibliotecarios en establecimientos penitenciarios, hospitales y otros centros de residencia, culturales, sociales o educativos, a los que podrá prestar su asesoramiento y colaboración técnica, respetando en todo caso la prioridad que les corresponde a los servicios de carácter general”.

A Castella i Lleó, l'article 23 de la llei que regula les biblioteques (Castella i Lleó, 1989) estableix que el servei bibliotecari a les presons es considera un programa d'extensió bibliotecària a través dels centres integrats en el sistema bibliotecari comunitari:

“La Junta de Castilla y León promoverá a través de los centros bibliotecarios integrados en el Sistema, programas de extensión bibliotecaria tales como los dirigidos a escuelas, centros penitenciarios, centros sanitarios, empresas, etc., y procurará la coordinación entre los servicios bibliotecarios y cualesquiera otros servicios culturales que pudieran existir en su entorno”.

A Galícia, l'article 15 del decret que refon tota la legislació anterior sobre biblioteques (Galícia, 2001), classifica les biblioteques de presó com a biblioteques especials integrades dins del sistema de biblioteques gallec:

“1. Se consideran bibliotecas especiales los centros bibliotecarios especializados ya por el carácter de sus fondos, ya por estar dirigidas a un sector determinado de la sociedad tales como bibliotecas de cárceles, hospitales y otros.

2. Estos centros podrán depender ya de organismos públicos, ya de organismos privados, debiendo en cualquier caso firmar el correspondiente convenio con la consellería competente en materia de cultura, para formar parte de la red.

3. Dadas las especiales características de estos centros, la consellería competente en materia de cultura, determinará para cada caso concreto la idoneidad de los servicios”.

En el mateix decret, en l'article 18, s'estableix la possible col·laboració de les biblioteques itinerants a l'hora de donar servei a aquells col·lectius que, per les seves característiques especials, no es puguin desplaçar a les biblioteques convencionals:

“Las bibliotecas itinerantes de préstamo atenderán las necesidades de los núcleos de población menores de dos mil habitantes, sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 9.1º de la Ley 14/1989, de 11 de octubre, de bibliotecas, en lo referente a las agencias de lectura. Atenderán, además, aquellos colectivos humanos, que, por sus especiales características, no tengan fácil acceso a una biblioteca convencional y demanden sus servicios: asociaciones culturales, hospitales, cárceles, barcos y otros. Pueden atender, asimismo, las peticiones de personas individuales que por razones de índole especial no puedan acceder a una biblioteca pública”.

En els cinc centres penitenciaris d'aquesta comunitat, la biblioteca està a càrrec d'un mestre d'E.G.B. El seu emplaçament és molt variat, si bé és molt habitual que hagi de compartir el local amb la capella o l'escola a causa de la manca general d'espai (Valle-Inclán Alsina; Redondo Abal, 1993: 223-225).

Pel que fa a la situació de la biblioteca dins l'organització interna de les presons espanyoles, val a dir que, si bé la legislació penitenciària estableix les bases per a la seva dependència orgànica de les unitats docents dels centres, des de l'any 1999 s'han produït una sèrie de canvis normatius que, en darrer terme, han suposat una major autonomia de la biblioteca dels programes educatius (Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004: 10). Un primer pas va ser l'aprovació del Reial decret 1203/1999, de 9 de juliol, que integrava els antics funcionaris del Cuerpo de Profesores de E.G.B. de Instituciones Penitenciarias en el Cuerpo de Maestros. D'aquesta manera, els mestres que fins ara havien estat a les presons al capdavant dels serveis bibliotecaris passen a dependre de l'autoritat educativa de les comunitats autònomes, sempre que aquestes haguessin dut a terme les transferències en matèria educativa. A partir d'aquest moment, i d'acord amb l'article 6 del Reial decret, hauran de ser les autoritats penitenciàries les encarregades de dotar de pressupost el servei bibliotecari, subministrar-li les instal·lacions i l'equipament necessari per al seu

desenvolupament, així com el personal encarregat de la seva gestió. Aquest darrer compromís es resol a través del Coordinador de Formació, una nova figura dependent de la Subdirección de Tratamiento del centre penitenciari resultant de la reorganització de l'Organismo Autónomo Trabajo y Prestaciones Penitenciarias. El Coordinador de Formació s'encarrega de les activitats culturals i de la gestió de la biblioteca, amb el suport del Coordinador de Servicios que es el responsable de la seva gestió administrativa.

D'aquesta manera, les biblioteques queden definitivament desvinculades dels òrgans educatius de les presons (si bé reglamentàriament la funció de suport a l'educació encara segueix sent prioritària),²⁷ i passen a ser gestionades per personal dependent de les autoritats penitenciàries que reben formació específica en biblioteconomia. Com a màxima expressió d'aquesta nova fase d'autonomia bibliotecària, l'any 2001 l'Organismo Autónomo de Trabajo y Prestaciones Penitenciarias va contractar de forma temporal, en col·laboració amb l'INEM, onze especialistes en biblioteconomia per als següents centres penitenciaris: Albolote, Algeciras, Córdoba, Huelva, La Moraleja, León, Madrid-V, Madrid-VI, Mallorca, Segovia i Topas (Espanya. Organismo Autónomo de Trabajo y Prestaciones Penitenciarias, 2001: 8). Malauradament, l'experiència no va tenir continuïtat en el temps i actualment la gran majoria de les biblioteques d'aquests onze centres tornen a estar gestionades per personal no professional.

²⁷ Aquest tarannà educatiu es pot veure clarament en les funcions que, segons els criteris per a la reorganització dels serveis bibliotecaris elaborats per l'Organismo Autónomo de Trabajo y Prestaciones Penitenciarias, són pròpies de la biblioteca de presó (Espanya. Organismo Autónomo de Trabajo y Prestaciones Penitenciarias, 2001).

6. SITUACIÓ A CATALUNYA

6.1. El sistema penitenciari

6.1.1. Estructura administrativa

La Generalitat de Catalunya té transferida, des de l'any 1983, l'execució de la legislació de l'Estat en matèria penitenciària. De fet, aquesta és una potestat que ja estava recollida en l'article 11.1 de l'Estatut d'Autonomia català i que la Generalitat, a diferència de la resta de comunitats autònomes de l'estat espanyol, va reclamar en el seu moment. Aquestes competències varen ser transferides pel Reial decret 3462/1983, de 28 de desembre, sobre traspassos de serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria d'administració penitenciària, que afecten tant els serveis i les institucions com els mitjans materials i personals localitzats a Catalunya. Aquests mitjans foren transferits a partir de l'1 de gener de 1984.

La gestió i la direcció de les presons catalanes està a càrrec de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, organisme que, com es pot comprovar en l'organigrama següent, depèn directament del Conseller.

Organigrama del Departament de Justícia

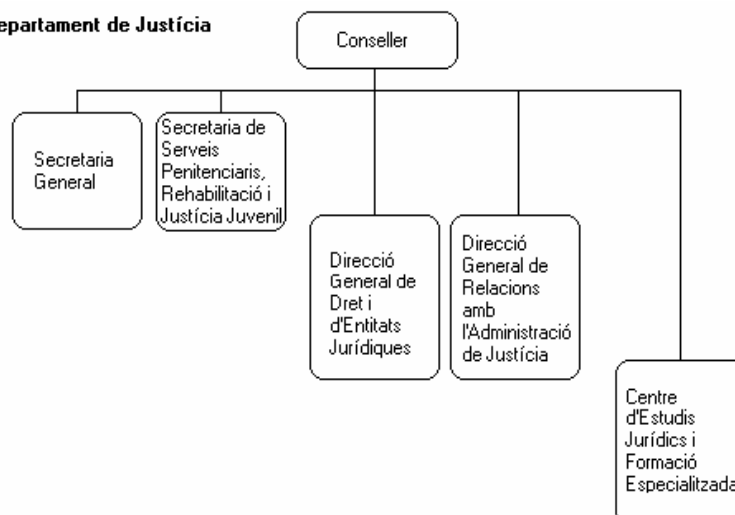

Figura 6.1. Organigrama del Departament de Justícia (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004b).

La Secretaria, dirigida a l'actualitat pel Senyor Albert Batlle i Bastardas, té com a principals funcions:

- Elaborar les propostes de directrius sobre les polítiques de serveis penitenciaris, rehabilitació i de justícia juvenil.
- Coordinar i supervisar la implantació de les polítiques en l'àmbit de serveis penitenciaris, rehabilitació i justícia juvenil i les unitats directives dependents i fer-ne el seguiment i l'avaluació.
- Executar les penes de privació de llibertat, les mesures penals alternatives i les mesures de seguretat.
- Retenir i custodiar les persones privades de llibertat per ordre judicial penats i preventius.
- Donar suport als processos de rehabilitació mitjançant la realització d'actuacions i l'adopció de mesures que afavoreixen la reinserció social de les persones condemnades.
- Fer el seguiment i donar suport als penats que compleixen condemna en règim de llibertat condicional.
- Elaborar els programes de necessitats i l'avantprojecte de pressupost de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, així com el seu seguiment, sens perjudici de les competències de la Secretaria General del Departament sobre aquesta matèria.
- Dirigir el personal adscrit a les diferents unitats orgàniques que en depenen.
- Proposar al titular de la Secretaria General del Departament les reformes dirigides a millorar i perfeccionar els serveis de les diferents unitats i centres que en depenen.
- Totes aquelles altres funcions que li delegui el titular del Departament de Justícia o el titular de la Secretaria General i aquelles que la normativa vigent li atribueixi com a òrgan responsable de la direcció dels serveis penitenciaris i la justícia juvenil.

Internament, la Secretaria està organitzada en dues direccions, dos serveis i un centre:

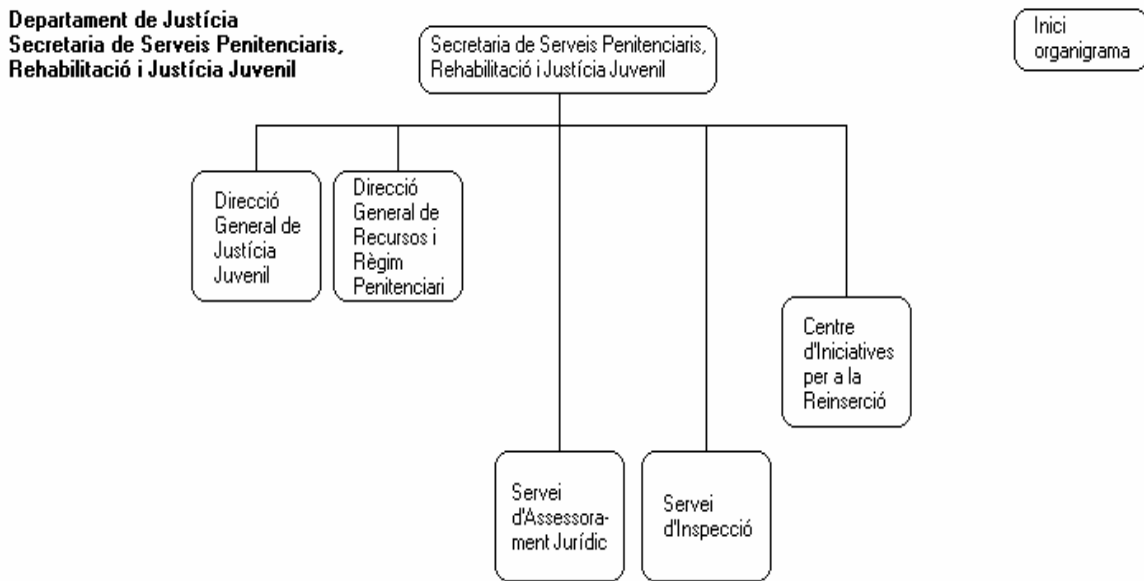

Figura 6.2. Organigrama de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004b).

La direcció encarregada de dirigir i de supervisar el funcionament dels centres penitenciaris és la Direcció General de Recursos i Règim Penitenciari, dirigida a l'actualitat pel Senyor Jordi Sisquella i Cusó.

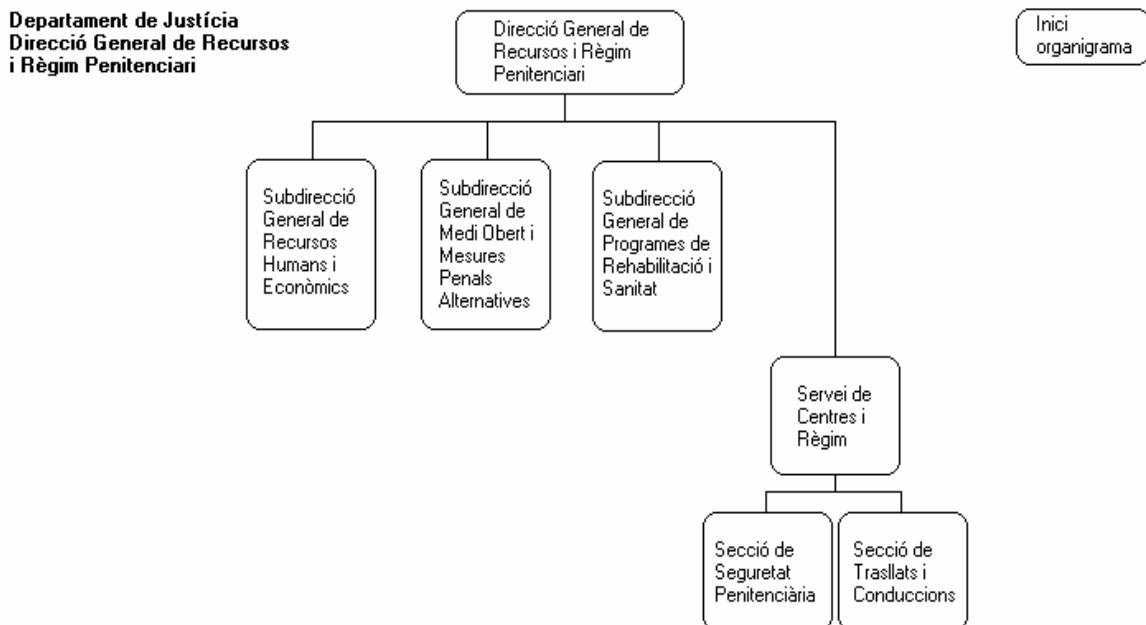

Figura 6.3. Organigrama de la Direcció General de Recursos i Règim Penitenciari (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004b).

A més a més de la gestió de les presons, també són competència d'aquesta Direcció les següents funcions:

- Promoure i avaluar el desenvolupament del sistema d'execució penal.
- Elaborar els programes de necessitats.
- Fer la valoració i la coordinar de la gestió del personal i dels recursos econòmics i la planificació i l'execució de les inversions en l'àmbit de la Secretaria sectorial.

La Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat és l'encarregada de controlar, entre d'altres, els programes educatius i culturals, dins dels quals es troba el servei de biblioteca:

Departament de Justícia
Subdirecció General de Programes
de Rehabilitació i Sanitat

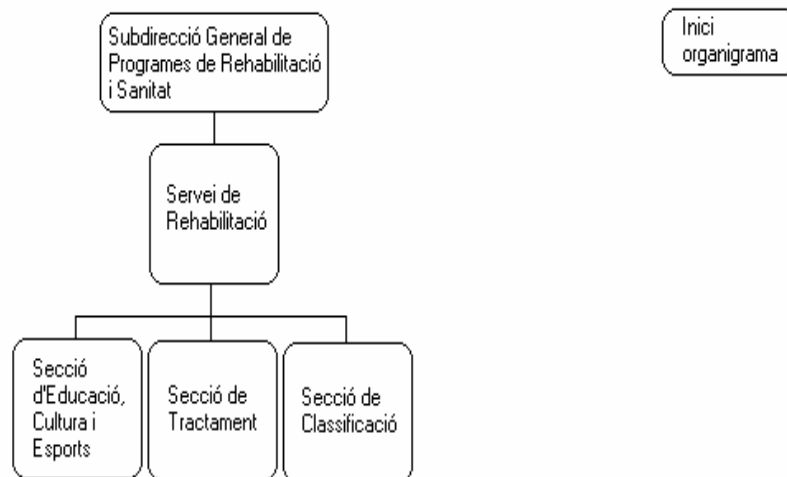

Figura 6.4. Organigrama de la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004b).

Altres funcions d'aquesta Subdirecció són:

- Planificar i dirigir els programes de promoció de la salut i de les funcions assistencials dels equips sanitaris.
- Controlar els programes esportius, de lleure i de formació reglada que contribueixin a la reinserció dels interns.
- Supervisar els processos de classificació i de destinació dels interns dins dels centres i la concessió de permisos de sortida.

La Secció d'Educació, Cultura i Esports, dirigida a l'actualitat per la Senyora Esther Jimeno i Rico, és l'organisme del qual depenen directament les biblioteques de presó catalanes. De forma genèrica, les funcions de la Secció són:

- Elaborar i avaluar els programes educatius, formatius, culturals i fisicoesportius.
- Preparar programes d'integració de totes les activitats educatives.
- Elaborar i supervisar projectes curriculars.
- Tramitar concerts amb entitats o institucions amb relació a aquestes matèries.

6.1.2. Centres penitenciaris

L'actual sistema penitenciar català està compost per nou centres penitenciaris (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004b):

1. Centre Penitenciar Brians.
2. Centre Penitenciar de Dones de Barcelona.
3. Centre Penitenciar de Figueres.
4. Centre Penitenciar de Girona.
5. Centre Penitenciar d'Homes de Barcelona.
6. Centre Penitenciar de Joves de Barcelona.
7. Centre Penitenciar Ponent (Lleida).
8. Centre Penitenciar Quatre Camins.
9. Centre Penitenciar de Tarragona.

A continuació es donen les dades d'identificació bàsiques de cadascun d'aquest nou centres penitenciaris:

CENTRE PENITENCIARI BRIANS

- Localització: Ctra. de Martorell a Capellades, km 23, 08635 Sant Esteve Sesrovires.
- Data d'entrada en funcionament: 1991.
- Tipologia: centre mixt d'homes i dones penats, encara que actualment també hi ha reclusos preventius.

- Capacitat òptima:²⁸ 1.238 interns.
- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 1.601, 244 internes a la Secció de dones i 1.357 interns a la Secció d'homes.
- Distribució dels interns: en sis mòduls, cinc d'homes i un de dones, aquest últim independent de les instal·lacions dels homes. Aquest fet és important perquè per aquest motiu el centre disposa de dues biblioteques diferents, una a la secció dels homes i una altra a la de les dones.

CENTRE PENITENCIARI DE DONES DE BARCELONA

- Localització: Doctor Trueta, 76-98, 08071 Barcelona
- Data d'entrada en funcionament: 1983.
- Tipologia de centre: es tracta d'un centre destinat per a dones en situació tant preventiva com penada, tant joves com adultes (tanmateix, compta amb una Secció Oberta per a dones i també per a homes atesa la impossibilitat de que aquests tinguin plaça al Centre Obert de Barcelona o a la resta de centres o seccions de règim obert).
- Capacitat òptima: 405 internes.
- Nombre d'internes a 1 de desembre de 2004: 534 internes.
- Distribució dels interns: fonamentalment en dos departaments, el bàsic i l'avançat. En el bàsic es troben les recluses reincidents, per problemes amb les drogues o amb d'altres necessitats elementals. A l'avançat es troben les dones que acaben d'ingressar a la presó i aquelles que tenen un comportament normalitzat. Altres seccions són la de destins (recluses que ocupen càrrecs de confiança dins la presó), d'infermeria i de mares. Aquesta darrera secció recull a les dones que tenen fills al seu càrrec (els nens poden ser a la presó fins als tres anys) i es troba totalment apartada de la resta, si bé les mares sí que poden fer ús dels espais comuns.

CENTRE PENITENCIARI DE FIGUERES

- Localització: Sant Pau, 158, 17600 Figueres.
- Data d'entrada en funcionament: 1914.
- Tipologia de centre: centre de reclusió d'homes, preventius i penats.
- Capacitat òptima: 174 interns.

²⁸ Totes les dades sobre la capacitat òptima de les presons catalanes han estat facilitades pel Senyor Alfredo Gil, responsable de l'Àrea de Planificació i Projectes Estratègics de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, en una trucada de telèfon el 21/02/2005.

- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 211 interns.
- Distribució dels interns: en tres nivells segons les fases del Programa Sistema d'Avaluació i Motivació Continuada.

CENTRE PENITENCIARI DE GIRONA

- Localització: Menorca, 16, 17007 Girona.
- Data d'entrada en funcionament: 1967.
- Tipologia de centre: centre de reclusió d'homes i dones, preventius i penats.
- Capacitat òptima: 145 interns.
- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 156 interns.
- Distribució dels interns: en tres mòduls en funció del seu comportament, participació en activitats, seguiment de pautes, tractament personal, etc.

CENTRE PENITENCIARI D'HOMES DE BARCELONA

- Localització: Entença, 155, 08029 Barcelona.
- Data d'entrada en funcionament: 1904.
- Tipologia de centre: inicialment va ser dissenyat per ser un centre de presos preventius, però actualment acull també interns penats (de fet, en major nombre que els preventius).
- Capacitat òptima: 1.358 interns.
- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 2.007 interns.
- Distribució dels interns: en sis galeries, agrupats segons diferents criteris (per exemple a la primera galeria es troben els interns amb una bona predisposició per seguir els programes de reeducació, a la segona els que necessiten protecció i els que acaben d'ingressar, la cinquena és d'aïllament, etc.)

CENTRE PENITENCIARI DE JOVES DE BARCELONA

- Localització: Pare Manjón, 2, 08033 Barcelona.
- Data d'entrada en funcionament: 1983.
- Tipologia de centre: centre destinat a homes menors de 21 anys, preventius i penats. Compta amb una Secció Oberta.
- Capacitat òptima: 421 interns.
- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 504 interns.
- Distribució dels interns: en dos nivells, bàsic i avançat, segons el seu comportament.

CENTRE PENITENCIARI PONENT (LLEIDA)

- Localització: Victòria Kent s/n, 25071 Lleida.
- Data d'entrada en funcionament: 1991
- Tipologia de centre: centre de reclusió d'homes i dones, preventius i penats.
- Capacitat òptima: 816 interns.
- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 1.010 interns.
- Distribució dels interns: en nou mòduls, vuit d'homes i un de dones. La presó es troba dividida en dos edificis, l'Edifici Vell, que inclou dos mòduls d'homes i el mòdul de dones, i l'Edifici Nou, que conté els sis mòduls restants d'homes.

CENTRE PENITENCIARI QUATRE CAMINS

- Localització: Ctra. del Masnou a Granollers, km 13,425, 08430 La Roca del Vallès.
- Data d'entrada en funcionament: 1989.
- Tipologia de centre: centre per a homes adults penats.
- Capacitat òptima: 1.144 interns.
- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 1.382 interns.
- Distribució dels interns: en onze mòduls.

CENTRE PENITENCIARI DE TARRAGONA

- Localització: Av. de l'Argentina, 2, 43005 Tarragona.
- Data d'entrada en funcionament: 1956.
- Tipologia de centre: centre de reclusió d'homes i dones, preventius i penats.
- Capacitat òptima: 266 interns.
- Nombre d'interns a 1 de desembre de 2004: 331 interns.
- Distribució dels interns: en tres mòduls agrupats segons el seu comportament.

6.1.3. Sistema de classificació dels interns

Els interns de les presons catalanes estan subjectes a dos tipus de classificació: l'establerta per l'article 72 de la Llei orgànica general penitenciària

(que es comuna para tot l'estat espanyol), i un sistema propi català anomenat Sistema d'Avaluació i Motivació Continuada (SAMC).

L'article 72 de la Llei orgànica estableix tres graus de classificació: primer, segon i tercer grau. "Los grados segundo y tercero se cumplirán respectivamente en establecimiento de régimen ordinario y de régimen abierto. Los clasificados en primer grado serán destinados a los establecimientos de régimen cerrado" (Espanya, 1979).

Les variables i els criteris de classificació es recullen a l'article 102 del Reglament penitenciari. Segons aquest text, "para determinar la clasificación, las Juntas de Tratamiento ponderarán la personalidad y el historial individual, familiar, social y delictivo del interno, la duración de las penas, el medio social al que retorne el recluso y los recursos, facilidades y dificultades existentes en cada caso y momento para el buen éxito del tratamiento" (Espanya, 1996). A partir d'aquest criteri general s'estableixen les condicions que ha de complir cada penat per ser assignat a cada un dels diferents graus:

- Primer grau: aquells interns qualificats de molt perillosos o d'inadaptació manifesta i greu a les normes generals de convivència ordenada.
- Segon grau: aquells interns amb una convivència normal, però sense capacitat per viure, pel moment, en semilibertat.
- Tercer grau: aquells interns que, per les seves circumstàncies personals i penitenciàries, estiguin capacitats per dur a terme un règim de vida en semilibertat.

Val a dir que la immensa majoria dels sentenciats són directament classificats en segon grau, en torn al 73% (Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans, 2003: 35).

Paral·lelament a aquest sistema de classificació en tres graus, en els centres penitenciaris de Catalunya es ve aplicant, des de l'any 2000, el Programa SAMC, Sistema d'Avaluació i Motivació Continuada, utilitzat per avaluar els interns a partir de tres àrees:

- Àrea d'Activitats (Principals i Complementàries).
- Àrea de Conducta (Fets positius).
- Àrea de Sortides.

L'avaluació, que es realitza cada tres mesos, es du a terme mitjançant un sistema de puntuació en forma de crèdits que es van acumulant i que donen lloc a una classificació distribuïda en quatre fases: A, B, C i D. Cada una d'aquestes quatre fases dóna lloc a diferents recompenses (comunicacions addicionals, vis-à-vis, diferents remuneracions, preferència en destins, més o menys trucades telefòniques, etc.) i/o beneficis (avançament de la llibertat condicional, etc.) i estan directament relacionades amb les propostes de permisos, sortides programades o amb les propostes de progressió de grau (Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans, 2003: 44).

6.2. Llei 4/1993, de 18 de març, del sistema bibliotecari de Catalunya

La Constitució espanyola, en el seu article 149.1.6, estableix que l'Estat té competència exclusiva en matèria de legislació penitenciària. Per tant, la legislació que regeix les biblioteques de les presons catalanes és la mateixa que la dels centres dependents de l'Administració Central, vista en el punt 5.2.

Ara bé, dins de l'àmbit específicament català val la pena destacar la Llei 4/1993, de 18 de març, del sistema bibliotecari de Catalunya (Catalunya, 1993), que inclou algunes referències al dret a l'accés a la informació i a la biblioteca de presó.

Aquesta llei és l'actualització de la Llei de biblioteques que l'any 1981 va aprovar el Parlament de Catalunya amb l'objectiu d'ordenar la totalitat de la infraestructura bibliotecària del país. Dotze anys més tard, la definició de la Biblioteca de Catalunya com a biblioteca nacional i el creixement de les xarxes bibliotecàries van obligar a fer un plantejament global del sistema bibliotecari català, per corregir el desequilibri en els serveis bibliotecaris del país.

El text es divideix en dues parts, una primera dedicada al patrimoni bibliogràfic i a la Biblioteca de Catalunya, i una segona que desenvolupa el que constitueix el sistema de lectura de pública. És en aquest segon bloc on es fa una referència (art. 22) a la possible relació de cooperació que es pot establir entre la biblioteca pública i la biblioteca de presó. En concret, el text estableix que les biblioteques públiques, en coordinació amb els serveis d'assistència social de cada localitat, hauran de facilitar el servei de préstec als lectors impossibilitats

de sortir del seu domicili i oferir serveis bibliotecaris a, entre d'altres centres, les presons.

Aquesta referència, encara que breu, és de transcendental importància per a les biblioteques de presó catalanes, perquè, tal com es veurà més endavant, obre la porta a l'únic model de gestió possible tenint en compte l'actual i, més que probable, futur estat de manca de pressupost propi.

6.3. La població reclosa

Per la importància que té en la planificació, l'organització i la gestió del servei, val la pena dedicar un capítol a part per analitzar aquelles característiques i particularitats de la població reclosa a les presons catalanes que, d'una forma o altre, poden condicionar els serveis oferts per la biblioteca de cada centre. Així, aspectes com el nombre d'interns, el tipus de delicte pel qual han estat empresonats, la distribució per sexes i per país d'origen, etc. són elements que s'analitzen de cada un dels centres penitenciaris catalans.

L'evolució del total de la població reclosa a Catalunya des de l'any 1985 ha estat la següent:

	Homes	Dones	Total
1985	3.279	217	3.496
1986	3.625	268	3.893
1987	3.695	309	4.004
1988	3.916	346	4.262
1989	4.130	381	4.511
1990	4.421	400	4.821
1991	5.003	441	5.444
1992	5.385	503	5.888
1993	5.841	570	6.411
1994	6.156	585	6.741
1995	5.939	543	6.482
1996	5.605	504	6.109
1997	5.595	491	6.086
1998	5.642	466	6.108
1999	5.600	407	6.007
2000	5.712	400	6.112
2001	5.958	447	6.405
2002	6.432	492	6.924
2003	6.927	526	7.453
2004 ²⁹	7.521	570	8.091

Taula 6.1. Evolució de la població reclosa a Catalunya, 1985-2004 (Justidata, núm. 10, 1995; núm. 21, 1999; núm. 29, 2002 i Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

²⁹ A 1 de desembre de 2004.

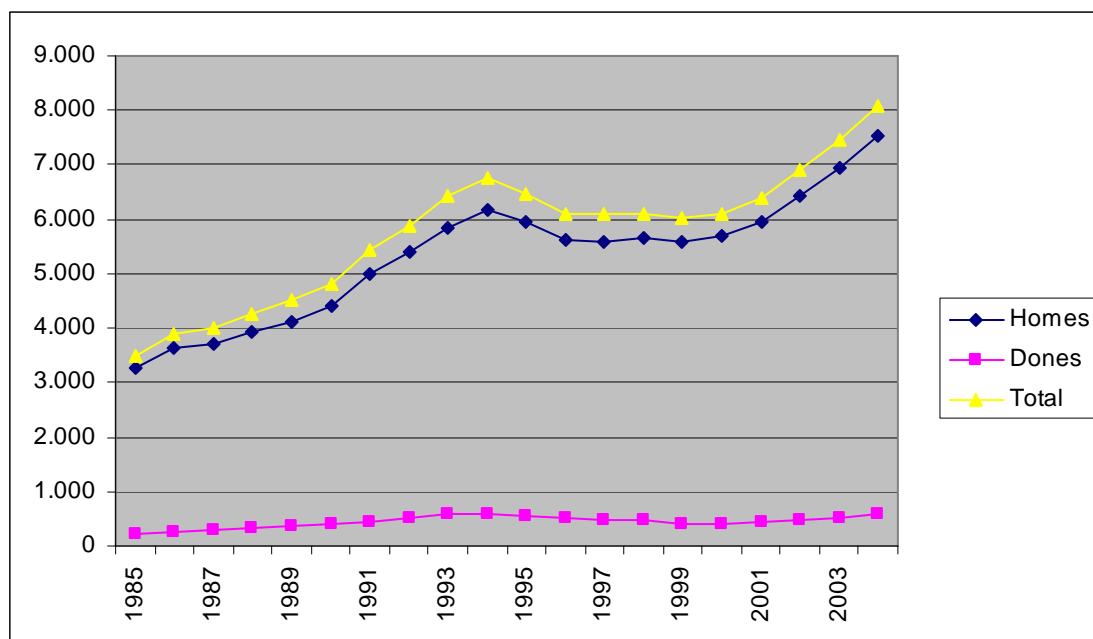

Figura 6.5. Evolució de la població reclosa a Catalunya, 1985-2004 (Justidata, núm. 10, 1995; núm. 21, 1999; núm. 29, 2002 i Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Com es pot comprovar, el creixement de la població reclosa s'ha mantingut constant en gairebé tot el període 1985-2004, amb un augment de la població encarcerada del 131,44% (4.595 reclusos) en 20 anys. En aquesta línia ascendent és especialment significatiu, per la seva proximitat en el temps, el fort creixement experimentat en el període 2000-2004, amb un augment del 32,38% (1.979 reclusos) que fa suposar que la població de les presons catalanes no deixarà d'augmentar en els propers anys.

L'actual xifra de 8.091 reclusos representa una taxa d'empresonament de 116,74 interns per cada 100.000 habitants (Dades, 2005), xifra sensiblement inferior a la taxa espanyola (139) i l'europea (137,82) (International Centre for Prison Studies, 2005).

Per sexes, en el període 1985-2004 aquest creixement ha afectat de manera més significativa la població femenina, amb una taxa del 162,67% (353 recluses), mentre que els homes ho ha fet en un 129,37% (4.242 reclusos). Malgrat tot, avui dia la gran majoria de les persones encarcerades a les presons catalanes continuen sent homes (93%):

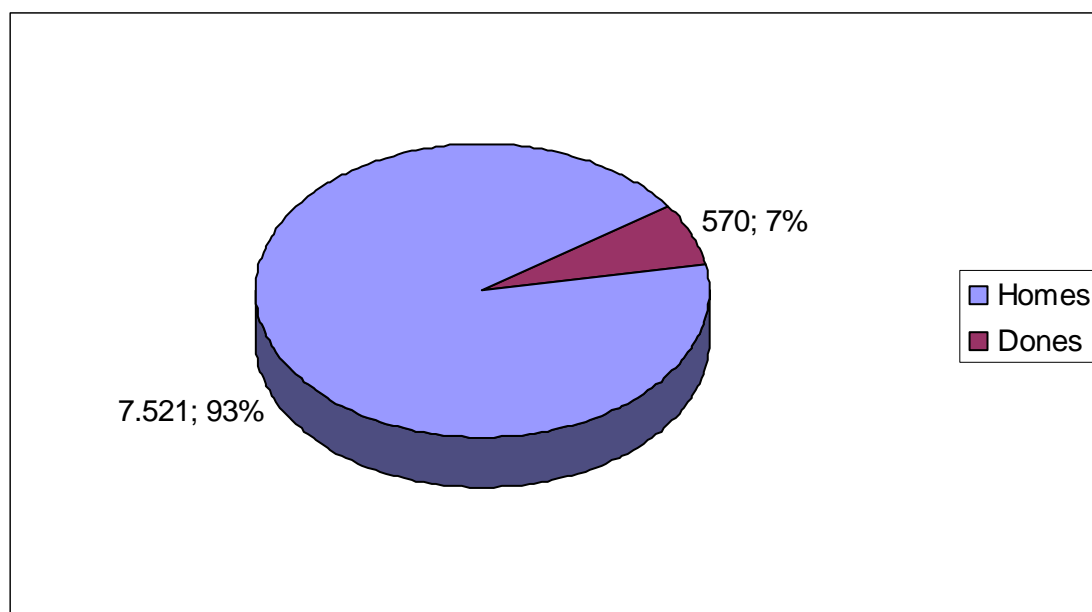

Figura 6.6. Població reclosa distribuïda per sexes a 1 de desembre de 2004 (Justidata, núm. 10, 1995; núm. 21, 1999; núm. 29, 2002 i Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Fragmentades aquestes dades per centres penitenciaris s'obtenen les dades següents:³⁰

	Homes	Dones	Total
Brians	1.357	244	1.601
Dones	0	241	241
Figueres	211	0	211
Girona	141	15	156
Homes	2.007	0	2.007
Joves	504	0	504
Ponent	961	49	1.010
Quatre Camins	1.382	0	1.382
Tarragona	322	9	331

Taula 6.2. Població reclosa (penats i preventius) distribuïda per centres a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

³⁰ Sense incloure la població masculina de la Secció Oberta annexa al Centre Penitenciari de Dones ni els arrestos de cap de setmana.

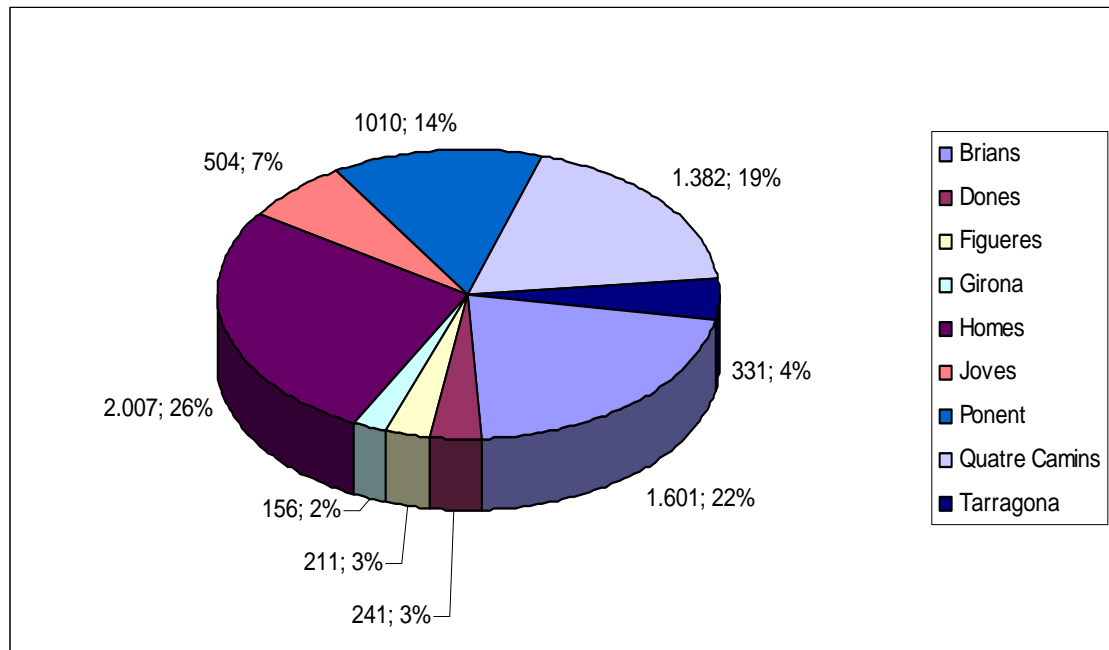

Figura 6.7. Població reclosa (penats i preventius) distribuïda per centres a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Com es pot comprovar, les diferències entre centres són bastant grans. Amb una població mitjana de 827 reclusos per centre, 4 d'ells superen aquesta xifra (Brians, Homes, Ponent i Quatre Camins), mentre que els altres 5 es troben per sota (Dones, Figueres, Girona, Joves i Tarragona). La presó amb més interns és la d'Homes amb 2.007 reclusos i la que menys Girona amb 156 interns.

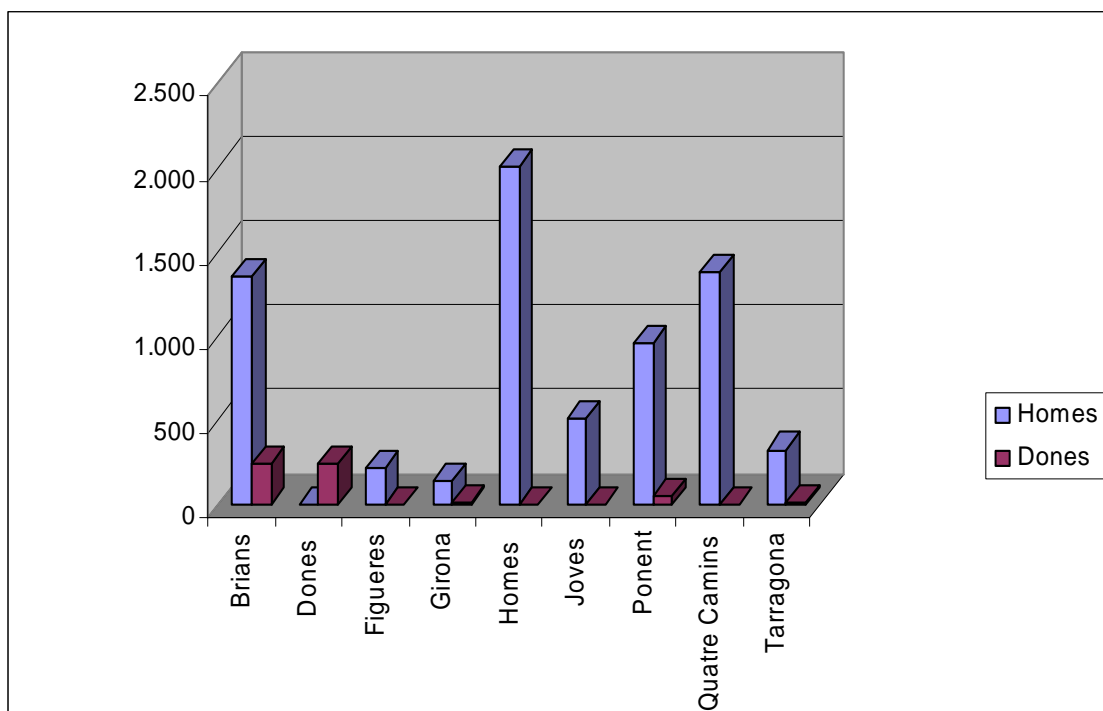

Figura 6.8. Població reclosa distribuïda per sexes i centres a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Pel que fa a la distribució per sexes, hi ha 1 única presó exclusivament per a dones (Dones), 7 d'homes (Figueres, Girona, Homes, Joves, Ponent, Quatre Camins i Tarragona) i 1 mixta (Brians). Val a dir que el fet que a les presons de Girona, Ponent i Tarragona hi hagi un nombre reduït de dones no vol dir que aquests centres estiguin considerats com a presons mixtes, sinó que es tracta d'una situació provisional a l'espera de l'emplaçament de les internes en un centre pensat especialment per a elles. D'altra banda, el qualificatiu de "mixta" de la presó de Brians no ve donat perquè homes i dones convisquin en els mateix espai, sinó per disposar de dues seccions clarament definides, una per als homes i una altra per a les dones, cadascuna amb els seus serveis específics i, per tant, com es veurà més endavant, també amb dues biblioteques.

La massificació de les presons és sens dubte un dels grans problemes de l'actual sistema penitenciari català:

	Capacitat òptima	Població	Massificació %
Brians	1.238	1.601	29,32
Dones ³¹	405	534	31,85
Figueres	174	211	21,26
Girona	145	156	7,59
Homes	1358	2.007	47,79
Joves ³²	421	504	19,71
Ponent	816	1010	23,77
Quatre Camins	1144	1.382	20,80
Tarragona	266	331	24,44

Taula 6.3. Població reclosa dels centres a 1 de desembre de 2004 amb relació a la seva capacitat òptima (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

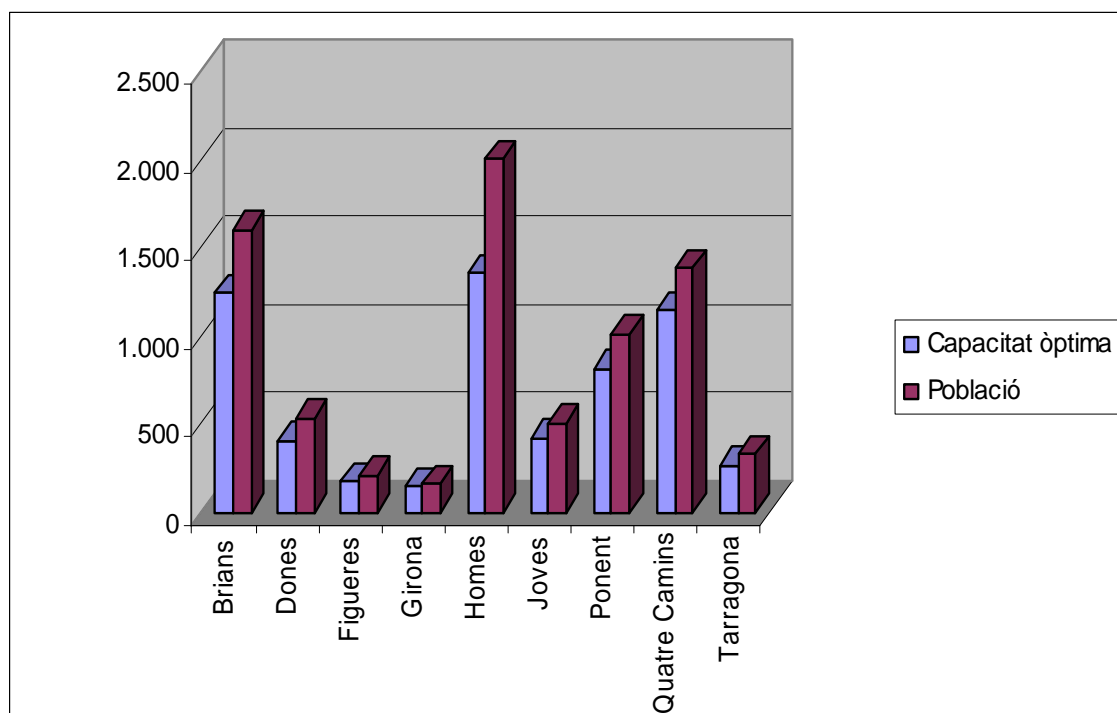

Figura 6.9. Població reclosa dels centres a 1 de desembre de 2004 amb relació a la seva capacitat òptima (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Com es pot comprovar, tots els centres estan per sobre de la seva capacitat òptima. El percentatge mitjà de massificació és de 25,17%, amb un mínim de 7,59% a Girona i un màxim de 47,79% a Homes. Aquest fet condiciona molt

³¹ Inclou la Secció Oberta.

³² Inclou la Secció Oberta.

sovint l'organització i la qualitat dels serveis oferts als interns, i la biblioteca, com un servei més que és dins de la presó, també es ressenteix d'aquesta massificació.

Pel que fa a la distribució segons el grau de classificació, els interns es troben repartits de la manera següent:³³

	Homes	Dones	Total
Classificats en primer grau	152	6	158
Classificats en segon grau	3.820	220	4.040
Classificats en tercer grau	1.425	162	1.587
Sense registre de classificació	9	0	9
No clas. mesures seguretat	28	2	30
No clas. per preventives	151	7	158
No clas. raons mèdiques	2	0	2
Pendent de classificar	412	26	438

Taula 6.4. Població reclosa penada distribuïda segons el grau de classificació a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

³³ Els totals de les diferents taules que es presenten en aquest apartat no sempre coincideixen, bé sigui perquè a la pròpia font ja no ho feien, o bé perquè per motius de claredat s'han simplificat les dades d'origen.

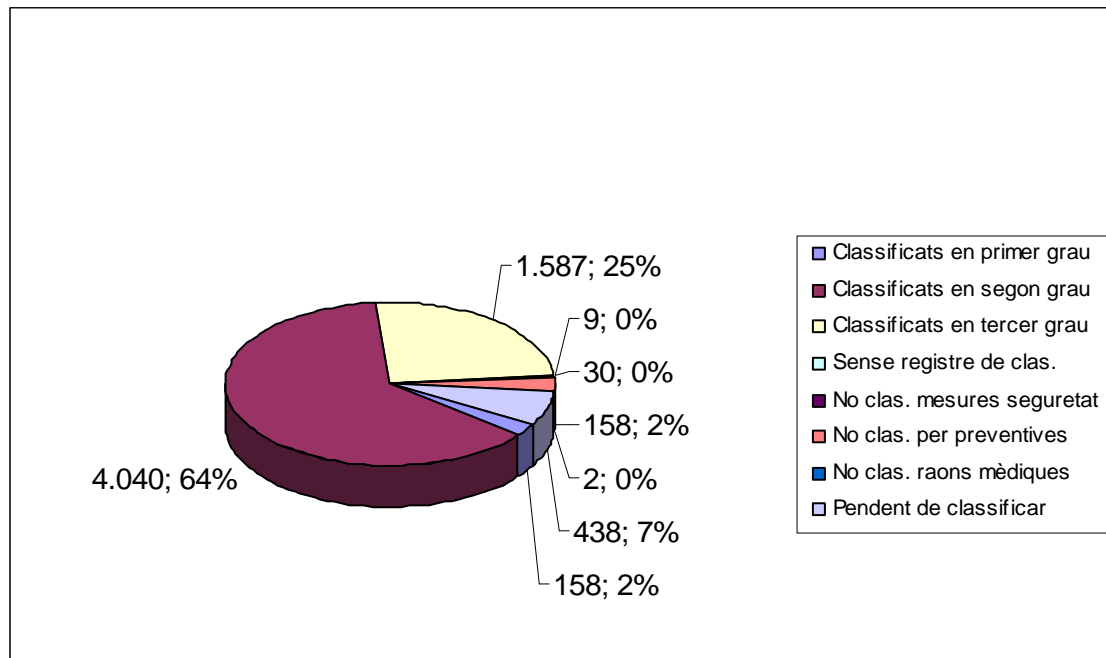

Figura 6.10. Població reclosa penada distribuïda segons el grau de classificació a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

La classificació afecta al règim i al tractament dels interns (Pelluz Robles, 1999):

- Primer grau: s'aplica a aquells interns perillosos o inadaptats al règim ordinari. Els reclusos estan sotmesos a un règim disciplinari on les mesures de control i de seguretat són molt estrictes, i tenen limitada la seva participació en activitats comunes, així com l'accés a la biblioteca. A Catalunya només un 2% de la població penitenciària està classificada en primer grau.
- Segon grau: correspon al règim ordinari. En aquest cas, els reclusos poden assistir amb normalitat a les activitats culturals i terapèutiques organitzades pel centre. A les presons catalanes el 64% dels interns està classificat en aquest grau.
- Tercer grau: els interns classificats en aquest grau solen complir el que els queda de condemna fóra de la presó, en un centre d'inserció social, en una secció oberta o en una unitat dependent. Per aquesta raó aquest col·lectiu no acostuma a ser usuari de la biblioteca. A Catalunya representen un 25% del total de la població.

D'aquestes dades es conclou que a Catalunya la majoria dels interns poden accedir amb normalitat a la biblioteca de la presó, sense limitacions per motius de classificació penitenciària.

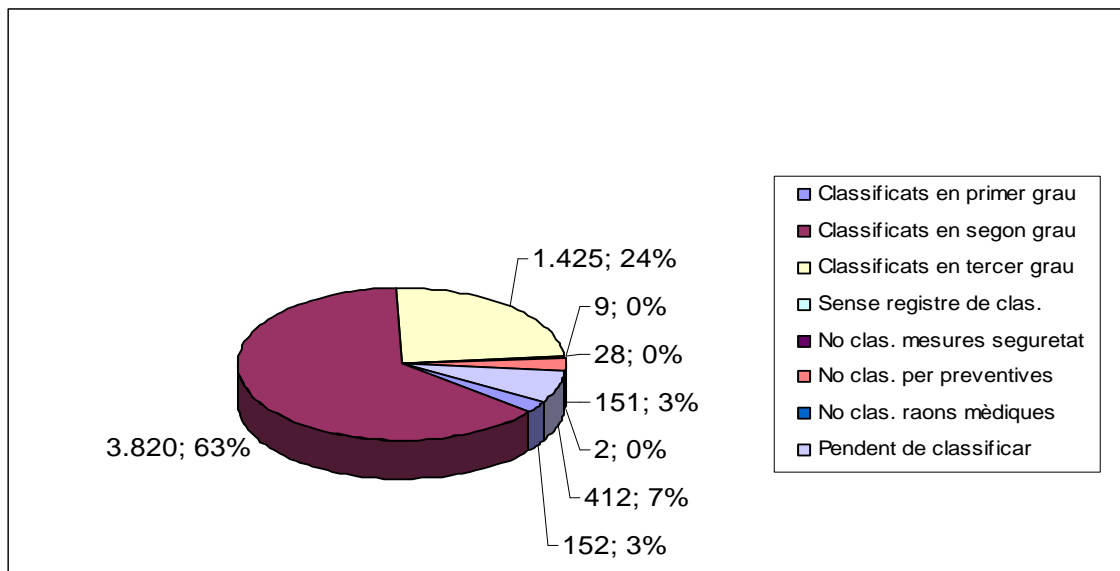

Figura 6.11. Població reclosa masculina penada distribuïda segons el grau de classificació a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

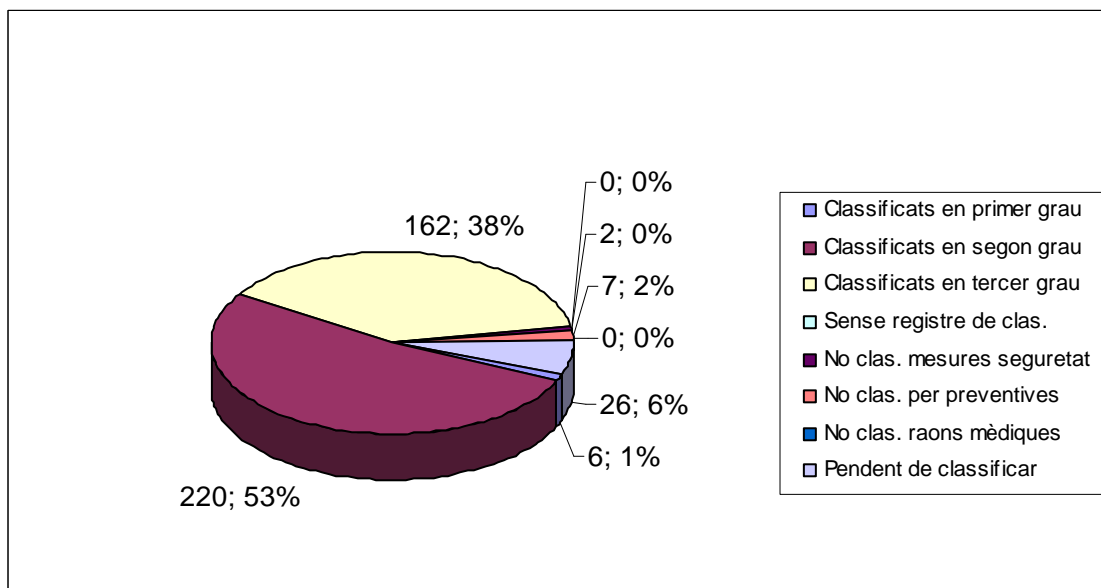

Figura 6.12. Població reclosa femenina penada distribuïda segons el grau de classificació a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Val la pena destacar que aquestes proporcions varien una mica en el cas de les dones, on la taxa de classificades en segon grau baixa al 53%, mentre que les de primer grau pugen fins al 38%.

Un altre aspecte que pot ajudar a definir el perfil dels interns és el tipus de delicte pel qual han estat empresonats.

	Homes	Dones	Total
Furt, robatori, estafa, danys	3.319	204	3.523
Contra la salut pública ³⁴	1.661	219	1.880
Homicidi i assassinat	483	23	506
Agressions i abusos sexuals, prostitució	372	7	379
Lesions, violència física sobre persones	384	11	395
Detenció il·legal, segrest	120	5	125
Falsificació de moneda, documents públics	85	8	93
Altres	297	9	306

Taula 6.5. Població reclosa distribuïda segons el tipus de delicte a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

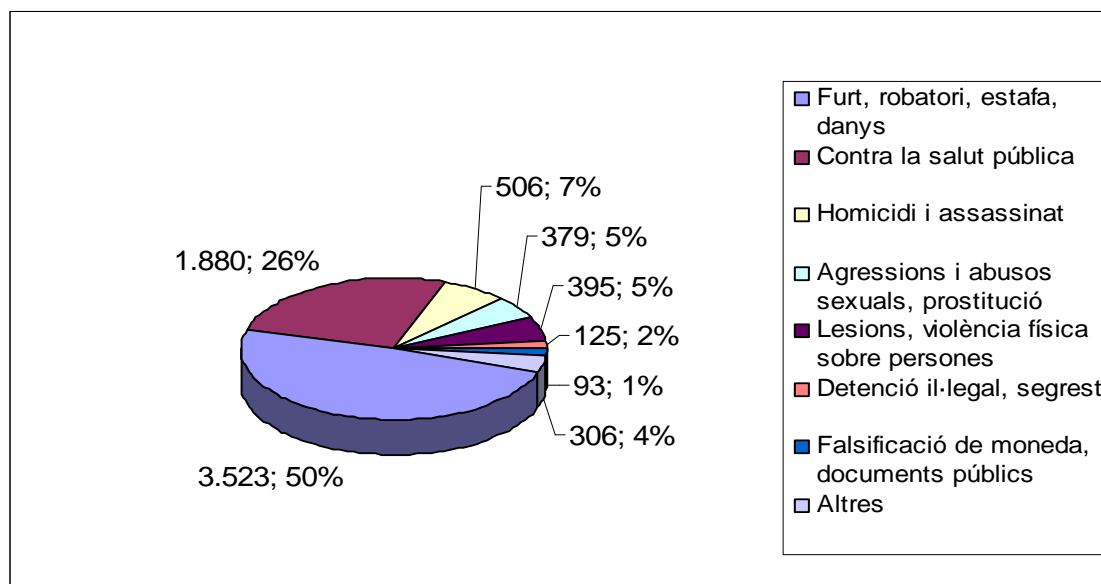

Figura 6.13. Població reclosa distribuïda segons el tipus de delicte a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

³⁴ Principalment elaboració, tinença i tràfic de drogues.

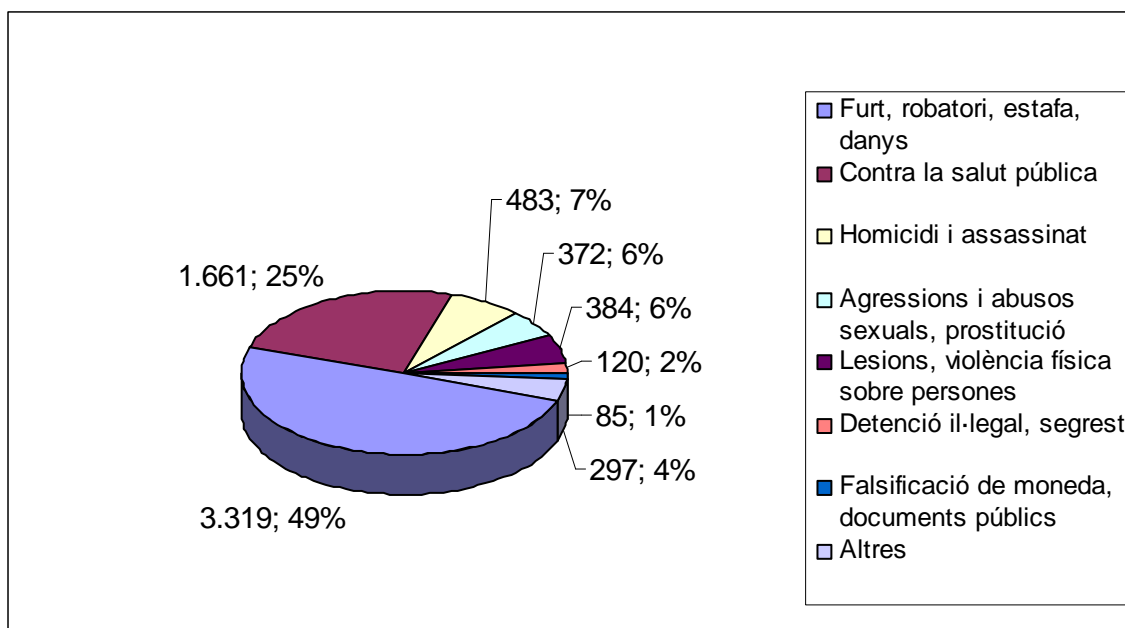

Figura 6.14. Població masculina reclosa distribuïda segons el tipus de delictes a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

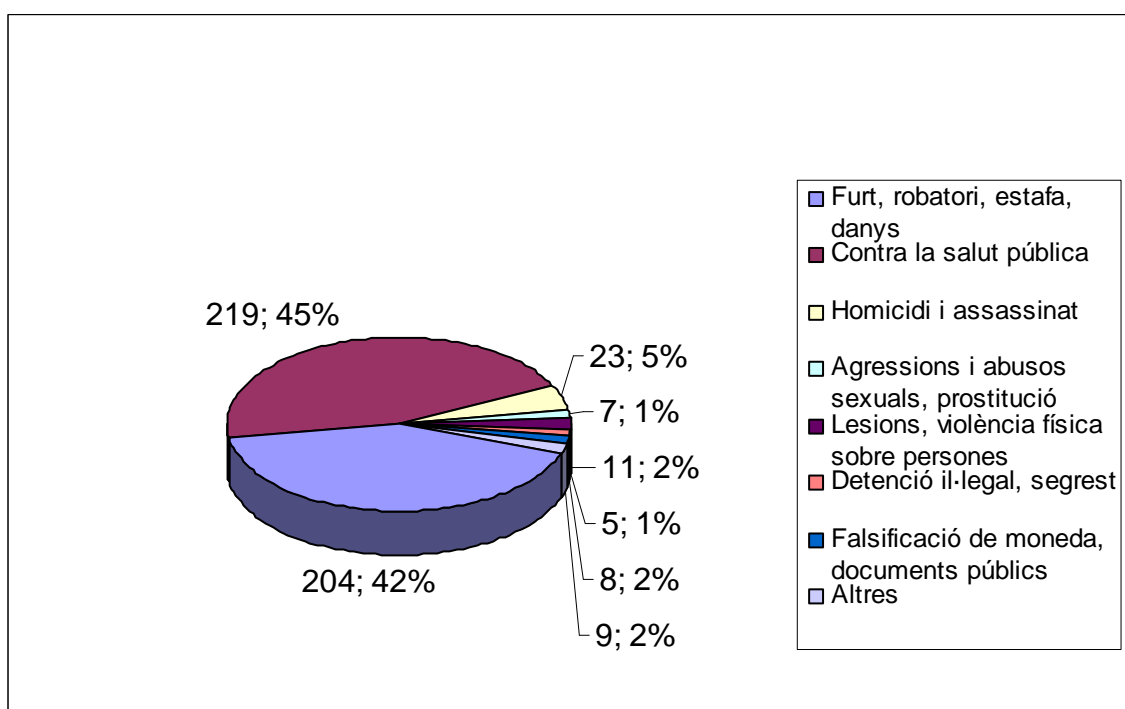

Figura 6.15. Població femenina reclosa distribuïda segons el tipus de delictes a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

En aquest cas val la pena fer l'anàlisi de les dades dels homes i de les dones per separat, ja que els percentatges varien significativament. En el cas dels homes, el primer tipus d'infracció són, amb molta diferència, els delictes contra la propietat (49%), seguit en segon lloc pels delictes contra la salut pública (24%). En canvi, en el cas de les dones aquest ordre s'inverteix sent els delictes contra la salut pública els més nombrosos (45%), seguit de molt a prop per les infraccions relacionades amb el furt, el robatori, l'estafa, etc. (42%).

Pel que fa a la reincidència dels reclusos, les dades més recents corresponen a un treball elaborat pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Justidata, núm. 37, febr. 2004) sobre una mostra de 1.555 de les 3.898 persones que van ser posades en llibertat l'any 1997; a aquestes persones se'ls va fer un seguiment fins a l'any 2002 per saber si tornaven a ingressar a la presó. Els resultats d'aquest estudi mostren que un 48,2% d'aquestes 1.555 persones no van tornar a la presó, mentre que un 37,4% ho van fer dins de l'any i mig següent a la posada en llibertat. El 14,4% restant va ingressar de nou a la presó, però en aquest cas per causa dels processos anteriors que tenien pendents abans d'iniciar el treball.

Un altre element d'anàlisi important és l'edat dels reclusos, ja que sovint aquesta dada condiciona les expectatives i les necessitats dels usuaris amb relació a la biblioteca:

Edat	Homes	Dones	Total
18-20	58	4	62
21-25	1080	77	1.157
26-30	1.440	100	1.540
31-40	2.641	191	2.832
41-50	1.233	88	1.321
51-60	380	32	412
61-70	109	8	117
Més de 70	14	3	17

Taula 6.6. Població reclosa distribuïda segons l'edat a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

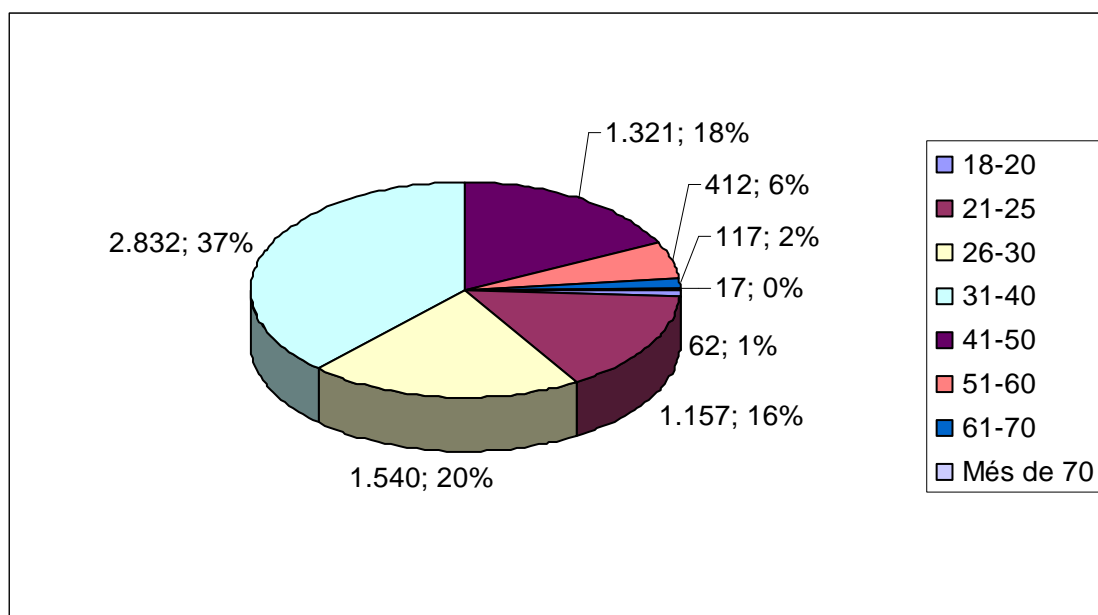

Figura 6.16. Població reclosa distribuïda segons l'edat a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

Com es pot comprovar, més d'un terç de les persones encarcerades (37%) es troben entre els 31 i els 40 anys, seguida de la franja de 26 a 30 anys que representa un 20%. És a dir, més de la meitat de la població reclosa a les presons catalanes tenen entre 26 i 40 anys (57%). Per sexes les dades són força semblants.

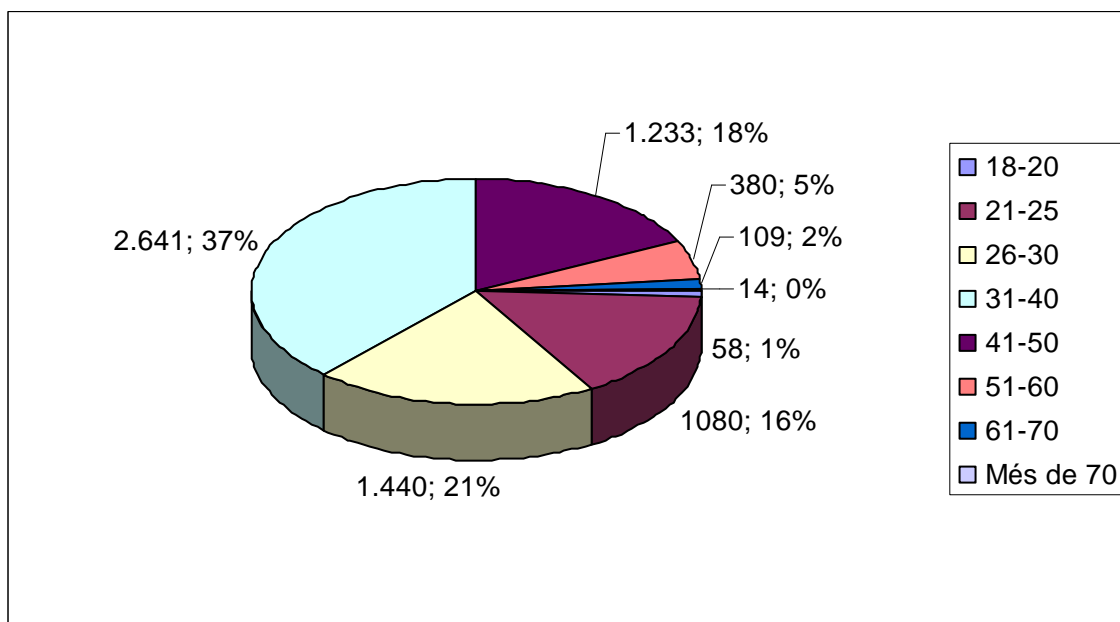

Figura 6.17. Població masculina reclosa distribuïda segons l'edat a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

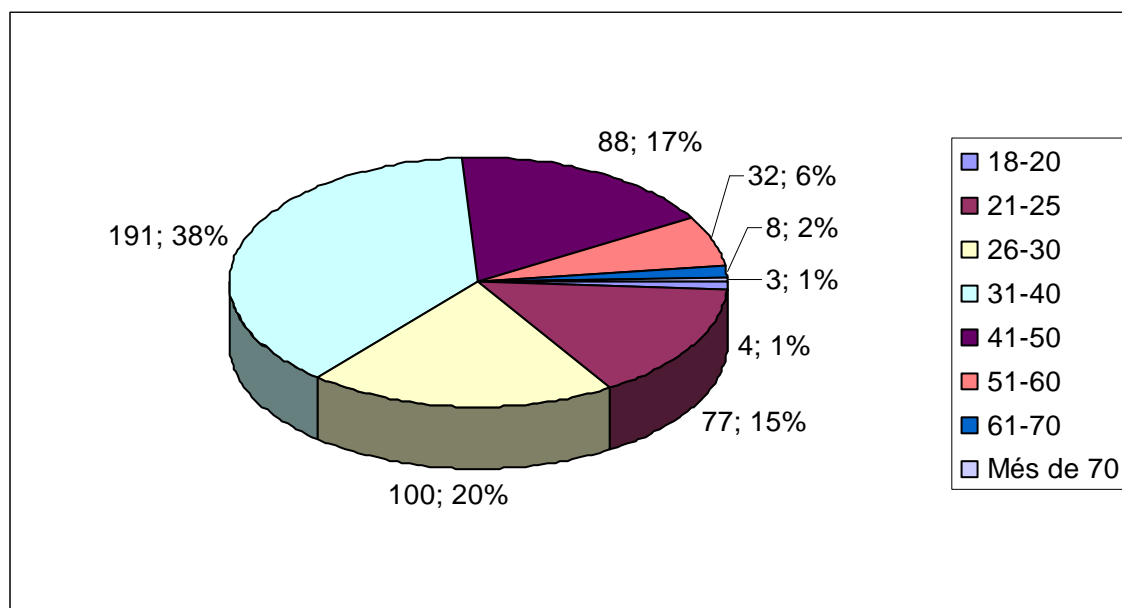

Figura 6.18. Població femenina reclosa distribuïda segons l'edat a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

La nacionalitat o país d'origen també és una característica important del perfil de la població reclosa, ja que, sovint, pot tenir incidència no tan sols en qüestions de comprensió (oral i/o escrita) del castellà o el català, sinó també d'alfabetització en les llengües dels països d'origen o dels hàbits i comportaments culturals relacionats amb la lectura.

En una primera aproximació, les dades sobre el lloc d'origen (Catalunya, resta d'Espanya o estrangers) de les persones encarcerades a les presons catalanes són les següents:

Lloc d'origen	Nombre reclusos
Catalunya	5.185
Resta d'Espanya	289
Estrangers	2.617

Taula 6.7. Població reclosa segons el seu lloc d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

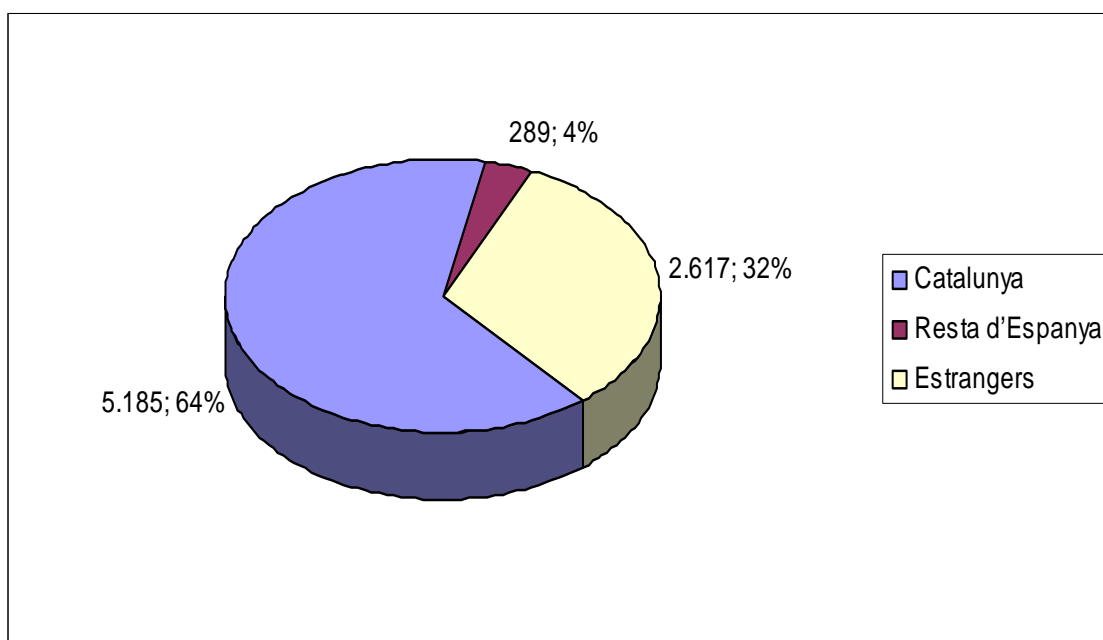

Figura 6.19. Població reclosa segons el seu lloc d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Aquestes dades mostren molt clarament que, avui dia, hi ha un clar predomini de la població d'origen espanyol (68%), i més concretament català (64%). Ara bé, per avaluar en la seva justa mesura el, comparativament, menor percentatge de població estrangera (32%) cal tenir en compte que a Catalunya les persones d'origen estranger només representen el 5,7% del tota la població (Institut d'Estadística de Catalunya, 2005).³⁵ És a dir, que amb relació a la població total de Catalunya el percentatge de persones estrangeres encarcerades és molt més alt que no pas en el cas dels nacionals.

La taula que figura a continuació presenta l'evolució de la població reclosa d'origen estranger al llarg del període 1990-2004:

³⁵ Segons el Registro de extranjeros residentes que manté la Dirección General de la Policía del Ministerio del Interior.

	Homes	% del total homes	Dones	% del total dones	Total	% del total població
1990	725	16,4%	41	10,3%	766	15,9%
1991	900	18,0%	72	16,3%	972	17,9%
1992	895	16,6%	71	14,1%	966	16,4%
1993	951	16,3%	73	12,8%	1.024	16,0%
1994	1.120	18,2%	88	15,0%	1.208	17,9%
1995	1.064	17,9%	82	15,1%	1.146	17,7%
1996	1.004	17,9%	93	18,5%	1.097	18,0%
1997	1.042	18,6%	83	16,9%	1.125	18,5%
1998	1.105	19,6%	84	18,0%	1.189	19,5%
1999	1.095	19,6%	78	19,2%	1.173	19,5%
2000	1.286	22,5%	80	20,0%	1.366	22,3%
2001	1.555	26,9%	95	22,1%	1.650	26,6%
2002	1.874	29,1%	128	26,0%	2.002	28,9%
2003	2.081	30,0%	133	25,3%	2.214	29,7%
2004 ³⁶	2.453	32,6%	164	28,8%	2.617	32,3%

Taula 6.8. Evolució de la població estrangera reclosa a Catalunya, 1990-2004 (Justidata, núm. 12, 1996; núm. 26, 2000; núm. 29, 2002 i Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

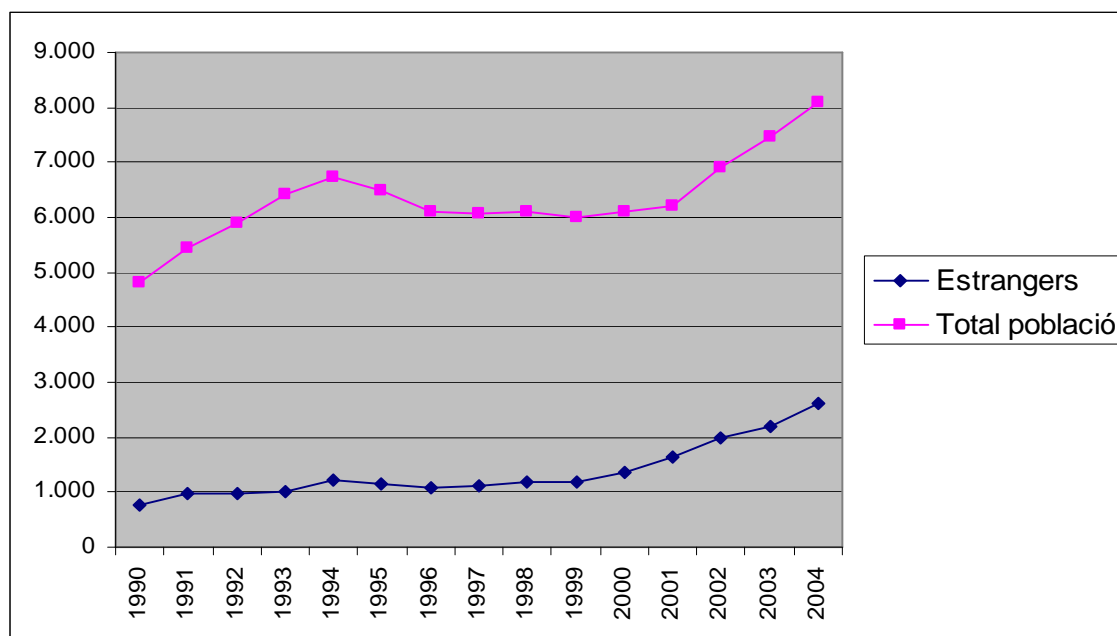

Figura 6.20. Evolució de la població estrangera reclosa a Catalunya, 1990-2004 (Justidata, núm. 12, 1996; núm. 26, 2000; núm. 29, 2002 i Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

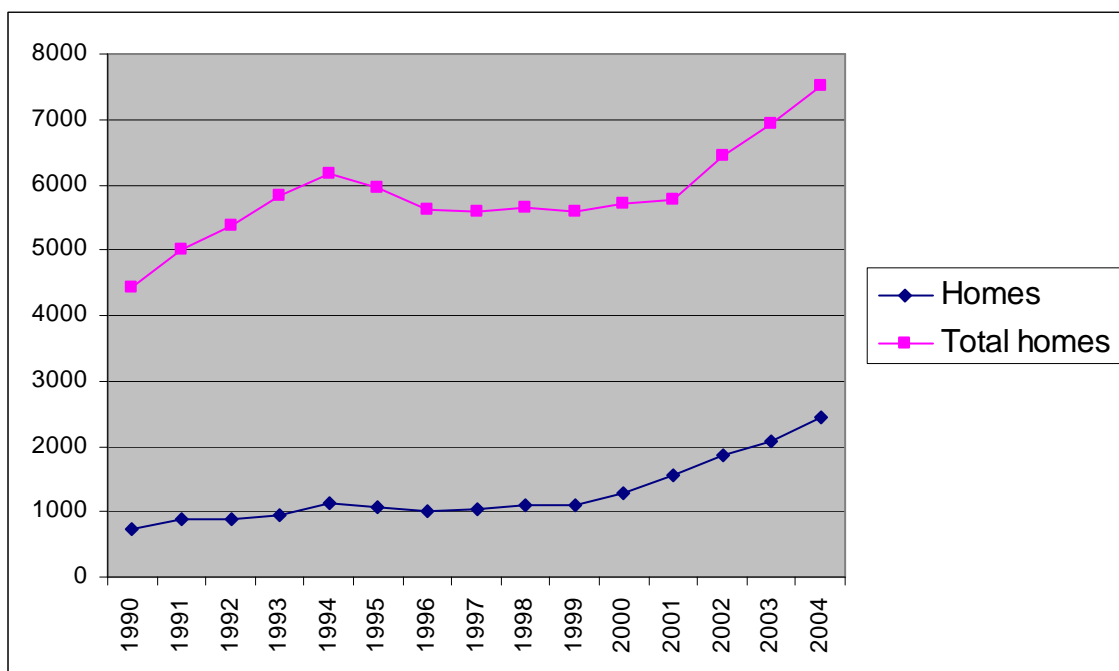

Figura 6.21. Evolució de la població estrangera masculina reclosa a Catalunya, 1990-2004 (Justidata, núm. 12, 1996; núm. 26, 2000; núm. 29, 2002 i Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

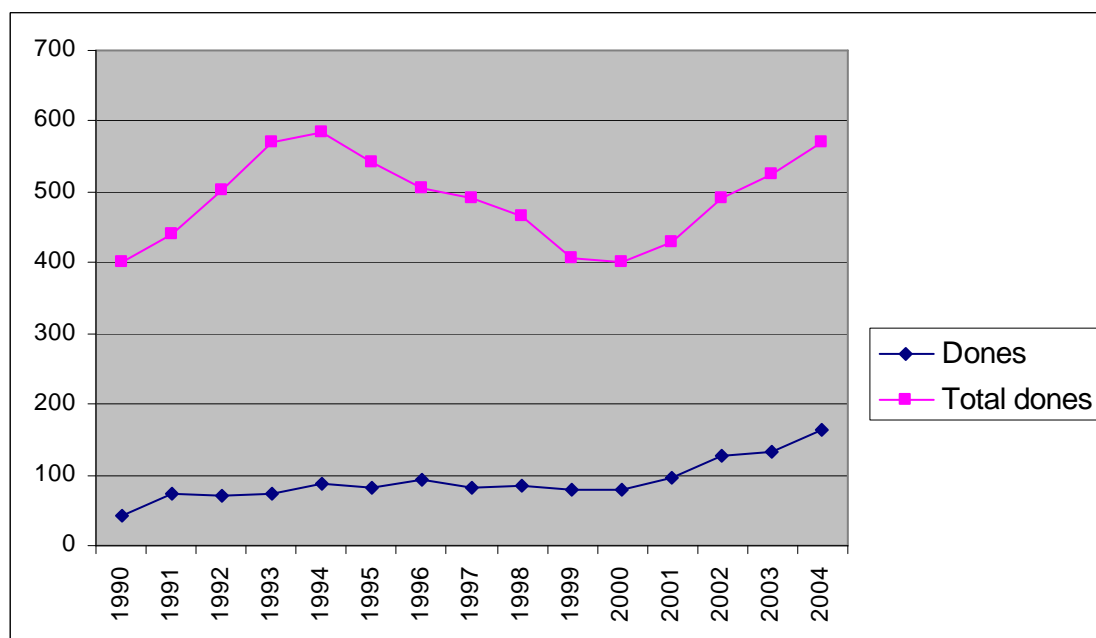

Figura 6.22. Evolució de la població estrangera femenina reclosa a Catalunya, 1990-2004 (Justidata, núm. 12, 1996; núm. 26, 2000; núm. 29, 2002 i Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

³⁶ A 1 de desembre de 2004.

Si bé l'augment de la població reclosa estrangera a les presons catalanes ha estat constant, tant en termes absoluts (1.851 persones) com amb relació a la totalitat dels interns encarcerats (241,64%), val la pena destacar el desorbitat creixement que aquest col·lectiu ha sofert en els darrers anys, especialment a partir de l'any 2000. En aquests 4 anys, mentre el nombre d'interns espanyols ha augmentat un 15,34%, el nombre de reclusos estrangers ho ha fet un 91,58% (1.251 persones). Per a Almenda (2001: 70), una de les raons principals d'aquest creixement ha estat l'enduriment de les polítiques d'estrangeria al nostre país que han anat configurant un conjunt de pràctiques jurídiques de marcat caràcter sancionador i limitador dels drets dels no-nacionals.

Per sexes, en el període 2000-2004 la taxa de creixement de les dones (105%) és superior a la dels homes (90,75%).

Si s'analitzen les persones d'origen estranger segons el seu país d'origen s'obté que hi ha quatre països que destaquen per sobre de la resta amb un nombre de persones igual o superior a cent:

Països	Nombre reclusos
Marroc	864
Algèria	200
Colòmbia	180
Equador	104
Altres	1.269

Taula 6.9. Població reclosa estrangera distribuïda segons el seu país d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

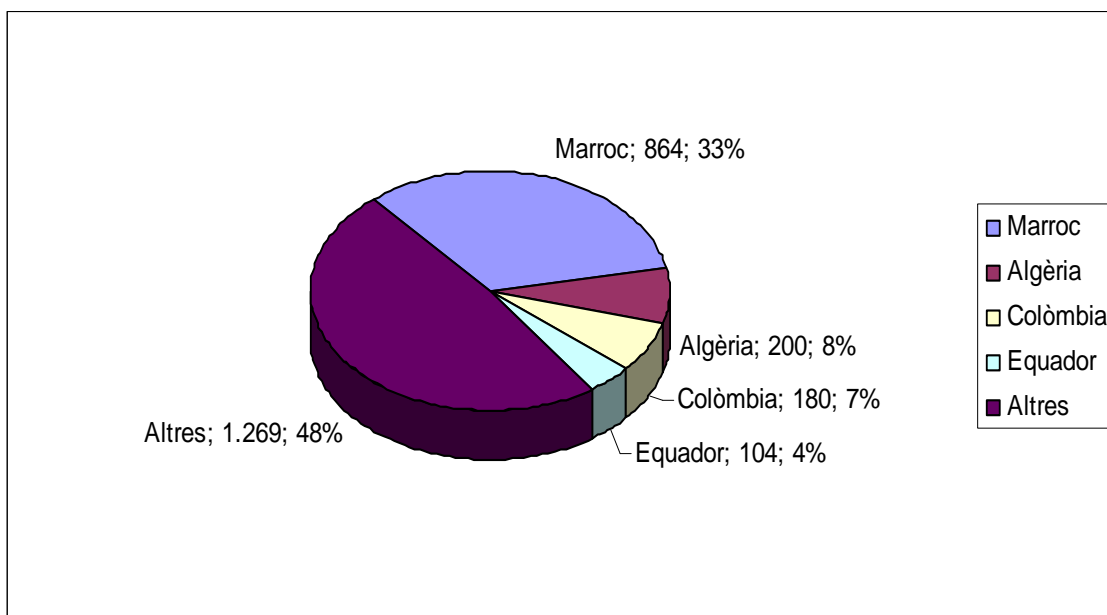

Figura 6.23. Població reclosa estrangera distribuïda segons el seu país d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Com es pot comprovar, hi ha una clara preeminència de la població marroquina (33% del total dels estrangers), seguida de molt lluny per les persones d'origen algerià (8%) i colombià (7%).

Analitzades aquestes mateixes dades segons el sexe s'obtenen algunes variacions que val la pena comentar. En el cas dels homes les dades són les següents:³⁷

Països	Homes
Marroc	851
Algèria	199
Colòmbia	150
Equador	97
Itàlia	80
Romania	79
França	61
Altres	936

Taula 6.10. Població estrangera masculina reclosa distribuïda segons el seu país d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

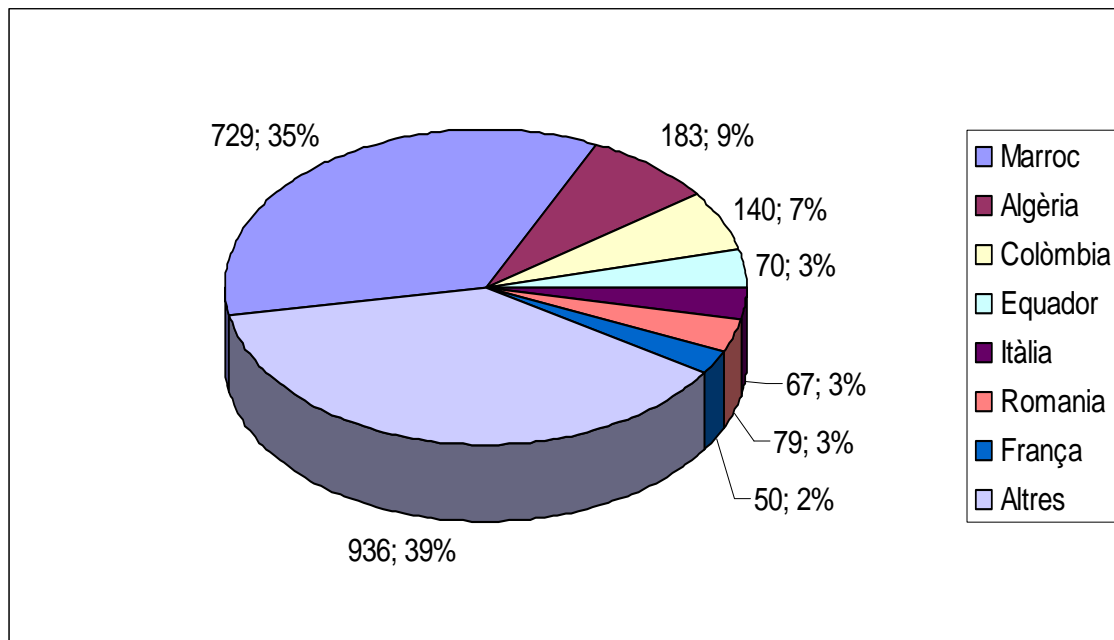

Figura 6.24. Població estrangera masculina reclosa distribuïda segons el seu país d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

En el cas dels homes, els percentatges són molt semblants als obtinguts amb la totalitat de la població estrangera, és a dir, predomini de les persones d'origen marroquí (35%), argelí (9%) i colombià (7%).

En el cas de les dones, no obstant, sí que es poden apreciar algunes diferències:

Països	Dones ³⁸
Colòmbia	30
Brasil	19
Romania	16
Bolívia	15
Marroc	12
Altres	72

Taula 6.11. Població estrangera femenina reclosa distribuïda segons el seu país d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

³⁷ Només s'especifiquen els països amb un nombre de reclusos igual o superior a 50.

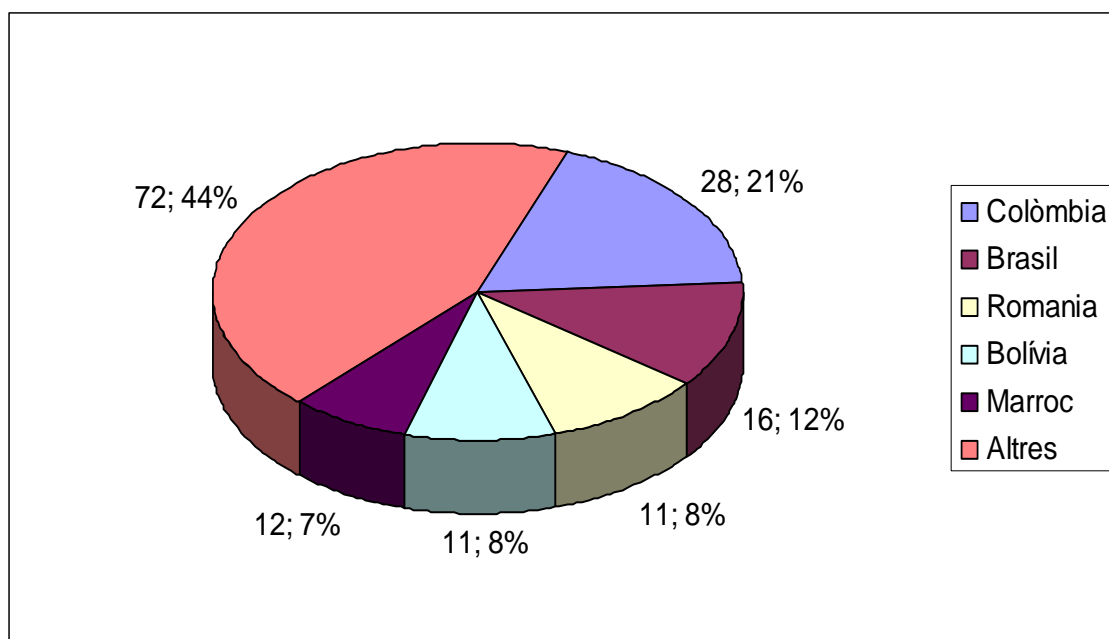

Figura 6.25. Població estrangera femenina reclosa distribuïda segons el seu país d'origen a 1 de desembre de 2004 (Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, 2004a).

Com es pot comprovar, en el cas de les dones estrangeres els països d'origen més importants ja no són, com en el cas dels homes, els de l'Àfrica del Nord (Marroc, Algèria), sinó de l'Amèrica del Sud, en concret Colòmbia (21%) i Brasil (12%). Aquestes dades cal relacionar-les amb el fet que en el cas de les dones siguin els delictes contra la salut pública els més nombrosos, ja que moltes d'elles són detingudes per tràfic de drogues que provenen de Colòmbia, un dels majors productors mundials d'estupefaents.

Per últim, com a darrer element que pot permetre establir amb més claredat les característiques, particularitats i necessitats dels reclusos com a usuaris del servei de biblioteca val la pena analitzar les dades relacionades amb els nivells de participació dels interns en els programes d'ensenyament reglat:

Programa	Nombre de reclusos
Formació bàsica	1.765
Batxillerat	21
Universitat	50

Taula 6.12. Mitjana mensual d'alumnes per programes reglats l'any 2003 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

³⁸ Només s'especifiquen els països amb un nombre de reclusos igual o superior a 10.

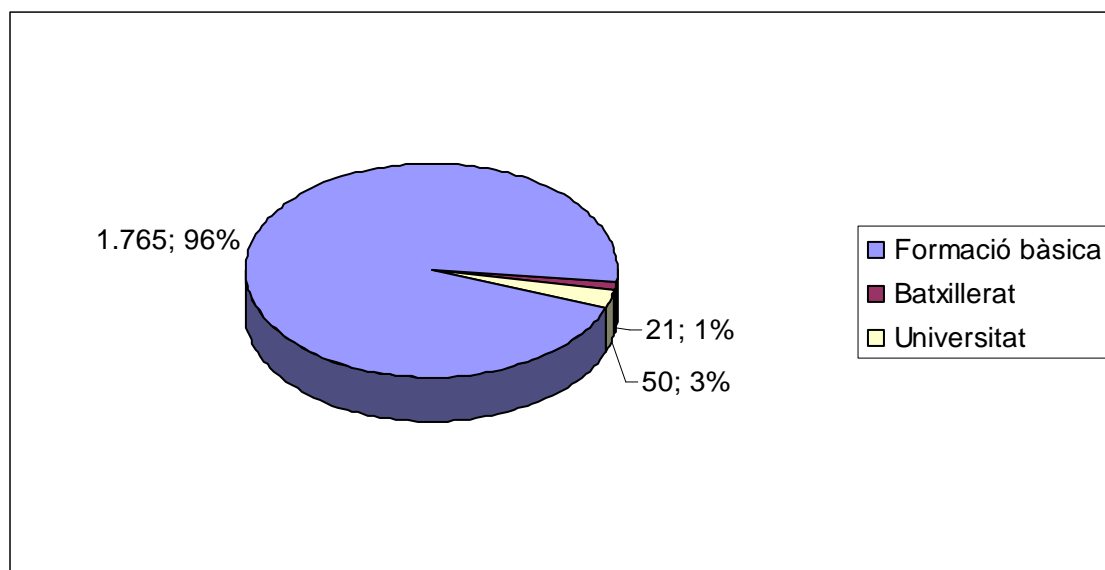

Figura 6.26. Mitjana mensual d'alumnes per programes reglats l'any 2003 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

Com es pot comprovar, la gran majoria de reclusos estan cursant estudis de formació bàsica, sent minoritàries les xifres corresponents als estudis de batxillerat i d'universitat. D'aquestes dades es pot deduir que una gran part de la població reclosa té un nivell d'escolarització més aviat baix (per sota del batxillerat), i no és molt aventurat suposar que per a alguns d'ells l'escola de la presó deu ser el primer contacte amb el món educatiu (sobretot en el cas dels estrangers, molts dels quals provenen de països amb una sistema educatiu poc desenvolupat). De fet, es calcula que el nivell mitjà d'analfabetisme en l'entorn penitenciari és sis punts superior a la mitjana nacional, amb l'agreujant que, fora de la presó, aquesta taxa es concentra en grups de població superiors als 60 anys, mentre que a les presons la mitjana d'edat és d'uns 35 anys (Lucha contra la discriminación, 2000: 30).

També val la pena remarcar que el nombre de reclusos matriculats en els programes reglats (1.836) només representa el 24,63% del total de la població penitenciària catalana.

Per centres, les dades es distribueixen de la manera següent:

	Formació bàsica	Batxillerat	Universitat	Total
Brians	470	2	15	487
Dones	36	0	0	36
Figueres	50	0	1	51
Girona	62	0	0	62
Homes	372	0	12	384
Joves	141	16	0	157
Ponent	273	1	4	278
Quatre Camins	288	1	16	305
Tarragona	73	1	2	76

Taula 6.13. Mitjana mensual d'alumnes per programes reglats i per centres l'any 2003 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

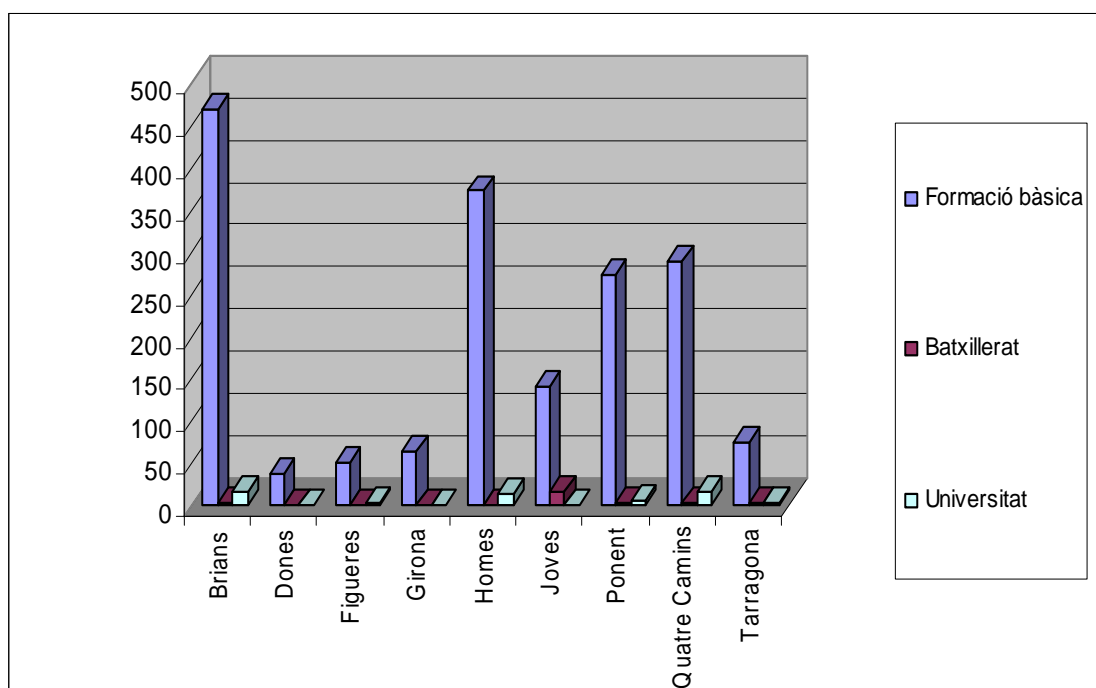

Figura 6.27. Mitjana mensual d'alumnes per programes reglats i per centres l'any 2003 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

A partir de les dades analitzades fins ara es pot establir que el perfil de l'intern de les presons catalanes seria la d'un home, català, d'entre 31 i 40 anys, amb un nivell d'escolarització per sota del batxillerat, condemnat per un delicte contra la propietat i classificat en segon grau.

Tal com assenyala Pérez Pulido (2001 i 2002), molts d'aquests factors tenen una certa incidència en l'ús de la biblioteca per part dels interns i, per tant, cal tenir-los en compte en la seva planificació:

- La nacionalitat: encara que tant els interns espanyols com els estrangers que coneixen la biblioteca diuen utilitzar-la, s'ha detectat entre els reclusos d'origen espanyol un percentatge d'ús més baix.
- L'edat: els interns majors de 30 anys acostumen a llegir més que no pas els més joves, que només ho fan esporàdicament, amb un alt percentatge que no ho fan mai. En contrapartida, els joves dediquen més temps a veure la televisió que no pas els interns més grans.
- El nivell d'estudis: dels casos analitzats, no hi ha cap persona amb un nivell d'estudi superior que no utilitzi la biblioteca, mentre que entre les que tenen estudis de primària i secundària el percentatge de no-ús resulta significatiu; entre les persones sense cap tipus d'escolarització el percentatge d'ús i no-ús de la biblioteca és similar.
- Temps de la condemna: el percentatge més alt d'ús de la biblioteca es dona en reclusos que compleixen condemnes de zero a tres anys, mentre que s'observa un descens entre els que compleixen condemnes de 4 a 8 anys, i un ascens percentual entre els que tenen penes més llargues.³⁹

³⁹ No s'ha pogut esbrinar la durada mitja de les condemnes dels reclusos de les presons catalanes.

7. LES BIBLIOTEQUES A LES PRESONS CATALANES

A Catalunya, l'organització i el funcionament de les biblioteques de presó està reglamentat pel Programa marc de biblioteques dels centres penitenciaris de Catalunya: gener 2002 elaborat per l'antiga Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002). En paraules de la mateixa Direcció són tres els objectius d'aquest document:

- Establir un criteri organització i de funcionament comú a totes les biblioteques.
- Concretar els processos de participació i d'implicació dels interns en les activitats que es desenvolupen en l'àmbit de la biblioteca.
- Impulsar la participació de les biblioteques en projectes comunitaris.

Ara bé, més enllà d'aquests principis genèrics, si s'analitza amb detall el contingut del text es pot comprovar que la Direcció va dissenyar el servei de biblioteca entenent-lo encara com un servei de suport a l'àmbit de l'educació no formal. D'aquesta manera, els responsables d'establir les directrius de futur de les biblioteques de les presons catalanes s'allunyen del model de biblioteca pública acceptat avui dia per la gran majoria de professionals, ja que determinats objectius com la informació, el lleure i el desenvolupament personal gairebé no són esmentats al llarg del text.

Un exemple d'aquest enfocament es troba en la definició dels objectius de les biblioteques dins l'àmbit penitenciari (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 3):

- Potenciar els hàbits de lectura.
- Despertar i impulsar inquietuds intel·lectuals noves.
- Contribuir a l'educació permanent.
- Facilitar l'accés als coneixements i a la cultura.
- Estimular el desenvolupament intel·lectual, social i cultural dels usuaris de les biblioteques.
- Impulsar actituds de respecte i de convivència.

Si bé ningú no pot negar que la biblioteca pública és això, tampoc ningú no pot negar que la biblioteca pública no només és això. Tan sols cal consultar les

Directrius IFLA/UNESCO (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO, 2002) per veure que els serveis oferts pel model de biblioteca pública es basen en una visió més àmplia del concepte d'informació, de coneixement i de desenvolupament personal. En aquest model el lleure i l'accés a la informació (per exemple, la informació sobre la comunitat) juguen un paper tan important com l'educació en el desenvolupament i el manteniment d'una societat democràtica.

Ara bé, també és cert que el dia a dia de les biblioteques de presó, a diferència de les biblioteques públiques, està fortament condicionat per la institució on desenvolupa els seus serveis. Conceptes com la llibertat d'accés i de moviment, el dret a la informació, o fins i tot els propis objectius de la biblioteca poden estar (i, en segons quins casos, han d'estar) supeditats a la missió i als interessos de la institució penitenciària. El regim intern d'una presó es caracteritza per donar prioritat absoluta a la seguretat. A més a més, altres factors com la idea més o menys rehabilitadora que es tingui d'ella poden influir en la determinació del que s'espera de la biblioteca.

Altres característiques de l'entorn penitenciari que poden influir en la planificació i la gestió del servei de biblioteca són els següents:

- La seva estructura arquitectònica: un dels aspectes que més condiona la manera d'organitzar un servei de biblioteca dins una presó és la distribució o no dels interns en mòduls. L'existència de mòduls facilita la separació dels reclusos segons criteris de perfils personals i/o de disciplina i seguretat, però per contra obliga al servei de biblioteca a duplicar gran part dels seus recursos, en especial els que fan referència a la col·lecció bibliogràfica i al personal.
- El nombre d'interns: un elevat nombre de reclusos genera, inevitablement, un major nombre de situacions de tensió i de perillositat, amb el resultat de fer dificultosos els desplaçaments dels interns d'un lloc a un altre de la presó o qualsevol activitat col·lectiva. És per això que en els centres grans, l'organització del servei de biblioteca esdevé més complexa, sent necessària, normalment, l'elaboració de diferents horaris d'accés en funció de la tipologia d'intern.
- La tipologia dels interns: el fet que es tracti d'una presó de joves (entre 16 i 21 anys) o de persones adultes és un factor que cal tenir en compte a l'hora de desenvolupar el fons bibliogràfic del centre, així com a l'hora de triar les activitats que han de realitzar amb els interns. De la mateixa manera, cal

- tenir en compte el nivell cultural i d'alfabetització dels reclusos, així com el fet de si es tracta d'un centre per a homes, per a dones o mixt.
- La durada de la condemna: com en el cas anterior, el fet que es tracti d'un centre amb una durada mitjana de les condemnes més o menys llarga pot condicionar certs aspectes del servei. Per exemple, en centres on la durada mitjana és llarga caldrà anar renovant la col·lecció més sovint que no pas en un centre amb una mitjana més curta, ja que en el primer cas és probable que els interns, després d'un cert període de temps, ja hagin esgotat gran part de les lectures de la biblioteca.
 - Grau de seguretat: si bé la disciplina i la seguretat són dos elements bàsics en qualsevol institució penitenciària, en el cas dels centres on són reclusos els interns considerats més perillosos aquests dos aspectes esdevenen crítics i el servei de biblioteca no pot restar al marge d'aquesta consideració. Sovint cal organitzar l'accés dels interns a la biblioteca seguint unes normes molt estrictes (sol·licitud prèvia, accés en grups petits acompanyats sempre de funcionaris de presó, estada a la biblioteca limitada temporalment, etc.), o fins i tot cal que sigui el servei el que es desplaci on són els interns a causa de les mesures de seguretat que en limiten el seu moviment dins la presó.

7.1. Model organitzatiu

Per model organitzatiu d'una biblioteca de presó cal entendre la manera com s'organitza el servei, tant amb relació a la pròpia presó com amb el sistema de lectura pública del país.

La posició que ocupa la biblioteca dins l'organigrama del centre penitenciari reflecteix en gran mesura què és el que s'espera i què es vol d'ella. Per exemple, si es fa dependre la biblioteca del departament d'educació de la presó, això caldrà interpretar-ho com que el que s'espera d'ella és que sigui bàsicament una eina de suport per a l'aprenentatge. Sovint aquesta organització comporta una mancança pel que fa a l'oferta i la qualitat d'altres possibles serveis de la biblioteca com, per exemple, els relacionats amb el lleure i, sobretot, amb la informació (especialment la que fa referència a la comunitat). Per contra, si la biblioteca depèn d'un responsable més genèric i, per tant, té entitat per ella mateixa i no s'ha de sotmetre als objectius de cap departament concret, pot desenvolupar les seves tasques d'una manera més multidisciplinària i amb uns objectius més ambiciosos.

La situació ideal (no tan sols per al bibliotecari, sinó també per al centre) seria que la biblioteca fos entesa com una eina de gestió de tot el coneixement de la presó. Això significa superar la idea de la biblioteca com a simple magatzem de documents bibliogràfics (llibres, revistes, diaris, còmics, vídeos, etc.), per esdevenir un servei transversal a tota la resta de departaments (com ho pugui ser el servei d'informàtica), ja que a tot arreu hi ha informació, i el bibliotecari, com a professional que s'encarrega de la seva gestió, és qui millor pot dur a terme aquesta tasca. En aquest supòsit, el servei de biblioteca vindria a ser una mena de "paraigües" de la resta de serveis i departaments, establint fluxos d'informació interns que de ben segur millorarien l'eficàcia i l'eficiència del centre.

Mentre aquest canvi de mentalitat no arribi a les presons, el que sí que cal esperar i exigir a les institucions i als seus responsables és que permetin que la biblioteca participi en tots aquells òrgans de gestió i d'actuació que estiguin relacionats amb els seus serveis, de manera que pugui desenvolupar-los de manera coordinada i conjunta amb la resta de departaments i de serveis involucrats en les tasques de formació, informació i lleure.

Pel que fa a la relació de la biblioteca de presó amb la xarxa de biblioteques públiques, val a dir que, des d'un punt de vista teòric, hi hauria tres models d'organització bàsics:

- La biblioteca de presó sense cap vincle estable i consistent amb la xarxa de biblioteques públiques; en aquest cas, la totalitat de l'organització i de la gestió de la biblioteca depèn únicament de l'administració penitenciària del país.
- La biblioteca de presó, malgrat mantenir la seva dependència amb l'administració penitenciària, té compartida la seva organització i la seva gestió amb la xarxa de biblioteques públiques del país; en aquest cas, el servei bibliotecari penitenciari s'entén com una extensió del servei de lectura pública a les presons.
- La biblioteca de presó està integrada, no tan sols funcionalment, sinó també administrativament, dins de la xarxa de biblioteques públiques; en aquest cas, tot el servei depèn únicament de les autoritats municipals responsables del sistema de lectura pública local.

D'aquestes tres opcions, només s'han portat a la pràctica els dos primers models organitzatius. Ara per ara, l'autor d'aquest treball no té coneixement de cap país al món on s'hagi optat per la tercera opció, ja que en tots els casos la titularitat de la biblioteca de presó correspon sempre a les autoritats penitenciàries.

La primera casuística acostuma a donar-se en països sense una àmplia i sòlida xarxa de biblioteques públiques i Espanya és un típic exemple. A les biblioteques de presó de l'estat espanyol (tant les que depenen de l'Administració Central com de la Generalitat de Catalunya) tots els recursos econòmics, humans i materials pertanyen a l'administració de Justícia (central o autonòmica). Les relacions que s'han establert amb el sistema de lectura pública han estat sempre mitjançant acords puntuals de cooperació entre les administracions de Justícia i de Cultura corresponents, limitats en el temps, de caràcter general i que, a la pràctica, malgrat que nominalment sí que es contemplava, s'han dut a terme sense la participació de les biblioteques públiques locals (Valle-Inclán Alsina; Redondo Abal, 1993; Rodríguez Alonso, 1993; García Pérez, 2001; Pérez Pulido; Sulé Duesa, 2004).⁴⁰ França i Itàlia han estat tradicionalment també països on les biblioteques de presó han estat gestionades sense participació de les biblioteques públiques, si bé sembla que en els darrers anys aquesta situació està canviant. Segons Guidez (2002: 77), actualment les biblioteques municipals i les biblioteques departamentals de préstec franceses s'estan implicant en la gestió de la col·lecció, el préstec, la formació i, fins i tot, del personal bibliotecari. A Itàlia, per la seva banda, encara que de forma menys cohesionada que en el cas francès, s'estan donant també molts casos de col·laboracions, especialment d'àmbit municipal (De Carolis, 2000; Convenzione, 2001; Barlotti, 2003; Costanzo, 2003).

Per contra, el model d'organització compartit es pot trobar a Anglaterra, País de Gal·les, Dinamarca, Noruega, Suècia i a certes presons d'àmbit local (*jails*) dels Estats Units d'Amèrica. En aquests països, els centres penitenciaris compren el servei bibliotecari a la xarxa de biblioteques públiques local de manera que les autoritats penitenciaris es fan càrrec del local, del personal auxiliar i del pressupost per a la compra de material (bibliogràfic o no), mentre que les biblioteques públiques participen amb el subministrament de bibliotecaris

⁴⁰ Val a dir també que, ara per ara, moltes biblioteques públiques d'arreu de l'estat espanyol no tenen els recursos suficients per dur a terme aquesta col·laboració ni, en alguns casos, la mentalitat necessària per assumir que el servei a les persones recloses en centres

professionals (a temps complet o parcial) i fent-se càrrec de les tasques administratives i tècniques relacionades amb la gestió del servei (adquisició de llibres, catalogació, etc.).⁴¹

En el cas de Catalunya, el model organitzatiu de les biblioteques de presó és el següent:

- Amb relació a la pròpia presó, les biblioteques depenen directament de les sotsdireccions de Tractament de cada centre.
- Amb relació al sistema de lectura pública del país, les biblioteques no estan integrades dins de cap xarxa de biblioteques públiques, és a dir, la seva organització i la seva gestió depenen únicament de l'administració penitenciària.

Fins al 2001, les biblioteques de presó catalanes depenien de les direccions docents de cada centre, tal com estableix l'actual legislació espanyola. Aquell any, no obstant, l'administració catalana va decidir modificar la situació de les biblioteques dins l'organigrama de les presons i fer-les dependre directament de les sotsdireccions de Tractament, de manera que avui dia es troben al mateix nivell jeràrquic que els psicòlegs, els pedagogs, el director docent o el coordinador d'educadors.

Aquesta organització és fonamental, ja que trenca amb la dependència educativa de la biblioteca de presó establerta pel Reglament penitenciari de 1981 i 1996, i enllaça amb la recomanació feta per l'IFLA (IFLA, 1995: 19-20) en el sentit que el director de la biblioteca ha d'estar al mateix nivell que els responsables d'altres unitats administratives, amb autoritat per a planificar i administrar el pressupost de la biblioteca. D'aquesta manera el servei bibliotecari a les presons catalanes es troba en una posició més favorable a l'hora de desenvolupar les tasques pròpies d'una biblioteca pública (de la qual es pot considerar una extensió dins la presó), i no tan sols la tasca educativa, sinó també les d'informació i de desenvolupament personal, incloent-hi l'esbarjo i el lleure (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO, 2002: 17).

penitenciaris és un servei en el què, d'una forma o una altra, la biblioteca pública ha d'implicar-se.

⁴¹ En altres casos, especialment quan es tracta de centres penitenciaris molt petits (de 25 o menys reclusos), el servei de biblioteca s'ofereix mitjançant l'organització de visites a la presó d'una biblioteca mòbil (per exemple, un bibliobús) o de la rotació periòdica d'una col·lecció de llibres i d'altres materials lliurats al centre penitenciar per una biblioteca local (Australian Library and Information Association, 1990).

També val a dir, no obstant, que, en la pràctica, encara avui dia hi ha alguns centres on els anys de dependència de la biblioteca amb el servei d'educació es poden percebre en alguns aspectes de relació interna. Per exemple, la biblioteca de Girona té una clara vinculació funcional amb els mestres i educadors socials, tal com ho demostra el fet que la biblioteca resta oberta bàsicament en els moments que s'ha de fer alguna activitat relacionada amb les programades per l'Equip d'Observació i Tractament. Un altre exemple és dóna a la presó d'Homes, on el pressupost de la biblioteca encara avui dia és una partida més dins del pressupost general del departament d'educació. De fet, fins i tot en el Programa marc de biblioteques de l'any 2002 elaborat per l'antiga Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, el servei de biblioteca s'emmarca dins l'àmbit de l'educació no formal en l'apartat de programes de dinamització (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 2).

Pel que fa a la col·laboració o participació amb les biblioteques públiques del país, val a dir que en l'actualitat és, oficialment parlant, gairebé inexistent. Les poques relacions existents avui dia són fruit del voluntarisme personal tant de les bibliotecàries de les presons com del personal de les biblioteques públiques, ja que fins ara el Departament de Justícia i el de Cultura no han arribat a cap acord formal per institucionalitzar i regular una possible gestió compartida de les biblioteques penitenciàries que permeti aprofitar els recursos i els coneixements de què disposen ambdues administracions. Val a dir, no obstant, que darrerament sembla que la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil s'està prenent més seriosament el projecte d'engegar un programa estable i institucionalitzat de col·laboració amb d'altres equipaments culturals del país, i molt especialment amb les biblioteques públiques. Una mostra d'aquest interès seria la darrera Sessió de Treball sobre Biblioteques de Presons a Catalunya que, promoguda per la pròpia Secretaria i el Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, es va dur a terme el 26 de novembre de 2004 en el marc de les 9es Jornades Catalanes d'Informació i Documentació, i que tenia per objectiu l'elaboració d'un document de treball amb propostes per a la millora de l'actual situació de les biblioteques de presó catalanes que va ser lliurat en el seu moment a les administracions responsables (Biblioteques, 2004).

7.2. Òrgans de govern

Tant la LA, com l'ALA i l'IFLA detallen, en major o menor mesura, quins haurien de ser els òrgans de govern que hauria d'existir per gestionar adequadament una biblioteca de presó.

A la segona edició de les recomanacions de la LA (Library Association, 1997) es parla de l'existència de dos equips:

- Un equip de gestió (*management team*) (Library Association, 1997: 40)
- Un equip d'operacions (*operational team*) (Library Association, 1997: 53)

El primer seria l'òrgan encarregat de fer el seguiment de la qualitat i de l'eficàcia del servei. La normativa no especifica quantes vegades l'any s'hauria de reunir i només esmenta que ho hauria de fer regularment. Aquest equip de gestió estaria format per:

- El director del centre (o un delegat).
- El director de la biblioteca pública (o un delegat).
- El bibliotecari professional.
- Un funcionari de la biblioteca.
- Un representant de l'equip d'educadors.

L'equip d'operacions, per la seva banda, portaria el control anual del servei bibliotecari i proposaria a l'equip de gestió actuacions per a la seva millora. Aquest equip es reuniria com a mínim dues vegades l'any i estaria format per:

- El bibliotecari professional.
- Un funcionari o un auxiliar de la biblioteca.
- El coordinador d'educació.
- Un representant del director del centre (opcional).
- Especialistes en alguna matèria (opcional).

Potser el que més sobta d'aquesta composició és que la LA no hagi tingut en compte la participació de cap representant dels interns en cap del dos òrgans de govern.

Per la seva banda, les normes de l'ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 13) només recomanen com a òrgan de

gestió l'existència d'un Comitè Consultor de la Biblioteca (*Library Advisory Committee*) compost per:

- El director de la biblioteca.
- Una representació significativa del personal de la institució i dels interns.
- Un bibliotecari professional pertanyent a la comunitat exterior.

En aquest cas no queden clares quines haurien de ser les funcions d'aquest òrgan, ni quantes vegades s'hauria de reunir al llarg de l'any. Com a element diferenciador respecte els estàndards de la LA, val la pena assenyalar que en aquest cas sí que ha estat considerada la participació d'una representació dels interns en el Comitè Consultor.

Les recomanacions de l'IFLA són encara més pobres i fan referència únicament a la figura del director de la biblioteca del centre (IFLA, 1995: 19-20). La normativa només diu que el director de la biblioteca ha d'estar al mateix nivell que els responsables d'altres unitats administratives i que hauria d'elaborar un informe anual sobre les polítiques, plans i prioritats dels seus serveis.

Malauradament, les biblioteques de presó catalanes es troben lluny del que estableixen aquestes recomanacions professionals. Per exemple, a cap dels nou centres visitats el servei de biblioteca no compta amb cap òrgan de govern propi. El que més es podria semblar al que recomanen els estàndards anteriorment citats serien els casos de les presons de Figueres, Girona, Homes i Joves, on la persona responsable de la biblioteca forma part d'òrgans de coordinació multidisciplinars (els anomenats Equips d'Observació i Tractament, que apleguen mestres, educadors, assistents socials, criminòlegs, psicòlegs, monitors i al sotsdirector de Tractament) o d'altres òrgans d'altres unitats o seccions de la presó (habitualment del Claustre de mestres). Aquesta participació els permet estar al cas de les activitats que duen a terme els diferents professionals del centre i fins i tot col·laborar-hi, però en cap cas no existeix cap òrgan oficial encarregat específicament del seguiment i el control de la gestió bibliotecària, ni d'establir un contacte permanent amb el personal de la biblioteca pública de la comunitat o amb especialistes en algunes matèries d'interès per a la biblioteca.

Pel que fa als possibles òrgans de govern de gestió interna, val a dir que tampoc no n'hi ha cap d'oficial. En aquest cas, no obstant, i tenint en compte el nombre reduït de les plantilles, potser no són necessaris en els serveis de

biblioteca de les presons catalanes. La comunicació entre el bibliotecari i els interns auxiliars acostuma a ser un fet quotidià, que es dona en el dia a dia laboral de la biblioteca, fet que no fa necessària la programació de reunions periòdiques formals.

Un cas diferent seria el dels centres que compten amb biblioteques modulars, ja que aquí el contacte entre el bibliotecari i els interns auxiliars d'aquestes unitats és força més esporàdic i es limita, en el majoria dels casos, a una visita diària de 10-15 minuts que el bibliotecari fa als diferents mòduls. És per això que en aquest tipus d'organització sí que val la pena que existeixi un òrgan de govern intern (o com a mínim, encara que no estigui institucionalitzada, una trobada setmanal) que aplegui tot el personal (professional o no) per valorar conjuntament el funcionament dels serveis, unificar criteris, comentar incidències, resoldre possibles mancances, etc. En cas contrari, les biblioteques de mòdul acaben esdevenint ens amb entitat autònoma, desvinculades de la biblioteca central i fora del control del bibliotecari. Un exemple de coordinació interna es pot trobar a la biblioteca de la secció d'homes de la presó de Brians, on la bibliotecària, amb molt bon criteri, ha establert una trobada setmanal de dues hores amb tots els interns auxiliars de biblioteca (tant els de la biblioteca central com els dels mòduls). Malauradament, per causa de la manca de personal professional en aquesta mena de centres penitenciaris modulars, ni aquesta és la tònica habitual a les biblioteques de presó catalanes (per exemple, a les presons també modulars d'Homes i de Quatre Camins no es donen aquestes trobades periòdiques), ni, en darrer terme, és una pràctica suficient per ella mateixa per assegurar el bon funcionament de les biblioteques modulars. El fet que aquestes estiguin gestionades únicament per reclusos (sovint poc habituats a les tasques pròpies d'una biblioteca i, en molts casos, amb una curta durada en el lloc de treball), fa que, a més a més de les reunions, sigui necessària la presència física del bibliotecari professional a les unitats per veure in situ com es desenvolupa el servei i tenir un contacte directe amb els usuaris del mòdul. Com es pot comprendre, per a un únic bibliotecari aquest seguiment requereix un temps del que no disposa, per la qual cosa sovint acaba centrant la major part dels seus esforços en la gestió de la biblioteca central, confiant el funcionament de les biblioteques modulars al bon criteri de l'auxiliar de torn.

7.3. Finançament

Com qualsevol altra biblioteca, les biblioteques de presó requereixen d'uns nivells adequats de finançament per poder dur a terme amb èxit els seus objectius. Si la biblioteca no disposa d'un pressupost segur i regular és molt difícil que pugui desenvolupar els seus serveis amb la màxima eficàcia i aprofitar plenament els seus recursos. El manteniment del local i de les instal·lacions, la renovació de la col·lecció, l'actualització del sistema informàtic, etc., són aspectes del servei que es poden veure seriosament afectats si la biblioteca no disposa d'una planificació pressupostària a mig i llarg termini adequada a les seves necessitats.

Les fonts de finançament de les biblioteques de presó poden variar segons cada context, però habitualment les principals fonts acostumen a ser el sector de l'administració pública al qual pertanyen (ministeris de justícia) i el propi centre penitenciari. En els casos on la col·laboració amb la biblioteca pública de la comunitat és molt estreta (com per exemple, en el cas d'Anglaterra i el País de Gal·les) la biblioteca també pot rebre alguna mena de suport per part del sistema de lectura pública. Per últim, encara que d'una manera secundària i poc habitual, també poden rebre finançament en forma de donacions d'entitats o particulars (en aquests casos, no obstant, les donacions solen ser de material per a la biblioteca: llibres, material informàtic, etc., i no de diners).

En aquest sentit, val la pena destacar per la seva exhaustivitat i concreció la proposta de cofinançament que fan les recomanacions de la LA (Library Association, 1997: 50-52). L'associació britànica, en el marc del seu model organitzatiu basat en la col·laboració entre la presó i la biblioteca pública, planteja un sistema de finançament segons el qual la biblioteca pública rep anualment de la direcció de la presó una quantitat fixa de diners en compensació pels costos extres que suposa l'oferiment dels seus serveis dins d'un centre penitenciari. És a dir, s'entén que la biblioteca pública local ha d'oferir els seus serveis a les persones recloses a les presons en tant que persones que formen part de la seva comunitat, però com que aquest oferiment comporta unes despeses majors que en el cas dels ciutadans lliures, les recomanacions estableixen que siguin les autoritats penitenciàries les que es facin càrrec d'aquest cost extra.

El càlcul d'aquesta quantitat queda regulat per l'*Order number 6710* (Regne Unit, 2000) mitjançant la següent fórmula:

$$10A + B - C/2 = \text{cost per intern}$$

on

A = El cost mitjà del manteniment d'un llibre a una biblioteca pública d'Anglaterra i del País de Gal·les.

B = El factor de cost del personal de l'autoritat local implicat en l'administració bibliotecària a Anglaterra i al País de Gal·les.

C = El cost *per càpita* mitjà del funcionament del servei de biblioteca a Anglaterra i al País de Gal·les.

Un cop conegut el cost per intern, la quantitat total que cada centre ha de pagar a la biblioteca pública que subministra el servei es calcula multiplicant aquest cost per la població reclosa diària mitjana de l'any anterior (amb un nombre mínim de 200 reclusos). Amb aquests diners, el centre s'assegura un servei bibliotecari bàsic que inclou:

- Un fons mínim de llibres de 10 exemplars per intern d'acord amb les seves necessitats i interessos.
- La renovació periòdica del fons.
- El processament i tractament tècnic del fons d'acord amb els criteris de la biblioteca pública.
- Un servei de sol·licitud de préstecs.
- Accés a col·leccions especials.
- Formació per als funcionaris que treballen a la biblioteca de la presó.

A més a més, la direcció de la presó també s'ha de fer càrrec de part dels costos derivats del manteniment i de la plantilla del servei (el local, la calefacció, la llum, el telèfon, els funcionaris de la presó que treballen a la biblioteca, etc.).

Tots aquests detalls queden recollits a les recomanacions en una de taula de tres columnes on s'especifica per a cada element del servei (personal, equipament, subscripcions, formació, etc.) el seu objectiu i la font de finançament (Library Association, 1997: 51).

Les normes de l'ALA, per la seva banda, són molt menys concretes en relació amb el sistema de finançament global de les biblioteques de presó. De fet, només diuen que el servei ha de tenir un pressupost propi i adequat, definit anualment i revisat cada any sobre la base de la inflació (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 17).

En canvi, si bé no dona cap xifra concreta sobre el pressupost total, sí que ho fa sobre una partida específica d'aquest: l'adquisició de material bibliogràfic. Efectivament, l'ALA parteix d'una fórmula per al càlcul de la quantitat de diners que cal dedicar a l'adquisició de documents, i que té com a referent el preu mitjà d'un llibre de tapa dura (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 17). La fórmula a aplicar és la següent:

(Preu mitjà d'un llibre de tapa dura x (70% nombre d'interns)) + 20% d'aquest resultat⁴²

Val la pena insistir que això no vol dir que la biblioteca hagi d'adquirir només llibres de tapa dura, sinó que utilitza aquesta fórmula per a calcular el pressupost total per a l'adquisició de qualsevol tipus de material.

Per exemple, si en un centre hi ha 1.000 interns i calculant com a preu mitjà del llibre a Espanya uns 12,03 € (Comercio interior del libro en España, 2004),⁴³ el pressupost anual per a l'adquisició de material seria:

$$12,03 \times 0,7 \times 1.000 = 8.421$$

$$0,2 \times 8.421 = 1.684,2$$

$$8.421 + 1.684,2 = 10.105,2 \text{ €}$$

Per als casos de biblioteques de nova creació, les recomanacions de l'ALA estableixen unes normes específiques que tenen en compte les necessitats extraordinàries que suposa la creació de nou de qualsevol centre (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 17). Els estàndards contemplen un període de cinc anys amb pressupostos extraordinaris, en els

⁴² Aquest 20% suplementari es dona per compensar les obres perdudes.

⁴³ El preu mitjà fa referència al cost del llibre en qualsevol dels seus formats, ja que no s'ha pogut esbrinar el preu mitjà del llibre de tapa dura.

quals es diferencia la partida destinada al primer any de funcionament de la biblioteca i el pressupost de la resta de quatre anys:

- Primer any: el pressupost hauria de permetre adquirir el 50% del total de la col·lecció, juntament amb tot el mobiliari i les prestatgeries de la biblioteca.
- Quatre anys següents: cada any, al pressupost regular de la biblioteca (calculat segons la fórmula exposada anteriorment) caldria afegir una partida addicional que permetés arribar al cinquè any amb la col·lecció totalment completada.

L'IFLA, per la seva part, no disposa de cap fórmula general equivalent a la de l'ALA, sinó que estableix criteris de càlcul parcials per a cadascun dels diferents tipus de material bibliogràfic de què pot disposar una biblioteca de presó. A més a més, l'associació internacional dóna els resultats en forma d'unitats bibliogràfiques, el que fa difícil comparar-los amb els resultats expressats en unitats monetàries de l'ALA.

En el cas dels llibres, l'IFLA recomana un pressupost anual suficient per adquirir, com a mínim, dos exemplars per intern, amb un mínim de 200 volums sigui quin sigui el nombre de reclusos (IFLA, 1995: 20). És a dir, que, per exemple, si en el centre hi ha 1.000 interns el pressupost anual dedicat a la compra de llibres hauria de permetre adquirir 2.000 exemplars (1.000×2); o que si el centre disposa d'una població de 50 persones encarcerades el pressupost hauria de permetre adquirir la quantitat mínima recomanada, 200 exemplars, ja que en aquest cas 50×2 és inferior a 200 volums. Tenint en compte que el preu mitjà del llibre a Espanya és de 12'03 €, això vol dir que, segons les recomanacions de l'IFLA, el servei de biblioteca en un centre amb 1.000 interns hauria de disposar d'un pressupost anual només per a la compra de llibres de:

$$1.000 \times 2 \times 12,03 = 24.060 \text{ €}$$

En el cas de les publicacions periòdiques i de la premsa, l'IFLA estableix que el pressupost anual hauria de permetre, com a mínim, mantenir anualment 0,2 subscripcions per intern, amb un nombre mínim de 10 subscripcions sigui quin sigui el nombre d'aquests (IFLA, 1995: 20). És a dir, en un centre amb 1.000 interns el pressupost anual dedicat a les subscripcions de publicacions en sèrie hauria de permetre mantenir 200 publicacions ($1.000 \times 0,2$); o en un centre amb una població de 30 persones encarcerades el pressupost hauria de permetre

mantenir la subscripció mínima recomanada, 10 subscripcions, ja que en aquest cas $30 \times 0,2$ és inferior a 10.

Pel que fa al pressupost anual destinat a l'adquisició anual d'altre tipus de material, l'IFLA recomana que hi hauria d'haver una partida que permetés adquirir, com a mínim, 0,2 exemplars de material audiovisual i de recursos electrònics per intern (IFLA, 1995: 20). En aquest cas, a diferència de les recomanacions per a l'adquisició de llibres i publicacions en sèrie, les recomanacions no estableixen cap dada mínima al respecte. És a dir, en un centre amb 1.000 interns el pressupost anual dedicat a la compra de material audiovisual i recursos electrònics hauria de permetre adquirir 200 exemplars ($1.000 \times 0,2$); o en un centre amb una població de 30 persones encarcerades el pressupost hauria de permetre comprar 6 exemplars ($30 \times 0,2$) ja que en aquest cas les normes de l'IFLA no estableixen cap quantitat mínima a adquirir.

Un cop arribats fins aquí, cal veure si hi ha cap manera per comparar els resultats obtinguts amb cadascuna de les dues recomanacions. La manera més senzilla de dur a terme aquesta comparació seria passar a euros les unitats bibliogràfiques recomanades per l'IFLA. Ara bé, aquest mètode compta amb la dificultat de saber el preu mitjà dels llibres, de les subscripcions a publicacions en sèrie, del material audiovisual, etc. (especialment variat en el cas de les publicacions en sèrie). Malgrat tot, si es fa la comparativa entre el pressupost general de l'ALA i el pressupost per a llibres de l'IFLA ja s'obtenen dades prou interessants. Per exemple, si es fa el càlcul per a un centre amb una població de 1.000 persones els resultats, com ja s'ha comentat abans, serien:

- ALA = 10.105,2 €
- IFLA (només llibres) = 24.060 €

Com es pot comprovar, hi ha una substancial diferència de 13.954,8 € a favor de l'IFLA, tot i que el pressupost obtingut segons el criteri de l'associació nord-americana està pensat per a l'adquisició de qualsevol tipus de material i que, probablement, el llibre no sigui el tipus de document amb un cost més elevat (només cal pensar en el preu d'una subscripció a una publicació en sèrie, el preu d'un vídeo, el d'un CD-ROM, etc.). Aquesta diferència tan gran fa difícil la tria del criteri a seguir a l'hora d'avaluar l'actual situació pressupostària de les biblioteques de presó catalanes. Per una banda, es podria pensar que fóra més convenient escollir el criteri establert per l'IFLA, ja que es tracta de la publicació més recent i que ha estat promulgada per una entitat internacional sense cap

mena vinculació a cap situació política, social o econòmica concreta, cosa que no passa amb l'ALA. D'altra banda, no obstant, no es pot oblidar que aquestes recomanacions estan sent sotmeses avui dia a un procés de revisió que donarà lloc a una tercera edició amb continguts nous (qui sap si la part referent al pressupost serà una de les parts revisades). En aquest sentit, potser val la pena tenir en compte l'experiència del procés de revisió de la primera edició de 1981 de les normes de l'ALA, durant el qual, tal com ja s'ha indicat abans, l'estàndard que establia que el pressupost mínim d'una biblioteca de presó hauria de ser d'un 2% del pressupost del centre va ser modificat per poc realista. Així no obstant, com es veurà més endavant, el sistema de finançament de les biblioteques de les presons catalanes és tan paupèrrim que fins i tot escollint el sistema de càlcul menys generós (el de l'ALA) queda palesa la manca d'un pressupost mínimament adequat a les necessitats reals dels serveis.

Cap de les nou biblioteques de presó analitzades en aquest treball disposa d'un pressupost general suficient, segur, regular i plenament controlat pel bibliotecari. L'única partida fixa a lliure disposició de les diferents bibliotecàries són, en teoria, 180,3 € cada dos mesos (és a dir, 1.081,8 € anuals) per a la compra de llibres, vídeos, cassettes, etc., a càrrec del propi centre. L'afegit "en teoria" fa referència al fet que aquesta és la quantitat que la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil recomana als centres penitenciaris que destinin al seu servei de biblioteca, però, en la pràctica, només les biblioteques dels centres penitenciaris de Brians, d'Homes, de Joves i de Ponent disposen d'aquests diners (en el cas de la presó lleidatana la direcció del centre va decidir augmentar aquesta partida pel seu compte fins a 2.400 € anuals). A la resta de presons, el més habitual és que la biblioteca no compti amb cap partida financera regular, o que, en el millor dels casos, en disposi algun any de tant en tant, però d'una manera tan irregular i poc previsible que faci impossible el plantejament d'un desenvolupament del servei mínimament seriós, ni a curt ni a llarg termini.

Aquesta precarietat financera dóna lloc a què la gestió financera de les biblioteques que no compten amb cap partida pressupostària regular es dugui a terme a un dia vista, és a dir, que quan cal comprar alguna cosa es passa la petició a l'òrgan competent (sigui la pròpia direcció del centre o la Direcció docent) i aquest l'aprova o denega en funció d'uns criteris que resten fora del control i de la capacitat de decisió del bibliotecari. I si bé és cert que al llarg de les visites els responsables dels diferents serveis bibliotecaris han reconegut

que, en general, les seves (modestes) peticions són resoltes de forma positiva, no ho és menys que la inexistència d'un pressupost, no ja propi, sinó anual i fix limita en gran mesura les capacitats organitzatives del servei i les seves capacitats de planificació a mig i llarg termini.

En la taula i el gràfic que figuren a continuació es pot veure una comparativa entre el pressupost propi anual actual de les biblioteques i el que recomanen l'ALA i l'IFLA:

	Pressupost propi actual	ALA general	% de l'ALA	IFLA llibres	% de l'IFLA
Brians ⁴⁴	1.081,80	16.178,43	6,69	38.520,06	2,81
Dones	0,00	2.435,35	0,00	5.798,46	0,00
Figueres	0,00	2.132,20	0,00	5.076,66	0,00
Girona	0,00	1.576,41	0,00	3.753,36	0,00
Homes ⁴⁵	901,50	20.281,14	4,45	48.288,42	1,87
Joves	1.081,80	5.093,02	21,24	12.126,24	8,92
Ponent	2.400,00	10.206,25	23,51	24.300,60	9,88
Quatre Camins	0,00	13.965,39	0,00	33.250,92	0,00
Tarragona	0,00	3.344,82	0,00	7.963,86	0,00

Taula 7.1. Comparativa entre el pressupost propi anual actual de les biblioteques dels centres i el que recomanen l'ALA i l'IFLA (Elaboració pròpia).

⁴⁴ El pressupost és conjunt per a la biblioteca de la secció d'homes i per a la de dones.

⁴⁵ En aquest cas, com que la partida econòmica està inclosa en el pressupost general de la Direcció Docent del centre, la biblioteca no rep els 180,3 € corresponents als mesos de juliol i agost perquè l'escola està tancada.

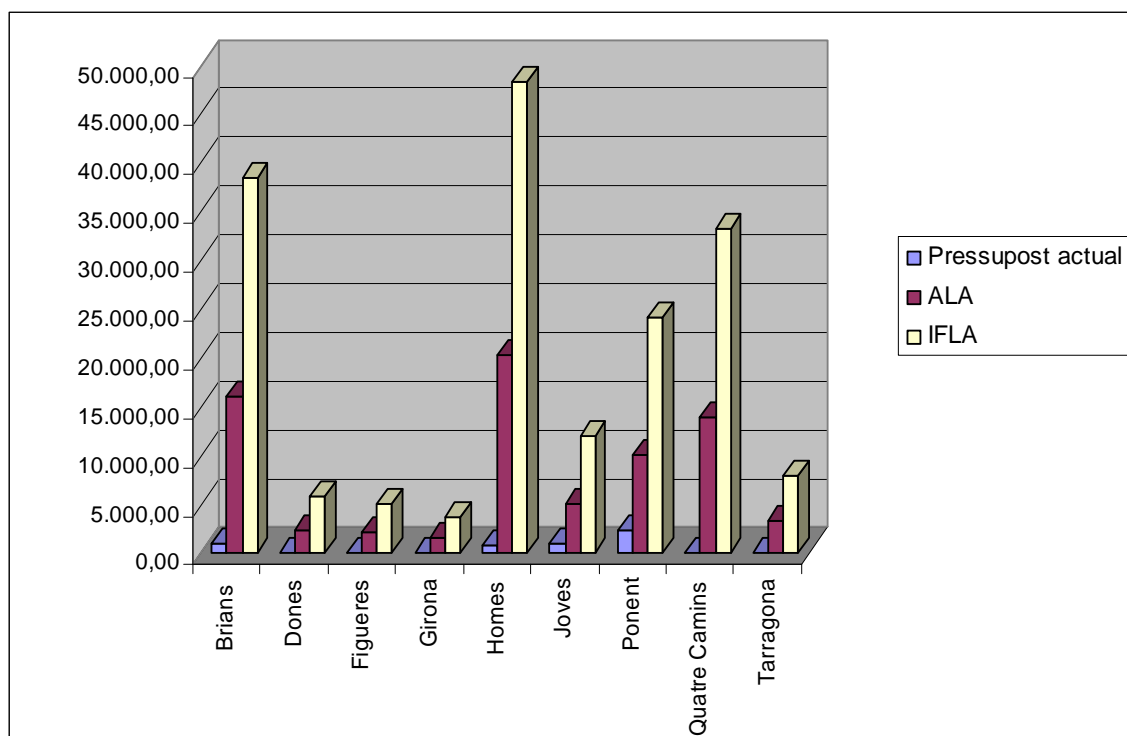

Figura 7.1. Comparativa entre el pressupost propi anual actual de les biblioteques dels centres i el que recomanen l'ALA i l'IFLA (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, la situació pressupostària a les biblioteques de presó catalanes en comparació amb el que estableixen les recomanacions professionals és molt dolenta. Els centres que estan millor són el de Ponent i el de Joves, per bé que el seu pressupost només representa el 23,51% i 21,24% respectivament del que recomana l'ALA, i el 9,88% i el 8,92% de l'IFLA. I aquests casos representen les situacions menys desfavorables en el panorama català, ja que el següent centre millor posicionat és el de Brians, amb un pressupost que no arriba ni al 7% del que estableixen les recomanacions. És cert que en el cas del pressupost de l'ALA es pot objectar que s'està comparant un pressupost general per a la compra de qualsevol tipus de material bibliogràfic amb un d'específic només per a la compra de llibres, vídeos, cassettes, etc., i que, per tant, caldria afegir a aquest últim els diners aportats per la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil per a la subscripció de revistes i diaris que corre a càrrec del seu pressupost. Així no obstant, tenint en compte aquest factor igualador, es fa difícil creure que en un centre com el de Joves la Secretaria dediqui 4.011,22 € (5.093,02 - 1.081,80) únicament a les subscripcions de revistes i diaris.

El més preocupant de tot plegat és que fins i tot en el cas que totes les biblioteques rebessin els 1.081,80 € anuals aconsellats per la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, la mitjana pressupostària catalana no arribaria ni al 30% del que proposen les recomanacions professionals (en concret, un 27,53% respecte l'ALA i un 11,56% respecte l'IFLA), amb un percentatge màxim d'un 68,62% en el cas de Girona i un de mínim de 2,24% en el cas d'Homes.

	Pressupost teòric	ALA general	% de l'ALA	IFLA llibres	% de l'IFLA
Brians	1.081,80	16.178,43	6,69	38.520,06	2,81
Dones	1.081,80	2.435,35	44,42	5.798,46	18,66
Figueres	1.081,80	2.132,20	50,74	5.076,66	21,31
Girona	1.081,80	1.576,41	68,62	3.753,36	28,82
Homes	1.081,80	20.281,14	5,33	48.288,42	2,24
Joves	1.081,80	5.093,02	21,24	12.126,24	8,92
Ponent	1.081,80	10.206,25	10,60	24.300,60	4,45
Quatre Camins	1.081,80	13.965,39	7,75	33.250,92	3,25
Tarragona	1.081,80	3.344,82	32,34	7.963,86	13,58

Taula 7.2. Comparativa entre el pressupost teòric anual de les biblioteques dels centres i el que recomanen l'ALA i l'IFLA (Elaboració pròpia).

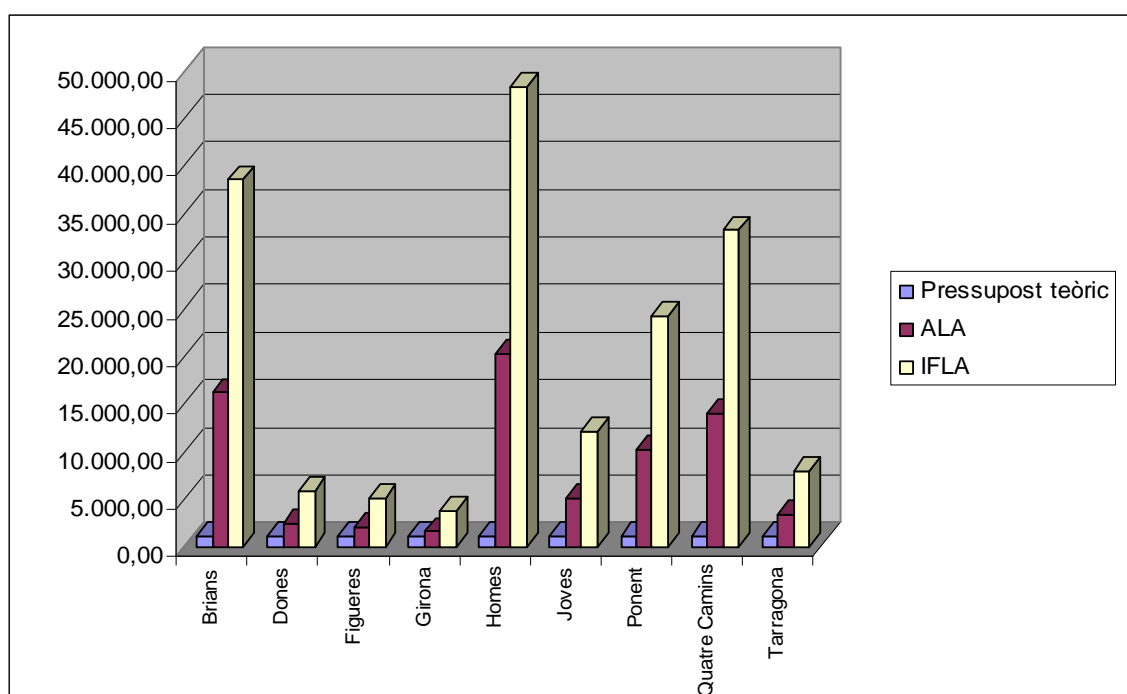

Figura 7.2. Comparativa entre el pressupost teòric anual de les biblioteques dels centres i el que recomanen l'ALA i l'IFLA (Elaboració pròpia).

Aquestes xifres demostren que l'actual política pressupostària de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil pateix dues mancances bàsiques. En primer lloc, l'actual assignació pressupostària anual de 1.081,80 € per a les biblioteques de presó és del tot insuficient, tal com es pot constatar a la llum del que estableixen les recomanacions professionals. En segon lloc, el fet que l'assignació d'aquesta partida pressupostària es faci de manera lineal, és a dir, que, a diferència del que estableixen les recomanacions professionals, els centres amb més interns (cas de les presons de Brians, Homes i Quatre Camins) rebrien en teoria els mateixos diners que d'altres amb una població molt menor (Dones, Figueres, Girona). Aquesta realitat fa que a les presons grans, s'afegeixi a la insuficiència econòmica que ja de per si suposa el pressupost general recomanat per la Secretaria, el greuge comparatiu que suposa haver de repartir els mateixos diners entre un nombre molt més gran d'usuaris.

7.4. Personal

El personal d'una biblioteca de presó és un recurs clau per al seu bon funcionament. Considerant com a personal no tan sols els bibliotecaris professionals, sinó també els auxiliars, funcionaris o qualsevol altra persona que pugui desenvolupar tasques dins de la biblioteca, la quantitat i també la qualitat de l'equip de treball és de vital importància a l'hora d'assolir amb èxit els objectius plantejats. El volum de personal pot variar d'un centre a un altre no tan sols en funció del nombre d'interns, sinó també d'altres factors com són l'estructura de la presó (modular o no), les dimensions de la biblioteca, la freqüència d'ús, els serveis oferts fora del propi local, l'horari d'obertura, etc. Sigui quin sigui aquest nombre, el que recomana Vogel (1995: 51) és que, en la mesura del possible, el personal del servei hauria de reflectir la diversitat cultural i ètnica de la presó, de tal manera que tots els col·lectius s'hi trobin ben representats.

Per a Lehmann (1999), els bibliotecaris professionals que hagin de treballar en centres penitenciaris, a més d'estar qualificats amb estudis universitaris en biblioteconomia i documentació tradicional, haurien d'especialitzar-se en serveis d'extensió bibliotecària, alfabetització, recursos multiculturals, col·leccions legals i materials per a l'aprenentatge de discapacitats, així com tenir formació addicional o experiència laboral en altres àrees com la

psicologia, la criminologia o el treball social. A més a més d'aquest perfil acadèmic, Lehmann destaca tota una sèrie d'aptituds i actituds personals que, en un context com el penitenciari, també fóra convenient que tingués el bibliotecari professional: flexibilitat, paciència, estabilitat emocional, gran tolerància, sentit de l'humor, receptivitat i imparcialitat.

De vegades s'ha plantejat (i sovint així s'ha fet) la possibilitat que aquest bibliotecari professional no tingui una dedicació única i plena a la biblioteca de presó, sinó que aquest lloc de treball estigui ocupat per un o més bibliotecaris pertanyents a la biblioteca pública de la comunitat, que compaginessin les seves tasques al centre públic amb algunes hores setmanals de dedicació a la biblioteca de presó. Aquest sistema, per bé que rendibilitza al màxim els habitualment escassos recursos humans, té com a principal inconvenient la dificultat d'establir una relació de confiança amb els reclusos i amb els funcionaris, a més a més del continu i necessari intercanvi d'informació que s'ha d'establir entre els bibliotecaris implicats (Manganelli, 1989: 735).

La figura de l'auxiliar de biblioteca sol cobrir-se amb interns de la pròpia presó. La correcta selecció dels reclusos és molt important, ja que sovint moltes tasques del servei les gestionen ells mateixos. Per a Vogel (1995: 51), l'ús de credencials d'educació com un requeriment per a la feina no garanteix un personal millor, malgrat que elimina un alt percentatge de la població. Habilitats i interès per la lectura, creença en l'aprenentatge i l'educació, sentit comú, capacitat per rebre ordres i un esperit d'ajuda, són criteris més importants. Igualment, per bé que el tipus d'infracció per la qual ha estat condemnada una persona té poc a veure amb les seves capacitats reals de treball, per a Vogel sí que hi ha una sèrie de tipologies d'intern que no és recomanable seleccionar:

- Condemnats a períodes curts de temps.
- Antics advocats (són difícils de supervisar ja que sovint coneixen millor les lleis que el propi bibliotecari).
- “Herois populars” de la presó, ja que acostumen a ser difícils de controlar i sovint estan fora de la feina per altres assumptes.
- Membres de grups religiosos que, per les seves creences, hagin de realitzar actes d'oració al llarg de l'horari de la biblioteca.

La contractació de voluntaris és una pràctica força comú en moltes biblioteques de presó com a conseqüència de la manca de pressupost i, per bé que pugui esdevenir una pràctica beneficiosa per a algunes tasques molt concretes, de

poca responsabilitat i/o de poca durada, mai no ha de servir per substituir el personal assalariat. No cal oblidar que els voluntaris solen tenir poca experiència laboral, estar mancats de coneixements bibliotecaris professionals i ser força discontinus en el temps, cosa que els fa poc idonis per al desenvolupament de tasques d'una certa responsabilitat o de projectes amb una durada de mig o llarg termini.

Pel que fa a les recomanacions professionals, cal destacar que la menys concreta de totes elles és la recomanació feta per l'IFLA. Aquest organisme es limita a dir que el volum de personal variarà en funció del nombre d'interns i que la biblioteca hauria de disposar d'un nombre i una varietat de treballadors suficient que li permetés organitzar i mantenir la biblioteca i oferir els serveis necessaris per assolir les necessitats de la població encarcerada (IFLA, 1995: 12).

Per la seva banda, l'ALA i la LA sí que donen dades concretes, malgrat que, un cop més, el diferent enfocament amb que l'una i l'altra estableixen aquestes xifres fa difícil la seva anàlisi comparativa.

Per bé que totes dues fan les recomanacions de personal en funció del nombre d'interns del centre, val a dir que l'ALA quantifica la plantilla de la biblioteca en nombre de treballadors (bibliotecaris professionals, auxiliars, interns, etc.), mentre la LA indica les hores totals per setmana que cada tipus de personal hauria de dedicar al centre.

L'ALA identifica quatre categories de personal⁴⁶ i per a cada una d'elles especifica quins han de ser els requeriments i les responsabilitats (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 14):

- Coordinador estatal dels serveis de biblioteques de presons (*statewide coordinator of correctional library services*).⁴⁷
- Director de la biblioteca del centre (*library director*).⁴⁸

⁴⁶ De fet, n'identifica cinc, però dues d'elles, *library technician* i *library clerk*, no tenen correspondència diferenciada en l'entorn bibliotecari català i han estat agrupades totes dues sota la denominació genèrica d'auxiliars de biblioteca.

⁴⁷ "This position is responsible for coordinating library services statewide, developing departmental library policies, evaluating services, training library staff, and giving professional advice to correctional agency administration" (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 14).

⁴⁸ "This position directs all library services and operations in an institution and acts as department head" (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 14).

- Bibliotecari assistent (*assistant librarian*).⁴⁹
- Auxiliar de biblioteca (*library technician*⁵⁰ o *library clerk*).⁵¹

Segons el nombre d'interns del centre la plantilla de la biblioteca hauria d'estar formada per les persones següents:

Interns	Director de biblioteca	Bibliotecaris assistents	Auxiliars de biblioteca
301-500 ⁵²	1	0	1
501-1.000	1	0	2
1.001-1.500	1	1	2
1.501-2.500	1	1	3

Taula 7.3. Plantilla de la biblioteca en funció del nombre d'interns segons l'ALA.

Per la seva banda, la LA deixa molt clara la dificultat d'establir uns paràmetres rígids vàlids per a qualsevol centre (Library Association, 1997: 40) i, de fet, supedita la plantilla final a l'acord marc establert en cada cas entre el centre penitenciari i la direcció de la biblioteca pública local corresponent.

Malgrat tot, l'associació britànica dóna dades concretes de quines haurien de ser les hores setmanals de dedicació del personal en funció del nombre d'interns del centre, identificant i assignant les responsabilitats laborals de quatre categories diferents:

- Bibliotecari professional (*professional librarian*) (Library Association, 1997: 40-41).
- Auxiliar (*civilian staffing*)⁵³ (Library Association, 1997: 43).
- Intern assistent (*prison library officer*)⁵⁴ (Library Association, 1997: 42).

⁴⁹ "This is an entry level position providing professional services" (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 14).

⁵⁰ "This is a paraprofessional position responsible for technical operations" (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 14).

⁵¹ "Requires a high school diploma or equivalent with ability to perform clerical tasks" (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 14).

⁵² La recomanació no fa cap referència als centres amb una població inferior als 301 reclusos, per la qual cosa cal suposar que en aquests casos la plantilla hauria de ser la mateixa que la contemplada per a les institucions amb 301-500 interns.

⁵³ "The duties involved in support of the professional librarian and the routine operation of the library can be carried out by a civilian, whose role would be directly equivalent to that of a library assistant in a public library.." (Library Association, 1997: 43).

- Ordenança (*library orderlies*)⁵⁵ (Library Association, 1997: 41-42).

A partir d'aquestes quatre categories elabora una taula on estableix el nombre d'hores laborals per setmana en funció del nombre d'interns del centre (Library Association, 1997: 44):

Interns	Bibliotecari professional (hores/setmana)	Intern assistent/ auxiliar (hores/setmana)	Ordenança (hores/setmana)
0-150	7	10	14
151-350	14	20	28
351-550	20	30	40
551-850	24	34	42
851-1.150	30	42	45
1.151+	[..	en proporció	..]

Taula 7.4. Nombre d'hores laborals per setmana de la plantilla de la biblioteca en funció del nombre d'interns segons la LA.

Com es pot comprovar, ni en els centres amb més de 1.000 interns es considera necessari un bibliotecari a jornada completa. Aquest càlcul a la baixa cal contextualitzar-lo dins la realitat anglesa. En aquell país el bibliotecari de la presó pertany a la plantilla de la biblioteca pública del comtat i el que fa és dedicar una part de la seva jornada laboral a la gestió de la biblioteca de la presó.

Una matisació important que fan les recomanacions en aquesta taula és que en centres amb una població superior als 550 interns l'objectiu, sempre que els recursos ho permetin, hauria de ser que tant el bibliotecari professional (Library Association, 1997: 39) com l'intern assistent/auxiliar (Library Association, 1997: 44) incrementessin les seves hores fins a arribar a una dedicació setmanal completa (37 hores segons la LA).

Ara, i de la mateixa manera com s'ha fet abans en el capítol del pressupost, es pot intentar fer una anàlisi comparativa quantitativa entre les recomanacions de

⁵⁴ "Supervision of orderlies, the overseeing of routine operations, more complex routine tasks, assisting the library with professional duties and maintaining discipline should be the responsibility of prison library officers" (Library Association, 1997: 42).

⁵⁵ "Library orderlies should be appointed to carry out routine tasks associated with the day-to-day running of the library. [...] These tasks are mainly clerical in nature, requiring a good basic level of literacy and numeracy" (Library Association, 1997: 41-42).

la LA i de l'ALA tot convertint les hores setmanals de la LA en nombre de persones.⁵⁶

Si prenem com a model un centre penitenciari amb una població de 1.200 interns obtindríem les següents recomanacions:

- ALA: 1 director de biblioteca = 37,5 h/set.
 1 bibliotecaris assistents = 37,5 h/set.
 2 auxiliars de biblioteca = 75 h/set.

- LA: 31,3 h/set. bibliotecari professional = 0,83 bibliotecari professional
 43,8 h/set. intern assistent/auxiliar = 1,17 intern assistent/ auxiliar
 46,9 h/set. ordenança = 1,25 ordenança

Malgrat la conversió, la comparació de les dades obtingudes continua sent difícil, ja que el valor qualitatiu de les diferents categories no és el mateix. En aquest cas, semblaria que la proposta de l'ALA és més generosa que no pas la de la LA per causa del major nombre d'hores de personal qualificat que recomana l'associació nord-americana. Fins i tot en el cas que s'apliqués la matisació abans esmentada de la LA per a centres amb una població superior als 500 reclusos (ampliar la jornada laboral del bibliotecari professional fins a la jornada completa), la plantilla proposada per l'ALA continuaria sent superior qualitativament, ja que inclou la figura professional del bibliotecari assistent que no contemplan les recomanacions britàniques. Val a dir, no obstant, que aquestes diferències queden molt reduïdes en el cas dels centres amb una població inferior als 1.001 interns, ja que en aquests casos les recomanacions de l'ALA no inclouen cap bibliotecari assistent.

En el cas de les biblioteques de presó catalanes, les dades de personal per centre són les següents:

⁵⁶ S'ha considerat que una treballador té una jornada laboral setmanal de 37,5 h.

	Bibliotecaris professionals	Auxiliars (interns)
Brians (dones)	1	4
Brians (homes)	1	10
Dones	0	2
Figueres	1	2
Girona	0	1
Homes	1	16
Joves	1	2
Ponent	1	4
Quatre Camins	1	15
Tarragona	1	1

Taula 7.5. Plantilla de la biblioteca per centres (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, i tal com s'estableix en el Programa marc de biblioteques dels centres penitenciaris de Catalunya (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 10), totes les biblioteques, llevat de la del centre de Dones i la de Girona, compten amb una bibliotecària professional (en tots els casos es tracta de dones) titulada en els estudis de Biblioteconomia i Documentació. En el cas de Girona, no hi ha cap bibliotecària professional (encara que sí que n'hi va haver fins a l'any 1989) i en aquests moments dirigeix el servei de la biblioteca una educadora social llicenciada en Antropologia. A Dones la situació és encara pitjor, ja que en l'actualitat la biblioteca està gestionada únicament per dues internes, sense cap direcció per part de cap treballador de la presó. Aquest fet suposa un element negatiu afegit al centre, perquè a la manca de bibliotecari professional cal sumar la inestabilitat de la plantilla, ja que el moviment d'internes auxiliars és constant. A Brians hi ha dues bibliotecàries perquè es tracta d'una presó amb dues seccions, una d'homes i una altre de dones, i, per tant, hi ha dues biblioteques.

L'horari laboral de les bibliotecàries és de 37,5 hores setmanals, i pel que fa a la seva situació contractual, val a dir que només dues bibliotecàries (Figueres i Brians (homes)) tenen plaça de funcionària, mentre que la resta (Brians (dones), Joves, Homes, Ponent, Quatre Camins i Tarragona) són interines.

Les funcions dels bibliotecaris de les presons catalanes queden, en principi, recollides també en el Programa marc (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 10-11). Aquestes tasques serien:

- Preparar i conservar els materials del fons bibliogràfic i no-bibliogràfic.
- Comunicar i fer circular la informació.
- Elaborar els programes de les activitats que es desenvolupin, aplicar-los i avaluar-los.
- Elaborar informes avaluatius dels interns que participin en les activitats.
- Participar en la projecció exterior de les biblioteques, mitjançant la participació o representació amb altres biblioteques.
- Coordinar-se amb altres professionals.
- Elaborar el llistat de revistes i de diaris per fer subscripcions adients.
- Controlar els registres d'assistència a la biblioteca.
- Controlar els registres de peticions de llibres de consulta o lectura.

En la realitat, no obstant, les tasques que desenvolupen els professionals són més àmplies. Per exemple, en aquest llistat no s'inclou la selecció del material, ni un servei tan important com és el de referència. De fet, el perfil laboral dels bibliotecaris de les presons catalanes es troba molt més a prop de les funcions d'un bibliotecari d'una biblioteca pública (amb les particularitats pròpies d'un entorn de treball tan peculiar com és una presó) tal com apareixen a les directrius IFLA/UNESCO per a biblioteques públiques (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO, 2002: 74-75).

Més enllà de les vuit bibliotecàries esmentades fins ara, a cap centre hi ha cap altre personal bibliotecari professional. La resta de treballadors són interns dels propis centres que fan tasques d'auxiliar de biblioteca, o, en alguns casos, fins i tot tasques més especialitzades (per exemple, la catalogació del fons a Quatre Camins). En el procés de selecció d'aquest personal acostumen a participar les bibliotecàries de cada centre (sovint assessorades pels educadors i/o els funcionaris de la presó), per bé que, de vegades (com per exemple a Ponent), els auxiliars de les unitats modulars són escollits pels propis funcionaris de presó sense participació de la responsable de la biblioteca, cosa que dificulta la ja de per si complicada gestió i control d'aquestes biblioteques modulars.

Un dels problemes més greus amb què es troba el servei de biblioteca de molts centres és la poca estabilitat dels auxiliars, ja que sovint factors aliens a la biblioteca (tractaments, penalitzacions, trasllats, etc.) fan que cada 3-4 mesos s'hagi de buscar nou personal per cobrir aquestes places. Això, evidentment, dificulta en gran mesura la formació dels auxiliars i crea una sensació d'inestabilitat que repercuteix negativament en la qualitat dels serveis oferts per

la biblioteca. Per últim, comentar que el destí de biblioteca no acostuma a ser un destí remunerat econòmicament per als interns; el que sí que és més habitual és que la seva feina es tingui en compte a l'hora d'assignar-los hores de visita, sortides, trucades per telèfon a l'exterior, vis-à-vis, etc. En els centres que segueixen el sistema de classificació SAMC el destí de la biblioteca acostuma a donar-los crèdits (per exemple, a Quatre Camins).

La figura del voluntari és gairebé inexistent a les biblioteques de presó catalanes. Al llarg de les entrevistes dutes a terme només s'ha constatat la presència de voluntaris en dos centres, Figueres i Ponent. A la biblioteca del Centre Penitenciari de Figueres unes monges de Càrites col·laboren amb la bibliotecària, mentre que a Ponent l'any 2002 hi havia una voluntària diplomada en Biblioteconomia i Documentació que portava la revista del centre. Cal tenir en compte que a les presons el personal voluntari sol desenvolupar tasques d'assessorament, suport psicològic, ajuts un cop els interns han sortit en llibertat, etc. Es pot interpretar que, o bé la biblioteca no es considera un servei de prou rellevància per aquestes persones, o que simplement desconeixen la seva existència i les seves funcions.

A l'hora de comparar aquesta realitat amb el que estableixen les recomanacions professionals, els resultats són força diferents depenent de si es pren com a barem el que estableix l'associació nord-americana o bé l'associació britànica. En el cas de l'ALA les dades comparatives són les següents:

	Situació actual	ALA	Situació actual	ALA	Situació actual	ALA
	Bibliotecaris professionals	Director de biblioteca	Bibliotecaris assistents	Bibliotecaris assistents	Auxiliars (interns)	Auxiliars de biblioteca
Brians (dones)	1	1	0	0	4	1
Brians (homes)	1	1	0	1	10	2
Dones	0	1	0	0	2	1
Figueres	1	1	0	0	2	1
Girona	0	1	0	0	1	1
Homes	1	1	0	1	16	3
Joves	1	1	0	0	2	2
Ponent	1	1	0	1	4	2
Quatre Camins	1	1	0	1	15	2
Tarragona	1	1	0	0	1	1

Taula 7.6. Comparativa entre el personal actual de les biblioteques dels centres i el que recomana l'ALA (Elaboració pròpia).

Mentre que en el cas de la LA l'anàlisi comparativa dona els resultats següents:

	Situació actual	LA	Situació actual	LA	Situació actual	LA
	Bibliotecaris professionals	Bibliotecaris professionals	Auxiliars (interns)	Interns assistents/ auxiliars	Ordenances	Ordenances
Brians (dones)	1	0,37 (14 h/set.)	4	0,53 (20 h/set.)	0	0,75 (28 h/set.)
Brians (homes)	1	0,94 (35 h/set.)	10	1,32 (50 h/set.)	0	1,42 (53 h/set.)
Dones	0	0,37 (14 h/set.)	2	0,53 (20 h/set.)	0	0,75 (28 h/set.)
Figueres	1	0,37 (14 h/set.)	2	0,53 (20 h/set.)	0	0,75 (28 h/set.)
Girona	0	0,37 (14 h/set.)	1	0,53 (20 h/set.)	0	0,75 (28 h/set.)
Homes	1	1,40 (52 h/set.)	16	1,95 (73 h/set.)	0	2,09 (79 h/set.)
Joves	1	0,53 (20 h/set.)	2	0,80 (30 h/set.)	0	1,07 (40 h/set.)
Ponent	1	0,80 (30 h/set.)	4	1,12 (42 h/set.)	0	1,20 (45 h/set.)
Quatre Camins	1	0,96 (36 h/set.)	15	1,35 (50 h/set.)	0	1,44 (54 h/set.)
Tarragona	1	0,37 (14 h/set.)	1	0,53 (20 h/set.)	0	0,75 (28 h/set.)

Taula 7.7. Comparativa entre el personal actual de les biblioteques dels centres i el que recomana la LA (Elaboració pròpia).

Quant al personal bibliotecari professional (director de biblioteca i bibliotecaris assistents), si s'apliquen els criteris de l'ALA sis de les deu biblioteques de presó catalanes resulten deficitàries (Brians (homes), Dones, Girona, Homes, Ponent i Quatre Camins); i si s'apliquen els criteris de la LA aquest nombre es redueix a tres (Dones, Girona i Homes). Sobre la base dels càlculs de l'associació nord-americana hi ha dues biblioteques (Dones i Girona) que surten molt malparades, quatre més (Brians (homes), Homes, Ponent i Quatre Camins) tenen manca de bibliotecari assistent, i la resta (Brians (dones), Figueres, Joves i Tarragona) disposen d'una plantilla força ajustada al que estableix la recomanació. Aquest desfasament és el resultat de l'aplicació, per part de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, d'una política lineal d'assignació de treballadors que no té en compte el major o menor nombre d'interns a què ha de donar servei la biblioteca. És a dir, totes

les biblioteques han de comptar amb un bibliotecari professional, però en cap cas s'ha plantejat l'oportunitat de reforçar aquesta dotació en els centres amb una major població (Brians (homes), Homes, Ponent i Quatre Camins).

En canvi, pel que fa al personal no-bibliotecari encarregat de les tasques tècniques o administratives, les biblioteques catalanes surten força ben parades, ja que la gran majoria d'elles disposen d'un nombre d'interns auxiliars superior al que estableixen les recomanacions de l'ALA. Quatre Camins multiplica per més de set la recomanació (15 en comptes de 2), Homes i Brians (homes) la quintupliquen (16 en comptes de 3 i 10 en comptes de 2), Brians (dones) la quadruplica (4 en comptes d'1), Dones, Figueres, Joves i Ponent la doblen, i Girona i Tarragona s'ajusten exactament al que estableix la recomanació (1 treballador).

L'explicació d'aquesta sorprenent diferència entre la menor o major adequació segons es tracti de personal bibliotecari professional o personal no bibliotecari cal buscar-la en el fet que l'ALA, a l'hora de fer els seus càlculs, no té en compte (com tampoc no ho fa la LA)⁵⁷ la possible existència de biblioteques modulars. Per exemple, a la presó de Quatre Camins existeix una biblioteca central, quatre biblioteques modulars, una biblioteca a la secció de semiobert i una altra a la d'ingressos. Doncs bé, dels quinze interns auxiliars amb què compta el servei, quatre es troben a la biblioteca central i els onze restants es troben repartits entre la resta de biblioteques. D'aquesta manera, si només tinguéssim en compte la biblioteca central (com sembla que fa l'ALA a l'hora de fer els càlculs) el superàvit de personal auxiliar es reduiria a dos interns.

Si, per contra, s'analitzen les actuals plantilles de les biblioteques de presó catalanes a la llum de les recomanacions de la LA, es pot comprovar que, llevat dels casos de Dones, Girona i Homes, a la resta de centres el nombre d'hores de personal bibliotecari professional no tan sols s'ajusta a allò que s'aconsella, sinó que és superior. Fins i tot aplicant el criteri de completar la jornada laboral del bibliotecari en el centres amb més de 550 interns, encara hi hauria quatre centres (Brians (dones), Figueres, Joves i Tarragona) on les hores per setmana de bibliotecari professional serien superiors al que recomana l'associació britànica. En el cas del personal no-professional cal, com abans s'ha fet amb els resultats de l'ALA, fer algunes matisacions. Les significatives diferències

⁵⁷ Ambdues, això sí, ho esmenten com un element qualitatiu important a l'hora de configurar la composició de la plantilla de la biblioteca, però sense repercutir-lo en les seves fórmules de càlcul.

entre les hores de dedicació dels interns assistents/auxiliars proposades per la LA i la realitat catalana cal atribuir-les, un cop més, a la inexistència en les recomanacions d'una correcció a l'alça per als casos de centres amb biblioteques modulars. Pel que fa a la figura de l'ordenança, no contemplada en cap plantilla com a tal, cal precisar que es tracta d'un perfil laboral amb unes tasques (lliurar i descarregar el material de la biblioteca, tornar els llibres a les prestatgeries i mantenir-les en ordre, reparar i folrar els documents malmesos, etc.) que a les biblioteques catalanes sovint les duen a terme els interns auxiliars. És per això que potser seria més pertinent fer l'anàlisi comparant el nombre d'auxiliars de cada centre amb la suma de les hores dels ordenances i dels interns assistents/auxiliars recomanades per la LA. Ara bé, fins i tot en aquest cas totes les plantilles, excepte dues (Girona i Tarragona), superen les dades obtingudes amb els càlculs proposats per l'associació britànica, sent els casos més ajustats el dels centres sense biblioteques modulars (Dones, Figueres i Joves).

7.5. Localització, horari, espais, instal·lacions

7.5.1. Emplaçament del local

El local on es troba la biblioteca dins de la presó té un paper molt important per al desenvolupament dels seus serveis. S'ha d'escollir i dissenyar de manera que permeti dur a terme les funcions del servei bibliotecari, sigui accessible a tots els reclusos amb dret per anar-hi (fins i tot en el cas de les persones amb alguna discapacitat de mobilitat) i prou flexible per adaptar-se a les necessitats de cada moment o a nous serveis.

En aquest sentit, Vogel (1995: 34) fa una proposta dels cinc elements que tot centre ha de tenir en compte a l'hora de decidir la localització de la biblioteca:

- Els interns haurien de poder accedir-hi fàcilment i directament. L'accés no hauria de suposar mai el pas a través de barreres de seguretat intenses ni hauria de requerir que els reclusos anessin acompanyats de funcionaris des de les seves cel·les a la biblioteca.
- L'espai que ocupa la biblioteca hauria de ser de fàcil control visual, sense racons amagats. El bibliotecari hauria de poder observar els interns quan

- entren, usen i deixin la biblioteca, sense el requeriment de cap punt de seguretat addicional.
- La biblioteca hauria d'estar localitzada a prop dels altres serveis del centre, especialment dels serveis relacionats amb l'educació i els afers socials. D'aquesta manera es facilitaria l'intercanvi d'experiències i de recursos, així com la col·laboració i el treball en equip del bibliotecari amb els responsables d'aquests serveis.
 - El local hauria de trobar-se a la planta baixa. En cas contrari, el centre hauria d'assegurar l'accés a la biblioteca de les persones discapacitades mitjançant un ascensor. Addicionalment, aquesta facilitat d'accés contribuiria en gran mesura al transport de materials i d'equipament des de i cap a la biblioteca.
 - Per últim, la biblioteca hauria d'estar localitzada en un espai que es trobés en el camí del servei de correus i de l'entrada de material al centre, de tal manera que el transport del material amb destinació a la biblioteca es pogués dur a terme fàcilment.

Les recomanacions de la LA (Library Association, 1997: 22) aconsellen, per la seva banda, que la biblioteca estigui localitzada en un únic espai i a prop del departament d'educació. Els serveis amb sublocalitzacions o biblioteques modulars només haurien de crear-se per raons de seguretat,⁵⁸ ja que una organització d'aquest tipus és força ineficient (duplicació de títols, menys possibilitats d'elecció per part dels interns, duplicació de recursos, problemes per a l'assistència als interns per part del bibliotecari, etc.) i el resultat final és un servei més pobre i amb un major cost. L'avantatge d'aquest sistema és que els interns de cada unitat poden accedir a la seva biblioteca modular sense cap mena de restricció més enllà del propi horari d'obertura. Pel que fa a l'accés a la biblioteca central (més gran i amb més fons i equipament), el més habitual és que els reclusos hagin de sol·licitar un permís per anar-hi o bé fer-ho en uns dies i en unes hores ja establertes per a cada un dels mòduls.

Tant si es tracta de la biblioteca central com de les biblioteques modulars, el servei ha de garantir l'accessibilitat al local a persones amb discapacitats motrius (per exemple, els interns que de manera temporal o permanent vagin en cadira de rodes) mitjançant l'ús de rampes (o ascensors en cas de

⁵⁸ La distribució dels interns en mòduls es justifica per la reducció del grau de criminalitat entre interns i entre interns i personal del centre, en certa mesura gràcies a la proximitat dels funcionaris i també al fet que els reclusos no han de desplaçar-se a d'altres espais de la presó

desnivells excessivament pronunciats) com a pas alternatiu a les possibles escales. També haurà de garantir que, un cop dins de la biblioteca, aquestes persones no es trobin amb cap obstacle que limiti la seva mobilitat o que no els permeti gaudir dels serveis; les taules, l'alçada de les prestatgeries, l'amplada dels passadissos, els lavabos, etc., hauran d'estar adaptats (o ser susceptible de ràpida i fàcil adaptació) a les necessitats específiques d'aquest col·lectiu. Malauradament, és molt comú en els centres penitenciaris localitzar la biblioteca en espais no pensats per això, fet que acaba repercutint de forma molt desfavorable en la seva accessibilitat.

Altres aspectes que poden condicionar l'accés dels reclusos a la biblioteca són la necessitat que tenen de compaginar el seu temps lliure amb altres activitats dins el centre, les possibles restriccions de permanència i la impossibilitat de l'ús d'àrees comunes per qüestions disciplinàries o per trobar-se en unitats especials (per exemple, a l'hospital de la presó) (Pérez Pulido, 1997: 42). En aquests darrers casos, la LA recomana fer tot possible perquè, d'una o altra forma, aquests interns puguin també disposar del seu temps d'accés a la biblioteca. En cas que això no pugui ser així, l'associació britànica aconsella l'ús alternatiu d'eines per fer-los arribar els llibres: catàlegs, carros amb material, etc. (Library Association, 1997: 22).

El seguiment de les recomanacions vistes fins ara a les biblioteques centrals de les presons catalanes és desigual tal com es mostra a la taula següent:

per accedir o dur a terme les diferents activitats, ja que tots els serveis s'ofereixen a totes les unitats.

	Accés sense barreres de seguretat intensives	Accés sense acompanyament de funcionaris	Fàcil control visual	A prop dels altres serveis del centre	A la planta baixa	Accessibilitat a persones discapacitades	Equipament adaptat a persones discapacitades
Brians (dones)	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO
Brians (homes)	SÍ	SÍ	SÍ	NO	SÍ	SÍ	NO
Dones	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO	NO
Figueres	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO	NO
Girona	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO
Homes	NO	NO ⁵⁹	NO	SÍ	NO	NO	NO
Joves	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO	NO	NO
Ponent	NO	NO ⁶⁰	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO
Quatre Camins	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO	NO
Tarragona	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO	NO

Taula 7.8. Grau de compliment de les recomanacions sobre l'emplaçament del local per centre (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, cap de les set recomanacions no es compleix alhora a cap centre. La recomanació que té un grau d'assoliment més alt (nou de les deu biblioteques) és la que fa referència al fet al fàcil control visual de l'espai; només la biblioteca central d'Homes compta amb una sèrie petits racons on es troben les prestatgeries de llibres, alguns dels quals queden fora de l'abast visual de la bibliotecària; el altres locals acostumen a ser un espai rectangular sense divisions físiques internes que permet al bibliotecari tenir un fàcil control del que passa a qualsevol lloc de la biblioteca.

En segon lloc hi ha tres recomanacions que es compleixen a vuit de les deu biblioteques: que els interns puguin accedir a la biblioteca sense haver de superar barreres de seguretat intensives, que els reclusos puguin anar a la biblioteca sols, sense haver d'anar acompanyats per funcionaris, i que el local

⁵⁹ Els interns han d'anar acompanyats per algun professional del centre.

⁶⁰ Si bé no són acompanyats per un funcionari, sí que ho són per la pròpia bibliotecària que va a buscar i porta als mòduls els interns que han sol·licitat anar a la biblioteca central.

de la biblioteca es trobi a prop d'altres serveis de la presó, especialment aquells relacionats amb el tractament dels interns (mestres, educadors, psicòlegs, etc.).

Pel que fa a la primera d'aquestes tres recomanacions, val a dir que només a les biblioteques centrals d'Homes i de Ponent els interns estan obligats a travessar un aparell detector de metalls; a la biblioteca de la Model, a més a més, els reclusos han d'identificar-se davant d'un funcionari que es troba en una cel·la just abans de l'entrada a l'espai de la biblioteca. Malgrat tot, no sembla que aquestes dues mesures de control afectin greument al funcionament del servei d'aquests dos centres o que siguin elements disuasoris per als interns a l'hora de decidir si anar o no a la biblioteca.

També és en els centres de Ponent i d'Homes on la segona recomanació, la que fa referència a què els reclusos puguin accedir a la biblioteca central sense acompanyament de funcionaris, tampoc es compleix. En el cas de la presó lleidatana, els reclusos que tenen accés a la biblioteca central no ho poden fer sols, sinó que cada dia, a hores establertes, la bibliotecària va a buscar als mòduls els interns que s'han apuntat a la llista de sol·licitud d'accés a la biblioteca. Un cop agrupats, els acompanya fins a la biblioteca central i, transcorregut el temps d'estada (1 hora), els torna a portar als seus respectius mòduls. Aquesta operació es repeteix en els quatre mòduls amb els interns que tenen dret a accedir a la biblioteca central. El cas de la biblioteca central d'Homes és una mica diferent, ja que aquesta fa més tasques de magatzem de llibres que no pas de biblioteca d'accés lliure per a tots els interns. De fet, a la biblioteca central només poden accedir els reclusos que estiguin cursant estudis d'idiomes, d'autoformació o de la UNED. La resta d'interns han d'utilitzar les biblioteques que tenen habilitades en els seus mòduls i si volen alguna obra que es troba a la biblioteca central l'han de demanar perquè la portin a la seva galeria.

Per últim, esmentar que en el cas de la tercera d'aquestes recomanacions, la que fa referència a la conveniència d'emplaçar el local de la biblioteca a prop dels altres serveis del centre (especialment dels serveis relacionats amb l'educació i els afers socials), es fa difícil trobar cap element comú entre els dos centres que la incompleixen, Brians (homes) i Joves. Potser només comentar que, d'aquests dos casos, el més preocupant és sens dubte el de la biblioteca central de la secció d'homes de Brians, ja que es tracta d'un centre penitenciari de recent construcció (1991) i, per tant, caldria esperar que les seves instal·lacions responguessin a criteris d'eficàcia i de racionalitat.

La mancança més important dels actuals locals de les biblioteques de les presons catalanes és, sense cap mena de dubte, la que fa referència a l'accessibilitat. A sis de les deu biblioteques els interns han de pujar o baixar escales per accedir-hi, sense que existeixi cap altra alternativa (ascensors, rampes, plataformes elevadores de cadires de rodes, etc.) per als reclusos amb problemes de mobilitat. D'altra banda, un cop dins de la biblioteca, cap centre no disposa de senyalització, mobiliari, equipament ni d'una distribució de l'espai adequada per a persones amb alguna discapacitat física i/o sensorial (reclusos en cadires de rodes, cecs, sords, etc.). Cartells petits i de colors poc contrastats, taules massa baixes que no permeten l'entrada de les cadires de rodes, inexistència de lupes per als interns amb problemes a la vista, llibres situats a una alçada de les prestatgeries que són inaccessibles per a les persones en cadires de rodes, etc., són algunes de les mancances més habituals pel que fa a l'accessibilitat de les biblioteques del nostre país.

Un altre aspecte que val la pena analitzar amb un cert detall, per la importància que té en l'organització i la gestió del servei bibliotecari, és el grau de compliment de la recomanació de la LA amb relació al fet que la biblioteca hauria d'estar localitzada en un únic espai, evitant en la mesura del possible l'existència de sublocalitzacions o biblioteques modulars.

Com ja s'ha comentat abans, la descentralització del servei bibliotecari d'una presó té punts forts i alhora punts febles. Un dels avantatges més clars és el reforç de la seguretat. És innegable que el fet d'haver de desplaçar-se des dels mòduls fins a la biblioteca central comporta un major risc que si el servei s'ofereix en el mateix espai on es troben les cel·les dels reclusos. Un segon avantatge és que l'horari d'accés i de permanència en aquestes biblioteques modulars és més ampli que no pas en la biblioteca central. Això és lògic si es té en compte que la biblioteca central ha de donar servei a un nombre major d'usuaris i que, per tant, el més normal és que hagi d'establir franges horàries d'accés i de permanència en funció dels mòduls.

Ara bé, els punts febles d'aquest sistema no són tampoc menyspreables, sobre tot des d'un punt de vista d'eficiència bibliotecària. Per començar, l'existència de més d'un espai amb funcions de biblioteca implica, necessàriament, la multiplicació de recursos, tant materials com humans, i això comporta un increment de les despeses. D'altra banda, l'organització dels serveis es complica, ja que el bibliotecari professional es veu obligat a delegar la gestió de

les biblioteques modulars a personal no qualificat, compost en la majoria dels casos per interns del propi mòdul que fan tasques d'auxiliar. Aquest fet comporta la creació d'òrgans de govern interns formats per tot el personal implicat en el servei amb l'objectiu d'unificar criteris, resoldre dubtes i transmetre al bibliotecari professional totes aquelles necessitats i particularitats pròpies de cadascun dels mòduls. Això, no obstant, no eximeix el bibliotecari d'haver de dedicar un temps extra a visitar personalment i freqüentment les biblioteques dels mòduls per assegurar-se que les seves indicacions són acomplertes correctament, que totes elles funcionen d'una manera el més coordinada possible i, el que no és menys important, tenir un contacte directe amb els interns dels mòduls, tant per conèixer de primera mà la seva opinió sobre el servei com perquè tinguin clar que darrere de cadascuna de les biblioteques modulars hi ha, en darrer terme, un professional de la informació capaç i disposat a donar solució a les seves necessitats educatives, informatives i de lleure.

A Catalunya hi ha quatre biblioteques (Homes, Quatre Camins, Brians (homes) i Ponent) que tenen organitzat el seu servei de manera descentralitzada i sis que només compten amb una única biblioteca central (Joves, Tarragona, Brians (dones), Figueres, Girona i Dones):

	Població	En un únic espai
Brians (dones)	248	SÍ
Brians (homes)	1.205	NO
Dones	130	SÍ
Figueres	196	SÍ
Girona	138	SÍ
Homes	2.026	NO
Joves	424	SÍ
Ponent	950	NO
Quatre Camins	1.235	NO
Tarragona	297	SÍ

Taula 7.9. Organització del servei bibliotecari per centres (Elaboració pròpia).

Si es compara aquesta dada amb les xifres de població reclosa de cada centre es pot comprovar que les presons amb un major nombre d'interns són les que tenen organitzat el seu servei bibliotecari en biblioteques modulars. Tampoc és aquesta una dada que hagi de sorprendre si es té en compte, com ja s'ha comentat abans, que un dels avantatges del sistema modular és la seguretat.

Com més gran sigui el nombre d'interns, més gran serà el centre, el nombre de mòduls també incrementarà, i, per tant, en el cas que només existís una única biblioteca central, el nombre i freqüència de desplaçaments dels reclusos a l'interior del centre seria major. Val a dir, no obstant, que, fins ara, malauradament no sembla que hi hagi hagut cap voluntat política per reconèixer i resoldre la necessitat d'una major partida pressupostària per a les biblioteques amb aquest tipus d'organització, fet que, en la pràctica, ha comportat que els recursos i serveis d'Homes, Quatre Camins, Brians (homes) i Ponent (sobre tot, dels tres primers centres) siguin dels que surten més malparats quan són comparats amb el que estableixen les recomanacions professionals (com ja s'ha vist fins ara en el tema del finançament i del personal, i com es veurà més endavant en d'altres aspectes).

7.5.2. Horari d'obertura

Segons les recomanacions de la LA (Library Association, 1997: 43-44) és difícil establir un criteri únic per determinar les hores que la biblioteca hauria de restar oberta als interns. El que recomana l'associació britànica, més aviat, és que l'horari es calculi, en cada cas, tenint en compte els següents factors:

- El nombre d'interns del centre.
- La superfície de la biblioteca.
- El temps d'estada permès per a cada visita.
- El nombre de visites permès per setmana.
- Les activitats per a les quals es dedica la biblioteca: classes, estudi, llegir la premsa, etc.

A més a més d'aquestes consideracions, les recomanacions també donen una orientació sobre les hores setmanals d'obertura de la biblioteca en funció del nombre d'interns del centre:

Interns	Hores setmanals d'obertura
0-150	7
151-350	14
351-550	20
551-850	24
851-1.150	30
1.151+	[en proporció]

Taula 7.10. Nombre d'hores setmanals d'obertura de la biblioteca als reclusos en funció del nombre d'interns segons la LA.

A l'hora de regular el temps mínim que els reclusos haurien de disposar per visitar la biblioteca, la LA estableix un mínim d'un cop per setmana durant 20 minuts (Library Association, 1997: 21-22; 56). L'objectiu és que els interns puguin accedir a la totalitat dels recursos de la biblioteca de manera regular i per un període de temps suficient que els permeti satisfer les seves necessitats d'informació, i puguin escollir amb calma i criteri els materials que vulguin.

Encara que no tan concreta com la LA, l'ALA també disposa d'alguna recomanació sobre l'horari d'obertura de la biblioteca. En aquest cas, l'associació nord-americana només aconsella que la biblioteca estigui oberta entre setmana en horari laboral i als vespres, així com els caps de setmana, de manera que qualsevol intern pugui ser atès per personal professional un mínim de 5 hores setmanals (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 12).

Finalment, convé destacar que tant la LA (Library Association, 1997: 43-44) com l'ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 16) recomanen que durant les hores que la biblioteca estigui oberta als interns hi hagi sempre un bibliotecari professional per atendre les demandes dels reclusos.

El compliment d'aquestes recomanacions horàries a les biblioteques de presó catalanes és, alhora que bastant adequat, molt divers. En un principi, segons el Programa marc l'horari d'obertura de les biblioteques al nostre país hauria de ser de 6 hores diàries distribuïdes de la manera següent (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 8):

- Matí: de 9 a 13 h.
- Tarda: de 15 a 17 h.

Tanmateix, el mateix Programa ja reconeix que, en darrera instància, serà l'equip directiu de cada establiment el que determinarà l'horari de la biblioteca (inclòs el del cap de setmana) d'acord amb les característiques de cada centre.

A la pràctica, això ha donat lloc, com no podia ser d'una altra manera, a una gran diversitat d'horaris tal com es pot comprovar a la següent taula, on també es compara la situació actual amb les hores que la biblioteca central hauria de restar oberta per a l'accés lliure dels interns segons la LA:

	LA (hores/setmana)	Situació actual (hores/setmana)	%
Brians (dones)	14	35,25	251,79
Brians (homes)	35	10	28,25
Dones	14	59,5	425,00
Figueres	14	46	328,57
Girona	14	49	350,00
Homes	52	40	76,40
Joves	20	10,5	52,50
Ponent	30	36,5	121,67
Quatre Camins	36	42,5	117,88
Tarragona	14	23,5	167,86
TOTAL	244	352,75	144,68

Taula 7.11. Comparativa entre el nombre d'hores setmanals d'obertura de la biblioteca als reclusos calculat segons les recomanacions de la LA i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

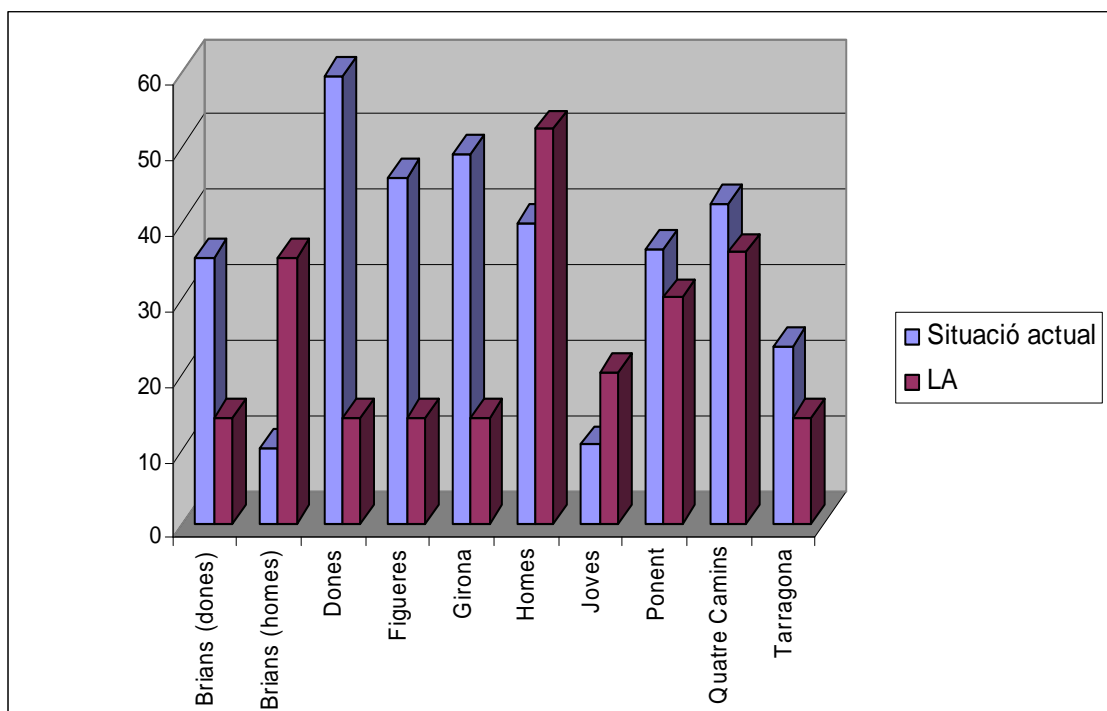

Figura 7.3. Comparativa entre el nombre d'hores setmanals d'obertura de la biblioteca als reclusos calculat segons les recomanacions de la LA i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, el grau de compliment del que estableix la recomanació és força alt, donant-se casos com el de la presó de Dones on l'actual horari d'obertura de la biblioteca supera en un 425% la xifra aconsellada per la LA. Només les biblioteques de Brians (homes), d'Homes i de Joves queden per sota de la xifra que aconsella l'associació britànica, en concret un 28,25%, un 76,4% i un 52,50% respectivament. En termes absoluts, el ventall d'hores d'obertura va des de les 10 hores setmanals de la biblioteca de la secció d'homes de Brians fins a les 59,5 hores de la biblioteca de Dones (49,5 hores de diferència).

Si es comparen aquestes dades amb les de la taula 7.9 es pot comprovar que, excepte en el cas de Joves, hi ha una plena coincidència entre les biblioteques que tenen un horari més ampli i les que no tenen biblioteques modulars (Brians (dones), Dones, Figueres, Girona, i Tarragona). Això es podria explicar perquè en aquests centres només existeix un únic local i, per tant, cal que estigui més hores obert perquè tots els interns hi puguin accedir.⁶¹

⁶¹ Val a dir, no obstant, que dins d'aquest grup el cas de la biblioteca del CP de Girona és excepcional, ja que gran part de les 49 hores setmanals que està oberta la biblioteca es dediquen a la realització de tasques alienes al propi servei bibliotecari. Cal recordar que

Als centres amb biblioteques modulars es consideraria que els reclusos poden satisfer les necessitats d'informació a les biblioteques de les seves unitats, que sempre tenen un horari més ampli que el de la biblioteca central. Aquesta idea, no obstant, parteix d'una premissa errònia: que les biblioteques modulars són una alternativa vàlida a les biblioteques centrals. Això, avui dia a Catalunya, no és cert, ni pel que fa als serveis oferts, ni a la col·lecció, ni a la qualificació del personal. Els locals situats en els mòduls de les presons catalanes més que biblioteques són sales de lectura, amb un nombre molt reduït i poc variat d'obres, amb uns serveis molt limitats i sota la responsabilitat d'interns que supleixen amb bona voluntat les seves mancances en coneixements professionals. Amb aquest panorama, creure que les biblioteques modulars poden ser una alternativa sòlida a les biblioteques centrals és simplement desconèixer els objectius d'un servei bibliotecari modern.

Pel que fa a la recomanació de l'ALA en el sentit que la biblioteca ha d'estar oberta entre setmana en horari laboral i durant els vespres, així com els caps de setmana, val a dir que l'única franja horària en què sí coincideixen totes les biblioteques catalanes és la de l'horari laboral (cadascuna amb el seu horari d'obertura). Durant els vespres només la biblioteca de Dones resta oberta, si bé només fins a les 19:30 h. La resta acostumen a tancar entre les 17 h i les 18 h de la tarda.

aquest és un servei mancat de bibliotecari professional i dirigit per una educadora social. Aquest fet ha provocat que, amb el pas del temps, el servei de biblioteca hagi quedat totalment diluït i s'hagi confós amb altres serveis del centre, especialment els relacionats amb els mestres i els educadors, que utilitzen diàriament el local de la biblioteca per a dur terme les seves activitats.

	Horari laboral ⁶²	Vespre ⁶³	Caps de setmana
Brians (dones)	SÍ	NO	SÍ
Brians (homes)	SÍ	NO	NO
Dones	SÍ	SÍ	SÍ
Figueres	SÍ	NO	SÍ
Girona	SÍ	NO	SÍ
Homes	SÍ	NO	NO
Joves	SÍ	NO	SÍ
Ponent	SÍ	NO	NO
Quatre Camins	SÍ	NO	NO
Tarragona	SÍ	NO	NO

Taula 7.12. Franges horàries d'obertura de la biblioteca als reclusos per centres (Elaboració pròpia).

Als centres de Brians (dones), Dones, Figueres, Girona i Joves la biblioteca central també roman oberta els cap de setmana sota la supervisió d'algun auxiliar. Així doncs, llevat del cas de Tarragona, les biblioteques centrals que no obren els cap de setmana són les dels centres que compten amb biblioteques modulars (Brians (homes), Homes, Ponent i Quatre Camins), ja que en tots aquests casos són les biblioteques de les galeries les que resten obertes per als reclusos dissabtes i diumenges sota la gestió d'un auxiliar. L'excepció a aquesta norma és el cas de Quatre Camins, ja que malgrat comptar amb biblioteques modulars, ni aquestes ni la biblioteca central obren els caps de setmana.

On també destaquen la gran majoria de les biblioteques catalanes en comparació amb el que aconsellen les recomanacions professionals és en el temps mínim de permanència dels interns dins de la biblioteca.

⁶² De 8 a 19 h.

⁶³ A partir de les 19 hores.

	LA (hores/set.)	Situació actual (hores/set.)	%	ALA (hores/set.)	Situació actual (hores/set.)	%
Brians (dones)	0,33	35,25	10.681,82	5	35,25	705
Brians (homes)	0,33	1	303,03	5	1	20
Dones	0,33	59,5	18.030,30	5	59,5	1.190
Figueres	0,33	46	13.939,39	5	46	920
Girona	0,33	49	14.848,48	5	49	980
Homes ⁶⁴	0,33	5	1.515,15	5	5	100
Joves	0,33	27,5	8.333,33	5	27,5	550
Ponent	0,33	4	1.212,12	5	4	80
Quatre Camins	0,33	42,5	12.878,79	5	42,5	850
Tarragona	0,33	23,5	7.121,21	5	23,5	470

Taula 7.13. Comparativa entre el nombre d'hores setmanals de permanència dels interns a la biblioteca calculat segons les recomanacions de la LA i de l'ALA, i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

⁶⁴ El càlcul de 5 hores de permanència és aproximat, ja que en el cas de la biblioteca central d'Homes els reclusos que hi van romanen el temps que dura la seva activitat docent, no pas el temps que volen.

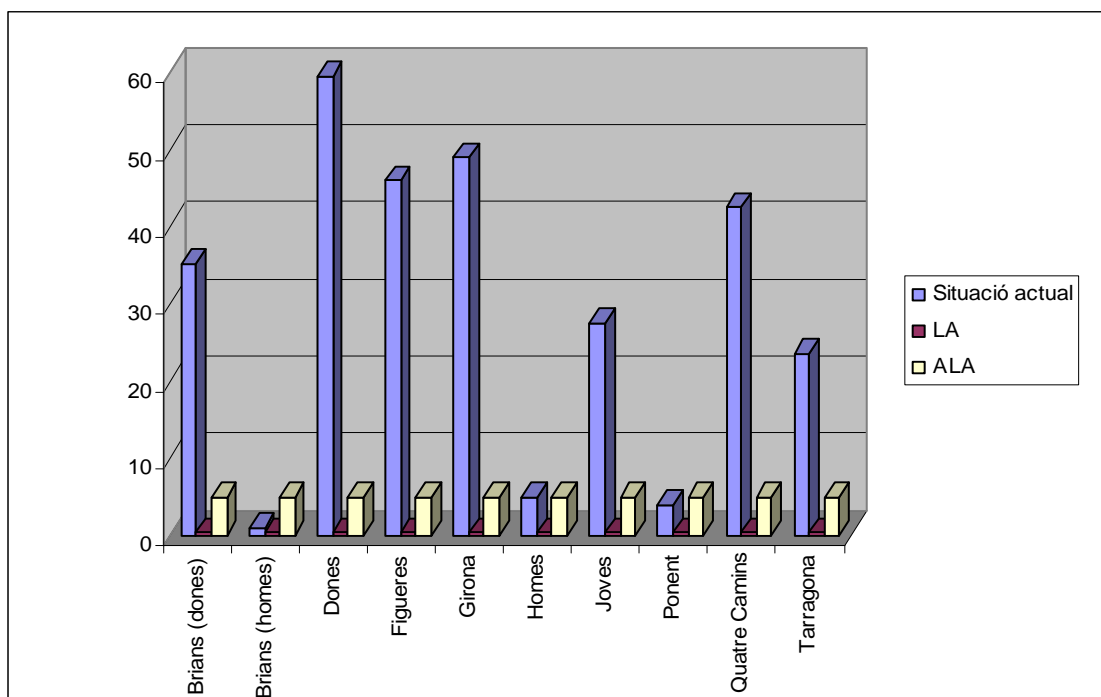

Figura 7.4. Comparativa entre el nombre d'hores setmanals de permanència dels interns a la biblioteca calculat segons les recomanacions de la LA i de l'ALA, i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

Llevat dels casos de Brians (homes) i de Ponent, la resta de centres permeten que els interns romanguin a la biblioteca central durant un temps que, sovint, supera amb escreix les recomanacions de la LA i de l'ALA. Hi ha casos espectaculars, com els de les biblioteques de Dones, de Girona, de Figueres i de Quatre Camins que superen en un 1.190%, un 980%, un 920% i un 850% respectivament les cinc hores que aconsella l'associació nord-americana. De fet, tant en aquests quatre centres com en d'altres presons (Brians (dones), Tarragona), els interns poden romandre a la biblioteca, dins del seu horari d'obertura, tot el temps que vulguin, limitats únicament pel compliment de la resta d'activitats programades pel centre. Els casos de Brians (homes), de Ponent i d'Homes són diferents. Mentre que a Brians (homes) i a Ponent la limitació dels temps d'estada dels reclusos a la biblioteca central (1 i 4 hores a la setmana respectivament) sí que respon a criteris de gestió interna (en part producte de les reduïdes dimensions del local), en el cas d'Homes l'accés, i per tant el temps d'estada, a la biblioteca central està restringit als reclusos que estan cursant estudis d'idiomes, d'autoformació o de la UNED. En aquesta taula no s'han comptabilitzat les biblioteques modulars, ja que els interns sempre hi poden accedir quan vulguin, durant el temps que vulguin.

7.5.3. Superfície total i espais diferenciats

7.5.3.1. Superfície total del local

Segons la LA, la biblioteca ha de tenir una superfície total mínima de 93 m², 75 m² per als usuaris i 18 m² per al personal de la biblioteca i per al magatzem (Library Association, 1997: 46; 78). Per a centres amb una població superior a 550 interns, l'associació britànica estableix que la superfície de la biblioteca hauria de ser incrementada en correspondència, però sense donar dades concretes de com s'hauria de calcular aquest increment. L'únic que especifica és que l'espai necessari per a cada punt de lectura ha de ser d'entre 2'5 i 3'5 m² i que per cada 100 llibres cal 1 m² de prestatgeria.

A l'hora de fer els càlculs per a un centre penitenciari concret, el problema és que per bé que les recomanacions de la LA sí que donen criteris per calcular el nombre total de llibres, pel que fa als punts de lectura es limita a remetre a la publicació *Designing a medium sized public library* (Architecture and Building Branch and Office of Arts and Libraries, Department of Education and Science, 1981).

L'IFLA, per la seva banda, és una mica més concreta i ofereix una taula d'equivalència que permet calcular els metres quadrats de la biblioteca en funció de la població total de cada centre (IFLA, 1995: 19):

Interns	Superfície total en m ²
100 ⁶⁵	100
200	120
300	140
400	160
500	180
600	200
700	220

Taula 7.14. Superfície total de la biblioteca en m² en funció del nombre d'interns segons l'IFLA.

⁶⁵ La recomanació no fa cap referència als centres amb una població inferior als 100 reclusos, per la qual cosa cal suposar que en aquests casos la superfície total hauria de ser, també, de 100 m².

Cal puntualitzar que tots aquests càlculs (així com els que fan referència a les superfícies d'espais diferenciats que es veuen més endavant) fan referència únicament a la biblioteca central de la presó. En cap de les tres recomanacions es fa cap referència explícita a la superfície que haurien d'ocupar les possibles biblioteques modulars, com tampoc s'especifica la manera de dissenyar i distribuir l'espai.

Per últim, remarcar que, a diferència de la LA i l'IFLA, l'ALA no tracta aquest aspecte, únicament fa recomanacions sobre la superfície que haurien de tenir els diferents espais i serveis de què consta la biblioteca, com s'exposa en l'apartat següent.

7.5.3.2. Superfície dels diferents espais

L'IFLA i l'ALA són les dues normatives que especifiquen amb més detall quina ha de ser la superfície dels diferents espais de la biblioteca. En alguns casos, no obstant, l'anàlisi comparativa es fa difícil per causa del diferent criteri de càlcul emprat per ambdues directrius; en d'altres, fins i tot, aquesta comparació no es pot dur a terme ja que les dues directrius no sempre fan referència als mateixos espais.

Despatx del bibliotecari

	Superfície en m ²
IFLA (IFLA, 1995, p.19)	9 m ²
ALA ⁶⁶ (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 19)	13'845 m ²

Taula 7.15. Superfície del despatx del bibliotecari en m² segons l'IFLA i l'ALA.

⁶⁶ Per facilitar l'anàlisi comparativa, en tot aquest capítol dedicat a la superfície dels diferents espais de la biblioteca s'han convertit els peus quadrats amb que l'American Library Association dóna les dades a metres quadrats a raó de 1 peu quadrat = 0'0923 m².

Serveis tècnics i processament de material

	Superfície en m ²
IFLA (IFLA, 1995, p.18)	9 m ² per persona
ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 20)	13'845 m ²

Taula 7.16. Superfície dels serveis tècnics i processament de material en m² segons l'IFLA i l'ALA.

Serveis de préstec, de referència, etc.

	Superfície en m ²
ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 19)	13'845 m ² per ordinador

Taula 7.17. Superfície dels serveis de préstec, de referència, etc. en m² segons l'ALA.

Àrea de lectura, estudi, etc. per als interns

	Superfície en m ²
IFLA (IFLA, 1995, p.18)	3 m ² per seient
ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 19)	2,3075 m ² per seient

Taula 7.18. Superfície de l'àrea de lectura, estudi, etc. per als interns en m² segons l'IFLA i l'ALA.

Per bé que totes dues associacions estableixen l'espai que s'hauria de destinar a cada seient, cal precisar que només l'ALA ofereix una fórmula per poder calcular, en funció de la població reclosa, el nombre total de punts de lectura que ha d'oferir la biblioteca als seus usuaris (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 19):

Interns	Seients
301-500	10% del nombre d'interns
501-1.000	50 seients + 8% del nombre d'interns superior a 500
1.001+	90 seients + 7% del nombre d'interns superior a 1.000

Taula 7.19. Nombre de punts de lectura en funció del nombre d'interns segons l'ALA.

Per exemple, en un centre penitenciari amb una població de 1.000 interns caldria un total de 90 punts de lectura, ja que:

$$50 + 8\% \text{ de } 500 = 90 \text{ seients}$$

Que equivalen a un espai de 183,375 m², ja que:

$$90 \times 2,3075 \text{ m}^2 = 183,375 \text{ m}^2$$

Brown (1995: 165) fa una proposta alternativa a la de l'ALA: basant-se en les dades establertes per a una sala d'estudi d'una biblioteca per part de l'Uniform Fire Code com per part de l'Uniform Building Code dels Estats Units d'Amèrica, aquest autor creu que seria més precís calcular el nombre de seients en un 5% de la població i l'espai en 4,615 m² per seient (és a dir, el doble del proposat per l'ALA). D'aquesta manera, repetint l'exemple anterior, per a una població de 1.000 interns caldrien 50 punts de lectura (40 menys del recomanats per l'associació bibliotecària) i 230,75 m² de superfície total per a l'àrea de lectura, estudi, etc. (47,375 m² més).

Àrea per a les activitats en grup

– Activitats de lectura:

	Superfície en m ²
ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 19)	0,923 m ² per seient

Taula 7.20. Superfície de l'àrea per a les activitats de lectura en m² segons l'ALA.

– Conferències:

	Superfície en m ²
ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 19)	2,3075 m ² per seient

Taula 7.21. Superfície de l'àrea per a les conferències en m² segons l'ALA.

Superfície per a altre mobiliari

	Superfície
ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 20)	5% de la superfície total de la biblioteca

Taula 7.22. Superfície per a altre mobiliari segons l'ALA.

Prestatgeries

	Superfície en m ²
IFLA (IFLA, 1995, p.18)	15 m ² per cada 1.000 volums

Taula 7.23. Superfície per a les prestatgeries en m² segons l'IFLA.

L'ALA no dona una superfície total única per a les prestatgeries, sinó que per a cada un dels diferents tipus de material (llibres, diaris, revistes, etc.) proporciona una fórmula de càlcul diferent (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 19):

Material bibliogràfic	Superfície de sòl en m ²
Llibres	0,0923 m ² per cada 10 volums
Revistes (expositor de revistes)	0,06461 m ² per títol
Revistes (emmagatzematge per anys)	0,04615 m ² per títol
Diaris	2,3075 m ² per prestatgeria
Material audiovisual	1,3845 m ² per mòdul d'emmagatzematge
Material emmagatzemat en vertical	0,923 m ² per mòdul d'emmagatzematge

Taula 7.24. Superfície per a cada un dels diferents tipus de material en m² segons l'ALA.

De totes les recomanacions vistes en aquest capítol dedicat a la superfície total i als espais diferenciats de la biblioteca, ¿quines d'elles i en quina mesura són seguides pels serveis bibliotecaris de Catalunya?

Pel que fa a la superfície total del local de la biblioteca central, no hi ha cap centre que assoleixi la quantitat de metres quadrats recomanats per l'ALA o l'IFLA,⁶⁷ tal com es pot comprovar en la taula següent:

	Superfície ALA en m ²	Superfície actual en m ²	%	Superfície IFLA en m ²	Superfície actual en m ²	%
Brians (dones)	219,7	64	29,13	120	64	53,33
Brians (homes)	668,9	55	8,22	340	55	16,18
Dones	219,0	60	27,40	120	60	50,00
Figueres	211,7	54	25,50	120	54	45,00
Girona	198,5	56	28,22	100	56	56,00
Homes	1243,8	117	9,41	480	117	24,38
Joves	240,3	82	34,12	180	82	45,56
Ponent	362,0	100	27,63	280	100	35,71
Quatre Camins	691,0	87,5	12,66	340	87,5	25,74
Tarragona	240,7	43	17,86	140	43	30,71

Taula 7.25. Comparativa entre la superfície de la biblioteca calculada segons les recomanacions l'ALA i l'IFLA, i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

⁶⁷ No s'han inclòs les dades de LA per la impossibilitat de calcular l'espai per aquells centres amb més de 550 interns.

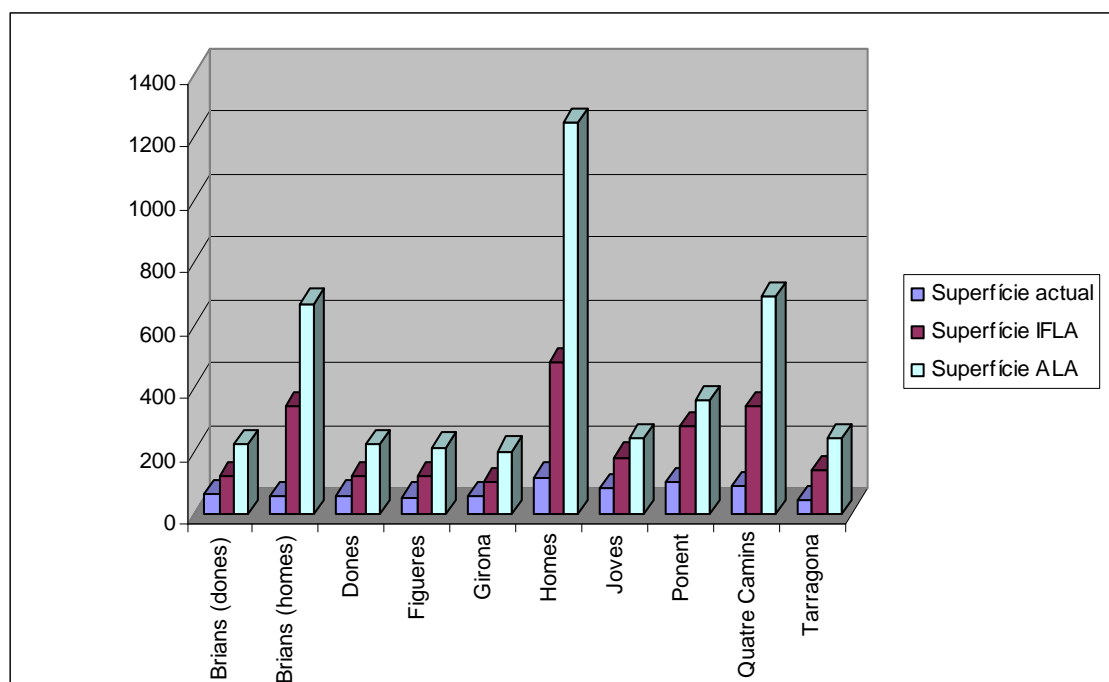

Figura 7.5. Comparativa entre la superfície de la biblioteca calculada segons les recomanacions l'ALA i l'IFLA, i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, el grau de compliment del que estableixen les recomanacions és molt baix. Les biblioteques amb millors percentatges són la de la secció de dones de Brians i la de Girona, amb una superfície que representa, respectivament, un 29,13% i un 28,22% de l'espai que recomana l'ALA, i un 53,33% i un 56% del de l'IFLA. Les que s'allunyen més de les recomanacions són les biblioteques dels centres penitenciaris de Brians (homes) i d'Homes, ja que les seves superfícies únicament representen un 8,22% i un 9,41% del que recomana l'ALA i un 16,18% i un 24,38% de l'IFLA. La mitjana de totes les biblioteques no arriba en cap de les dues recomanacions al 40%, sent d'un 38,26% en el cas de l'IFLA i d'un 22,02% en el de l'ALA.

Aquestes dades cal interpretar-les, un cop més, en funció de l'existència o no de biblioteques modulars, ja que els quatre centres amb pitjors resultats (Brians (homes), Homes, Quatre Camins i Tarragona) són serveis amb biblioteques modulars, mentre que els quatre amb un percentatge superior (Girona, Brians (dones), Joves i Dones) no en tenen. Sembla que a les presons més grans s'hagi considerat les biblioteques modulars com un substitut de la biblioteca central quan, en molts casos, aquestes no deixen de ser més que simples sales de lectura molt allunyades del que estableixen les recomanacions (a la presó

d'Homes, les biblioteques modulars de les galeries 3 i 4 han estat emplaçades en cel·les iguals a les que fan servir els interns per dormir).

Si tenim en compte tots aquests factors, no es poden considerar correctes els càlculs de la superfície total de la biblioteca que sumin l'espai ocupat per les biblioteques modulars. Tanmateix, sumant-hi els espais, els resultats obtinguts tampoc no serien òptims:

	Superfície ALA en m ²	Superfície actual amb mòduls en m ²	%	Superfície IFLA en m ²	Superfície actual amb mòduls en m ²	%
Brians (dones)	219,7	64	29,13	120	64	53,33
Brians (homes)	668,9	151	22,57	340	151	44,41
Dones	219,0	60	27,40	120	60	50,00
Figueres	211,7	54	25,50	120	54	45,00
Girona	198,5	56	28,22	100	56	56,00
Homes	1.243,8	358	28,78	480	358	74,58
Joves	240,3	82	34,12	180	82	45,56
Ponent	362,0	196	54,15	280	196	70,00
Quatre Camins	691,0	277,75	40,20	340	277,75	81,69
Tarragona	240,7	43	17,86	140	43	30,71

Taula 7.26. Comparativa entre la superfície de la biblioteca calculada segons les recomanacions l'ALA i l'IFLA, i la situació actual per centres, incloent-hi les biblioteques modulars (Elaboració pròpia).

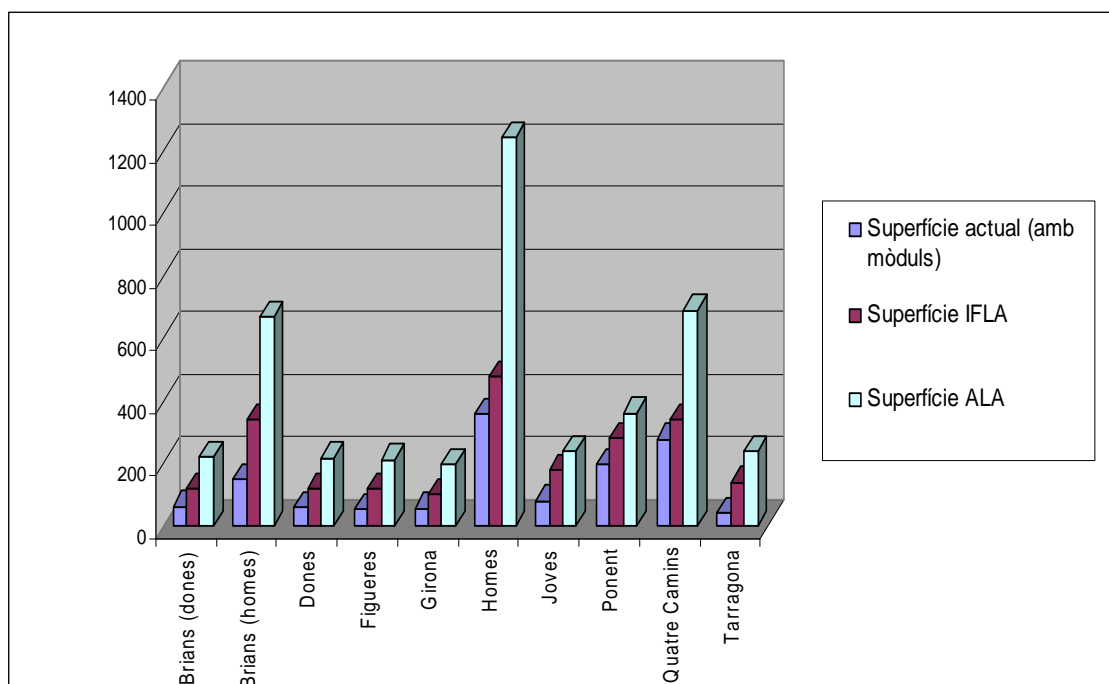

Figura 7.6. Comparativa entre la superfície de la biblioteca calculada segons les recomanacions l'ALA i l'IFLA, i la situació actual per centres, incloent-hi les biblioteques modulars (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, fins i tot en aquest supòsit no hi ha cap biblioteca que assolixi les quantitats recomanades ni per l'IFLA ni per l'ALA. Val assenyalar, no obstant, que amb la inclusió de les biblioteques modulars la mitjana augmenta d'un 38,26% a un 55,13% en el cas de l'IFLA i d'un 22,02% a un 30,79% en el cas de l'ALA.

Significativament importants són els increments obtinguts en les biblioteques dels centres penitenciaris d'Homes (del 24,38% al 74,58% segons l'IFLA i del 9,41% al 28,78% segons l'ALA), de Quatre Camins (del 25,74% al 81,69% segons l'IFLA i del 12,66% al 40,2% segons l'ALA) i de Ponent (del 35,71% al 70% segons l'IFLA i del 27,63% al 54,15% segons l'ALA). En tots tres casos es tracta de serveis amb un nombre important de biblioteques modulars (cinc a Homes, quatre a Quatre Camins i tres a Ponent) que disposen de locals bastant espaiosos (d'uns 35-40 m² de mitjana).⁶⁸

Pel que fa a la disponibilitat d'espais diferenciats, a la taula següent es presenta de manera esquemàtica l'existència o no a les biblioteques de presó

⁶⁸ Cas excepcional és el de la biblioteca comuna de les galeries 1 i 2 de la presó d'Homes que té una superfície de 157 m² i dona servei a uns 700 interns.

catalanes d'un despatx per al bibliotecari, d'una àrea específica per dur a terme les tasques relacionades amb els serveis tècnics i el tractament del material, d'un espai per al servei de préstec, d'un altre per a la lectura i l'estudi dels usuaris i d'una àrea per realitzar les activitats de grup:

	Despatx per al bibliotecari ⁶⁹	Serveis tècnics i processament de material ⁷⁰	Serveis de préstec, de referència, etc. ⁷¹	Àrea de lectura, estudi, etc.	Àrea per a les activitats en grup
Brians (dones)	NO	NO	SÍ	SÍ	NO
Brians (homes)	NO	NO	SÍ	SÍ	NO
Dones	NO	NO	SI	SI	NO
Figueres	NO	NO	SÍ	SÍ	NO
Girona	NO	NO	SÍ	SÍ	NO
Homes	SI	NO	SÍ	SÍ	NO
Joves	NO	NO	SÍ	SÍ	NO
Ponent	SÍ	NO	SÍ	SÍ	NO
Quatre Camins	SÍ	NO	SÍ	SÍ	NO
Tarragona	NO	NO	SÍ	SÍ	NO

Taula 7.27. Disponibilitat d'espais diferenciats dins la biblioteca per centres (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, totes les biblioteques centrals disposen d'una àrea de lectura i d'estudi per als interns i d'un espai per al servei de préstec i de referència. Del que disposen molt pocs serveis (3 de 10) és d'un despatx per a la bibliotecària, ja que el més habitual és que la taula de treball d'aquesta sigui la mateixa que s'utilitza per fer el préstec i per atendre els usuaris, o que comparteixi despatx amb altres professionals del centre en altres dependències de la presó (habitualment en els dels mestres i educadors).

Cap biblioteca no disposa d'espais diferenciats per a la realització de les tasques tècniques ni d'espais per a dur a terme activitats en grup (grups de lectura, conferències, etc.). Les tasques de processament tècnic del material

⁶⁹ En el mateix espai que ocupa el local de la biblioteca central (no s'han comptabilitzat els despatxos que es troben en altres dependències de la presó compartides amb altres professionals del centre).

⁷⁰ Espai diferenciat del despatx del bibliotecari o del taulell de préstec.

⁷¹ Es comptabilitza com espai diferenciat el fet que hi hagi una taula a la mateixa sala de lectura dedicada al servei de préstec.

bibliogràfic se solen dur a terme al despatx de la bibliotecària o, quan aquest espai no existeix, a la taula on es fa el préstec. Les activitats en grup, per la seva banda, es duen a terme sempre a la mateixa àrea de lectura i d'estudi, fet que sovint condiciona el funcionament normal i quotidià del servei.

El darrer element d'anàlisi d'aquest apartat és el que fa referència als punts de lectura de què, segons les recomanacions, ha de disposar una biblioteca de presó. En aquest cas és l'ALA la institució que dona dades més concretes al respecte i elabora els càlculs en funció del nombre de reclusos del centre. Aplicant aquesta fórmula a les biblioteques centrals dels centres penitenciaris de Catalunya s'obté la taula comparativa següent:

	Punts de lectura ALA	Situació actual	%
Brians (dones)	24	17	70,83
Brians (homes)	115	16	13,91
Dones	24	32	133,33
Figueres	21	28	133,33
Girona	16	23	143,75
Homes	160	8	5,00
Joves	50	37	74,00
Ponent	91	24	26,37
Quatre Camins	117	32	27,35
Tarragona	33	25	75,76
TOTAL	651	242	37,17

Taula 7.28. Comparativa entre els punts de lectura calculats segons les recomanacions de l'ALA i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

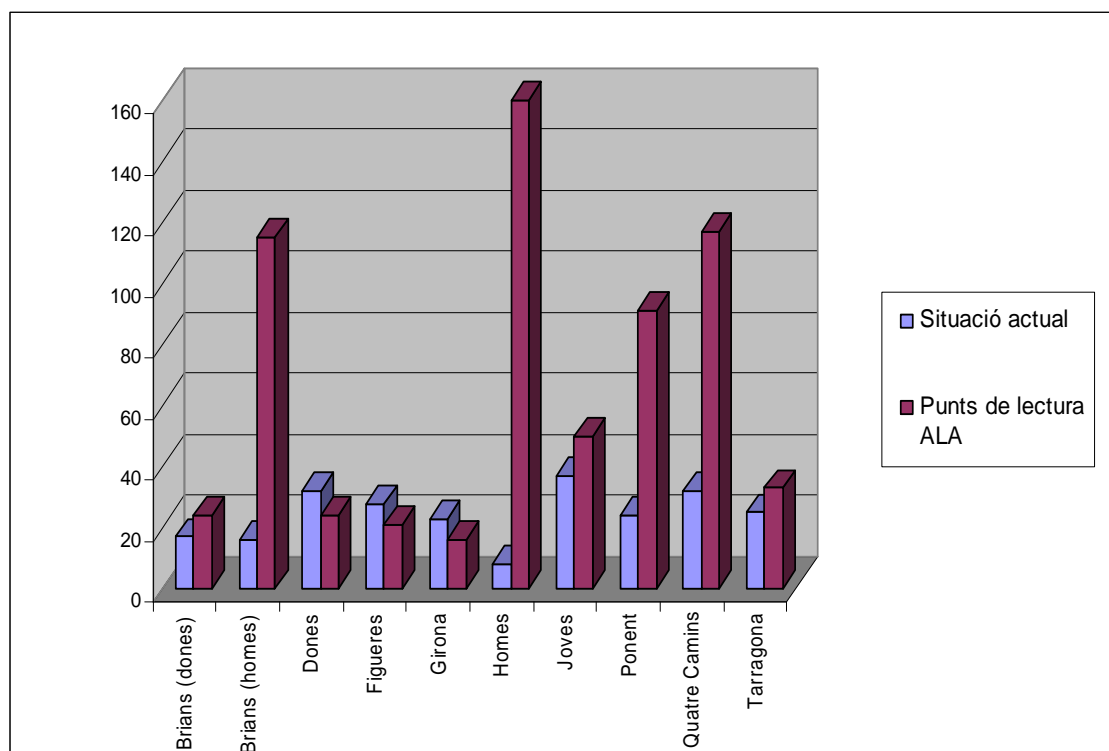

Figura 7.7. Comparativa entre els punts de lectura calculats segons les recomanacions de l'ALA i la situació actual per centres (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, només les biblioteques de Girona (143,75%), Dones (133,33%) i Figueres (133,33%) assoleixen les xifres aconsellades per l'ALA. Els altres set centres es troben per sota del recomanat, obtenint els pitjors resultats Homes (5%), Brians (homes) (13,91%), Ponent (26,37%) i Quatre Camins (27,35%). El percentatge mitjà, que és del 37,17% (47,66% sense comptar Homes),⁷² és força baix.

Aquests resultats són, en línies generals, previsibles. Els centres amb una millor situació (Girona, Figueres i Dones) només disposen d'un local per donar servei als interns, la biblioteca central. A més a més, en aquests centres, els horaris d'obertura a la biblioteca acostumen a ser prou amplis com perquè qualsevol intern hi pugui accedir. La combinació d'aquests dos factors, gran nombre d'usuaris potencials i ampli horari d'accés, fa necessari que la biblioteca disposi d'un nombre elevat de punts de lectura en previsió d'una alta afluència simultània d'interns. Per contra, en els centres amb biblioteques modulares, l'accés a la biblioteca central és més restringit, tant pel que fa a

⁷² El cas de la presó d'Homes és especial ja que, tal com s'ha explicat abans, en aquest centre la biblioteca central no és de lliure accés per als interns i, per tant, el nombre reduït de punts de lectura no afecta el seu servei.

l'horari com en el nombre simultani d'interns (seria el cas de Ponent i de Brians (homes)), i, per tant, el requeriment de punts de lectura és menor.

De fet, si s'afegeix a les dades anteriors els punts de lectura corresponents a les biblioteques modulars (malgrat els càlculs de l'ALA facin referència només als punts de lectura de la biblioteca central) els resultats comparatius canvien significativament:

	Punts de lectura ALA	Situació actual (amb mòduls)	%
Brians (dones)	17	24	70,83
Brians (homes)	115	64	55,65
Dones	24	32	133,33
Figueres	21	28	133,33
Girona	16	23	143,75
Homes	160	74	46,25
Joves	50	37	74,00
Ponent	91	80	87,91
Quatre Camins	117	104	88,89
Tarragona	33	25	75,76
TOTAL	651	484	74,35

Taula 7.29. Comparativa entre els punts de lectura calculats segons les recomanacions de l'ALA i la situació actual per centres, incloent-hi les biblioteques modulars (Elaboració pròpia).

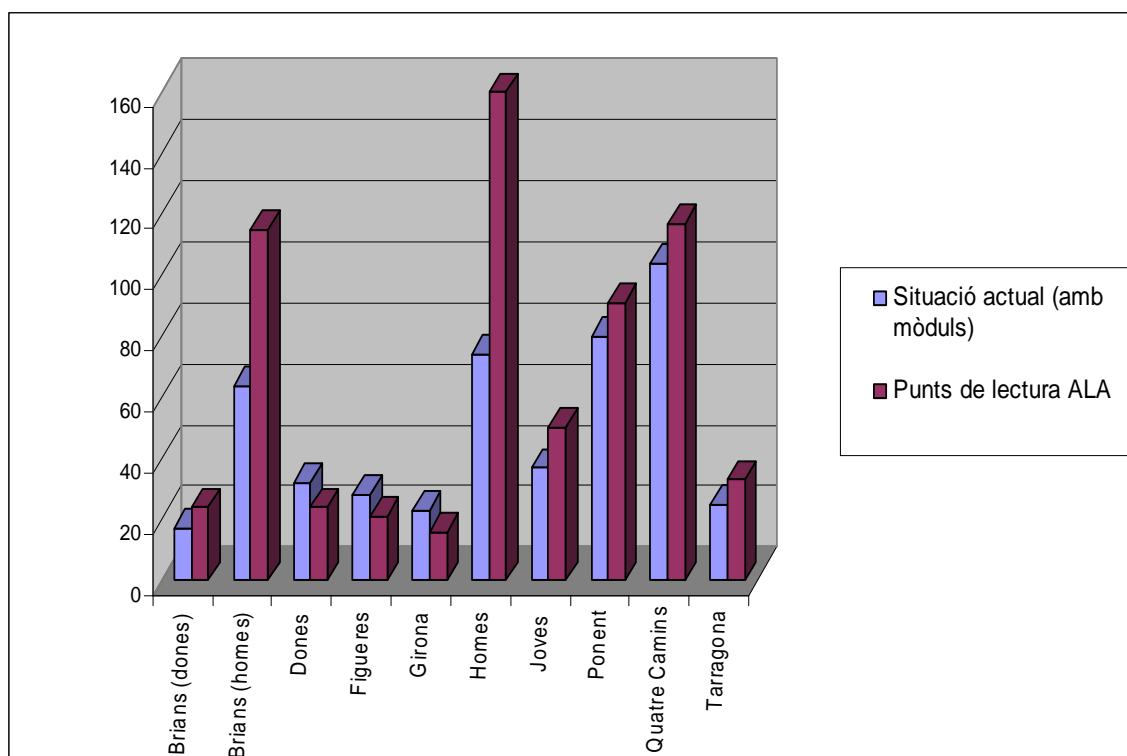

Figura 7.8. Comparativa entre els punts de lectura calculats segons les recomanacions de l'ALA i la situació actual per centres, incloent-hi les biblioteques modulars (Elaboració pròpia).

En aquest cas, la mitjana percentual respecte les dades aconsellades per l'ALA augmenta considerablement del 37,17% fins al 74,35%. I per bé que les biblioteques amb millors percentatges continuen sent les de Girona, Dones i Figueres, el cert és que els d'Homes (46,25%), Brians (homes) (55,65%), Ponent (87,91%) i Quatre Camins (88,89%) augmenten molt significativament. Aquest xifres cal relacionar-les amb els arguments exposats anteriorment per explicar l'augment que també s'observa en aquests dos centres a l'hora de calcular l'espai de la biblioteca quan s'inclouen les biblioteques modulars, és a dir, que el fet de disposar de biblioteques relativament espaioses a diverses galeries fa que el nombre de punts de lectura també augmenti de manera espectacular si es tenen en compte aquests espais.

7.5.4. Instal·lacions i equipament

Les recomanacions més precises amb relació a les condicions d'il·luminació, temperatura, tractament acústic, etc. de la biblioteca són, amb molta diferència, les de l'ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies,

1992: 18). Per a l'associació nord-americana, els elements més importants a tenir en compte són:

- Il·luminació natural (major o menor en funció de l'espai).
- Tractament acústic del sòl, les parets i el sostre.
- Climatització (calefacció i aire condicionat).
- Capacitat de càrrega per metre quadrat.
- Instal·lació elèctrica suficient per a tot l'equipament audiovisual, electrònic i informàtic.
- Sistema de comunicació electrònic per a situacions d'emergència.

A aquests elements caldria afegir un sistema antifurts per evitar la sostracció fraudulenta del fons de la biblioteca.

La situació a les biblioteques de presó catalanes pel que fa a les instal·lacions queda reflectida a la taula següent:

	Il·luminació natural	Tractament acústic	Calefacció	Aire condicionat	Sistema antifurts
Brians (dones)	SÍ	NO	SÍ	NO	NO
Brians (homes)	SÍ	NO	NO	NO	NO
Dones	SÍ	NO	SÍ	NO	NO
Figueres	SÍ	NO	SÍ	SÍ	NO
Girona	NO	NO	SÍ	NO	NO
Homes	SÍ	NO	NO	NO	NO
Joves	SÍ	NO	SÍ	NO	NO
Ponent	NO	NO	SÍ	SÍ	NO
Quatre Camins	SÍ	NO	SÍ	NO	NO
Tarragona	SÍ	NO	NO	NO	NO

Taula 7.30. Situació de les instal·lacions per biblioteques (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, la gairebé totalitat de les biblioteques centrals disposen d'il·luminació natural i, en menor mesura, de calefacció. L'aire condicionat és un equipament molt escàs (només a dos dels deu centres), tot i que avui dia no hauria de ser considerat un aparell de luxe. La manca de tractament acústic,

per la seva banda, pot relacionar-se amb la inexistència d'espais diferenciats per a la celebració d'activitats en grup.

Per últim, destacar que a cap biblioteca hi ha instal·lat cap sistema antifurts, de tal manera que l'únic mètode de vigilància és, ara per ara, el control visual per part de la bibliotecària o dels auxiliars.

Pel que fa a la disposició d'equipament tecnològic (telèfon, reproductor de vídeos, DVD o CD, fotocopiadora, etc.), la situació a les biblioteques catalanes es resumeix en la taula següent:

	Telèfon	Televisió	Reproductor de vídeos	Reproductor de DVD	Reproductor de CD	Fotocopiadora
Brians (dones)	NO	SÍ	SÍ	NO	NO	NO
Brians (homes)	SÍ	NO	NO	NO	NO	NO
Dones	NO	NO	NO	NO	NO	NO
Figueres	NO	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ	NO
Girona	NO	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO
Homes	NO	NO	NO	NO	NO	NO
Joves	NO	SÍ	SÍ	NO	SÍ	NO
Ponent	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO	NO
Quatre Camins	SÍ	NO	NO	NO	NO	SÍ
Tarragona	NO	SÍ	SÍ	SÍ	NO	NO

Taula 7.31. Disponibilitat d'equipament tecnològic per biblioteques (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, la manca de recursos és la nota dominant. Potser la dada que més sobta és la que indica que només tres biblioteques compten amb telèfon en el seu local. Cal suposar que aquesta mancança respon a criteris de seguretat, si bé sembla que aquests es podrien resoldre aplicant algun tipus de limitació (contrasenya d'accés a la línia, aparells guardats en espais tancats amb clau, telèfons mòbils sempre en possessió del bibliotecari, etc.) que resolgués el temor a un ús indegut del telèfon per part dels interns. Per a Vogel (1995: 40), cap bibliotecari no hauria d'acceptar un lloc de treball en una presó si la biblioteca no disposa de telèfon, ja que es tracta d'un equipament

imprescindible per poder dur a terme de manera eficient el servei de referència bibliogràfica, la participació en xarxes cooperatives, la negociació amb venedors, o, simplement, per comunicar-se amb la resta del personal penitenciari.

Els equipaments més habitual són, amb molta diferència, la televisió i el reproductor de vídeos, disponibles en sis de les deu biblioteques enquestades. Pel que fa a la resta d'aparells, només tres biblioteques compten amb reproductor de DVD, dues amb reproductor de CD, i únicament una té fotocopiadora. Cal recordar que aquestes xifres fan referència únicament a l'equipament propi del servei de biblioteca, és a dir, no s'han comptabilitzat els recursos d'altres departaments que les bibliotecàries estan autoritzades a fer servir (com passa, per exemple, a les presons d'Homes, Ponent i Tarragona, on les bibliotecàries poden utilitzar la fotocopiadora de l'Escola).

Òbviament, aquesta escassetat de recursos està estretament lligada amb la manca de pressupost esmentada anteriorment. Sense ni tan sols diners per poder comprar llibres, la gran majoria de biblioteques no es poden plantejar l'adquisició d'aquests equipaments (llevat del telèfon, l'absència del qual sembla respondre més aviat a criteris de seguretat). També és cert que per poder fer servir un reproductor de vídeos, de DVD o de CD cal primer de tot tenir en la col·lecció materials en aquests suports i que actualment les biblioteques catalanes gairebé no en disposen per manca de diners per poder-los comprar (la gran majoria dels que es poden trobar són fruit de les donacions o dels regals que fan algunes revistes o diaris).

7.6. Tecnologies de la informació

És un fet constatat avui dia que l'ús i l'aplicació de les tecnologies de la informació en la gestió i l'administració de les biblioteques té, en la majoria dels casos, un impacte molt positiu en la qualitat i en la quantitat dels serveis oferts als seus usuaris. Amb l'ús de maquinari i de programari adequat es pot millorar de forma molt significativa l'eficiència i l'eficàcia dels serveis tècnics, de l'accés al fons de la pròpia biblioteca i de l'accés a recursos externs a la mateixa.

En el cas concret de les biblioteques de presó, tal i com assenyala Lehmann (1995: 177-178), els beneficis de l'aplicació d'aquestes tecnologies també són clars:

- Molts dels treballs de la biblioteca poden ser realitzats d'una forma més eficient i precisa (com per exemple, la catalogació, el préstec, l'adquisició, l'elaboració d'estadístiques, etc.).
- El fet d'alliberar el personal bibliotecari d'aquestes tasques permet una major dedicació a l'atenció directa dels interns.
- Igualment, dóna un major control sobre el fons, permetent saber quin ús en fan els interns, així com esdevenir una eina de suport en el desenvolupament de la col·lecció.

A més d'aquests avantatges per a l'administració interna del servei bibliotecari, el paper que poden jugar les tecnologies de la informació amb relació als usuaris de la biblioteca també és força remarcable:

- Familiaritzar els interns en l'ús d'aquestes recursos, des dels més generals (l'ordinador, les impressores, els escàners, etc.), fins a aquells més propis d'un servei bibliotecari (catàlegs, bases de dades, etc.).
- Trencar la limitació a l'accés a la informació que suposa l'estada en un centre penitenciari (en aquest sentit, el paper que pot jugar Internet és clau, encara que per la seva pròpia naturalesa també pot suposar un element crític pel que fa a la seguretat del centre).

Pérez Pulido (1998a: 265) destaca els beneficis que l'ús de les tecnologies pot tenir per a aquells reclusos que no es poden desplaçar fins a la biblioteca central per motius disciplinaris, mèdics, de tractament, etc. Una xarxa local d'ordinadors pot posar a l'abast d'aquests interns el catàleg de la biblioteca facilitant-los la consulta de les obres que poden demanar en préstec, o tota una sèrie de recursos electrònics que poden ser accessibles sense necessitat de desplaçar-se a la biblioteca central. Pérez Pulido, no obstant, també assenyala que, per motius de seguretat, en un entorn penitenciari l'accés a mitjans electrònics acostuma a estar sotmès a mesures restrictives.

Per a Hopkins (1994: 160), el sol fet de donar accés als usuaris a recursos externs a la biblioteca ja justifica l'automatització del centre. Per aquesta autora, els principals beneficis que una biblioteca de presó pot obtenir de l'ús de les tecnologies d'informació no solament són els derivats de l'automatització de les tasques internes, sinó de la possibilitat d'oferir l'accés als recursos del conjunt del servei de la biblioteca pública: catàleg, bases de dades, informació sobre la comunitat, etc.

Per assolir l'automatització dels serveis, la biblioteca de presó pot recórrer a les tecnologies següents (Lehmann, 1995: 177-178):

- Sistemes integrats de gestió de biblioteca: programes informàtics especialitzats en la gestió dels diferents processos que es deriven dels serveis bibliotecaris. Generalment tenen dos mòduls principals, el de catalogació (incloent-hi una interfície de consulta pública o OPAC) i el de préstec. Juntament amb aquestes característiques, alguns programes incorporen altres funcions com l'adquisició, el control de les publicacions en sèrie i la gestió d'un catàleg col·lectiu.
- Mòdems i programes de comunicacions: poden servir per fer més efectiva la compartició de recursos i el préstec interbibliotecari, a més de permetre a la biblioteca accedir a serveis d'informació en línia i als múltiples recursos accessibles a través d'Internet.
- Productes en CD-ROM (ara també en DVD): milloren els serveis d'informació i de referència. La instal·lació d'aquests materials en suport òptic es pot fer directament en els ordinadors de la biblioteca o en una xarxa d'abast local.
- Programes d'autoaprenentatge en CD-ROM o DVD i programes multimèdia interactius: ajuden a dur a terme el suport a l'educació.

Les recomanacions professionals, per la seva banda, també destaquen la importància d'incorporar les tecnologies de la informació a l'organització i a la gestió de les biblioteques penitenciàries. Per exemple, per a l'ALA els principals elements que cal tenir en compte són:

- Disposar d'un pressupost suficient per a l'adquisició i el manteniment del maquinari i del programari necessari per a l'assoliment dels objectius de la biblioteca, així com per a la seva participació en sistemes automatitzats i l'accés a bases de dades i recursos bibliogràfics en línia (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 17).
- Incloure ordinadors personals en l'equipament de la biblioteca (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 20).
- Incloure programes informàtics en el fons de la biblioteca (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 24).
- Donar accés als usuaris a col·leccions d'altres biblioteques mitjançant la participació en sistemes bibliotecaris estatals i regionals, catàlegs

col·lectius, etc. (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 21).

Les recomanacions de l'IFLA coincideixen en molts punts amb les de l'associació nord-americana, si bé són més concretes pel que fa a la quantitat de recursos bibliogràfics en suport electrònic que ha de contenir la col·lecció de la biblioteca i als serveis basats en les tecnologies de la informació que ha d'oferir als seus usuaris:

- Incloure en el fons de la biblioteca material audiovisual i recursos electrònics, a raó de dos exemplars per intern, amb un mínim de 200 títols (IFLA, 1995: 16-17).
- Utilitzar bases de dades electròniques i ordinadors amb CD-ROM (IFLA, 1995: 18).
- Oferir accés a catàlegs de biblioteques públiques o universitàries i a serveis bibliogràfics a través d'ordinadors localitzats a la mateixa biblioteca (IFLA, 1995: 19-20).
- Oferir als interns situats en departaments especials l'accés al catàleg de la biblioteca a través del sistema informàtic o d'una connexió a la xarxa local (IFLA, 1995: 21).
- Participar en projectes de treball en xarxa amb altres institucions (per exemple, a través del correu electrònic) com a manera de pal·liar l'habitual aïllament amb què s'acostuma a treballar en una presó (IFLA, 1995: 23-24).

Abans de comentar les recomanacions de la LA, val la pena destacar que una de les raons que es donen a la introducció del text per justificar la revisió que es va fer de la primera edició de l'any 1981, són els canvis esdevinguts en l'automatització dels processos bibliotecaris a les presons angleses i gal·leses. En concret, es destaca que algunes d'aquestes biblioteques van aconseguir establir connexions en línia amb les biblioteques públiques locals, aprofitant-se del seu fons a través del préstec interbibliotecari (Library Association, 1997: 17). A l'hora de concretar aquesta revisió en recomanacions l'associació britànica segueix anteposant, com en la resta del text, el punt de vista qualitatiu sobre el quantitatiu:

- El tipus de material ofert per la biblioteca als usuaris hauria de ser equivalent al que ofereix qualsevol biblioteca pública (Library Association, 1997: 11).

- Les fonts de referència en suport CD-ROM són una bona alternativa a les fonts en paper, ja que estalvien espai i, sovint, costos (Library Association, 1997: 24).
- Es recomana que el sistema per a la gestió de la biblioteca sigui el mateix que l'utilitzat pel sistema de biblioteques públiques, ja que d'aquesta manera es facilita la connexió i el treball conjunt entre ambdues institucions (Library Association, 1997: 32).

Per tant, es pot afirmar que, malgrat les seves diferències, les tres recomanacions professionals coincideixen en destacar el sistema de gestió automatitzat i la connexió en línia a recursos externs com els dos elements clau en el procés d'automatització d'una biblioteca de presó.

7.6.1. Sistemes de gestió de biblioteques

Un sistema de gestió de biblioteques és un programa que permet administrar de forma automatitzada les tasques de selecció, adquisició, catalogació, préstec i consulta pròpies de qualsevol biblioteca. D'entre els diferents elements que s'acostumen a utilitzar per descriure les característiques d'aquest tipus d'aplicacions, Lehmann (1995: 185-186) destaca l'ús del format MARC com un dels més importants. L'autora basa la seva opinió en els avantatges que aquest format de codificació de dades té per a qualsevol biblioteca:

- Facilita el canvi de programari.
- Permet compartir registres bibliogràfics entre biblioteques amb sistemes diferents.
- Facilita l'intercanvi del préstec interbibliotecari i el desenvolupament de catàlegs col·lectius estandarditzats.

Molts d'aquests programes es poden instal·lar bé en sistemes locals (és a dir, sense cap connexió amb d'altres sistemes d'altres institucions) o bé com a part d'un sistema més ampli (per exemple, un catàleg col·lectiu compost pels catàlegs de totes les biblioteques de presó d'un país, àrea o regió, o la participació en una xarxa de biblioteques públiques). Els avantatges d'un sistema local són, entre d'altres, la independència a l'hora de definir i d'establir els criteris pels quals es gestionaran els serveis de la biblioteca (per exemple, l'adaptació de les normes catalogràfiques, la definició del nombre de documents prestats i dels períodes de préstec, la simplificació del manteniment

de la base de dades, etc.). Per la seva banda, un sistema compartit requereix consens entre tots els participants sobre les especificacions que afecten els diferents processos i les fórmules per compartir els costos. Ha d'existir també un gestor central del sistema que sigui el responsable del manteniment de la base de dades, de la resolució dels problemes i del suport continuat.

Des del punt de vista de la seguretat del sistema, l'ús de qualsevol programa de gestió de biblioteques requereix, com a mínim, l'establiment de diversos nivells de contrasenyes que permetin definir qui farà què. Els dos perfils d'usuari bàsics són el d'administrador del sistema i el de consulta. El primer permet modificar qualsevol paràmetre o dada del sistema i el més habitual és que la contrasenya d'accés només la sàpiga el bibliotecari. El segon perfil, el de consulta, només permet la consulta del catàleg i és el que tenen assignat els interns o qualsevol altre persona que vulgui cercar informació. Entre mig d'aquests dos perfils, no obstant, s'acostumen a definir d'altres que permeten al bibliotecari delegar algunes funcions sense perill per a la integritat del sistema. En són un exemple el perfil de catalogador (pot modificar dades bibliogràfiques, però no elements de parametrització del programa) o el de circulació (que només permet realitzar el préstec dels documents) i que habitualment són assignats als interns auxiliars de més confiança. En aquest sentit, Lehmann (1995: 183) manté un punt de vista força restrictiu, ja que recomana impedir l'accés dels auxiliars al manteniment de la base de dades, a la gestió de les condicions del préstec i de les multes o a qualsevol altre funció que pugui ser utilitzada a favor o en contra d'altres reclusos.

7.6.1.1. Selecció i adquisició

L'objectiu genèric d'aquest mòdul és la gestió de les adquisicions fetes a proveïdors (distribuïdors, editorials, llibreries, etc.) de qualsevol tipus de document, així com la de les obres demanades en examen, els donatius o les que es reben mitjançant l'intercanvi amb d'altres centres.

En el cas concret de les monografies, l'adquisició és un procés puntual i tancat, és a dir, que s'inicia en el moment de fer la comanda i finalitza quan el procés ha estat completat (malgrat que les dades es puguin conservar per a tasques estadístiques). En canvi, en el cas de les publicacions en sèrie, l'adquisició és un procés obert i continu, és a dir, roman obert de forma permanent durant tot el període de subscripció (és per això que alguns programes tracten de forma

diferenciada aquest darrer procés i no l'inclouen en el mòdul d'adquisicions, sinó que el gestionen en un mòdul a part).

Dels proveïdors, normalment, es volen saber les seves dades bàsiques (nom, adreça, telèfon, etc.), així com la temàtica que tracta preferentment, la divisa, la forma de facturació i pagament, la persona de contacte, l'efectivitat dels tràmits, etc.

Per la seva banda, de les comandes, normalment, es volen saber les dades bàsiques del document que s'adquireix, així com les dades del proveïdor al qual s'adquireix el document. També s'acostuma a voler saber el preu de l'adquisició i l'estat de la comanda (demanat, reclamat, anul·lat, finalitzat, etc.), així com el nom del departament o secció que ha generat la comanda i el nom del departament o secció on s'ha de localitzar el document.

Un altre element important en el procés d'adquisició és la gestió del pressupost emprat per a les compres: despeses, disponibilitat (total o per departaments i seccions) en cada moment, etc.

Per donar resposta a totes aquestes necessitats, un sistema de gestió de biblioteques hauria de permetre:

- Gestionar de forma fàcil i automàtica la creació i la recepció de desiderates d'obres noves.
- Dur a terme la gestió completa de les comandes (tramitació en format electrònic, seguiment del procés en qualsevol estadi, reclamació en cas de pèrdua o d'endarreriment, recepció i verificació dels documents rebuts, etc.).
- Disposar de funcions específiques per a la gestió de les adquisicions de les publicacions periòdiques: subscripcions, control dels números rebuts, reclamació dels números endarrerits, gestió dels pagaments fraccionats, etc.
- Gestionar el pressupost per a adquisicions de la biblioteca.
- Elaborar estadístiques regulars i informes sobre tots els processos relacionats amb la selecció i l'adquisició.

En definitiva, i tal com assenyala Vogel (1995: 55-56), l'automatització dels processos de selecció i adquisició redueix les tasques administratives, de la mateixa forma que esdevé una eina molt útil per a la detecció i l'eliminació de compres duplicades.

7.6.1.2. Catalogació

En aquest cas, l'objectiu genèric de l'automatització és el control bibliogràfic del fons de la biblioteca mitjançant la descripció dels documents i l'assignació dels punts d'accés i dels registres d'exemplar.

Els documents han de poder ser descrits amb totes les dades bibliogràfiques (autor, títol, etc.) necessàries per a la seva identificació unívoca, mentre que els punts d'accés han de disposar de les referències adients (vegeu, vegeu també, referències complexes, etc.) per poder guiar l'usuari en la consulta del catàleg. Per la seva banda, els exemplars associats als documents han de poder ser descrits, com a mínim, amb les dades referents a la seva localització física dins la biblioteca i la seva disponibilitat en cada moment (disponible, en préstec, en procés de compra, etc.).

Per donar resposta a totes aquestes necessitats, un sistema de gestió de biblioteques hauria de permetre:

- Crear i gestionar la descripció dels documents, els punts d'accés i els registres d'exemplar en el format de treball que sigui més comú entre les institucions amb les què es vol intercanviar informació (en el cas català, i arran de la decisió presa per la Biblioteca de Catalunya el 2 d'octubre de 2001, el format hauria de ser el MARC21).
- Poder dissenyar l'estructura dels registres (sobretot els bibliogràfics) de forma personalitzada, tot definint quins camps i quines característiques (criteris d'indexació, control d'autoritats, etc.) conformaran la base de dades.
- Gestionar de forma automàtica els registres d'autoritat i les relacions existents entre els descriptors o termes (relacions de vegeu, vegeu també, terme genèric, terme específic, etc.).
- Associar fitxers digitals (PDF, imatges, àudio, etc.) als registres bibliogràfics.
- Copiar registres d'altres catàlegs o serveis d'informació (per exemple, Catàleg de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona, Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya, Rebiun, OCLC, etc.).
- Elaborar de forma fàcil i automàtica tota mena de subproductes: fitxes, catàlegs impresos, bibliografies, etc.
- Elaborar estadístiques i informes sobre tots els processos relacionats amb la catalogació.

7.6.1.3. Préstec

El mòdul de préstec fa referència a les funcions del programa relacionades amb la circulació dels documents, tant dins del propi centre com fora d'ell (en aquest cas, les obres que la biblioteca de presó pugui deixar en préstec interbibliotecari a d'altres institucions).

La gestió d'aquest procés requereix conèixer les dades que identifiquen l'usuari a qui se li fa el préstec (tractant-se d'un entorn tancat com és el d'una presó amb el nom complet i algun número d'identificació personal n'hi ha suficient), les del document que es deixa en préstec (títol, autor, edició, data de publicació), així com la data de préstec i de retorn.

En el cas del préstec interbibliotecari, la informació necessària és la mateixa que en el cas anterior, amb l'única diferència que en comptes de les dades d'una persona cal conèixer les dades de l'entitat a la què se li fa el préstec (nom, adreça postal, telèfon, nom de la persona de contacte, etc.).

Per donar resposta a totes aquestes necessitats, un sistema de gestió de biblioteques hauria de permetre:

- Definir diferents categories d'usuari (interns segons la fase en què es trobin, treballadors del centre, etc.), cadascun amb les seves condicions de préstec.
- Gestionar els usuaris amb l'edició d'un carnet amb un codi de barres que els identifiqui de forma unívoca en tots els processos.
- Gestionar de forma automatitzada el procés de préstec i de recepció dels documents, i que sigui el mateix sistema el que calculi la data de devolució i controli el nombre màxim de documents que cada persona pot endur-se en préstec segons la seva categoria d'usuari.
- Elaborar cartes (o missatges de correu electrònic en el cas dels préstecs interbibliotecaris) de reclamació adreçades als usuaris que no hagin tornat a temps les obres i, si s'escau, calcular de forma automàtica la multa o sanció corresponent.
- Realitzar reserves de documents prestats.

- Elaboració d'estadístiques i d'informes sobre tots els processos relacionats amb el préstec.⁷³

Val a dir que per a molts autors aquest és un dels mòduls més importants del sistema. De fet, la mateixa Vogel (1995: 55-56) és de l'opinió que la notificació automàtica dels retards en la devolució dels documents en préstec ja justifica per si sola l'adquisició d'un sistema de gestió automatitzat.

7.6.1.4. Consulta

El mòdul de consulta fa referència a les funcions del programa relacionades amb la cerca de documents a través del catàleg automatitzat de la biblioteca. D'una forma més genèrica, aquest mòdul també inclouria aquelles funcions que fan referència a la consulta d'altres fonts d'informació electròniques, ja bé sigui a través d'Internet (catàlegs d'altres biblioteques, bases de dades, etc.) o bé a través d'una xarxa local pròpia (bases de dades, enciclopèdies, directoris, etc. en CD-ROM o en DVD).

Mentre que la consulta al propi catàleg de la biblioteca o a les bases de dades locals no presenta, en principi, cap problema per a la seguretat del centre, l'accés lliure dels reclusos a fonts d'informació en línia a través d'Internet és, com es veurà més endavant, un servei de difícil gestió. La possibilitat de fer un mal ús de la xarxa entra sovint en conflicte amb els criteris de seguretat i de tractament propis de qualsevol centre penitenciari.

Per donar resposta a les necessitats derivades d'aquest servei, un sistema de gestió de biblioteques hauria de permetre:

- Consultar de forma individual o integrada els diferents recursos d'informació de la biblioteca (catàlegs, bases de dades, arxius, etc.).
- Definir diferents perfils d'accés en funció dels nivells educatius i de seguretat dels interns.
- Dissenyar les pantalles de consulta i recuperació per tal d'adequar-les a les necessitats i capacitats reals dels seus usuaris: definir els nombre i la forma dels camps a visualitzar, els índexs utilitzats en la consulta (en especial els

⁷³ Les estadístiques del préstec intern són una eina molt útil per a la biblioteca a l'hora d'orientar millor la seva política d'adquisició (obres més consultades) i d'expurgació (obres menys consultades).

d'autor, títol i matèria per frase), definir elements limitadors (llengua, tipus, any de publicació, etc.), establir criteris d'ordenació dels resultats obtinguts en una cerca, etc.

- Navegar entre els registres del catàleg mitjançant enllaços hipertextuals entre diferents punts d'accés (autor, títol, matèria, etc.).
- Elaboració d'estadístiques i informes sobre tots els processos relacionats amb la consulta.

7.6.2. Xarxes de telecomunicacions

Com ja s'ha anat comentat al llarg dels diferents capítols dedicats als serveis tècnics i als serveis als usuaris, els beneficis que se'n poden derivar de l'ús de les xarxes de telecomunicacions en l'organització i la gestió d'una biblioteca penitenciària són indubtables. Selecció i compra de material bibliogràfic a través de llibreries electròniques, catalogació per còpia, consulta a d'altres catàlegs, comandes de préstec interbibliotecari, cerca d'informació a bases de dades en línia, cercadors d'Internet, accés a portals temàtics, etc., són només alguns dels serveis derivats de l'aplicació d'aquesta tecnologia.

Les tres formes més habituals d'utilitzar les telecomunicacions en una biblioteca de presó són:

- Creació d'una petita xarxa local exclusiva del servei bibliotecari.
- Connexió de la biblioteca a la xarxa local de tot el centre penitenciari.
- Connexió del servei a Internet.

El primer cas és el més modest i consisteix en la connexió dels diferents dispositius del servei bibliotecari per tal que puguin ser compartits per tot els usuaris de la biblioteca. Tal com assenyala Vogel (1995; 69), la connexió de la resta de biblioteques modulars o especials (infermeria, departaments de desintoxicació, àrees d'aïllament, etc.) als recursos localitzats a la biblioteca central ofereix un accés uniforme a tots els interns, independentment del seu emplaçament dins del centre o de les seves condicions d'empresonament. Impressores, escàners, servidors de fitxers, de pàgines web, d'accessos al catàleg i de bases de dades en CD-ROM o DVD (especialment resums i índexs de revistes, directoris i enciclopèdies), són els dispositius més habitualment compartits en aquest tipus de connexions (Lehmann, 1995: 192). També és

força comú la definició de perfils d'usuaris amb diferents privilegis d'administració i d'ús dels recursos.

Aquest tipus de xarxes locals exclusives de la biblioteca es poden ampliar connectant-les amb la xarxa local de tot el centre penitenciari. D'aquesta manera el que es fa és augmentar el nombre de dispositius compartits, així com el tipus d'informació a la què es pot accedir en línia des dels ordinadors de la biblioteca (per exemple, a bases de dades localitzades en servidors d'altres departaments). Evidentment, aquesta ampliació comporta també un major risc per al centre, perquè si bé en el cas anterior els reclusos només podien accedir a dades que són molt poc significatives per a la seguretat de la presó, ara la possibilitat de consultar, modificar o eliminar informació d'importància vital per al funcionament de la presó (per exemple, expedients disciplinaris o mèdics) és un fet no descartable tecnològicament. És per això que el més habitual és limitar l'ampliació de la xarxa únicament a aquells perifèrics (impressores, escàners, etc.) que poden complementar els que ja té la biblioteca, deixant de banda l'accés a les fonts d'informació externes.

La tercera forma més habitual d'utilitzar les telecomunicacions, la connexió a Internet, és, sense cap mena de dubte, la que ha generat més expectatives i, alhora, més controvèrsies. Expectatives per les possibilitats de millora i ampliació dels serveis (tant els tècnics com els oferts als usuaris) i controvèrsies pels riscos que per a la seguretat del centre pot suposar la lliure navegació dels interns per la xarxa de xarxes.

El que és innegable és que el fet de disposar de connexió a Internet pot suposar un salt qualitatiu molt important per a un gran nombre de serveis bibliotecaris:

- Per la selecció i la compra de nou material bibliogràfic la xarxa posa a l'abast del bibliotecari una enorme quantitat de recursos (pàgines web d'editorials,⁷⁴ revistes en format electrònic,⁷⁵ catàlegs, bases de dades, portals especialitzats,⁷⁶ llibreries electròniques,⁷⁷ etc.) que li poden ser de

⁷⁴ Com per exemple *Ediciones B*. <<http://www.edicionesb.com/>> [Consulta: 11/02/2005], *Alfaguara*. <<http://www.alfaguara.santillana.es/alfaguara/>> [Consulta: 11/02/2005], *Circulo de lectores*. <<http://www.circulo.es/>> [Consulta: 11/02/2005], etc.

⁷⁵ Com per exemple *Que leer* <<http://www.que-leer.com/>> [Consulta: 11/02/2005] i *Revista de libros*. <<http://www.revistadelibros.com/>> [Consulta: 11/02/2005].

⁷⁶ Com per exemple *@bsysnet.com*. <<http://www.absysnet.com/>> [Consulta: 11/02/2005] que recull informació sobre serveis i recursos per a biblioteques i bibliotecaris.

gran ajuda a l'hora de cercar i triar els llibres, discos, vídeos, etc. que millor s'adeqüin a les necessitats dels interns i de la resta de professionals que treballen en el centre.

- A l'hora de catalogar la col·lecció (siguin les noves adquisicions o catalogacions retrospectives) el bibliotecari pot estalviar molt de temps consultant els catàlegs d'altres biblioteques i copiant les catalogacions ja fetes per altres institucions. Fins i tot hi ha catàlegs que permeten descarregar els registres bibliogràfics en format ISO 2709 i incorporar-los en el catàleg local de forma automàtica.⁷⁸
- Els recursos bibliogràfics posats a disposició dels usuaris (reclusos i treballadors del centre) s'amplien més enllà del fons que conté físicament la biblioteca. Aquest nou model de biblioteca, conegut habitualment com a biblioteca sense murs o biblioteca híbrida, ofereix la possibilitat d'accedir a través d'Internet a una gran quantitat de documents electrònics mitjançant l'ús de buscadors i portals especialitzats, la consulta de catàlegs d'altres biblioteques o la cerca a bases de dades.⁷⁹
- El bibliotecari també veu reforçats els serveis de referència bibliogràfica, d'informació sobre la comunitat i de préstec interbibliotecari, ja que disposa de més recursos per donar resposta a les demandes d'informació que li puguin fer els interns o la resta de professionals del centre, així com per desenvolupar amb major eficàcia el servei de préstec interbibliotecari.
- El servei de dinamització cultural també es veu beneficiat per aquesta ampliació de fonts d'informació. Internet està ple de recursos gratuïts que la biblioteca pot emprar per a l'autoaprenentatge, l'organització de clubs de lectura, tallers de contes, exposicions, setmanes literàries, etc.⁸⁰
- El bibliotecari disposa d'una major informació i d'un major nombre de recursos per donar un millor servei als usuaris amb alguna mena de necessitat específica (minories lingüístiques, neolectors i persones en procés d'alfabetització, usuaris amb alguna mena de discapacitat

⁷⁷ En el cas dels llibres, les revistes, els discos, etc. en llengües estrangeres poc comunes en el nostre país les llibreries electròniques especialitzades solen ser l'únic lloc on poder comprar determinades obres (un exemple és *Al-Saqi Bookshop*. <<http://www.alsaqibookshop.com/>> [Consulta: 11/02/2005], una de les llibreries més importants d'obres àrabs i sobre el món àrab).

⁷⁸ Per exemple *Rebeca: registros bibliográficos para bibliotecas públicas españolas*. <<http://www.mcu.es/REBECA/>> [Consulta: 11/02/2005].

⁷⁹ Per exemple, a *Internet invisible.com*. <<http://www.internetinvisible.com/>> [Consulta: 11/02/2005] hi ha disponibles més de 500 recursos (directoris, guies, catàlegs, bases de dades, revistes, etc.) agrupats temàticament i accessibles de forma gratuïta.

⁸⁰ Per exemple, a *Guies de lectura*. <http://www.bcn.es/biblioteques/guia_lect.html> [Consulta: 1/02/2005], el Consorci de Biblioteques de Barcelona ofereix llistes de documents sobre diverses temàtiques (drets humans, cinema, música, etc.) que poden servir de base per a la realització de clubs de lectura.

intel·lectual, visual, auditiva o motriu, etc.). Pàgines web d'entitats especialitzades,⁸¹ portals dedicats a col·lectius específics,⁸² catàlegs d'editorials amb material adaptat,⁸³ pictogrames per adaptar la senyalització,⁸⁴ recursos educatius per a alumnes amb necessitats especials,⁸⁵ etc., són només alguns exemples de les possibilitats que ofereix Internet.

A més a més d'aquests usos individuals, les biblioteques de presó es poden beneficiar d'Internet gràcies a la participació en xarxes de biblioteques que els permetin compartir despeses, recursos i coneixements. Aquestes xarxes poden estar formades únicament per biblioteques penitenciàries o bé per una barreja de diferents tipus de biblioteques. En aquest segon cas, per afinitat d'objectius, la col·laboració més natural és amb les biblioteques públiques locals, però si el país disposa d'una xarxa de lectura pública d'abast nacional és força convenient que les biblioteques de presó s'hi integrin, perquè, com ja s'ha comentat en altres apartats, les necessitats d'informació dels seus usuaris (interns i treballadors del centre) de vegades depassen el perfil temàtic de les biblioteques populars.

Una altra utilitat d'Internet és l'ús del correu electrònic. Aquest servei facilita el contacte del bibliotecari amb altres biblioteques de presó (nacionals i estrangeres) per, d'aquesta manera, poder compartir experiències, conèixer altres maneres d'organitzar i de gestionar la biblioteca o sol·licitar el parer d'altres professionals a l'hora de resoldre problemes. Igualment, a través del correu electrònic el bibliotecari de presó veu facilitada la seva participació en projectes amb altres institucions, ja que molt sovint permet minimitzar el

⁸¹ Com per exemple el *Consorci de Recursos per a la Integració de la Diversitat*. <<http://www.diba.es/crid/>> [Consulta: 11/02/2005], especialitzat en la implantació tècnica de l'accessibilitat i el disseny per a tothom i en la gestió del fet migratori des del món local; *SIRIUS: centre per a l'autonomia personal* <<http://www.gencat.net/benestar/icass/sirius/sirius.htm>> [Consulta: 11/02/2005], un servei del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya que té com a objectiu potenciar l'autonomia personal, millorar l'accessibilitat i afavorir la integració social de les persones amb discapacitats i la gent gran.

⁸² Com per exemple *Arabismo*. <<http://www.arabismo.com/>> [Consulta: 11/02/2005], un portal que pretén ser un punt de trobada i d'informació per a totes les persones interessades en l'estudi de la llengua àrab.

⁸³ Com per exemple *Lynxaudiolibros: una forma distinta de acceder a la literatura*. <<http://www.hbw.com/audiolibros/>> [Consulta: 11/02/2005].

⁸⁴ Com per exemple *Mayer-Johnson, Inc.: products for special needs and educations*. <<http://www.mayer-johnson.com/>> [Consulta: 11/02/2005].

⁸⁵ Com per exemple *Informàtica aplicada a les necessitats educatives especials*. <http://jasper.xtec.es:7451/cdweb/dades/actu/actual_matform/materials/td125/index.htm> [Consulta: 11/02/2005].

nombre de trobades presencials (sempre difícils de gestionar en un servei amb un únic professional al seu capdavant). La rapidesa, el baix cost, la flexibilitat per a la comunicació persona a persona o entre grups, la possibilitat d'adjuntar fitxers, etc., són altres característiques d'aquest mitjà que el converteixen avui dia en una eina imprescindible per a qualsevol biblioteca de presó.

Ara bé, tal com s'ha comentat abans, la connexió a Internet a la biblioteca també ha generat grans controvèrsies. És obvi que per la pròpia naturalesa de l'entorn, si es fa un mal ús d'Internet les conseqüències per a la seguretat del centre (i fins i tot per a la resta de la societat) i per al tractament que segueixen els interns poden ser especialment negatives. Davant d'aquest perill real, Lehmann (1995: 192) proposa tot un seguit de mesures de precaució que cal tenir en compte a l'hora d'instal·lar i d'organitzar un servei d'aquesta mena:

- Utilitzar només mòdems externs, ja que aquest perifèric permet ser desconnectat quan no s'està fent ús d'ell per part del personal autoritzat.
- Quan no s'està fent servir el mòdem, aquest ha de ser guardat sota clau en un lloc segur.
- La línia de telèfon externa ha d'estar localitzada en el despatx del bibliotecari. Aquest despatx s'ha de poder tancar amb clau.
- Les línies de telèfon han de poder ser connectades a l'exterior de forma directa només durant unes hores concretes.
- Només el bibliotecari o altre personal civil de la biblioteca autoritzat ha de poder utilitzar el mòdem i només quan no hi hagin interns a la biblioteca.
- L'accés s'ha de fer des d'un ordinador que es trobi fóra de l'abast dels interns.

Vogel (1995: 74) dóna unes recomanacions semblants:

- Desactivar la línia de telèfon durant el temps que no hi hagi supervisió directa.
- Guardar el mòdem extern en un lloc segur al qual només tingui accés el bibliotecari.
- Afegir contrasenyes d'accés a l'ordinador, tancar-lo amb clau i desmantellar el teclat i els cables per a un emmagatzematge segur quan no s'han de fer servir.
- Definir restriccions d'ús als interns auxiliars que tinguin una àmplia experiència amb ordinadors.

Com es pot comprovar, el seguiment de les recomanacions fetes per Lehmann i Vogel pressuposa que l'accés a les xarxes a les biblioteques de presó s'ha de limitar bàsicament a les tasques de gestió interna del servei; només el bibliotecari o altre personal autoritzat ha de tenir accés a les connexions i ha d'accedir a la xarxa sempre al marge dels interns (quan no hi siguin i des d'ordinadors que es trobin fóra del seu abast).

Ara bé, des de l'any 1995 en què Lehmann i Vogel van escriure aquestes propostes fins al nostres dies les coses han canviat substancialment, tant des del punt de vista tecnològic com de rellevància de les xarxes en l'organització i la gestió dels serveis de biblioteca. Tecnològicament, si bé és cert que encara avui dia no hi ha cap mètode automatitzat de control infal·libre, sí que s'ha avançat molt en el tema dels programes que permeten filtrar la lliure navegació o limitar l'accés dels usuaris a un nombre concret de llocs web. Això últim ja s'està duent a terme des de fa temps a moltes biblioteques públiques del nostre país on els accessos des dels ordinadors de consulta al catàleg només permeten connectar-se a un nombre limitat de llocs web que contenen catàlegs d'altres biblioteques. Aquesta és una pràctica que fàcilment es podria imitar a les biblioteques de presó, de manera que els interns només poguessin consultar els catàlegs d'aquelles biblioteques prèviament seleccionats pel bibliotecari. Més complicada, com ja s'ha comentat en capítols anteriors, és l'organització d'un servei d'ús lliure de la xarxa com a eina de cerca i recuperació d'informació. En aquest cas, el paral·lelisme amb el mateix servei ofert per les biblioteques públiques no val, ja que a les biblioteques de presó hi ha dos elements afegits que no es troben en el món lliure: les polítiques de tractament i la seguretat institucional. Si es permetés als interns navegar lliurement per Internet ningú podria assegurar (ni fins i tot amb l'ús de filtres) que no poguessin accedir a llocs web que fossin contraproductius per al tractament que estan rebent en el centre per part dels professionals del centre (un parell d'exemples clars serien els reclusos que estan en programes de desintoxicació o els que reben tractament educatiu o mèdic per resoldre els seus problemes amb certes conductes sexuals delictives). D'altra banda, avui dia els diaris venen plens de notícies que fan referència a delictes informàtics comesos a través de la xarxa (estafes, manipulació de comptes bancaris, accessos fraudulents a bases de dades públiques o privades, divulgació de virus, etc.). Es tracta habitualment d'infraaccions dutes a terme amb un simple ordinador personal i una connexió a Internet, pel que no sembla cap desmesura que en un centre penitenciari aquests mitjans no siguin de lliure accés per als reclusos.

De fet, l'article 129 de l'actual Reglament penitenciari espanyol (Espanya, 1996), si bé, per una banda, permet que els interns tinguin ordinadors personals com eina de suport dels programes formatius, per una altra, prohibeix taxativament la transmissió de cintes, disquets, així com la connexió a cap mena de xarxa de comunicacions:

"Artículo 129. *Disposición de ordenadores personales.*

1. Cuando razones de carácter educativo o cultural lo hagan necesario o aconsejable para el desarrollo de los correspondientes programas formativos se podrá autorizar que el interno disponga de un ordenador personal. Con este fin, se exigirá que el interno presente una memoria justificativa de la necesidad avalada por el Profesor o Tutor.
2. El uso del ordenador y del material informático se regulará en las correspondientes normas de régimen interior y, en todo caso, quedará prohibida la transmisión de cintas o «diskettes» y la conexión a redes de comunicación.
3. El Consejo de Dirección podrá retirar la autorización concedida cuando existan fundadas sospechas de que se está haciendo un mal uso de la misma o cuando la autorización no se corresponda con una necesidad real del interno. En todo caso se entenderá que existen sospechas de un mal uso del ordenador cuando el interno se niegue a mostrar el contenido de la totalidad de los archivos del mismo, previo requerimiento del Consejo de Dirección."

A Catalunya, la situació de les biblioteques de presó amb relació a la implantació i l'ús de les tecnologies de la informació és força dolenta, tant pel que fa a la seva aplicació en els serveis tècnics com en els serveis oferts als usuaris. A les tres taules següents es pot veure l'estat actual en cada una de les biblioteques (incloent-hi les biblioteques modulars) pel que fa al maquinari, al programari i a l'accés a les xarxes de telecomunicacions.⁸⁶

⁸⁶ Només s'han comptabilitzat els recursos tecnològics propis de les biblioteques, és a dir, no s'ha tingut en compte aquell equipament, programari o accés a xarxa que fan servir les bibliotecàries però que pertany a altres professionals del centre (habitualment mestres i educadors).

	Ordinadors personals	Impressores	Escàners
Brians (dones)	2 (1 per a ús de la bibliotecària i 1 per a ús de les internes)	NO	NO
Brians (homes)	3 (1 a la biblioteca central per a ús de la bibliotecària i 2 per a ús dels interns)	1 a la biblioteca central per a ús de la bibliotecària	NO
Dones	NO	NO	NO
Figueres	2 (1 per a ús de la bibliotecària i 1 per a ús dels interns)	1 per a ús del personal de la biblioteca	NO
Girona	1 per a ús del personal bibliotecari	1 per a ús del personal bibliotecari	NO
Homes	11 (1 a la biblioteca central per a ús del personal bibliotecari i 10 repartits a les diferents biblioteques modulars, 6 per a ús dels auxiliars i 4 per a ús dels interns)	2 (1 a la biblioteca central i 1 a la biblioteca de les galeries 1 i 2, totes dues per a ús del personal bibliotecari).	NO
Joves	8 (2 per a ús del personal de la biblioteca i 6 per a ús dels interns)	1 per a ús del personal bibliotecari	NO
Ponent	2 (1 per a ús de la bibliotecària i 1 per als usuaris)	1 per a ús de la bibliotecària. A través de la xarxa local té accés també a una impressora làser	1 per a ús exclusiu de la bibliotecària
Quatre Camins	4 (1 per a ús de la bibliotecària, 1 per a ús del personal bibliotecari i 2 per a ús dels usuaris)	1 per a ús de la bibliotecària	NO
Tarragona	1 per a ús de la bibliotecària	1 per a ús de la bibliotecària	NO

Taula 7.32. Nombre d'ordinadors personals, d'impressores i d'escàners per centres (Elaboració pròpia).

A aquestes xifres cal afegir que la gran majoria dels ordinadors són equips antics, lents i de poca capacitat (es dona el cas de la biblioteca de la secció d'homes de Brians on no es pot instal·lar cap altre sistema de gestió automatitzat perquè l'ordinador no té capacitat de memòria suficient), i que cap

biblioteca compta amb un servei tècnic adequat que s'encarregui de resoldre de forma ràpida les possibles fallides (és freqüent que una biblioteca es quedi sense ordinador personal durant una temporada llarga pel sol fet d'haver-se espatllat i ningú es faci càrrec de la seva reparació, com en el seu moment va passar a les biblioteques de Tarragona i de Figueres). Aquesta problemàtica es repeteix en el cas de les impressores (obsoletes i no tots els centres en disposen), i s'agreuja pel que fa als escàners (només 1 en total).

L'actual situació del programari a les biblioteques de presó catalanes es caracteritza per una incompleta i, alhora, diversificada implantació de sistemes de gestió, com es pot comprovar a la taula següent:

	Sistema de gestió	Selecció i adquisició	Catalogació	Préstec	Bases de dades bibliogràfiques
Brians (dones)	Assisst	NO	SÍ	NO	NO
Brians (homes)	Assisst	NO	SÍ	NO	NO
Dones	NO	NO	NO	NO	NO
Figueres	Pèrgam (v 1.1)	NO	SÍ	SÍ	NO
Girona	Bibliotecario 2.5	NO	SÍ	SÍ	NO
Homes	Access	NO	SÍ	SÍ	NO
Joves	Pèrgam (v 1.1)	NO	SÍ	SÍ	NO
Ponent	Lotus Approach (SmartSuite 97)	NO	SÍ	SÍ	NO
Quatre Camins	WINISIS	NO	SÍ	SÍ	NO
Tarragona	NO	NO	NO	NO	NO

Taula 7.33. Sistemes de gestió de biblioteca, processos automatitzats i bases de dades per centres (Elaboració pròpia).

Malgrat que el Programa marc del 2002 elaborat per la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació diu que en la catalogació s'utilitzaran les eines informàtiques adients perquè el fons estigui registrat (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 9), en el moment de

recollir aquestes dades hi havia dues biblioteques (Dones i Tarragona)⁸⁷ que no disposaven de cap programa d'automatització. Però potser el més greu és que no hi ha cap programa que sigui comú a més de dues de les vuit biblioteques restants; les úniques coincidències que es donen són entre Figueres i Joves (Pèrgam), i entre les seccions d'homes i de dones de Brians (Assisst, que encara funciona amb el sistema operatiu MS-DOS). En la resta de casos, cada servei té un programa diferent: Girona el sistema de gestió de biblioteques Bibliotecario; Homes una aplicació creada amb Access per uns interns; Ponent una adaptació de l'aplicació Lotus Approach feta pel personal informàtic del centre; i Quatre Camins fa servir WINISIS. D'altra banda, en les vuit biblioteques on es disposa de programa, els processos automatitzats són més aviat escassos. Si bé les totes elles utilitzen l'aplicació per gestionar el seu catàleg, només sis (Figueres, Girona, Homes, Joves, Ponent i Quatre Camins) el fan servir a l'hora de realitzar i controlar els préstecs. Pel que fa als processos de selecció i d'adquisició, no hi ha cap centre on es duguin a terme de manera automatitzada.

Pel que fa a les xarxes de telecomunicacions, val a dir que llevat del cas de Ponent, on la bibliotecària té accés a través de la xarxa local de la presó a una impressora làser i pot compartir fitxers amb altres treballadors del centre, a la resta de biblioteques no hi ha cap mena de connexió, ni exclusiva del servei (per exemple entre els ordinadors de la biblioteca central i els de les biblioteques modulars), ni amb la resta de dependències de la presó, ni a Internet.

⁸⁷ En el cas de Tarragona sembla que es tracta d'una situació temporal, ja que la bibliotecària estava a l'espera de la reparació del seu ordinador personal. Abans de la fallida, el servei comptava amb una base de dades creada fa un any i mig amb CDS-ISIS que contenia 600 llibres dels últims que havien arribat a la biblioteca.

	Xarxa local de la biblioteca	Accés a la xarxa local de la presó	Accés a Internet
Brians (dones)	NO	NO	NO
Brians (homes)	NO	NO	NO
Dones	NO	NO	NO
Figueres	NO	NO	NO
Girona	NO	NO	NO
Homes	NO	NO	NO
Joves	NO	NO	NO
Ponent	NO	SÍ	NO
Quatre Camins	NO	NO	NO
Tarragona	NO	NO	NO

Taula 7.34. Xarxes locals de la biblioteca i accessos a la xarxa local de la presó i a Internet per centres (Elaboració pròpia).

Per tant, l'aïllament informàtic de les biblioteques és total: no poden pertànyer a cap xarxa de biblioteques, no poden comunicar-se per correu electrònic,⁸⁸ ni poden cercar informació a Internet. La manera més habitual que tenen les bibliotecàries de solucionar part d'aquests problemes és utilitzant els recursos d'altres professionals del centre (habitualment dels mestres o dels educadors), si bé això implica haver de desplaçar-se fóra del local de la biblioteca.

Dins d'aquest apartat val la pena esmentar, encara que no sigui un servei ofert per la biblioteca, el projecte Xarxa-Òmnia (Xarxa-Òmnia.org, 2005), ja que es tracta d'una experiència que, entre d'altres, té l'objectiu de desenvolupar les habilitats i capacitats ocupacionals dels interns a través de l'accés a les noves tecnologies i de processos de formació i reciclatge, facilitant la convergència entre la demanda del mercat laboral i l'oferta de formació. Aquest projecte va néixer l'any 1999 per una iniciativa conjunta del Departament de Benestar Social i el Departament d'Universitats Recerca i Societat per a la Informació per

⁸⁸ De fet, tots els contactes no presencials que ha fet l'autor amb les bibliotecàries han estat realitzats a través del telèfon, del correu postal o del fax. En alguns casos s'ha pogut utilitzar el correu electrònic, però sempre ha estat a través de comptes i d'equips particulars o d'altres companys del centre.

donar resposta a una demanda social basada en la necessitat d'accedir a les noves tecnologies de la informació i de la comunicació. En l'actualitat, com a experiència innovadora, es compta amb la col·laboració del Departament de Justícia per la implantació d'Òmia a diferents centres penitenciaris de Catalunya. D'aquesta manera, el dia 2 de setembre de 2002 s'inicià un projecte d'accés lliure a Internet per als interns, basat en la instal·lació en un nombre determinat d'ordinadors personals del filtre d'accés Firewall 1,⁸⁹ basat en les adreces URL i el contingut i tema de les pàgines web. A diferència d'altres filtres, en aquest cas cal donar d'alta les pàgines web a què pot tenir accés l'intern (l'aplicació ja porta d'inici algunes pàgines d'interès autoritzades). Si una adreça URL no ha estat donada d'alta l'intern no pot accedir a ella. A més a més, el sistema du a terme un control del contingut de les pàgines a partir del seu text i de la seva temàtica (per exemple, una pàgina mèdica amb el terme "sexe" podria ser consultada per un intern). Aquest projecte també contempla l'accés dels interns al correu electrònic, si bé en aquest cas el control dels missatges enviats i rebuts segueix els mateixos criteris que el del correu postal, és a dir, no s'examina el contingut del missatge llevat que hi hagin sospites fonamentades de la seva perniciositat. En la resta de casos, només es llegeixen les dades de la capçalera dels missatges (tant dels missatges sortints com dels missatges entrants).

7.7. Serveis

En aquest capítol, per analitzar quins serveis haurien d'oferir les biblioteques de presó i avaluar el grau d'assoliment a les presons catalanes, els serveis s'han dividit segons la clàssica diferenciació entre serveis tècnics i serveis als usuaris. Els primers inclouen els processos relacionats amb la gestió de la col·lecció (selecció, adquisició, expurgació, preservació i conservació) i la catalogació, mentre que la categorització dels segons ha estat molt més difícil, ja que són molt més variats i, com es veurà més endavant, depenen en gran mesura de les característiques del centre i dels interns. Els més habituals, no obstant, són el servei de lectura a sala, el servei de préstec, el servei d'orientació i formació, el servei de dinamització cultural, el servei d'informació i referència, el servei d'informació sobre la comunitat i el servei de suport a d'altres departaments dins de la presó.

⁸⁹ Check Point Software Technologies. <<http://www.checkpoint.com/>> [Consulta: 11/02/2005].

7.7.1. Serveis tècnics

7.7.1.1. Gestió de la col·lecció

Tal com assenyala Reese (1995: 69), el desenvolupament de la col·lecció és una de les tasques més importants dutes a terme per un bibliotecari de presó. Com a criteri general, val la recomanació feta per la LA (Library Association, 1997: 27) segons la qual el fons bibliogràfic hauria de ser el mateix que el de qualsevol biblioteca pública. Segons la Recomanació r(89)12 sobre l'educació a les presons elaborada pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa, el fet que els interessos de les persones encarcerades per la lectura siguin tan amplis com els de la resta de ciutadans, justifica abastament que les col·leccions de les biblioteques de presó disposin de llibres i altres materials en varietat i qualitat equivalent a la de qualsevol biblioteca pública, i que siguin renovats de forma periòdica (Consell d'Europa. Comitè de Ministres, 1990).

Ara bé, si bé aquesta afirmació és certa, no ho és menys que la major part dels usuaris d'una biblioteca de presó provenen d'un entorn de pobresa i de marginació social. Aquest fet es reflecteix en unes taxes d'analfabetisme dins de les presons superiors a les que es donen a la societat lliure, i en uns hàbits de lectura i d'ús de la biblioteca més baixos. El bibliotecari ha de ser conscient d'aquestes diferències, així com també de l'heterogeneïtat d'interessos i de necessitats existent dins de la mateixa població reclosa. Aquest coneixement és imprescindible a l'hora de crear i desenvolupar la col·lecció de la biblioteca. El fons ha de donar resposta tant a les limitacions lectores de la gran majoria dels usuaris (per exemple, posant l'accent en vídeos, llibres parlats, etc. (Wright, 1988)) com a les necessitats derivades de la possible diversitat ètnica, lingüística, cultural, educativa, etc. dels interns. L'objectiu és que la tria de les obres ha de mirar de respectar i satisfer el màxim possible la diversitat demogràfica, tal i com es fa en qualsevol biblioteca pública de la societat lliure.

Per poder assolir aquest objectiu, una de les primeres tasques que ha de fer qualsevol bibliotecari és mirar d'identificar quines són les necessitats d'informació dels seus usuaris. Per conèixer aquests interessos es poden utilitzar diferents procediments: passar una enquesta als propis reclusos demanant-los quines són les seves preferències lectores, entrevistar-se amb els altres professionals del centre (especialment els psicòlegs, els mestres, els educadors i els assistents socials) per conèixer el seu punt de vista en aquest

tema, o bé simplement col·locant en un lloc visible de la biblioteca un full on els interns puguin anotar les obres que desitgen (Calvo, 1990b: 39).

Burt (1977), en un estudi sobre les presons nord-americanes, que malgrat la seva antiguitat manté encara la seva rellevància, va identificar les matèries de major interès per als interns, així com els tipus de documents que més buscaven: llibres de text, diaris, llibres de viatges i novel·les encapçalaven les llistes. Per temes, Burt va concloure que entre els homes la categoria més popular era la història, mentre que entre les dones era la poesia (gènere que es trobava en segon lloc entre els homes).

En els darrers anys s'han dut a terme estudis semblants al Canadà i a Itàlia. Els resultats obtinguts a les presons del país nord-americà corresponen a l'any 2001 (Curry, Wolf, Boutilier i Chan, 2003: 149-150) i assenyalaven com a tipus de material preferit pels interns la novel·la, els diaris, les revistes i les obres jurídiques. En el cas italià, i més concretament en el de les biblioteques de les presons del territori d'Emilia Romagna, la poesia i els llibres de text en llengües extracomunitàries van ser els tipus d'obres més sol·licitades (Carolis, 2000: 356).

Alguns autors de parla anglesa (Cheesman, 1977: 131) es refereixen a la triple "p" (*poetry, psychology* i *philosophy*) a l'hora d'identificar les matèries més populars en l'entorn penitenciari. L'interès per la poesia s'acostuma a explicar tant pel plaer de la seva lectura com per l'ús que en fan els interns com a font d'inspiració (o còpia) a l'hora d'escriure cartes als seus promesos, als amics, etc. (Burgos; Sulé, 2003: 41). La demanda d'obres sobre psicologia i filosofia, matèries que, en un principi, podrien semblar poc atractives en un entorn en el que sobretot es busca l'evasió, respondria a la necessitat de potenciar la pròpia personalitat, és a dir, per l'interès en tot allò que els defineixi com a individus (Mayol i Fernández, 1995: 6).

En el pla més concret de les necessitats específicament informatives (és a dir, excloent-hi les educatives i les recreatives), Mayol i Fernández (1995: 5-6) identifica com a demandes més freqüents dels reclusos les informacions sobre:

- La pròpia institució penitenciària: l'intern necessita conèixer els seus drets i les seves obligacions, saber què pot fer, com i quan ho pot fer.
- Les institucions que poden ajudar a la família del reclus mentre dura la condemna.

- Temes jurídics (lleis, reglament penitenciari, etc.).
- El mercat laboral i les possibilitats de formació professional.

Malgrat que gran part d'aquestes demandes fan referència a departaments ja existents dins de les presons (psicòlegs, educadors, mestres, etc.), la biblioteca, sense cap voluntat de duplicar serveis, ha d'esdevenir una eina informativa de suport, tant per als reclusos com per als propis treballadors d'aquests departaments.

Per últim, destacar l'estudi elaborat per Pérez Pulido (2001) sobre actituds i comportaments dels interns del centre penitenciari de Badajoz en relació a la lectura. Després d'analitzar els resultats obtinguts a les entrevistes personals amb els interns, les principals conclusions del treball de Pérez Pulido són:

- La lectura, després de la televisió i la ràdio, ocupa el tercer lloc de preferència entre els interns a l'hora d'escollir una activitat en el seu temps lliure.
- L'edat dels reclusos incideix en els hàbits de lectura. Els interns de major edat llegeixen més que no pas els més joves (menys de 30 anys). Aquests últims només ho fan algunes vegades o mai (gairebé un 20% en aquest darrer cas).
- La lectura de llibres i de diaris es fa amb freqüència en ambdós grups d'edat, mentre que la de les revistes es realitza només de forma esporàdica (cal tenir en compte que els llibres es poden treure en préstec i que els diaris són distribuïts cada dia per cada un dels mòduls de la presó, mentre que les revistes només es troben a la biblioteca, no es deixen en préstec i sovint hi ha pocs títols i sobre pocs temes).
- Gairebé un terç dels interns enquestats dedica una hora diària a la lectura, mentre que el percentatge dels que no hi dediquen cap estona del seu temps lliure arriba fins al 15%.
- Els interns que procedeixen d'un entorn rural llegeixen menys que els que procedeixen d'un entorn urbà.
- Els reclusos que no han anat mai a l'escola no dediquen cap estona a la lectura, mentre que els que han cursat estudis primaris o secundaris hi dediquen una mica més de temps. Són els universitaris els que dediquen de forma habitual quatre hores o més a aquesta pràctica.
- Per gèneres, la novel·la és el tipus d'obra preferit pels interns; en segon lloc la poesia i en tercer els còmics. Altres gèneres d'interès esmentats pels reclusos enquestats són la història, la política, la filosofia, la psicologia, les

ciències naturals i aplicades i els temes d'interès social. La biografia i el teatre són els gèneres menys consultats, malgrat disposar la biblioteca d'un important fons d'aquestes dues tipologies d'obres.

- Els motius que impulsen els interns a la lectura són diversos, però de forma majoritària ho fan per aprendre (resposta que trenca en certa forma el mite de la lectura com a forma d'evasió dins de la presó). Altres motivacions són per oblidar, així com per passar l'estona (no es té res més a fer). La lectura per ella mateixa, és a dir, com a font de plaer, representa un percentatge molt baix de motivació entre els reclusos.
- La majoria dels reclusos afirma que des que està a la presó llegeix més que abans.

És a dir, el perfil mitjà de l'intern lector en el centre penitenciari de Badajoz és el d'una persona més gran de 30 anys, que prové d'un entorn urbà, amb, com a mínim, estudis primaris. Aquest reclus, motivat per les ganes d'aprendre, dedica una mitjana d'una hora al dia a la lectura de novel·les i diaris.

Ara bé, a més a més de conèixer i de tenir en compte els gustos i les preferències dels usuaris a l'hora d'anar construint la col·lecció, el bibliotecari també ha de saber omplir, per iniciativa pròpia, els buits temàtics, adquirir també obres en matèries que no són reclamades pels reclusos (podria ser el cas, per exemple, del material de suport a les tasques docents o d'algunes obres de referència). És per aquest motiu que, per a un correcte desenvolupament de la col·lecció, és bàsic i primordial que el bibliotecari disposi d'un pressupost propi, regular, específic per aquesta tasca, i suficient per cobrir l'adquisició de tota mena de material (tant des del punt de vista temàtic com de suport). La gestió d'aquest pressupost s'ha de dur a terme de forma rigorosa, professional, amb una política de compra preestablerta, posada per escrit i de coneixement públic. Una política que respongui a un projecte de creixement a mig-llarg termini en consonància amb els propis objectius de la biblioteca. Aquest rigor en la gestió de la col·lecció és el que ha de permetre al bibliotecari anar desenvolupant un fons que vagi més enllà de les simples preferències manifestades pels reclusos, un fons que respongui d'una forma àmplia i completa a les diferents necessitats que envolten l'estada dels interns a la presó.

Altres formes d'adquisició de material són les donacions (de les que es parlarà més endavant) i l'intercanvi gratuït de publicacions entre diferents institucions

(el cas més habitual és el de l'intercanvi de les publicacions elaborades a cada centre pels propis interns).

Com a elements qualitius a tenir en compte a l'hora de confeccionar aquesta col·lecció, la LA enumera els següents factors (Library Association, 1997: 28):

- El nombre d'interns: és el factor més important. Òbviament, el nombre d'exemplars de la col·lecció ha de ser proporcional al nombre de reclusos.
- El període mitjà d'estada en el centre dels interns: en els centres on el període d'estada dels interns sigui curt el fons pot ser més petit que en aquells centres amb períodes d'estada més llargs, ja que en aquests últims les necessitats dels reclusos s'amplien amb el pas del temps.
- La facilitat, freqüència i duració de l'accés a la biblioteca: si l'accés dels interns a la biblioteca és poc freqüent i irregular cal que el nombre de documents que un reclus pugui treure en préstec cada cop que visita la biblioteca sigui gran i, per tant, cal que el fons de la biblioteca també sigui més gran.
- L'abast i la naturalesa de les activitats del centre (educació, ensenyament, treball, etc.): a major nombre d'activitats major demanda de material de suport (encara que també s'ha de tenir en compte que aquestes activitats poden restar temps als reclusos per dedicar-se a la lectura recreativa).
- La tipologia del centre i de la seva política de custòdia: certes característiques arquitectòniques i polítiques del propi centre penitenciari (distribució de l'edifici, polítiques de segregació, etc.) poden afectar de forma directa les decisions sobre selecció de material.

Altres factors a tenir en compte segons les directrius de l'ALA són (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 23):

- L'ètnia, l'edat, el nivell lector i la llengua dels interns.
- La necessitat de materials de suport per preparar la tornada dels interns a la societat: informació laboral, sobre allotjaments, educació, formació, etc.
- La necessitat de materials de consulta o d'altre tipus per al suport dels programes oferts pel centre.
- Les desiderates de noves adquisicions i les peticions d'eliminació de material de la col·lecció.
- Els requeriments de seguretat del centre.
- Els criteris per a l'eliminació de material obsolet i innecessari.

Per la seva part, l'IFLA estableix uns criteris de selecció del material semblants als de la LA i l'ALA (IFLA, 1995: 14-15):

- La demanda.
- El tipus d'interns (per exemple, els interessos de col·lectius amb necessitats especials com els joves, els estrangers, etc., això com també el nivell d'alfabetització).
- La relació amb la col·lecció existent.
- La qualitat.
- El suport als serveis educatius del centre.
- Els costos.
- Les sol·licituds del personal del centre.

Val la pena assenyalar que alguns d'aquests criteris no queden prou clars en la forma merament enumerativa en que són exposats. Per tant, seria convenient que l'IFLA donés una descripció més detallada del significat de conceptes com, per exemple, "relació amb la col·lecció", "qualitat" o "costos".

Pel que fa al tipus de material que hauria d'incloure la col·lecció, l'IFLA disposa de dues recomanacions, una més de genèrica i una altra de més específica. En el primer cas (IFLA, 1995: 14), l'associació internacional recomana que el fons de la biblioteca estigui compost per:

- Obres de consulta.
- Lectures recreatives.
- Obres temàtiques (*essays*).
- Obres per al desenvolupament personal.
- Material de formació continuada.
- Material de suport als programes.
- De forma genèrica, obres per a qualsevol tipus de lector o usuari, incloent-hi les persones amb necessitats especials (per exemple, la gent gran, les minories lingüístiques, els immigrants, les persones amb problemes de comprensió lectora o amb dificultats de vista, etc.).

En una segona recomanació (IFLA, 1995: 15-16), l'IFLA defineix una relació de fins a 22 tipus diferents de materials (obres jurídiques, còmics, poesia, material audiovisual, recursos electrònics, etc.) que, per la seva especificitat corre el

perill de tornar-se obsoleta amb el pas del temps, ja que la incorporació de nous tipus de documents a les col·leccions de qualsevol biblioteca és constant.

Per la seva importància en l'entorn penitenciari, val la pena fer una menció especial al material adaptat per a persones amb discapacitats físiques, psíquiques i/o educatives. Per poder atendre de forma correcta les persones amb discapacitats visuals, la biblioteca hauria de comptar amb material en Braille, llibres parlats i llibres en lletra gran. També seria convenient poder disposar de les tecnologies que permeten fer accessibles a aquestes persones les obres editades de forma convencional, com per exemple els escàners lectors de text imprès, els passa-pàgines, etc.

Ara bé, més enllà d'aquestes limitacions físiques, cal recordar que els reclusos tenen unes taxes d'analfabetisme força elevades i uns nivells educatius més aviat baixos. Aquesta combinació fa que molts d'ells tinguin dificultats a l'hora de comprendre el contingut de bona part de les obres publicades. De fet, des de fa temps aquest problema ha mobilitzat a diversos especialistes preocupats per assolir un nivell de comunicació adequat amb persones que presenten dificultats de comprensió. Institucions com la Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons de l'IFLA, The Centre for Easy-to-Read de Suècia o l'Associació Lectura Fàcil i el Grup de Treball Lectura Fàcil del Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, es preocupen perquè s'editin materials de fàcil comprensió, així com per a l'elaboració de pautes per a la seva elaboració (Tronbacke, 1999).

Aquest tipus de material es caracteritza per una redacció amb frases curtes i fàcils, un vocabulari quotidià, una narració lineal, amb pocs temes, il·lustracions que ajuden a comprendre el text, i una tipografia i edició que també ajuden a fer-lo més comprensible (per exemple, cada frase ocupa una línia, la mida de la lletra és més gran del que és habitual, etc.).

A Catalunya, un exemple d'obra publicada segons els criteris de la lectura fàcil, i que pot ser de gran utilitat perquè els interns de les presons catalanes coneguin millor el funcionament de les institucions que governen el nostre país, és el llibre d'Ignasi Riera *El Parlament de Catalunya*, editat conjuntament per la Fundació Jaume Bofill i l'editorial Mediterrània l'any 2003. En aquesta obra s'explica de forma clara, fàcil i comprensible què és, qui el compona i com funciona el Parlament de Catalunya (Mayol i Fernández, 1995: 13).

Un altre aspecte molt important i, alhora, conflictiu de la selecció del material és el de la censura. L'equilibri entre el lliure accés a la informació dels interns i les necessitats de seguretat del centre penitenciari no sempre és fàcil. I si bé molts bibliotecaris defensen a ultrança el dret individual dels reclusos d'accés a qualsevol tipus d'informació, sembla difícil abstreure aquest fet de les polítiques del centre encaminades a la prevenció de fugides i a garantir la seguretat del personal i dels propis interns (Jones, 2004: 16). És per això que, en aquest tema, sembla que el més recomanable és aplicar un tractament al desenvolupament de la col·lecció individualitzat, flexible i dialogat (Reese, 1995: 78). De fet, tant l'ALA (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 10) com la LA (Library Association, 1997: 27), recomanen que la col·lecció del servei sigui el producte d'un correcte equilibri entre, per una banda, el necessari respecte al dret dels interns a la lectura i al lliure accés a la informació, i, per un altre, el reconeixement per part del bibliotecari que la biblioteca forma part d'una institució amb una prioritat clara, la seguretat.

Tal com indica Vogel (1995: 14), hi ha una sèrie de matèries que gairebé tothom estaria d'acord que caldria excloure de les biblioteques de presó. Per exemple, seria difícilment justificable satisfer la demanda d'un intern que sol·licita un llibre sobre panys de portes, construcció d'armes o municions, plànols de la institució, processos per a la fabricació de drogues, etc. Ara bé, no tots els casos són tan clars. Què cal fer amb la pornografia? I si un intern condemnat per delictes relacionats amb la ideologia neonazi sol·licita un llibre vexatori amb els jueus? Cal satisfer aquestes necessitats d'informació?

En una enquesta realitzada l'any 2001 a 37 biblioteques de presons federals del Canadà, el 84% de les respostes (31 de 37) afirmaven que hi havia algun tipus de material al qual no permetien accedir als interns. Els documents més freqüentment censurats eren els de contingut sexual explícit i els que tractaven de forma denigrant temes racials. A més a més, malgrat que cap de les 37 biblioteques enquestades oferia accés a Internet, l'estudi mostrava que un 58% de les biblioteques prohibirien també l'accés a recursos Web per temor que els interns poguessin accedir i manipular bases de dades o enviar missatges amenaçadors a través del correu electrònic. En un nombre petit de biblioteques fins i tot es prohibia l'accés als mapes locals com a mesura preventiva contra possibles planificacions de fugues (Curry, Wolf, Boutilier i Chan, 2003: 148). De fet, el Correctional Service of Canada, que és l'òrgan encarregat de la gestió de les presons canadenques, té una directriu referent a l'accés dels interns al

material on s'indica els tipus de documents que no poden entrar en cap centre penitenciari (Canadà. Correctional Service of Canada, 1999b):

- Material que contingui informació detallada sobre la fabricació de qualsevol tipus d'arma o sobre la perpetració d'actes criminals.
- Material que defensi o promogui el genocidi o l'odi de qualsevol grup que pugui ser identificat pel seu color, raça, religió, origen ètnic, sexe, orientació sexual, o per a qualsevol altre característica específica.
- Material orientat sexualment cap a la violència, la coerció, la força, el maltractament físic, o actes similars.
- Material sexual on estiguin implicats nens.

L'objectiu d'aquesta política és evitar l'entrada a la presó de cap material que pugui posar en perill la seguretat del centre o de les persones, i garantir que les condicions de vida dels reclusos i de treball del personal de la presó estiguin lliures de pràctiques que puguin afectar negativament a la dignitat personal.

Jones (2004) també tracta el tema de la censura, però en aquest cas aplicada a centres penitenciaris de joves. Arran d'una enquesta realitzada la tardor de 2003 a 42 biblioteques públiques dels Estats Units d'Amèrica que oferien els seus serveis en presons juvenils, Jones constatà que gairebé totes elles estaven sotmeses a restriccions imposades per les autoritats penitenciàries als materials que s'oferien als interns. Les limitacions afectaven tant al format de les obres (per exemple, les grapes i les encuadernacions en espiral estaven prohibides, així com en alguns casos també els llibres de tapa dura), com al seu contingut. *El padrí* de Mario Puzo o d'altres llibres similars sobre la màfia, manuals d'arts marciais, històries sobre crims reals i materials eròtics o de sexe explícit, són alguns exemples de les publicacions prohibides en gran part dels centres enquestats. Alguns bibliotecaris, fins i tot, explicaven casos on eren els mateixos funcionaris els que requisaven les obres seguint únicament els seus criteris morals.

Malgrat tot, sembla difícil establir polítiques de control molt concretes, ja que cada centre, cada intern és diferent. Potser el més raonable seria fer servir en cada cas el sentit comú i, com assenyala Pérez Pulido (1997: 43), aplicar criteris de censura només en aquells casos que impliquin perillositat per a la seguretat del centre. De fet, les recomanacions de l'IFLA (IFLA, 1995: 15) i de la LA (Library Association, 1997: 27) segueixen aquesta línia, ja que si bé afirmen que en una biblioteca de presó no s'hauria d'exercir mai cap mesura de

censura, també reconeixen el dret i l'obligació del bibliotecari d'adoptar les mesures restrictives necessàries per mantenir l'ordre i la seguretat del centre.

Un altre tema de vegades conflictiu és el de les donacions. Potser a causa de certs prejudicis socials que consideren que en una presó qualsevol cosa és millor que res, sovint es donen casos de particulars que ofereixen a les biblioteques els llibres que ja no volen sense cap criteri de selecció previ, o d'entitats que donen obres de regal sense tenir en compte les especificitats de l'entorn penitenciari. El professional s'ha d'enfrontar a aquests donatius seguint de forma rigorosa la política de desenvolupament de la biblioteca, per tal d'aconseguir un creixement estable i equilibrat de la col·lecció.

Es donen casos de biblioteques que, per manca de fons (fruit sovint d'un pressupost escàs o inexistent), recullen els donatius de forma indiscriminada, sense passar-los pel sedàs de la política d'adquisicions del centre amb l'objectiu de tenir alguna cosa en els prestatges que oferir als interns. Ara bé, cal tenir en compte que acumular obres poc adequades a les necessitats i als interessos dels usuaris no tan sols és costós (comptabilitzable en nombre d'hores dedicades pel personal per registrar, catalogar, folrar, etc., en material necessari per al seu tractament, en espai ocupat a les prestatgeries, etc.), sinó que sovint empitjora la imatge del servei davant els reclusos, que acaben identificant la biblioteca més amb un magatzem de llibres vells que no pas amb el servei dinàmic i útil que ha de ser.

Dins d'aquest apartat dedicat a la col·lecció de les biblioteques de presó val la pena fer esment també de les biblioteques jurídiques. La biblioteca jurídica és una col·lecció de textos jurídics i d'altres documents relacionats (manuais d'ús, formularis, etc.) localitzada dins de la mateixa presó, però gestionada de forma independent de la biblioteca general (si bé de vegades poden compartir localització o trobar-se en espais adjacents).⁹⁰ La principal raó d'aquesta separació és que els dos tipus de biblioteca tenen objectius diferents, és a dir, mentre la biblioteca general té com a missió satisfer les necessitats d'informació, d'oci i d'educació dels interns, la biblioteca jurídica respon a l'obligació d'oferir als reclusos vies d'accés als tribunals (Lehmann, 1994).

⁹⁰ Cal no confondre les biblioteques jurídiques amb les col·leccions de textos jurídics bàsics que sovint tenen les biblioteques de presó integrades dins del seu fons. Fins i tot hi ha països com el Regne Unit (Curry, Wolf, Boutilier i Chan, 2003: 146) i el Canadà (Canadà. Correctional Service of Canada, 1999a) que tenen regulat per llei quines són les publicacions jurídiques que qualsevol biblioteca de presó ha de posar a disposició dels reclusos, però sempre com un servei més de la biblioteca general.

Des d'un punt de vista històric la idea de les biblioteques jurídiques es va començar a gestar l'any 1977 als Estats Units d'Amèrica quan la Cort Suprema va resoldre el cas *Bounds vs. Smith* reconeixent el dret dels interns a l'accés als tribunals. A partir de llavors, la conformitat amb aquest manament va determinar les prioritats del bibliotecari de presó i dels recursos subministrats al servei, ja que obligà a disposar d'un fons jurídic prou ampli per donar suport al nou dret reconegut pel tribunal (Vogel, 1995: 122). Tot això, afegit a les contínues retallades pressupostàries, ha provocat que, amb el pas del temps, moltes biblioteques dels Estats Units d'Amèrica s'hagin vist obligades a reduir el seu fons més convencional (obres literàries, llibres de text, assaigs, etc.), en favor d'una col·lecció jurídica bàsica requerida per llei, composta principalment per informació que té com a objectiu ajudar els interns a elaborar peticions davant dels tribunals (Dixen i Thorson, 2001: 50).

Ara bé, no tots els autors han estat d'acord amb la creació d'aquestes col·leccions jurídiques. Per exemple, per a Werner (1977: 92-93), les altes taxes d'analfabetisme i el baix nivell d'estudis dels interns fa que sigui poc realista pretendre que ells sols puguin resoldre els seus problemes legals més enllà de qüestions molt senzilles. Werner ho compara amb la creença que, pel sol fet de disposar d'una col·lecció mèdica, els interns poguessin resoldre els seus problemes mèdics. A més a més, cal tenir en compte que les col·leccions jurídiques són molt cares (tant pel que fa a la compra inicial com al seu manteniment i actualització), pel que, per a molts centres, pot ser més econòmic donar als interns accés a advocats que crear una gran biblioteca jurídica. Per a Werner, la solució ideal seria oferir alhora una biblioteca jurídica bàsica i un servei d'advocats, ja que d'aquesta forma es donaria satisfacció tant als interns que volen portar personalment el seu cas com a aquells que no ho poden fer tot sols. En aquest mateix sentit també es pronuncia Mayol i Fernández (1995: 10), per a qui una altra alternativa seria l'establiment d'acords de cooperació amb biblioteques especialitzades i universitàries.

L'opinió generalitzada dels autors que no veuen amb bons ulls la creació de biblioteques jurídiques independents de les biblioteques generals és que la biblioteca jurídica, en darrera instància, no ofereix el que realment necessiten els interns, ja que, en la pràctica, aquests fan un ús escàs del material jurídic i són pocs els que estan capacitats de fer-lo servir de forma adequada (Leffers, 1990; Singer, 2000: 13).

Per últim, no cal oblidar que el fons bibliogràfic de la biblioteca ha de ser un fons viu, en constant actualització i revisió. És per això que per mantenir la col·lecció de la biblioteca en perfecte harmonia amb les necessitats que ha de cobrir és molt important l'establiment d'uns criteris d'expurgació eficaços. L'objectiu d'aquest procés és la detecció i posterior eliminació d'aquells materials que han deixat de ser d'interès per al centre. La totalitat de la col·lecció hauria de ser expurgada cada dos o tres anys i hauria de ser una tasca contínua, amb un calendari d'expurgació diferenciat segons les matèries. Per exemple, matèries com la sanitat o la legislació, o disciplines en constant canvi com la informàtica, requereixen d'una revisió molt més freqüent que no pas les seccions de literatura, d'art o d'història, ja que els seus continguts tenen una major vigència en el temps.

Les normes de la LA són les úniques que donen una xifra del fons mínim total (sense incloure les publicacions en sèrie) que hauria de tenir una biblioteca de presó. Les directrius de l'ALA i de l'IFLA només fan recomanacions parcials segons el tipus de document (llibres, publicacions periòdiques, vídeos, etc.).

Segons la LA, la col·lecció de la biblioteca hauria de disposar de 10 exemplars per intern, amb un mínim de 2.000 exemplars⁹¹ (Library Association, 1997: 28-29). És a dir, un centre amb, per exemple, 500 interns hauria de disposar de 5.000 exemplars (500 x 10), mentre que en un de 100 interns el fons hauria de ser de 2.000 exemplars, ja que 100 x 10 no arriba al nombre mínim establert. Si el servei inclou biblioteques modulars, la LA estableix la necessitat d'incrementar la col·lecció fins a un 25% del fons regular (Library Association, 1997: 29). Per exemple, en el cas d'un centre amb 500 interns, si la biblioteca estigués dividida en sublocalitzacions caldria incrementar el fons bibliogràfic en 1.250 exemplars (25% de 5.000).

Les directrius de l'ALA i de l'IFLA donen les seves xifres especificades per tipus de document. En el cas dels llibres, les normes de l'ALA recomanen un fons mínim de 5.000 títols o 15 títols per intern, fins a 2.500 interns (escollint sempre la xifra superior) (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies,

⁹¹ Malgrat tot, les recomanacions deixen molt clara la dificultat de donar dades concretes sobre el nombre i tipus de fons que hauria de compondre les col·leccions de les biblioteques de presó. Segons la Library Association, la gran diversitat de tipus de centres (des de 50 a 1.000 interns), les variacions d'un país a un altre i les diferències entre els seus sistemes penals, fan difícil establir unes normes d'aplicació real, així com prendre com a base normes nacionals o internacionals sobre presons (Library Association, 1997: 28-29).

1992: 23-24). Per exemple, en un centre amb 500 interns això equivaldria a disposar d'un fons de 7.500 exemplars.

En el cas de l'IFLA, la proporció ha de ser de 20 exemplars per intern. És a dir, en un centre amb 500 interns el fons hauria de ser de 10.000 exemplars. Com a nombre mínim d'exemplars (sigui quin sigui el nombre de reclusos del centre) l'IFLA recomana, a l'igual que la LA, 2.000 exemplars, encara que, curiosament, i a diferència de la LA, exclou d'aquesta xifra les obres de consulta, els còmics, els trencaclosques, els jocs, la música, els programes d'ordinador i els recursos electrònics (IFLA, 1995: 16). Les normes de l'IFLA també recomanen que en centres on sigui necessari disposar d'obres en més de vuit llengües diferents, el nombre mínim d'exemplars de la col·lecció hauria de ser augmentat, però no especifica en quina proporció. Aquestes dades venen complementades amb el quadre d'equivalències entre el nombre d'interns del centre i el nombre de volums de la biblioteca següent (IFLA, 1995: 17):

Interns	Exemplars
0-100	2.000
100-200	4.000
200-300	5.000
300-400	7.000
400-500	9.000
500-600	11.000
600-750	13.000

Taula 7.35. Equivalència entre el nombre d'interns i el nombre de volums de la biblioteca segons l'IFLA.

Pel que fa les publicacions en sèrie, la LA recomana un mínim de deu títols de revistes d'informació general (*magazines*) amb un increment en els centres més grans no determinat a les normes) (Library Association, 1997: 29). Per la seva banda, les directrius de l'ALA recomanen una subscripció per cada deu interns amb un mínim de 50 títols subscrits (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 23). En un centre amb 500 interns això equivaldria a tenir un fons de 50 revistes. Les normes de l'IFLA tornen a ser les que donen una xifra més gran recomanant un nombre de 0'2 subscripcions per intern per any, amb un mínim de deu subscripcions (IFLA, 1995: 17). En un centre amb 500 interns això equivaldria a tenir un fons de 100 revistes.

Amb relació al material no-llibre (vídeos, cassettes, CD, DVD, etc.), les recomanacions professionals també donen criteris per calcular el nombre mínim de documents que ha de contenir la col·lecció d'una biblioteca de presó. Les directrius de l'ALA són les úniques que fan referència explícita al material sonor. Segons l'associació nord-americana, una biblioteca hauria d'incloure un fons mínim de 100 enregistraments sonors. Aquesta col·lecció base s'hauria d'incrementar amb un títol per cada cinc interns (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 24). És a dir, en un centre amb 500 interns això equivaldria a tenir un fons de 200 enregistraments sonors ($100 + 500/5$). Les normes de l'IFLA, per la seva banda, recomanen, de forma conjunta, dos títols d'audiovisuals i de recursos electrònics per intern amb un mínim de 200 títols (IFLA, 1995: 17). Per exemple, en un centre amb 500 interns això equivaldria a tenir un fons de 1.000 audiovisuals i recursos electrònics. Pel que fa a aquest tipus de suport les directrius de l'ALA recomanen un títol d'enregistraments vídeo per cada 30 interns amb un mínim de 20 títols (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 24). És a dir, un centre amb 500 interns hauria de disposar de 20 audiovisuals, ja que $500/30$ no arriba al mínim establert.

Pel que fa als programes d'ordinador, l'ALA recomana (sense especificar el nombre) una col·lecció mínima composta de processadors de textos, aplicacions ofimàtiques genèriques (fulls de càlcul, gestors de bases de dades, etc.) i programes d'ensenyament acadèmic i de gràfics (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 24).

Un altre element clau a l'hora de mantenir viva la col·lecció de la biblioteca és la política de renovació. Per tal que sempre hi hagi una selecció de materials nous i es puguin atendre les demandes de nous serveis, és imperatiu actualitzar contínuament el fons. Segons les normes de la LA, la quantitat de fons que caldria renovar estaria en funció de la durada de l'estada dels interns en el centre (Library Association, 1997: 30). Si els períodes d'estada són curts caldria una renovació del fons menor que si aquests són més llargs, ja que en el darrer cas els interns poden arribar a esgotar les lectures d'interès si aquestes no són renovades. Tenint en compte aquest factor, l'associació britànica recomana un percentatge mínim de renovació anual del 15% del fons total, arribant fins al 25% en els centres més petits.

Pel que fa a possibles relacions amb altres institucions, la LA (Library Association, 1997: 28) recomana la conveniència d'establir un marc de

col·laboració entre el centre penitenciari i la biblioteca pública local. Mitjançant aquest conveni, els interns tindrien a la seva disposició, a més a més del fons de la biblioteca del centre, la col·lecció de la biblioteca pública. Les recomanacions de la IFLA, per la seva banda, si bé encoratgen l'ús del préstec interbibliotecari com una forma d'estendre les possibilitats d'elecció dels interns, també deixa molt clar que aquest servei mai no s'ha d'entendre com a una alternativa al desenvolupament de la col·lecció de la biblioteca de presó, sinó com un complement d'aquesta (IFLA, 1995: 15).

A Catalunya, la situació actual de les col·leccions de les biblioteques de presó està caracteritzada per:

- Contenir un nombre d'obres, en general, inferior quantitativament al que estableixen les recomanacions (especialment les de l'ALA i l'IFLA).
- Estar fortament descompensada entre les diferents biblioteques pel que fa a la tipologia de documents (llibres, material no-llibre, publicacions en sèrie).
- Tractar-se d'un fons qualitativament molt pobre, amb un gran nombre d'obres antigues i poc adequades a les necessitats reals dels interns.

	Llibres	%	Material no-llibre	%	Diaris /dia	%	Revistes /dia	%	Total
Brians ⁹²	8.082	97,94	0	0,00	68	0,82	102	1,24	8.252
Dones ⁹³	2.000	98,47	0	0,00	13	0,64	18	0,89	2.031
Figueres	8.075	91,10	755	8,52	15	0,17	19	0,21	8.864
Girona ⁹⁴	2.230	98,54	0	0,00	18	0,80	15	0,66	2.263
Homes	14.987	99,30	0	0,00	45	0,30	60	0,40	15.092
Joves	3.479	73,57	1198	25,33	25	0,53	27	0,57	4.729
Ponent	10.784	98,93	0	0,00	47	0,43	70	0,64	10.901
Quatre Camins	19.913	95,36	813	3,89	55	0,26	102	0,49	20.883
Tarragona	8.926	86,12	1.381	13,32	23	0,22	35	0,34	10.365
TOTAL	78.476	94,12	4.147	4,97	309	0,37	448	0,54	83.380

Taula 7.36. Mitjana mensual de la col·lecció per centres a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

⁹² Les dades del centre de Brians no diferencien entre la col·lecció de la secció d'homes i de la de dones.

⁹³ Dades corresponents a l'any 2002.

⁹⁴ Dades corresponents a l'any 2002.

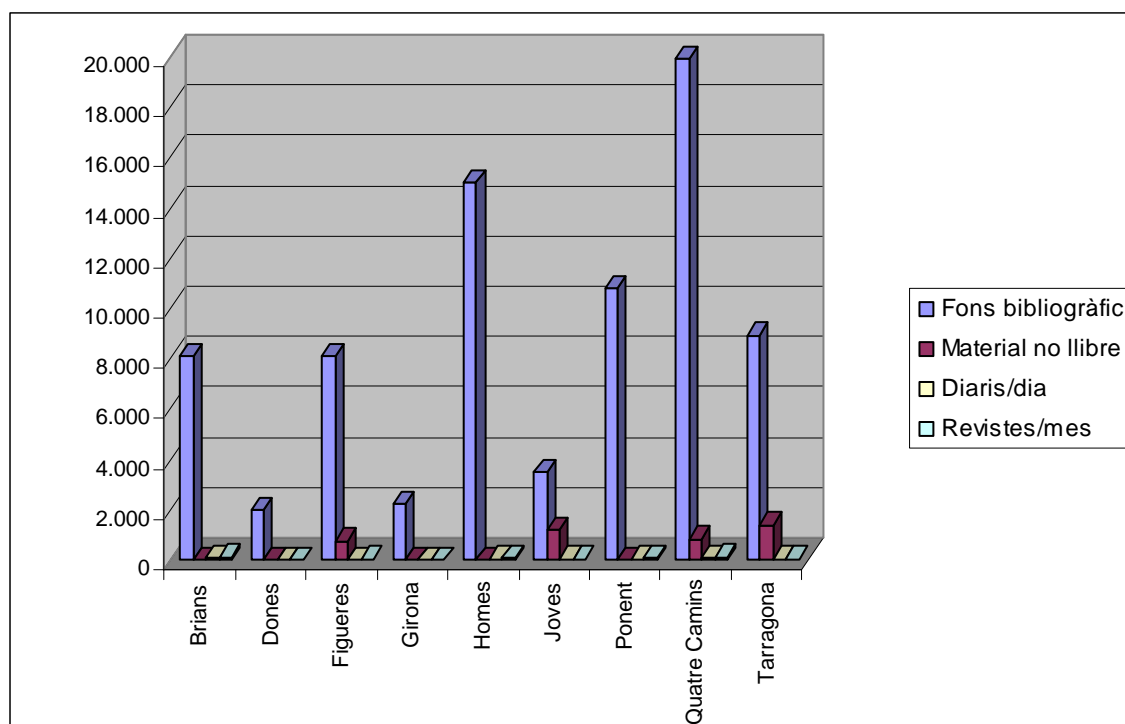

Figura 7.9. Mitjana mensual de la col·lecció per centres a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

Com es pot comprovar, el tipus de document que més abunda a les biblioteques de presó catalanes és el llibre, amb un 94,12% sobre el total. Aquesta xifra, com es veurà més endavant, està en consonància amb els percentatges que recomanen l'IFLA i l'ALA, que es troben en la franja del 90 al 97% del total de la col·lecció. El mateix passa amb el material no-llibre (vídeos, discos, etc.), que a l'actualitat suposa un 4,97% de les col·leccions catalanes i que es troba dins de la franja percentual recomanada per l'ALA i l'IFLA (un 2% i un 9% respectivament). Per últim, el nombre de les publicacions en sèrie (diaris i revistes) representa el 0,91% del fons, també dins de la franja recomanada per l'ALA i l'IFLA, que en aquest cas va del 0,7 al 0,9% del total de la col·lecció.

Potser el que més sobta és, com ja s'ha destacat anteriorment, la forta descompensació que existeix entre alguns centres pel que fa als percentatges concrets de cadascuna d'aquestes tipologies de documents. Per exemple, mentre que a Joves i a Tarragona el nombre de material no-llibre és força significatiu (25,33% i 13,32% respectivament), a d'altres biblioteques com les de Brians, Homes i Ponent aquest tipus de material, segons les dades extretes de la memòria del Departament de Justícia, és inexistent. Els percentatges corresponents a les revistes i als diaris són força regulars en certa mesura

gràcies al fet que el seu subministrament corre a càrrec de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil i, per tant, no resta condicionat als recursos de cada biblioteca.

Comparant aquestes xifres amb les recomanades per la LA es veu que, en aquest cas, les biblioteques catalanes queden, com a mitjana, força ben parades:

	Col·lecció LA	Col·lecció actual	%
Brians	20.025	8.252	41,21
Dones	2.420	2.031	83,93
Figueres	2.120	8.864	418,11
Girona	2.010	2.263	112,59
Homes	25.100	15.092	60,13
Joves	5.050	4.729	93,64
Ponent	12.638	10.901	86,26
Quatre Camins	17.288	20.883	120,79
Tarragona	3.320	10.365	312,20
TOTAL	89.971	83.380	92,67

Taula 7.37. Comparativa entre la col·lecció de la biblioteca calculada segons les recomanacions de la LA i la col·lecció actual per centres (Elaboració pròpia).

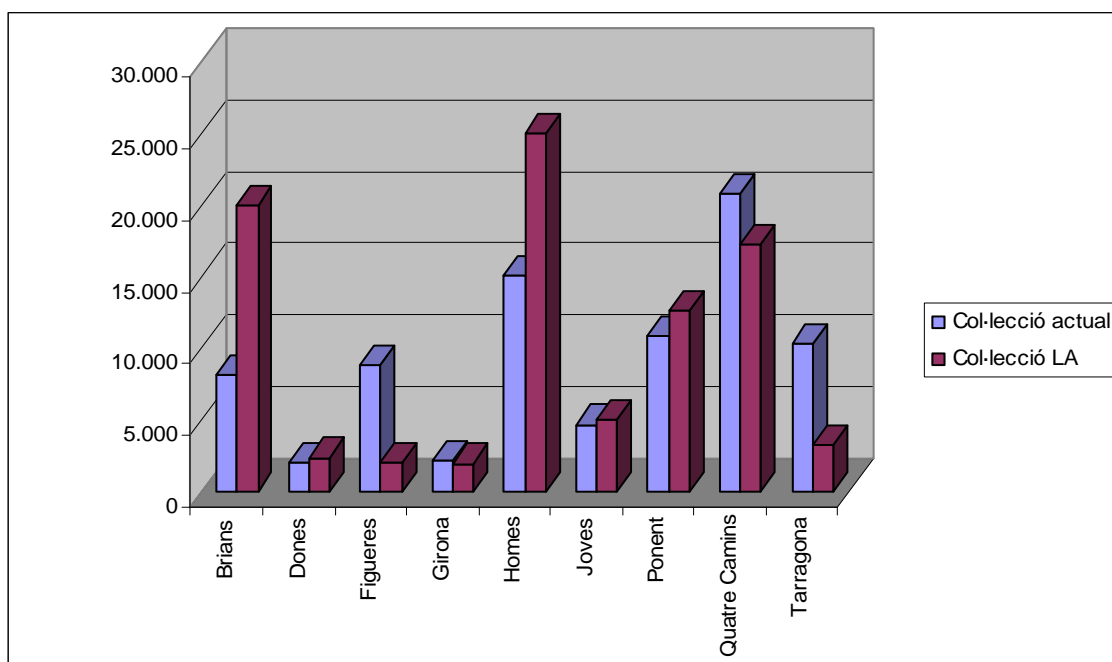

Figura 7.10. Comparativa entre la col·lecció de la biblioteca calculada segons les recomanacions de la LA i la col·lecció actual per centres (Elaboració pròpia).

Amb una percentatge total de compliment del 92,67%, les col·leccions de les biblioteques de Figueres (418,11%), Tarragona (312,20%), Quatre Camins (120,79%) i Girona (112,59%) queden per sobre del que recomana la LA. Els centres pitjor situats són els de Brians (41,21%) i el d'Homes (60,13%).

Ara bé, no passa el mateix quan es comparen aquestes mateixes xifres amb les obtingudes aplicant els càlculs de l'ALA i de l'IFLA, molt més exigents i precisos.⁹⁵

En el cas de l'associació nord-americana, aplicant les fórmules de càlcul als centres penitenciaris catalans s'obtenen els resultats següents:

	Llibres	%	Publ. en sèrie	%	Enreg. sonors	%	Vídeos	%	Total
Brians	24.015	97,43	160	0,65	420	1,70	53	0,22	24.648
Dones	5.000	95,82	50	0,96	148	2,84	20	0,38	5.218
Figueres	5.000	95,93	50	0,96	142	2,72	20	0,38	5.212
Girona	5.000	96,14	50	0,96	131	2,52	20	0,38	5.201
Homes	30.105	97,51	201	0,65	501	1,62	67	0,22	30.874
Joves	7.560	96,54	50	0,64	201	2,57	20	0,26	7.831
Ponent	15.150	97,20	101	0,65	302	1,94	34	0,22	15.587
Quatre Camins	20.730	97,37	138	0,65	376	1,77	46	0,22	21.290
Tarragona	5.000	95,49	50	0,95	166	3,17	20	0,38	5.236
TOTAL	117.560	97,08	850	0,70	2.387	1,97	300	0,25	121.097

Taula 7.38. Col·lecció de les biblioteques catalanes calculada segons les recomanacions de l'ALA (Elaboració pròpia).

⁹⁵ No cal oblidar, com ja s'ha comentat abans, que les recomanacions de la LA només contemplen llibres i publicacions en sèrie, no pas material no-libre.

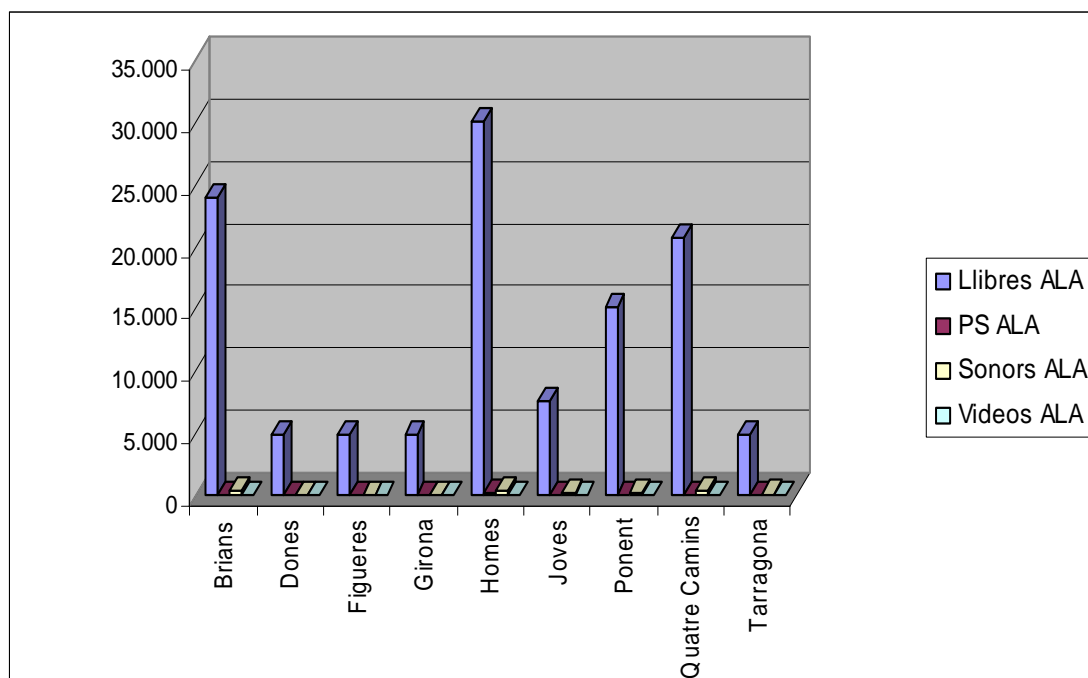

Figura 7.11. Col·lecció de les biblioteques catalanes calculada segons les recomanacions de l'ALA (Elaboració pròpia).

Comparant els resultats totals amb les col·leccions catalanes actuals es pot veure com els percentatges són força més pobres que quan es comparaven amb les xifres obtingudes seguint les recomanacions de la LA:

	Col·lecció ALA	Col·lecció actual	%
Brians	24.648	8.252	33,48
Dones	5.218	2.031	38,92
Figueres	5.212	8.864	170,07
Girona	5.201	2.263	43,51
Homes	30.874	15.092	48,88
Joves	7.831	4.729	60,39
Ponent	15.587	10.901	69,94
Quatre Camins	21.290	20.883	98,09
Tarragona	5.236	10.365	197,96
TOTAL	121.097	83.380	68,85

Taula 7.39. Comparativa entre la col·lecció de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció actual per centres (Elaboració pròpia).

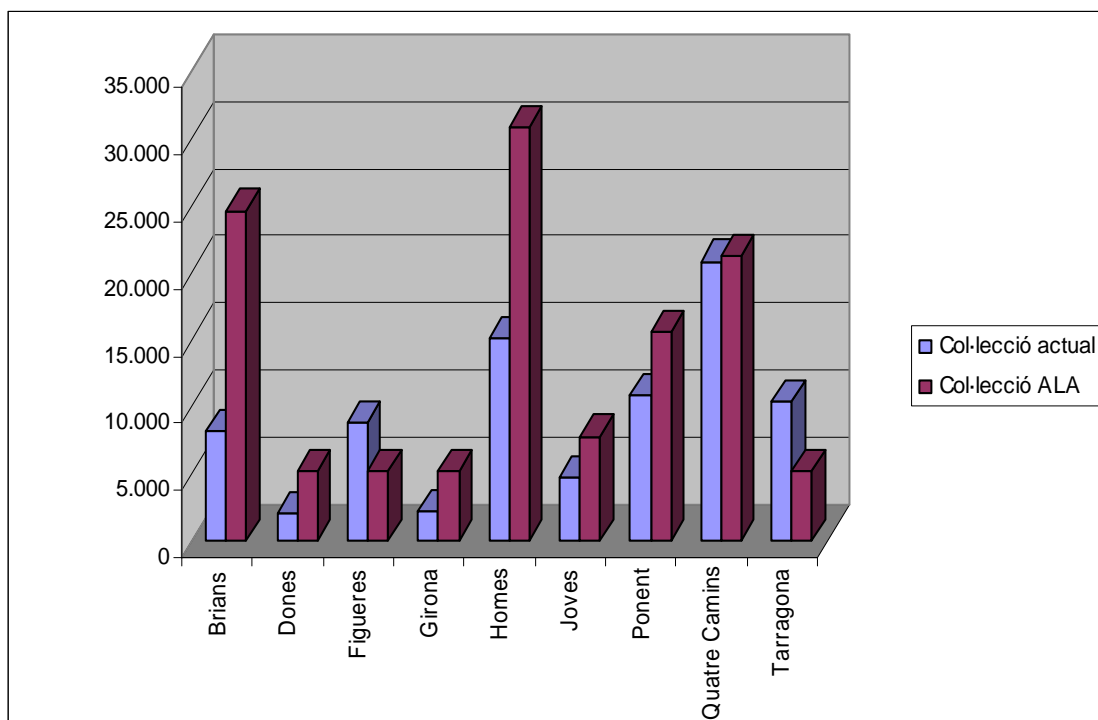

Figura 7.12. Comparativa entre la col·lecció de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció actual per centres (Elaboració pròpia).

En aquest cas el percentatge total respecte el recomanat és només del 68,85% (és a dir, més de 20 punts per sota dels resultats obtinguts amb la comparativa de la LA). Ara, només són dues les biblioteques que assoleixen les xifres establertes: Tarragona (197,96%) i Figueres (170,07%), si bé Quatre Camins (98,09%) està molt a prop d'aconseguir-ho. De la resta, destaquen negativament Dones (38,92%), Brians (39,47%), Girona (43,51%) i Homes (48,88%). En el cas concret de les biblioteques de Dones i de Girona el percentatge de compliment és tan baix perquè el fons mínim recomanat per l'ALA és de 5.000 exemplars, 3.000 volums més que en el cas de l'associació britànica.

Per tipus de document, a les taules següents es pot veure el grau de compliment respecte el que estableixen les normes de l'ALA:

	Col·lecció llibres ALA	Col·lecció llibres actual	%
Brians	8.082	24.015	33,65
Dones	2.000	5.000	40,00
Figueres	8.075	5.000	161,50
Girona	2.230	5.000	44,60

Homes	14.987	30.105	49,78
Joves	3.479	7.560	46,02
Ponent	10.784	15.150	71,18
Quatre Camins	19.913	20.730	96,06
Tarragona	8.926	5.000	178,52
TOTAL	78.476	117.560	66,75

Taula 7.40. Comparativa entre la col·lecció de llibres la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció de llibres actual per centres (Elaboració pròpia).

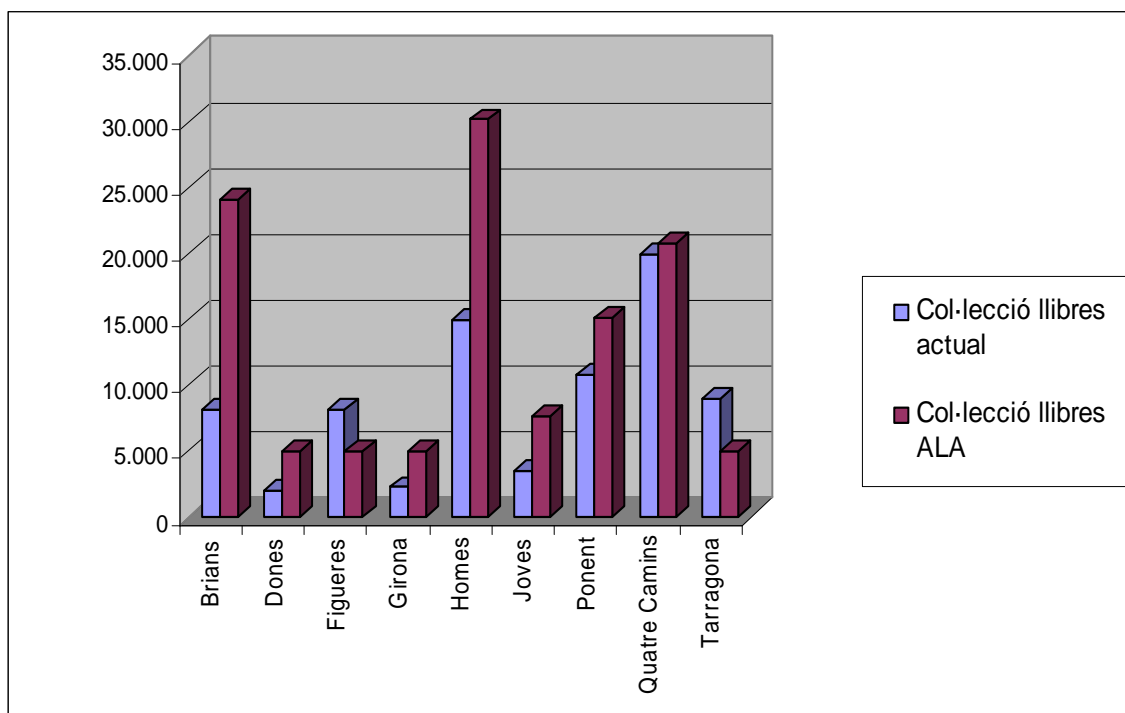

Figura 7.13. Comparativa entre la col·lecció de llibres la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció de llibres actual per centres (Elaboració pròpia).

	Col·lecció material no-libre ALA	Col·lecció material no-libre actual	%
Brians	473	0	0,00
Dones	168	0	0,00
Figueres	162	755	466,05
Girona	151	0	0,00
Homes	568	0	0,00
Joves	221	1.198	542,08
Ponent	336	0	0,00
Quatre Camins	422	813	192,65
Tarragona	186	1.381	742,47
TOTAL	2.687	4.147	154,34

Taula 7.41. Comparativa entre la col·lecció de material no-libre de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció de material no-libre actual per centres (Elaboració pròpia).

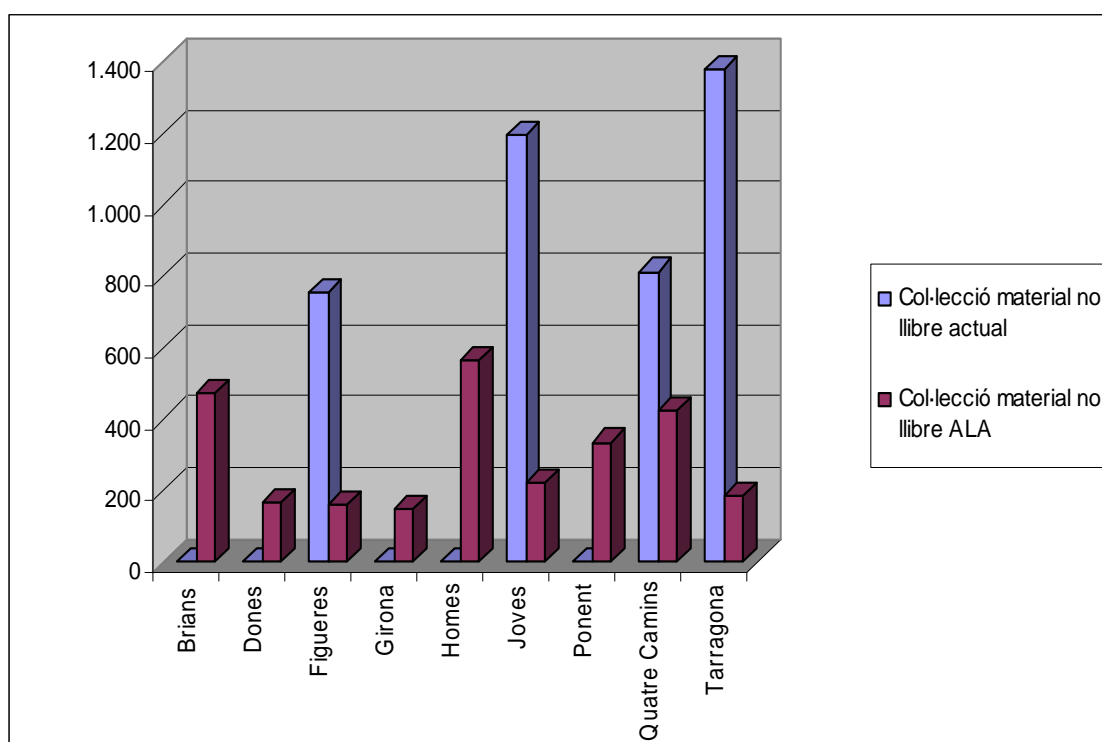

Figura 7.14. Comparativa entre la col·lecció de material no-libre de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció de material no-libre actual per centres (Elaboració pròpia).

	Col·lecció publ. en sèrie ALA	Col·lecció publ. en sèrie actual	%
Brians	160	170	106,25
Dones	50	31	62,00
Figueres	50	34	68,00
Girona	50	33	66,00
Homes	201	105	52,24
Joves	50	52	104,00
Ponent	101	117	115,84
Quatre Camins	138	157	113,77
Tarragona	50	58	116,00
TOTAL	850	757	89,06

Taula 7.42. Comparativa entre la col·lecció de publicacions en sèrie de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció de publicacions en sèrie actual per centres (Elaboració pròpia).

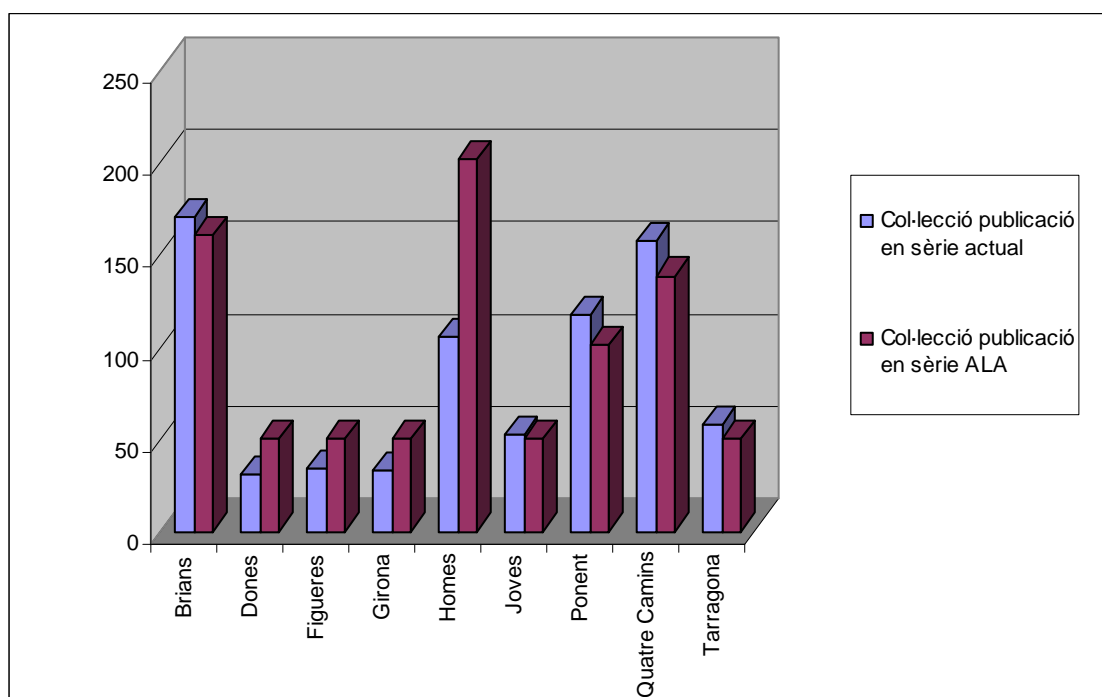

Figura 7.15. Comparativa entre la col·lecció de publicacions en sèrie de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'ALA i la col·lecció de publicacions en sèrie actual per centres (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar en aquesta seqüència de taules i gràfics, segons els resultats obtinguts amb les fórmules de l'associació nord-americana, en el seu conjunt les biblioteques de les presons catalanes:

- Estan mancades de llibres (un 33,25% del recomanat).
- Quantitativament estan molt ben assortides de material no-libre (un 54,34% per sobre del recomanat), si bé els percentatges en relació al fons total són molt dispars entre els diferents centres.
- El fons de publicacions en sèrie s'ajusta força a les xifres de l'ALA (només 10,94 punts per sota del recomanat).

Ara bé, si aquesta mateixa comparació es fa amb les xifres obtingudes amb l'aplicació dels càlculs de l'IFLA es veu que els resultats ja no són tan positius. A la taula següent es mostren les xifres recomanades per l'IFLA per als centres del nostre país:

	Llibres	%	Publ. en sèrie	%	Vídeos	%	Total
Brians	32.020	90,09	320	0,90	3.202	9,01	35.542
Dones	4.820	90,09	48	0,90	482	9,01	5.350
Figueres	4.220	90,09	42	0,90	422	9,01	4.684
Girona	3.120	90,10	31	0,90	312	9,01	3.463
Homes	40.140	90,09	401	0,90	4.014	9,01	44.555
Joves	10.080	90,09	101	0,90	1.008	9,01	11.189
Ponent	20.200	90,09	202	0,90	2.020	9,01	22.422
Quatre Camins	27.640	90,09	276	0,90	2.764	9,01	30.680
Tarragona	6.620	90,09	66	0,90	662	9,01	7.348
TOTAL	148.860	90,09	1.487	0,90	14.886	9,01	165.233

Taula 7.43. Col·lecció de les biblioteques catalanes calculada segons les recomanacions de l'IFLA (Elaboració pròpia).

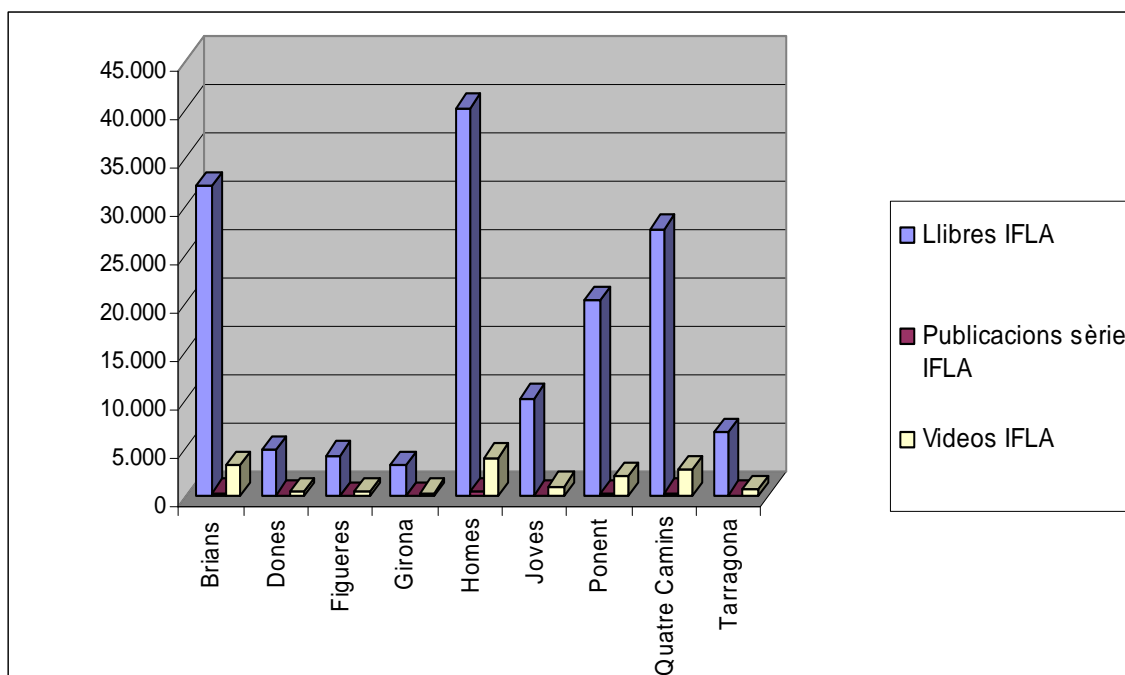

Figura 7.16. Col·lecció de les biblioteques catalanes calculada segons les recomanacions de l'IFLA (Elaboració pròpia).

Fragmentant les dades per totals i per tipus de material s'obtenen les taules i els gràfics següents que permeten avaluar millor el grau de compliment de les xifres recomanades per l'IFLA:

	Col·lecció IFLA	Col·lecció actual	%
Brians	35.542	8.252	23,22
Dones	5.350	2.031	37,96
Figueres	4.684	8.864	189,24
Girona	3.463	2.263	65,35
Homes	44.555	15.092	33,87
Joves	11.189	4.729	42,26
Ponent	22.422	10.901	48,62
Quatre Camins	30.680	20.883	68,07
Tarragona	7.348	10.365	141,06
TOTAL	165.233	83.380	50,46

Taula 7.44. Comparativa entre la col·lecció de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció actual per centres (Elaboració pròpia).

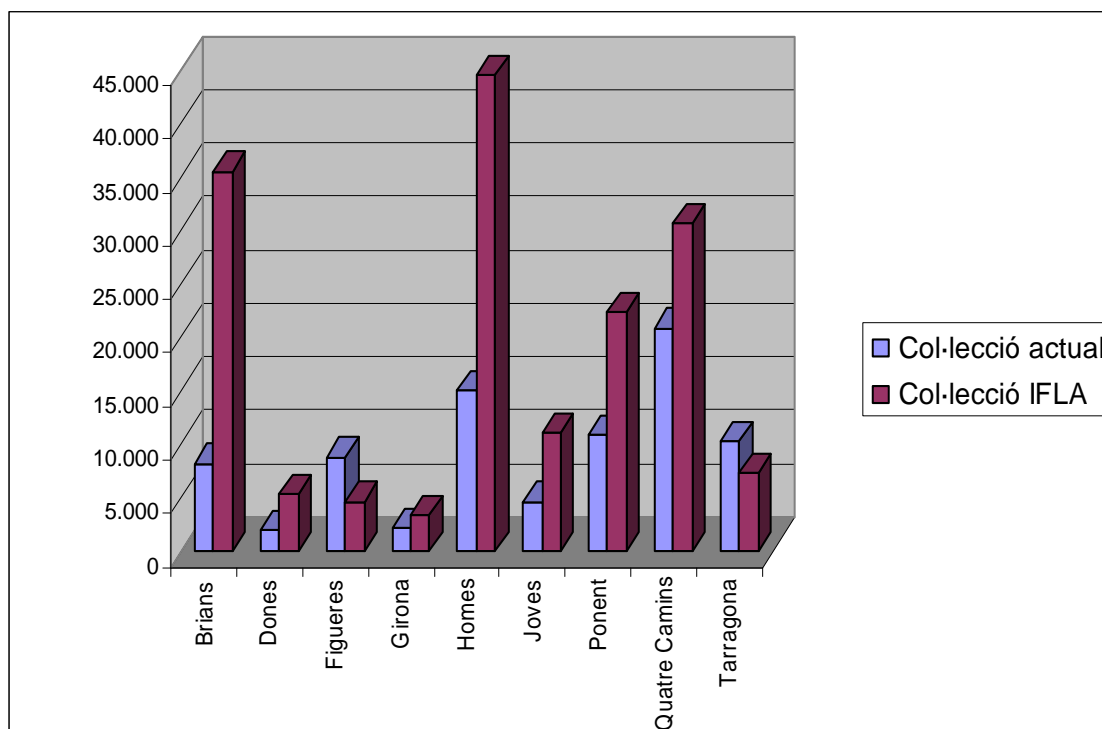

Figura 7.17. Comparativa entre la col·lecció de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció actual per centres (Elaboració pròpia).

Aplicant els criteris establerts per l'associació internacional s'obté el percentatge total de compliment més baix dels analitzats fins ara, el 50,46%. Els centres que millors i pitjors resultats obtenen són Figueres (189,24%) i Tarragona (141,06%) a la franja alta, i Brians (23,22%), Dones (37,96%) i Homes (33,87%) a la franja baixa.

Per tipus de material, l'anàlisi comparativa és la següent:

	Col·lecció llibres IFLA	Col·lecció llibres actual	%
Brians	32.020	8.082	25,24
Dones	4.820	2.000	41,49
Figueres	4.220	8.075	191,35
Girona	3.120	2.230	71,47
Homes	40.140	14.987	37,34
Joves	10.080	3.479	34,51
Ponent	20.200	10.784	53,39
Quatre Camins	27.640	19.913	72,04
Tarragona	6.620	8.926	134,83
TOTAL	148.860	78.476	52,72

Taula 7.45. Comparativa entre la col·lecció de llibres la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció de llibres actual per centres (Elaboració pròpia).

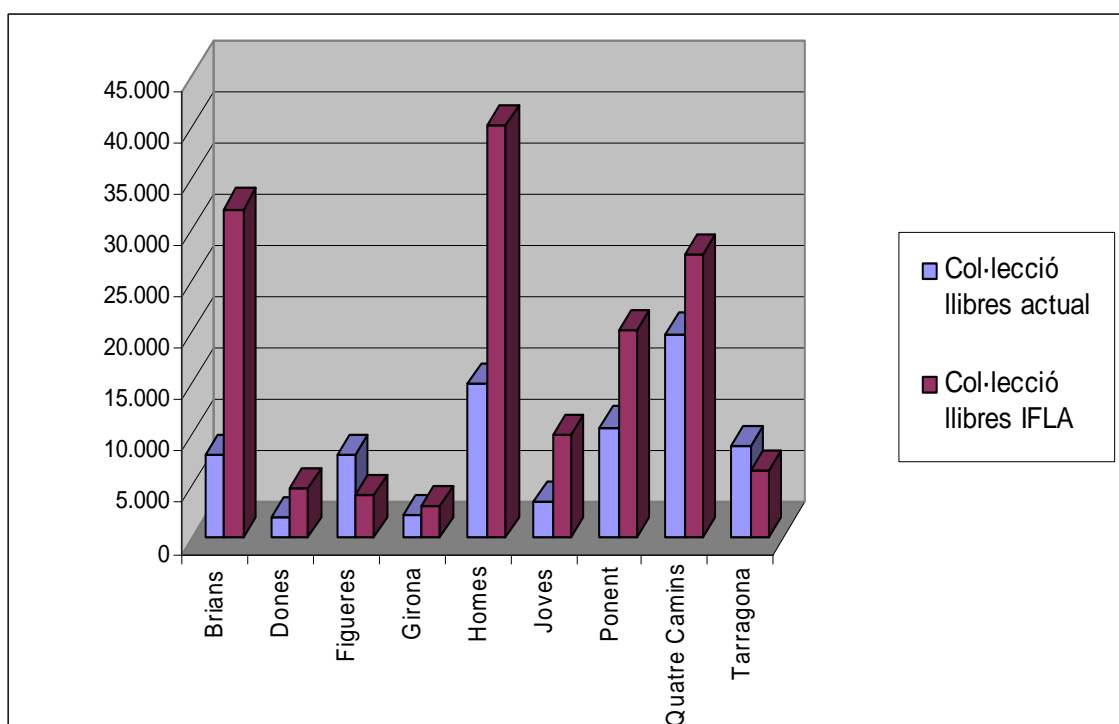

Figura 7.18. Comparativa entre la col·lecció de llibres la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció de llibres actual per centres (Elaboració pròpia).

	Col·lecció material no-libre IFLA	Col·lecció material no-libre actual	%
Brians	3.202	0	0,00
Dones	482	0	0,00
Figueres	422	755	178,91
Girona	312	0	0,00
Homes	4.014	0	0,00
Joves	1.008	1.198	118,85
Ponent	2.020	0	0,00
Quatre Camins	2.764	813	29,41
Tarragona	662	1.381	208,61
TOTAL	14.886	4.147	27,86

Taula 7.46. Comparativa entre la col·lecció de material no-libre de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció de material no-libre actual per centres (Elaboració pròpia).

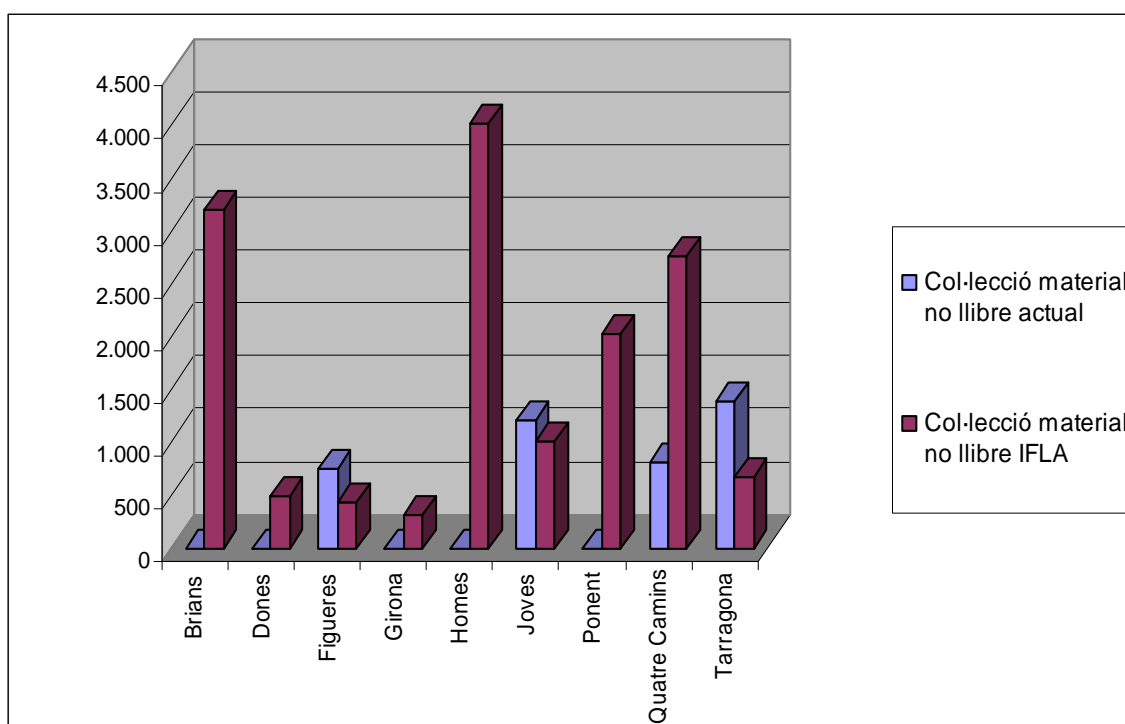

Figura 7.19. Comparativa entre la col·lecció de material no-libre de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció de material no-libre actual per centres (Elaboració pròpia).

	Col·lecció publ. en sèrie IFLA	Col·lecció publ. en sèrie actual	%
Brians	320	170	53,13
Dones	48	31	64,58
Figueres	42	34	80,95
Girona	31	33	106,45
Homes	401	105	26,18
Joves	101	52	51,49
Ponent	202	117	57,92
Quatre Camins	276	157	56,88
Tarragona	66	58	87,88
TOTAL	1.487	757	50,91

Taula 7.47. Comparativa entre la col·lecció de publicacions en sèrie de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció de publicacions en sèrie actual per centres (Elaboració pròpia).

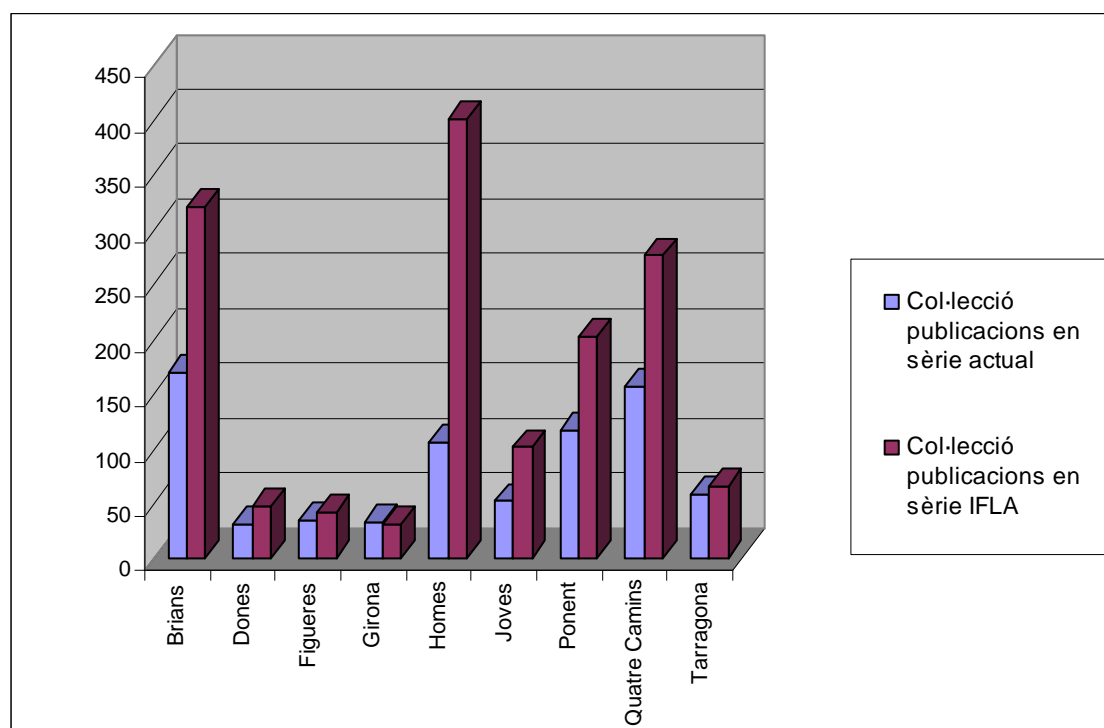

Figura 7.20. Comparativa entre la col·lecció de publicacions en sèrie de la biblioteca calculada segons les recomanacions de l'IFLA i la col·lecció de publicacions en sèrie actual per centres (Elaboració pròpia).

Aquestes taules i gràfics demostren l'alt grau d'exigència de les recomanacions de l'IFLA pel que fa a la composició de les col·leccions de les biblioteques de presó. Si abans, amb els càlculs de la LA i de l'ALA, els resultats obtinguts en els centres catalans no eren del tot dolents (un 92,67% i un 68,85% respectivament del recomanat), ara, aplicant les fórmules de l'IFLA, cap tipologia de document arriba ni tan sols al 55% dels percentatges recomanats: els llibres es queden en el 52,72%, el material no-llibre en el 27,86% i les publicacions en sèrie en només en el 50,91% d'allò establert.

En definitiva, des d'un punt de vista estrictament quantitatiu només les biblioteques dels centres penitenciaris de Figueres i de Tarragona aproven el test comparatiu de les tres recomanacions professionals. Per contra, les biblioteques de Brians i d'Homes es troben sempre entre els centres amb pitjors resultats.

Pel que fa a la qualitat de les col·leccions, és a dir, a la seva major o menor adequació a les necessitats dels usuaris, val a dir que la situació actual de les biblioteques de presó catalanes és deficient, tant des del punt de vista de continguts com d'actualització. Malgrat no disposar de dades estadístiques al respecte, l'afirmació es basa en les valoracions de les pròpies bibliotecàries al llarg de les entrevistes, així com en la valoració en persona de la col·lecció. En línies generals es tracta de fons descompensats, amb buits temàtics importants, on encara es conserven obres que han perdut el seu interès amb el pas dels anys (especialment greu en el cas de matèries com informàtica, medicina i altres ciències aplicades). Tampoc es compta amb un fons específic per cobrir les necessitats especials derivades de les altes taxes d'analfabetisme i del baix nivell d'escolarització de les poblacions recloses (per exemple, material de lectura fàcil, llibres parlats, vídeos didàctics, etc.). Igualment, hi ha una manca general d'obres en llengües estrangeres (especialment d'aquelles que no siguin l'anglès o el francès), que no es correspon amb el cada cop major nombre d'interns del Nord d'Àfrica, de l'Europa de l'Est i d'Àsia.

La causa d'aquesta baixa qualitat és clara: la manca de pressupost per a la compra de material bibliogràfic. Com ja s'ha comentat anteriorment, la tònica més habitual a les presons catalanes és que la biblioteca no disposi de cap partida pressupostària pròpia, regular ni suficient per a l'adquisició de llibres, vídeos, CD, etc. No cal oblidar que fins i tot en el cas del centre que dedica més recursos monetaris a la seva biblioteca, Ponent, aquest pressupost només representa el 23,51% del que recomana l'ALA i el 9,88% del que recomana

l'IFLA. Òbviament, aquest fet impossibilita l'actualització contínua del fons de manera que les responsables de les biblioteques es veuen obligades a recórrer a altres mitjans sense cost, com ara els donatius de particulars i d'institucions públiques i privades. El problema és que d'aquesta manera la col·lecció no es desenvolupa de forma planificada, sinó que es veu sotmesa a l'arbitrarietat d'un material incorporat sense cap criteri professional.

Pel que fa a la censura, val a dir que al llarg de les entrevistes mantingudes amb les bibliotecàries de les presons catalanes aquestes sempre han manifestat la seva plena llibertat a l'hora de seleccionar el material de les seves biblioteques. A l'hora de triar les obres mai han rebut cap tipus de pressió, ni per part de la direcció del centre ni del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Una altra qüestió és si la inexistència d'un pressupost propi, regular i suficient per a la compra d'aquest material es pot considerar ja com una forma prèvia de censura, o, com a mínim, com un element que, en la pràctica, pot arribar a treure-li sentit, ja que no es pot censurar allò que no es pot comprar.⁹⁶

L'actual legislació penitenciària espanyola contempla algunes limitacions pel que fa al lliure accés a la informació per part dels interns. En concret, en els articles 128 i 129 del Reglament penitenciari (Espanya, 1996) es desautoritza la tinença a l'interior dels establiments de:

- Publicacions que estiguin mancades de dipòsit legal o peu d'impremta, llevat de les editades al mateix centre penitenciari (art. 128).
- Publicacions que atemptin contra la seguretat i el bon ordre de l'establiment (art. 128).
- Cintes o disquets i la connexió a xarxes de comunicació (art. 129).

En el cas dels llibres, els diaris i les revistes, el mateix article 128 diu que aquestes prohibicions no haurien d'aplicar-se de forma indiscriminada ni generalitzada, sinó que haurien de limitar-se a casos concrets, on així ho aconsellin les exigències del tractament individualitzat, i sempre amb una resolució motivada prèvia de la Junta de Tractament de l'establiment.

⁹⁶ De fet, en algunes entrevistes, en anar més enllà de la realitat quotidiana i plantejar el tema de la censura des d'un plànol més teòric, els posicionaments ja no han estat tan clars. Per exemple, es reconeix que en funció de l'intern o de l'obra, davant certes peticions de compra caldria consultar amb els equips de tractament per valorar-ne la seva idoneïtat.

Amb relació a la possessió de cintes o disquets dins les presons i a l'establiment de connexions a xarxes de comunicació, l'article 129 estableix que:

“1. Quan raons de caràcter educatiu o cultural ho facin necessari o aconsellable per al desenvolupament dels programes formatius corresponents es pot autoritzar que l'intern disposi d'un ordinador personal. Amb aquesta finalitat, s'ha d'exigir que l'intern presenti una memòria justificativa de la necessitat avalada pel professor o tutor.

“2. L'ús de l'ordinador i del material informàtic s'ha de regular en les normes de règim interior corresponents i, en tot cas, queda prohibida la transmissió de cintes o disquets i la connexió a xarxes de comunicació.

“3. El consell de direcció pot retirar l'autorització concedida quan hi hagi sospites fonamentades que se n'està fent un mal ús o quan l'autorització no es correspongui amb una necessitat real de l'intern. En tot cas, s'entén que hi ha sospites d'un mal ús de l'ordinador quan l'intern es negui a mostrar el contingut de la totalitat dels arxius, després del requeriment del consell de direcció.”

Cal interpretar que la llei anteposa la dificultat de control del contingut dels recursos electrònics a la seva importància en el món de la informació, l'educació, la formació i el desenvolupament personal. D'aquesta manera, en no poder veure a ull nu el contingut dels disquets o de les cintes (avui dia caldria incloure també els suports òptics com els CD i els DVD), ni poder controlar de forma prèvia el que es consultarà a través de les xarxes de telecomunicacions (en especial Internet) sembla que s'ha optat per l'aplicació de mesures preventives genèriques que exclourien també possibles formes de gestió d'aquests recursos que poden minimitzar el seu perill per a la seguretat del centre (per exemple, l'accés a Internet sota control directe del bibliotecari). Potser hagués estat més senzill fer una referència genèrica al fet de no atemptar a la seguretat i el bon ordre de l'establiment, ja que el suport no és una característica suficient per determinar la idoneïtat o la perillositat d'un document.

De fet, algunes biblioteques de presó catalanes compten amb ordinadors personals per a ús dels reclusos (per exemple, a Joves els ordinadors tenen instal·lats alguns jocs que tenen molt d'èxit entre els interns). I, malgrat no ser un servei ofert per les biblioteques, una altra experiència que demostra com fent un bon ús de les tecnologies aquestes poden esdevenir una eina educativa

de gran valor, són els punts Òmia instal·lats en alguns centres catalans, ja comentats anteriorment en l'apartat dedicat a les tecnologies de la informació.

Per acabar amb aquest tema, val la pena introduir com a element de reflexió l'opinió expressada per algunes de les seves responsables en el sentit de qüestionar la utilitat de les actuals disposicions legals i/o professionals si es té en compte que, en la pràctica, els presos tenen accés a qualsevol tipus de material a través de les visites dels seus familiars i amics. És més, es dona la paradoxa que en molts centres els reclusos poden tenir un aparell de televisió a la seva cel·la i, per tant, tenen accés a pel·lícules violentes, pornografia, etc., material que, en principi, es podria considerar que també pot atemptar contra la seguretat i el bon ordre de l'establiment.⁹⁷

7.7.1.2. Catalogació

La catalogació comprèn l'altre gran grup de tasques emmarcades dins la tipologia de serveis tècnics. En aquest cas es tracta de les tasques relacionades amb la confecció del catàleg de la biblioteca: descripció bibliogràfica, indexació i classificació de tot tipus de material, tant de monografies com de publicacions periòdiques. La forma que prengui aquest catàleg pot ser variada: llibre de registres, catàleg de fitxes impreses o catàleg automatitzat.

Segons les directrius de la LA (Library Association, 1997: 32), la biblioteca hauria de comptar, com a mínim, amb un llistat del seu fons amb suficient informació bibliogràfica i consultable des de diferents punts d'accés (autor, títol, matèria). També recomana que el catàleg inclogui el fons de la biblioteca pública amb la qual el centre hagi establert l'acord de col·laboració.

Per la seva banda, l'IFLA (IFLA, 1995: 17-18) només recomana, a l'igual que ho fa la LA (Library Association, 1997: 32), la conveniència d'emprar sistemes automatitzats per a una gestió més eficient de tots els processos relacionats amb el manteniment, recuperació i difusió (inclòs el préstec) de la informació del catàleg. A més a més, si la biblioteca disposa de connexió a Internet, l'ús

⁹⁷ L'únic cas de censura oficial conegut en els darrers anys va ser la decisió dictada amb caràcter excepcional per la direcció del centre penitenciari de Lleida el juny de 2002 de prohibir als interns la lectura de premsa per raons de seguretat. L'objectiu va ser evitar el possible efecte mimètic que les notícies publicades sobre el motí a Quatre Camins realitzat la setmana anterior poguessin tenir en la població reclosa en el centre lleidatà (Visa, 2002).

d'aquests sistemes permet la catalogació per còpia mitjançant la consulta d'altres catàlegs bibliogràfics o la participació en xarxes de catalogació cooperativa. Els beneficis d'aquestes pràctiques són clars, ja que hi ha un estalvi en els costos en la catalogació i en el temps que el bibliotecari s'ha de dedicar a aquesta tasca. Aquestes recursos (diners i temps) es poden dedicar a dinamitzar altres serveis de la biblioteca tan o més importants que la catalogació.

A Catalunya, la catalogació a les biblioteques de presó no és, en línies generals, una tasca prioritària. La manca de recursos humans fa que el bibliotecari hagi de prioritzar unes feines per sobre d'unes altres i la catalogació es considera de menys valor per als interns que no pas d'altres com el suport a la lectura o les activitats de dinamització. Com molt clarament va expressar el Sr. Sergi Roca, bibliotecari de la presó de Tarragona a la primera visita l'any 2002, l'elaboració d'un catàleg amb descripcions bibliogràfiques molt completes no és una tasca crítica dins d'una presó, ja que, en línies generals, funciona molt més el boca-oida entre els propis interns o l'assessorament i el consell verbal que un mestre o el propi bibliotecari puguin fer als reclusos. La conclusió és que per a la majoria dels interns la cerca d'obres en un catàleg (sigui en forma de fitxes o automatitzat) és sovint poc útil, ja que acostumen a desconèixer els autors o els títols de les obres. Malgrat tot, totes les biblioteques de les presons catalanes disposen de catàleg, llevat de la de Dones que només disposa de llibres de registres (cal recordar que aquest centre no disposa de cap bibliotecari professional, ni cap altre treballador del centre, al seu capdavant).

En els centres on sí que existeix catàleg, aquest s'elabora i es manté, majoritàriament, de forma automatitzada. Només a la biblioteca de Tarragona el catàleg continua sent en fitxes a causa de l'obsolescència del seu equipament informàtic. Com s'ha vist en el capítol dedicat a les tecnologies de la informació, el programari emprat per a la confecció del catàleg no és únic per a totes les biblioteques. Davant la manca de pressupost i la inexistència d'una política comuna de planificació i coordinació informàtica per part de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, les bibliotecàries han hagut de recórrer a solucions locals i gratuïtes o de molt baix cost (Access, Bibliotecario, WINISIS, Pèrgam, etc.) que, sovint, no acaben de donar resposta a les necessitats reals dels seus serveis. Per exemple, cap dels sistemes de gestió actualment instal·lats permet dur a terme fàcilment un control d'autoritats complet (amb referències vegeu ni vegeu també entre encapçalaments), ni un control automatitzat dels números

de les revistes arribats o pendents d'arribar a la biblioteca (una de les tasques més monòtones i repetitives de la gestió de la col·lecció).

Una altra funcionalitat de què tampoc disposen els programes instal·lats fins ara és la de codificar les dades bibliogràfiques en format MARC. El MARC (MAchine Readable Cataloging) és l'estàndard de codificació de registres catalogràfics llegibles per màquina amb major implantació en el món de les biblioteques. El fet que cap dels programes emprats a les biblioteques de presó catalanes segueixi aquest format limita enormement les seves possibilitats de catalogació per còpia, d'intercanvi de dades amb altres institucions o de participació en xarxes de cooperació catalogràfica (com, per exemple, el Catàleg col·lectiu de lectura pública de la Generalitat de Catalunya o el Catàleg col·lectiu de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona).

A més a més, el fet que la Secretaria de Serveis Penitenciaris s'hagi desvinculat fins ara de l'organització i de la coordinació de tot aquest procés d'automatització ha impossibilitat l'existència d'un servei de manteniment i d'assessorament comú al qual les bibliotecàries puguin adreçar-se per tal de resoldre els problemes amb que sovint es troben. D'aquesta manera, el resultat final d'aquest servei es veu condicionat per les majors o menors habilitats informàtiques de les responsables de les biblioteques o, com en el cas d'Homes, de l'existència d'un intern amb coneixements suficients en aquesta mena de programes. Evidentment, per resoldre aquesta situació caldria una intervenció directa dels responsables de la Secretaria en el sentit d'adquirir o elaborar un sistema de gestió de biblioteca comú per a tots els centres, garantir la formació dels bibliotecaris de les presons i assegurar un servei de manteniment ràpid i eficient.

D'altra banda, la manca d'un equipament informàtic prou ampli fa que els catàlegs automatitzats només siguin consultables des dels ordinadors localitzats a la bibliotecària general. Els interns que es troben a les biblioteques modulars o en els departaments especials (infermeria, seccions d'aïllament, seccions de tractament de toxicomanies, etc.) no tenen accés als catàlegs. Això obliga a les bibliotecàries a elaborar còpies en paper del catàleg de forma periòdica que són distribuïdes per les biblioteques modulars i seccions dels centres.

Amb relació al nivell catalogràfic amb què són descrites les obres en el catàleg, val a dir que, per la raó abans esmentada de manca de recursos humans i

tècnics, el més habitual és l'aplicació simplificada de la normativa internacional (ISBD i AACR2).

Si bé a la majoria de centres la catalogació corre a càrrec de la bibliotecària, en altres, com per exemple a la biblioteca de Quatre Camins, la gran quantitat de feina que té l'obliga a delegar aquesta tasca en els interns auxiliars, amb tot el que això pot suposar per a la manca d'integritat i de cohesió del catàleg.

7.7.2. Serveis als usuaris

Així com la tipologia de serveis tècnics és força semblant a totes les biblioteques de presó, no passa el mateix amb els serveis oferts als seus usuaris, ja que la diversitat de tipus de centres penitenciaris (màxima seguretat, modulars, nombre de reclusos, etc.), els diferents perfils dels interns (població nacional, estrangera, amb estudis, analfabeta, etc.), l'existència d'altres serveis (mestres, educadors, psicòlegs, assistents socials, etc.) i la major o menor disponibilitat de recursos financers, humans i materials donen lloc a una gran varietat de condicionants i de necessitats, que requereixen ser satisfetes amb uns serveis als usuaris adaptats a cada situació particular.

Una primera qüestió a resoldre és la identificació dels usuaris de la biblioteca. Tradicionalment s'han enumerat tres possibles grups d'usuaris: els interns, el personal del centre (des dels guardes de seguretat fins al personal de la neteja, passant pels educadors, els mestres, els treballadors socials, etc.) i els familiars i visitants dels interns. El més habitual és que la biblioteca doni servei als dos primers grups, mentre que l'atenció als familiars i visitants dels reclusos es vegi limitada per la impossibilitat d'aquests d'accedir a la biblioteca de la presó (Curry, Wolf, Boutilier i Chan, 2003: 145). Amb relació als interns i al personal del centre, assenyalar que, lògicament, la freqüència d'ús de la biblioteca és molt més alta entre els reclusos que no pas entre els treballadors, ja que aquests disposen dels serveis de la biblioteca pública local. Ara bé, no tan sols es tracta d'un major ús global (si el nombre de persones encarcerades és superior al del personal també ho serà el seu ús), sinó també individual, és a dir, que l'intern que va a la biblioteca ho fa de forma més freqüent que un treballador. Segons Rubin i Souza (1989: p. 49) els reclusos utilitzen la biblioteca deu vegades més que les persones de l'exterior, si bé Pérez Pulido (2001: 208-209) matisa molt encertadament aquesta dada, precisant que a la presó cal diferenciar entre la lectura com a plaer i la lectura com a forma de

passar l'estona, el que dificulta en gran mesura la comparació de les dades d'ús obtingudes dins i fora dels centres penitenciaris. Sigui com sigui, el que és indubtable és que els grans usuaris de les biblioteques de presó són els interns i, per tant, com es veurà més endavant, és pensant en ells que són organitzats i dissenyats la gairebé totalitat de serveis als usuaris.⁹⁸

Pel que fa a les necessitats informatives dels reclusos i del personal del centre, val a dir que els interessos d'uns i altres són bastants diferents. Per als treballadors del centre (especialment els mestres, els educadors i els monitors) la biblioteca és una eina de suport a les seves activitats. D'ella esperen obtenir material bibliogràfic, equipament, i fins i tot espais per dur a terme la seva feina de tractament amb els interns. L'ús de la col·lecció amb finalitats recreatives és poc freqüent, llevat de la consulta dels diaris i les revistes. Per contra, el lleure és la demanda majoritària entre els interns, i no tan sols de diaris i revistes, sinó també de novel·les, teatre, poesia, etc.

Un altre tipus de material molt sol·licitat pels reclusos són els textos jurídics que utilitzen per conèixer els seus drets, saber com realitzar un tràmit jurídic, estudiar la situació penal de la condemna, etc. Una necessitat informativa dels interns que tampoc no acostuma a tenir la seva correspondència en el personal de la presó és la de material sobre la comunitat (pisos de lloguer, ofertes laborals i de formació, ajudes socials, etc.) i el relacionat amb els estudis que puguin estar cursant dins del centre (llibres de text, manuals, diccionaris, enciclopèdies, etc.).

L'existència d'altres unitats de tractament dins la presó és un altre element a tenir en compte a l'hora de planificar els serveis als usuaris. En un centre penitenciar hi ha juristes-criminòlegs, treballadors socials, psicòlegs, pedagogs, mestres, educadors, etc., i tots aquests professionals són susceptibles de rebre suport documental per part de la biblioteca. Per qüestions de coincidència d'objectius, hi ha unitats amb les quals la biblioteca acostuma a tenir una major col·laboració. Per exemple, els objectius de l'educació i el desenvolupament personal estan estretament lligats amb la tasca duta a terme pels mestres i els educadors. De forma similar, la feina dels treballadors socials té una clara vinculació amb l'objectiu d'informació sobre la comunitat de la biblioteca. És per això que és molt convenient que la biblioteca treballi de forma

⁹⁸ Lehmann (2000: 10) és més taxativa en afirmar que els serveis adreçats al personal del centre haurien de tenir una importància secundària per al bibliotecari, ja que aquests usuaris poden satisfer les seves necessitats d'informació fora de la presó.

conjunta i coordinada amb aquestes unitats per tal de conèixer les seves necessitats i, d'aquesta manera, poder oferir en cada moment els recursos i els serveis més adients.

Altres factors a tenir en compte a l'hora de triar i organitzar els serveis als usuaris són el tipus de centre, les seves dimensions o el tipus de condemna. Per exemple, en un centre amb reclusos amb condemnes llargues la biblioteca hauria de prendre un paper actiu en els programes educatius, mentre que en centres amb interns amb condemnes curtes potser fóra més convenient que la biblioteca es centrés en programes de lectura d'oci.

Per últim, però no per això menys important, mencionar la necessària compatibilitat entre els serveis oferts i la seguretat del centre. No cal oblidar que la biblioteca de presó desenvolupa les seves tasques en una institució, el centre penitenciari, que té com a un dels seus principals objectius garantir la custòdia dels interns. La biblioteca ha de fer compatibles els seus objectius amb els de la seguretat i això no sempre és fàcil. Un exemple d'aquesta dificultat són tots aquells serveis relacionats d'alguna forma amb l'accés a Internet: serveis de referència, d'informació, de consulta, etc. En tots aquests casos el bibliotecari s'ha de moure entre el dret a l'accés a la informació i la seguretat del centre. Com ja s'ha comentat anteriorment, és un fet objectiu que la navegació lliure per Internet fa molt complicat dur a terme un control adequat del tipus d'informació a què tenen accés els interns i, per tant, en aquest cas és molt difícil aplicar el criteri d'imposar mesures de censura només en aquells casos considerats no apropiats per atemptar contra la seguretat del centre (Pérez Pulido, 1997: 43)

Pel que fa a les recomanacions professionals, destacar que de les tres publicacions, les de la LA i de l'ALA són les més clares i explícites a l'hora de definir quin ha de ser l'objectiu dels serveis bibliotecaris dins d'una presó. L'IFLA, per la seva banda, únicament recomana de forma genèrica que els objectius de la biblioteca estiguin estretament relacionats amb els del centre penitenciari i amb les necessitats individuals dels interns (IFLA, 1995: 21).

Les recomanacions de la LA i de l'ALA coincideixen plenament a l'hora d'identificar la satisfacció de les necessitats dels interns com el principal objectiu dels serveis bibliotecaris (Library Association, 1997: 23 i Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 23). Tant l'associació

britànica com la nord-americana diferencien quatre tipus de necessitats bàsiques:

- Necessitats informatives.
- Necessitats culturals.
- Necessitats laborals.
- Necessitats recreatives.

Els serveis que proposen per satisfer aquestes necessitats són força semblants. Per a l'associació britànica aquests haurien de (Library Association, 1997: 23):

- Oferir informació (en tota mena de suports) relacionada amb les matèries de major interès per als interns.
- Donar suport a les activitats realitzades en el centre (educació, treball, etc.).
- Ajudar els interns en el seu retorn a la societat mitjançant el foment de l'ús de les biblioteques i dels recursos informatius.

Les recomanacions de l'ALA són una mica més concretes i, a l'apartat referit pròpiament als serveis de la biblioteca, s'aconsella oferir (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 21):

- Serveis de lectura amb materials apropiats per a cada nivell de lector.
- Serveis d'orientació i formació bibliotecària adequats als diferents nivells dels interns.
- Accés a les col·leccions d'altres biblioteques mitjançant la participació en sistemes bibliotecaris regionals i estatals, xarxes bibliotecàries, consorcis, etc.
- Serveis d'ajuda als interns en l'ús del material de la biblioteca.
- Serveis d'informació i referència.
- Accés a serveis per a les persones que pateixen alguna mena de discapacitat física o sensorial (persones amb problemes de mobilitat, persones cegues, sordes, etc.).

De forma complementària, a l'apartat sobre l'accessibilitat de la biblioteca, l'ALA categoritza els serveis en funció de les necessitats dels interns (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 11):

- Informació sobre els procediments i les normes del centre penitenciari.
- Informació necessària per als interns a l'hora de mantenir el contacte amb la societat exterior.
- Informació per al desenvolupament de les aptituds vocacionals dels interns.
- Informació educativa.
- Suport a programes de rehabilitació.
- Material de lectura d'autoaprenentatge per a la formació continuada i per a les necessitats personals.
- Material de lectura recreativa.
- Informació d'utilitat per a la reincorporació dels interns en la societat (habilitats laborals, allotjament, etc.).

Les autoritats penitenciàries catalanes, per la seva banda, també van establir en el seu Programa marc de l'any 2002 quins haurien de ser els serveis propis d'una biblioteca de presó (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 3):

- Servei d'informació: comunicar i fer circular la informació sobre el funcionament de la biblioteca, activitats, normativa i serveis del centre.
- Fons bibliogràfic i documental: oferta d'un fons catalogat d'acord amb la demanda o les necessitats.
- Fons no bibliogràfic: fonoteca i hemeroteca.
- Servei de préstec.
- Servei de consulta.

En aquest cas, sobta la limitada visió que es té del servei d'informació, ja que segons el Programa marc aquest no va més enllà de la informació sobre la pròpia biblioteca, sense contemplar d'altres aspectes tan o més importants com són la informació sobre la comunitat, el mercat laboral, l'allotjament, etc. També es troba a faltar alguna menció a d'altres serveis com són el de suport a d'altres departaments en les seves activitats (per exemple, als mestres i als educadors), el de referència o el de préstec interbibliotecari (bàsic per poder ampliar l'oferta lectora sense incrementar les despeses).

7.7.2.1. Servei de lectura a sala

Mitjançant aquest servei la biblioteca permet la consulta del seu fons en el propi local. L'àrea de lectura ha d'estar habilitada amb taules i cadires especialment escollides per aquesta finalitat.

Aquest servei es pot organitzar, bàsicament, segons dos criteris:

- Accés lliure.
- Accés indirecte.

L'accés lliure permet que sigui el propi intern el que directament esculli les obres que vol consultar, sense la mediació del bibliotecari. Els principals avantatges d'aquest sistema són (Manual, 1996: 247-248):

- Simplificar l'estructura de la biblioteca.
- Potenciar la relació document-bibliotecari-intern.
- Estalviar al personal bibliotecari de la feina de cercar i lliurar els documents als interns. D'aquesta manera, els treballadors de la biblioteca disposen de més temps per dur a terme d'altres tasques amb un valor afegit major.
- Facilitar que els reclusos puguin trobar obres inicialment no buscades que es troben físicament a prop del document cercat.
- Proporcionar als interns una visió global de la col·lecció sense necessitat de consultar el catàleg.

Com a principals inconvenients de l'accés lliure es poden destacar:

- Exigeix una ordenació sistemàtica de la col·lecció i una revisió i reordenació constant de la mateixa.
- Exigeix un sistema de senyalització i d'orientació que permeti als reclusos localitzar fàcilment els documents.
- Les obres es deterioren amb més rapidesa a causa de la major manipulació a què són sotmeses.
- Augmenten les possibilitats de pèrdua de documents per sostracció.
- Dificulta la realització d'estadístiques reals sobre el grau de consulta i lectura de les obres.

L'organització del servei de lectura amb un sistema d'accés indirecte es basa en la idea que els documents no es troben a l'abast dels interns, sinó que aquests els han de demanar al personal bibliotecari mitjançant un formulari on han de fer constar les dades bàsiques de l'obra (títol, autor, localització). Habitualment, per la seva freqüent consulta, les obres de referència no es troben sotmeses a aquest limitat règim, sinó que són de lliure accés.

Els avantatges d'aquest sistema són (Manual, 1996: 248-249):

- Les obres pateixen un deteriorament menor.
- És més fàcil i còmode mantenir ordenada la col·lecció.
- Permet dur a terme estadístiques reals sobre l'ús del fons.
- Disminueixen les possibilitats de pèrdua de documents per sostracció.

Per contra, els seus principals inconvenients són:

- Alenteix en gran mesura tots els processos necessaris perquè els interns puguin consultar finalment els documents a la sala de lectura.
- El personal bibliotecari dedica gran part de la seva jornada al subministrament dels documents (temps en què deixa de fer altres tasques amb un valor afegit major).

Avui dia, la gran majoria de les biblioteques de presó tendeixen a organitzar el seu fons seguint el criteri del lliure accés (de fet, en el món exterior l'accés indirecte ha restat un mètode reservat gairebé de forma exclusiva a les biblioteques que tenen per objectiu la conservació del patrimoni nacional). En la pràctica, els seus avantatges superen clarament els seus inconvenients, i fins i tot la presumpció segons la qual en un entorn penitenciari el percentatge de pèrdua d'obres és molt més alt que en una biblioteca pública és, segons Rubin i Suvak (1995: 92), falsa. La pràctica sembla demostrar que les biblioteques de presó gestionades d'una forma professional perden llibres en una forma semblant a com ho fan les biblioteques públiques localitzades en barris on els residents tinguin un nivell socioeconòmic semblant al dels reclusos. A més a més, la majoria de les pèrdues tenen lloc quan els interns són transferits a d'altres centres o posats en llibertat (en alguns casos són processos que tenen lloc de forma molt ràpida, sense un coneixement previ prou ampli en el temps).

A Catalunya, els serveis a l'usuari més utilitzats pels interns de les biblioteques de presó són el servei de lectura a sala i el servei de préstec. D'altra banda, el fons de totes les biblioteques catalanes és d'accés lliure, si bé es força habitual que les col·leccions d'obres de referència i de textos jurídics es trobin tancats en armaris o custodiats pel personal bibliotecari a causa del gran ús que d'aquestes obres fan els interns i de l'escàs nombre d'exemplars que disposen les biblioteques.

Les dades estadístiques que el Departament de Justícia ofereix sobre l'ús del servei de lectura a sala a les biblioteques centrals de les presons catalanes són una mica confoses:⁹⁹

	Població reclosa	Lectors sala/mes	%
Dones ¹⁰⁰	241	489	202,90
Figueres	211	670	317,54
Girona ¹⁰¹	156	700	448,72
Homes	2.007	3.800	189,34
Joves	504	1.503	298,21
Ponent	1.010	160	15,84
Quatre Camins	1.382	500	36,18
Tarragona	331	951	287,31
TOTAL	5.842	8.773	150,17

Taula 7.48. Mitjana mensual de lectors a sala a 1 de gener de 2004 per centres (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

⁹⁹ Les biblioteques de Brians no lliuren al Departament de Justícia les dades sobre els lectors sala/mes dels seus centres perquè consideren que en no poder comptabilitzar els usuaris que visiten les biblioteques modulars, les xifres obtingudes només a les biblioteques generals no són prou significatives de l'activitat del servei.

¹⁰⁰ Dades de lectors sala/mes corresponents a l'any 2002.

¹⁰¹ Dades de lectors sala/mes corresponents a l'any 2002.

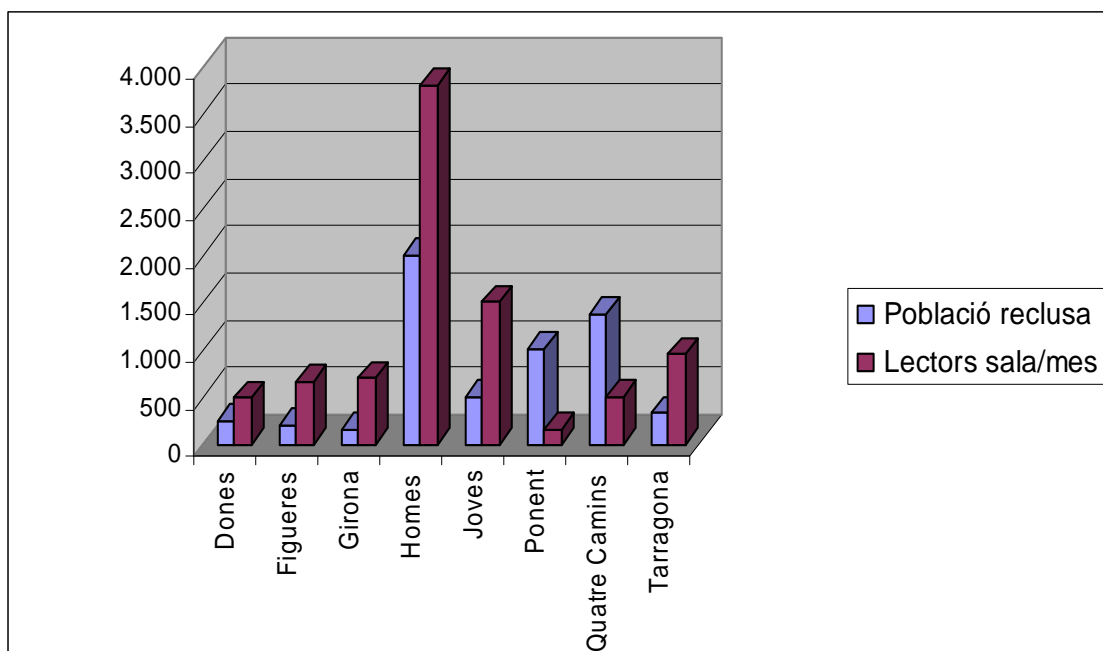

Figura 7.21. Mitjana mensual de lectors a sala a 1 de gener de 2004 per centres (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

Primer de tot, cal aclarir que la manera de recollir aquestes dades (mitjançant un full de signatures que els interns han de signar quan entren al local) no garanteix que els resultats finals es corresponguin realment amb l'ús de la biblioteca com a sala de lectura. De fet, l'únic que aquestes xifres asseguren és el nombre d'interns que al llarg d'un mes han entrat a la biblioteca. El que han fet un cop han estat a dins (llegir, passar l'estona, jugar a escacs, parlar amb els amics o, en la terminologia de Fabiani (1977: 65), fer un ús banal de la biblioteca) no queda diferenciat.

Un cop fet aquest aclariment, el que més sobta d'aquests resultats és el gran contrast que hi ha entre alguns dels centres, ja que, per exemple, el percentatge de lectors a sala per mes de la biblioteca de Girona és del 448,72%, mentre que el de la presó de Ponent és del 15,84% i el de Quatre Camins del 36,18%. Part de l'explicació d'aquesta gran varietat cal buscar-la en l'existència o no de biblioteques modulars als centres, ja que a les presons on els interns disposen de biblioteca a la galeria on es troba la seva cel·la, l'assistència a la biblioteca central no és un element imperatiu a l'hora de cercar un lloc tranquil per llegir i, per tant, el nombre d'usuaris disminueix. Els cinc centres amb un major percentatge de lectors a sala (Girona, Figueres, Joves, Tarragona i Dones) són precisament centres sense biblioteques modulars, és a dir, on els interns que volen llegir la premsa o consultar algun llibre han d'anar

obligatòriament a la biblioteca central. Per contra, els centres amb un percentatge de lectors a sala inferior (Ponent, Quatre Camins i Homes) són presons amb biblioteques modulars on els reclusos reben els diaris i disposen d'un espai relativament tranquil per a la lectura. En el cas d'Homes i de Ponent cal afegir, a més a més, que es tracta de dos centres amb limitacions en l'accés dels reclusos a la biblioteca central. En el primer cas, com ja s'ha comentat anteriorment, només poden accedir-hi els interns que estiguin cursant estudis d'idiomes, d'autoaprenentatge o de la UNED. En el cas de la biblioteca de Ponent, per qüestions de seguretat, l'accés al local central està limitat a quinze interns en, aproximadament, tres torns diaris.

Més enllà d'aquestes explicacions, es fa difícil fer una valoració qualitativa de les xifres extretes de les memòries del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Per una banda, són molt pocs els estudis realitzats sobre aquest tipus de servei a d'altres biblioteques de presó, i els que hi ha no sempre donen dades estadístiques fàcilment equiparables a les dades aquí exposades. Per un altre, les especials condicions de vida de les persones encarcerades fa difícil poder comparar aquestes xifres amb les de cap altre tipus de biblioteca (com podria ser el cas de les biblioteques públiques).

Un dels pocs estudis estadístics seriosos que hi ha sobre l'ús que fan els interns de la biblioteca és el treball que l'any 1999 va fer Pérez Pulido (2002) en el centre penitenciari de Badajoz. Sobre la base inicial d'una població mitjana de 684 persones, Pérez Pulido va passar un qüestionari per escrit a una mostra de 222 interns. A l'hora de fer la selecció es van excloure els reclusos que eren analfabets, neolectors i estrangers per les dificultats d'aquests col·lectius per entendre i omplir de forma fefaent el qüestionari, elaborat en castellà. A la pregunta de "què va fer vostè la darrera vegada que va visitar la biblioteca?", un 13,8% van respondre "llegir llibres, revistes i diaris" (Pérez Pulido, 2002: 24). Ara bé, aquesta xifra no reflecteix la freqüència en el temps de l'activitat i, per tant, és molt difícil comparar-la amb la mitjana obtinguda a les biblioteques catalanes de 150,17% lectors mensuals sobre la població total (o el que és el mateix, una mitjana d'1,5 visites mensuals per intern).

Sigui com sigui, aquesta freqüència d'ús del servei sembla certament molt baixa. Es pot argumentar que no tota la població reclosa té la possibilitat d'accedir a la biblioteca (per exemple, els interns classificats en primer i tercer grau) i que, per tant, les dades queden desvirtuades, però és que fins i tot tenint en compte aquest factor regulador les dades obtingudes, tot i ser millors, no

semblen tampoc especialment significatives. Per exemple, si es fan els càlculs tenint en compte només els reclusos que es troben classificats en segon grau (un 64% de la població), que són els que, en principi, poden accedir lliurement a la biblioteca, els percentatges de lectors a sala per mes són els següents:

	Població reclosa classificada en 2n grau	Lectors sala/mes	%
Dones	154	489	317,53
Figueres	135	670	496,30
Girona	100	700	700,00
Homes	1.284	3800	295,95
Joves	323	1503	465,33
Ponent	646	160	24,77
Quatre Camins	884	500	56,56
Tarragona	212	951	448,58
TOTAL	3.738	8.773	234,70

Taula 7.49. Mitjana mensual de lectors a sala per centres amb relació a la població reclosa classificada en segon grau a 1 de gener de 2004 (Elaboració pròpia).

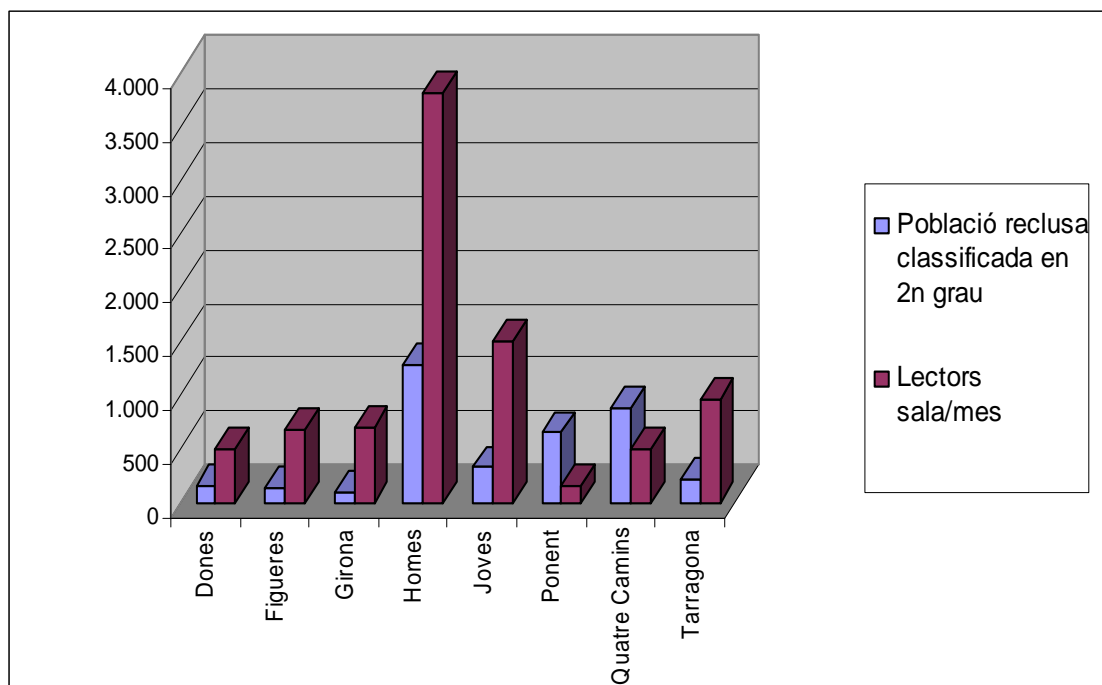

Figura 7.22. Mitjana mensual de lectors a sala per centres amb relació a la població reclosa classificada en segon grau a 1 de gener de 2004 (Elaboració pròpia).

És a dir, considerant únicament la població reclosa classificada en segon grau el percentatge de la mitjana de lectors mensuals sobre la població total tan sols augmenta fins al 234,7% (o el que és el mateix, fins a les 2,347 visites mensuals per intern).

Encara es podria mirar d'ajustar una mica més els càlculs considerant només els centres que no tinguin biblioteques modulars, ja que només en aquests casos les xifres reflecteixen realment la totalitat de visites a la biblioteca (a les biblioteques modulars no s'acostuma a dur un control estricte de les entrades):

	Població reclosa classificada en 2n grau dels centres sense biblioteques modulars	Lectors sala/mes	%
Dones	154	489	317,53
Figueres	135	670	496,30
Girona	100	700	700,00
Joves	323	1503	465,33
Tarragona	212	951	448,58
TOTAL	924	4.313	466,77

Taula 7.50. Mitjana mensual de lectors a sala per centres sense biblioteques modulars amb relació a la població reclosa classificada en segon grau a 1 de gener de 2004 (Elaboració pròpia).

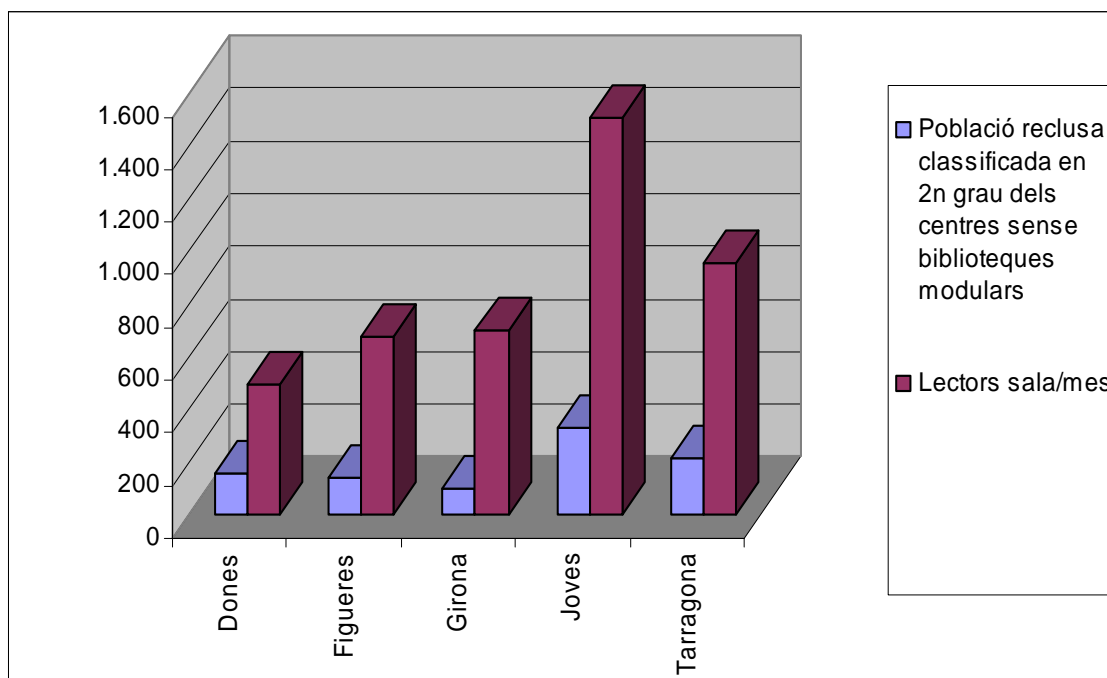

Figura 7.23. Mitjana mensual de lectors a sala per centres sense biblioteques modulars amb relació a la població reclosa classificada en segon grau a 1 de gener de 2004 (Elaboració pròpia).

Seguint aquest criteri, el percentatge de la mitjana de lectors mensuals sobre la població total és de 466,77% (o el que és el mateix, 4,6677 visites mensuals per intern, és a dir, poc més d'un cop per setmana per intern).

D'altra banda, arran de les converses mantingudes amb el personal bibliotecari dels centres es pot afirmar que els reclusos de les presons catalanes segueixen, en línies generals, les mateixes pràctiques de lectura que Pérez Pulido (2001) va reflectir en el seu estudi de la presó de Badajoz. Per exemple, tal com assenyala aquesta autora, si bé el lloc habitual de lectura és la pròpia cel·la, els reclusos valoren molt positivament la tranquil·litat i el silenci que normalment troben a la biblioteca.¹⁰² Un element diferenciador en relació a les dades obtingudes per Pérez Pulido és la font d'informació a què recòrron els interns per seleccionar les lectures. Mentre que els resultats reflectits per les enquestes realitzades entre els reclusos de la presó de Badajoz assenyalaven el catàleg com la primera font (21,5%), en el cas de Catalunya aquest és un

¹⁰² Cas excepcional és el de la presó de Dones on la biblioteca, en no haver cap bibliotecari ni cap altre professional del centre (mestre, educador, etc.) al seu capdavant, ha esdevingut un espai molt sorollós i poc acollidor per a la lectura. En el moment de la visita al centre, les dues internes que en aquell moment es trobaven al capdavant de la biblioteca van manifestar la seva

instrument molt poc utilitzat pels interns. De fet, segons l'opinió dels bibliotecaris catalans, les opcions més emprades pels interns encarcerats a les presons del nostre país són precisament aquelles que les dades obtingudes per Pérez Pulido situen per darrera del catàleg, és a dir, els consells dels companys de presó, dels familiars, dels mestres, dels educadors, del bibliotecari, etc. Malgrat tot, la confirmació o no d'aquesta hipòtesi resta pendent de la realització a les presons catalanes d'un estudi d'usuaris tan complet com el que en el seu moment va dur a terme Pérez Pulido en el centre penitenciari de Badajoz.

7.7.2.2. Servei de préstec

El servei de préstec és, sense cap mena de dubte, un dels serveis més utilitzats a les presons. En un entorn penitenciari, no obstant, la política de préstec esdevé substancialment diferent de la que pugui dur-se a terme en una biblioteca pública convencional. Per exemple, el fet que en una presó el moviment dels reclusos estigui restringit per motius de seguretat té com a conseqüència, com ja s'ha explicat abans, que l'accés a la biblioteca sigui sovint difícil. Aquest és un element que el bibliotecari ha de tenir en compte a l'hora d'establir la política de préstec del centre, adaptant el nombre de documents i els períodes de préstec a les possibilitats d'accés dels reclusos a la biblioteca (a menys possibilitats d'accés major nombre de documents deixats en préstec i durant un període de temps més llarg).

Un altre element diferenciador pot ser el criteri de penalització en cas de retard o de pèrdua de les obres en préstec. Per a alguns bibliotecaris, no està justificat sancionar els interns pels retards, ja que sovint la possibilitat de retornar les obres dins del període de temps establert no depèn únicament d'ells (per exemple, si l'intern és castigat sobtadament a restar en una àrea de màxima seguretat). Altres, si bé creuen en la necessitat d'imposar sancions, no les apliquen a causa de l'excessiu consum de temps i de paperassa que suposa la seva gestió. Per últim, altres imposen penalitzacions amb el mateix rigor i severitat com es fa a qualsevol biblioteca pública de l'exterior (Rubin; Suvak, 1995: 91).

manca d'autoritat sobre la resta d'internes pel fet de ser recluses a l'igual que la resta d'usuàries.

Segons Barrero Morán (1997: 3), els factors que expliquen les pèrdues o no devolucions (especialment de les obres dels autors més sol·licitats) en un centre penitenciari són:

- Les limitacions amb què sovint es troben els bibliotecaris a l'hora de dur a terme les reclamacions.
- La primacia del concepte d'allò que és públic per sobre d'allò que és privat (que també afecta a d'altres àmbits de l'entorn).
- La manca generalitzada d'hàbits de responsabilitat entre els reclusos.
- La gran mobilitat d'interns, tant externa (els que entren, els que surten, els que són traslladats a d'altres centres) com interna (canvis de mòdul).

D'altra banda, el bibliotecari de presó també ha de tenir en compte les característiques del centre (tant des d'un punt de vista arquitectònic com de seguretat) i de la població reclosa. La distribució o no dels interns en mòduls, l'existència de seccions d'alta seguretat d'on no poden sortir els presos allà reclosos, les altes taxes d'analfabetisme (total o funcional) i la falta d'hàbit d'ús de la biblioteca per part de la majoria dels interns són elements que cap bibliotecari pot ignorar. De fet, hi ha autors com Rubin i Suvak (1995: 91) que consideren que és més aconsellable que el bibliotecari dediqui els seus esforços al desenvolupament d'un clima segur i confortable dins la biblioteca, a fomentar l'ús dels seus recursos mitjançant la creació d'una col·lecció i d'uns serveis que realment marquin una diferència en la vida dels interns, que no pas al seguiment del retorn dels llibres i a l'establiment de sancions per endarreriment o pèrdua.

A Catalunya, el préstec és, després de la lectura a sala, el servei més utilitzat pels reclusos. Les dades que ofereix el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya al respecte són les següents:

	Població reclosa	Lectors préstec/mes	%
Brians ¹⁰³	1.601	229	14,30
Dones ¹⁰⁴	241	69	28,63
Figueres	211	6	2,84
Girona ¹⁰⁵	156	16	10,26
Homes	2.007	600	29,90
Joves	504	139	27,58
Ponent	1.010	73	7,23
Quatre Camins	1.382	36	2,60
Tarragona	331	25	7,55
TOTAL	7.443	1.193	16,03

Taula 7.51. Mitjana mensual de préstecs per centres a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

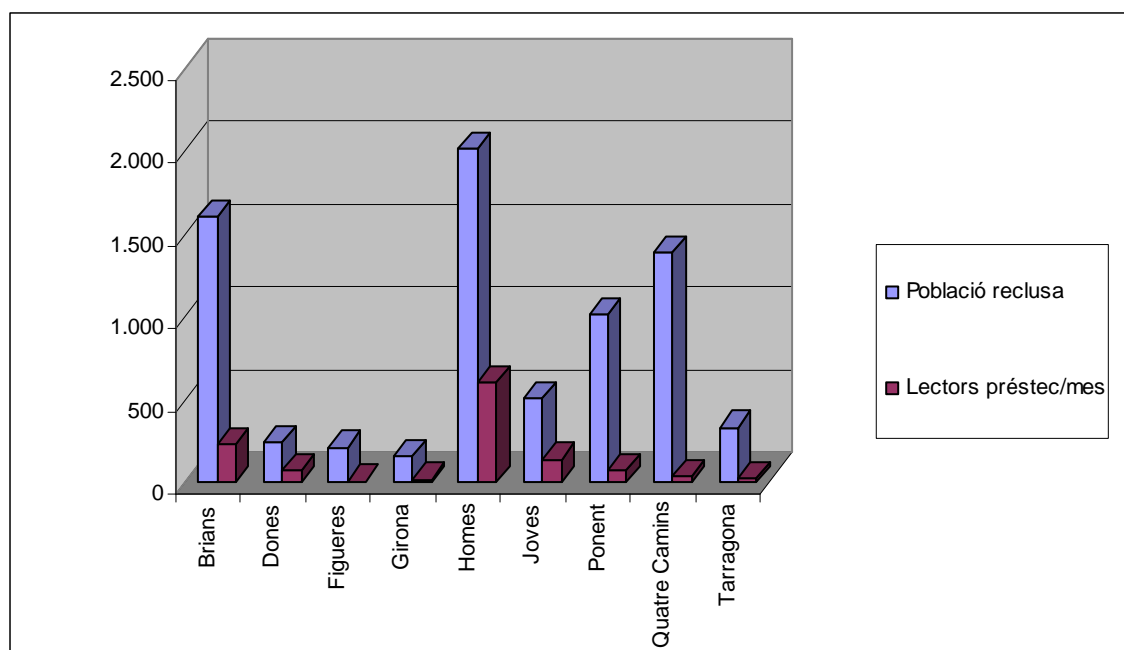

Figura 7.24. Mitjana mensual de préstecs per centres a 1 de gener de 2004 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

Com passava en el cas del servei de lectura a sala, es fa difícil la valoració quantitativa d'aquestes dades per la manca de referents equiparables. En

¹⁰³ Les dades del centre de Brians no diferencien entre els lectors préstec/mes de la secció d'homes i de la de dones.

¹⁰⁴ Dades de lectors préstec/mes corresponents a l'any 2002.

l'estudi realitzat per Pérez Pulido sobre l'ús de la biblioteca al centre penitenciari de Badajoz, un 15,9% dels interns van respondre "treure llibres en préstec" a la pregunta de "què va fer vostè la darrera vegada que va visitar la biblioteca?" (Pérez Pulido, 2002: 24). Ara bé, tal com passava abans, aquesta xifra no denota temporalitat i, per tant, torna a ser inapropiada per compararla amb els 1.193 préstecs mensuals de les biblioteques de presó catalanes.

Val a dir, no obstant, que el percentatge mitjà de 16,03% préstecs mensuals sembla molt baix, ja que vol dir que de cada 100 interns només 16 treuen un llibre en préstec al mes. A més a més, en aquest cas, la correcta interpretació dels resultats es veu complicada perquè no es dóna la lògica correspondència entre els centres amb un major nombre de lectors a sala i els centres amb un major nombre de préstecs:

Centres ordenats de major a menor percentatge de lectors sala/mes	Centres ordenats de major a menor percentatge de lectors préstec/mes
Girona	Homes
Figueres	Dones
Joves	Joves
Tarragona	Brians
Dones	Girona
Homes	Tarragona
Quatre Camins	Ponent
Ponent	Figueres
	Quatre Camins

Taula 7.52. Comparativa entre centres segons el percentatge de lectors sala/mes i el de lectors préstec/mes (Elaboració pròpia).

Tampoc és vàlida una interpretació de l'ordre de les biblioteques segons el nombre de préstecs basada l'existència o no de biblioteques modulars, ja que de les tres biblioteques amb un percentatge més alt de préstecs, la segona, Dones (28,63%), i la tercera, Joves (27,58%), són centres sense biblioteques modulars.

D'altra banda, aplicant el criteri corrector de comptabilitzar únicament els interns classificats en segon grau (per ser els que, en principi, poden accedir de forma lliure a la biblioteca), les xifres obtingudes no són gaire millors:

¹⁰⁵ Dades de lectors préstec/mes corresponents a l'any 2002.

	Població reclosa classificada en 2n grau	Lectors préstec/mes	%
Brians	1.025	229	22,34
Dones	154	69	44,81
Figueres	135	6	4,44
Girona	100	16	16,00
Homes	1.284	600	46,73
Joves	323	139	43,03
Ponent	646	73	11,30
Quatre Camins	884	36	4,07
Tarragona	212	25	11,79
TOTAL	4.763	1.193	25,05

Taula 7.53. Mitjana mensual de préstecs per centres amb relació a la població reclosa classificada en segon grau a 1 de gener de 2004 (Elaboració pròpia).

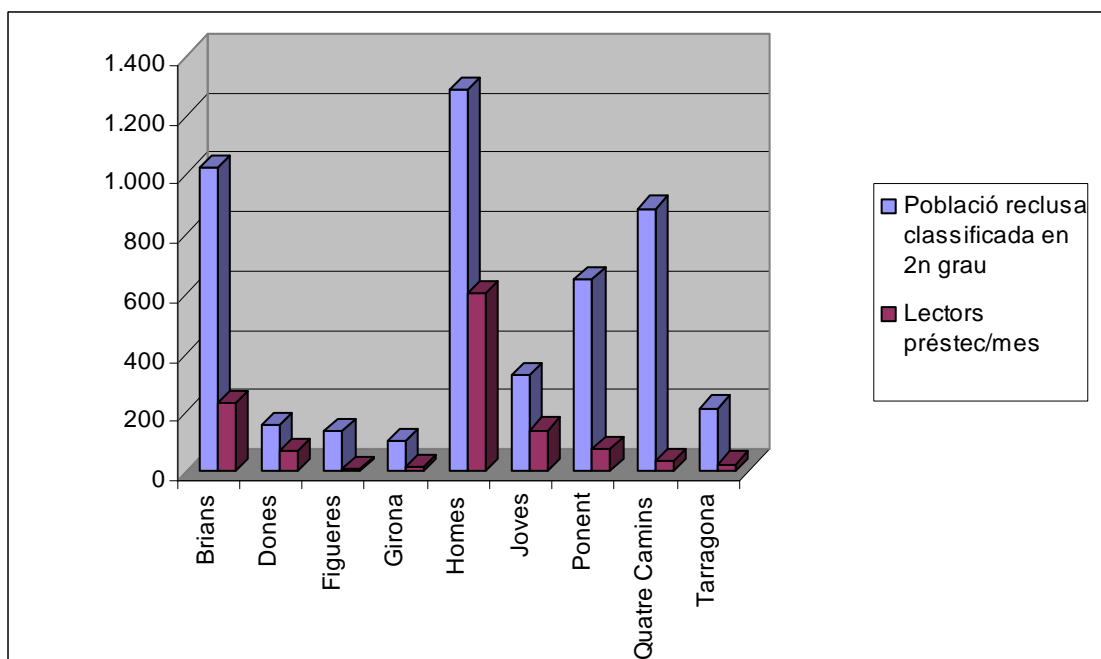

Figura 7.25. Mitjana mensual de préstecs per centres amb relació a la població reclosa classificada en segon grau a 1 de gener de 2004 (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, fins i tot considerant tan sols els interns classificats en segon grau, el percentatge mitjà amb prou feines supera el 25%, és a dir, segons aquestes dades únicament una quarta part dels reclusos traurien un llibre en préstec al mes.

Una hipòtesi per explicar aquests índexs de préstecs tan baixos podria ser aquella que relacionés l'ús del servei amb la qualitat de la col·lecció. Si, tal com s'ha explicat anteriorment, el fons bibliogràfic de les presons es caracteritza, en línies generals, per la seva obsolescència i la seva manca d'adequació a les necessitats reals de la gran majoria de la població reclosa, no sembla molt desventurat suposar que per a molts interns el fons de la biblioteca contingui poques obres d'interès i, per tant, susceptibles de treure en préstec. Si a aquest fet se li afegeix un perfil d'usuari caracteritzat per un grau d'analfabetisme alt, un nivell d'escolarització baix i uns hàbits de lectura escassos, es podria concloure que els pobres percentatges de préstec de les biblioteques catalanes serien el resultat de la conjunció entre un fons de poca qualitat i uns usuaris amb unes necessitats especials no cobertes per la biblioteca.

Per matèries i gèneres literaris, les preferències dels interns a l'hora de treure llibres en préstec queden reflectides en la taula següent:

	Nombre de préstecs ¹⁰⁶	%
Novel·la	15.149	68,44
Poesia	1.501	6,78
Ciències socials	1.041	4,70
Filosofia	913	4,12
Ciències aplicades	646	2,92
Història i geografia	588	2,66
Ciències pures	535	2,42
Art i esport	520	2,35
Filologia	357	1,61
Religió	254	1,15
Teatre	162	0,73
Altres	470	2,12

Taula 7.54. Nombre de préstecs per matèries i gèneres literaris l'any 2003 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

¹⁰⁶ Les xifres dels centres de Dones i de Girona corresponen a l'any 2002.

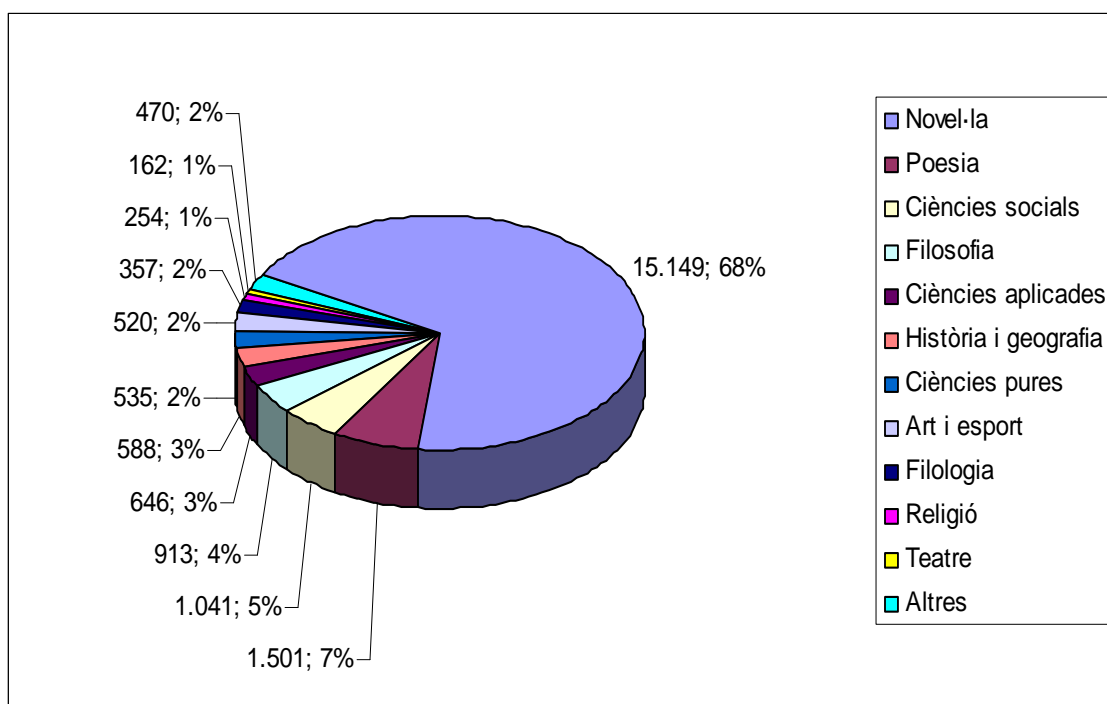

Figura 7.26. Nombre de préstecs per matèries i gèneres literaris l'any 2003 (Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2003 i Catalunya. Departament de Justícia i Interior, 2004).

Com es pot comprovar, la novel·la és, amb molta diferència, el gènere literari més prestat (68,44%). En segon lloc es troba la poesia (6,78%). Com a matèries més sol·licitades destaquen les ciències socials (4,70%) i la filosofia (4,12%). Són xifres que coincideixen amb les preferències ja assenyalades per autors com Curry, Wolf, Boutilier i Chan (2003: 149-150), Carolis (2000: 356), Cheesman (1977: 131) o Mayol i Fernández (1995: 6). Potser aclarir tan sols que, a diferència del que afirmen molts d'aquest autors, ni els diaris, ni les revistes, ni els textos jurídics surten reflectits a les dades facilitades pel Departament de Justícia per la senzilla raó que, habitualment, les biblioteques no deixen aquest material en préstec. En canvi, al llarg de les entrevistes amb les bibliotecàries de les presons catalanes i de les visites realitzades per l'autor a les sales de lectura de les biblioteques, s'ha pogut constatar que aquest tipus d'obres és també un dels més sol·licitats pels interns.

Les polítiques de préstec dels llibres i de les revistes a les biblioteques catalanes són també força variades i, sovint, responen a criteris particulars de cada centre. El més habitual és deixar entre un i tres llibres per intern durant un període de quinze dies, i no permetre que els números de les revistes es puguin treure fora del local de la biblioteca o deixar únicament els números antics:

	Llibres		Revistes	
	Nombre	Dies	Nombre	Dies
Brians (dones)	1	15	2	3
Brians (homes)	2	15	1	7
Dones	2	15	0	0
Figueres	1	15	1	10
Girona	Sense límit	Sense límit	0	0
Homes	1	7	0	0
Joves	Sense límit	20	Sense límit	4
Ponent	3	7	0	0
Quatre Camins	3	15	0	0
Tarragona	3	7	0	0

Taula 7.55. Condicions de préstec dels llibres i de les revistes per centres (Elaboració pròpia).

Pel que fa al servei de préstec als interns que no poden accedir a la biblioteca perquè es troben a la infermeria, a les unitats de rehabilitació toxicològica o sancionats per mala conducta a àrees d'accés restringit, les biblioteques de presó catalanes acostumen a seguir una de les dues modalitats següents:

- Es crea una biblioteca a la pròpia dependència (habitualment composta per unes poques prestatgeries) amb un petit fons de llibres que es va renovant periòdicament. Per exemple, seria el cas de la Secció d'ingressos i de la Secció de rehabilitació toxicològica de Quatre Camins, o de la Secció d'infermeria de Ponent.
- Els interns que no poden accedir a la biblioteca fan les seves peticions de llibres als professionals del centre amb els quals estan en contacte (mestres, educadors, etc.) o al bibliotecari si aquest té contemplat visitar-los de forma regular. Posteriorment, aquestes peticions són enviades a la biblioteca on les obres sol·licitades són localitzades i lliurades a les persones que poden fer-les arribar als reclusos. Per exemple, seria el cas del préstec als reclusos de les seccions d'accés restringit de les presons de Figueres, Joves i Tarragona.

Sigui quin sigui el model escollit, el que sí és comú a tots els centres és que les polítiques de préstec per a aquests interns que no poden accedir a la biblioteca són més flexibles que les de la resta d'interns, tant pel que fa al nombre i dies de préstec com pel que fa a les sancions.

En aquest darrer sentit, val a dir que les polítiques de sancions no acostumen a ser molt estrictes. Les bibliotecàries catalanes no acostumen a aplicar criteris de control excessivament rigorosos (especialment en el centres més petits com els de Girona o Figueres, amb un nombre molt reduït d'interns) i s'estimen més l'ús d'avisos verbals. Potser els casos sancionadors més significatius detectats han estat els de la biblioteca de Joves i la de Ponent. A la primera, els interns que s'endarrereixen en el retorn d'un llibre reben una sanció en forma de dies sense poder treure cap altre document en préstec, mentre que en el cas de Ponent, a les tres setmanes de retard els reclusos reben una reclamació per escrit.

7.7.2.3. Servei de préstec interbibliotecari

Pel que fa a l'ús del préstec interbibliotecari, val a dir que, avui en dia, amb els mitjans tecnològics existents (especialment Internet), aquest és un servei clau per a qualsevol biblioteca de presó. Com ja s'ha vist anteriorment, el més habitual és que la biblioteca penitenciària no disposi d'un pressupost prou ampli per poder adquirir totes les obres necessàries per donar satisfacció a l'àmplia gamma de demandes que es generen en un entorn penitenciari. Per tant, una de les poques opcions que tenen d'ampliar la seva oferta bibliogràfica és mitjançant l'establiment d'acords de col·laboració amb biblioteques de l'exterior o formant part de xarxes bibliotecàries més àmplies que els hi permetin demanar en préstec aquelles obres que no són a la seva col·lecció.

Aquests acords de col·laboració o de participació no tenen perquè limitar-se a les biblioteques públiques, ja que les demandes d'informació a què ha de donar resposta la biblioteca penitenciària són molt àmplies. Per exemple, fóra bo establir acords amb biblioteques universitàries per cobrir les necessitats d'aquells interns que estiguin cursant estudis superiors, i també amb biblioteques especialitzades per satisfer demandes concretes sobre temes molt específics. Òbviament, no cal oblidar el préstec interbibliotecari entre les biblioteques penitenciàries d'un mateix país o regió, ja que per afinitat d'usuaris és més que probable que disposin de fons d'interès mutu. Per últim, destacar el fet que les biblioteques de presó, dins d'aquests acords de col·laboració o de participació, han de ser vistes per la resta de biblioteques no tan sols com a centres receptors de documents en préstec, sinó també com a dipositàries d'obres que poden ser d'interès per als seus usuaris i que, per motius

d'especialització, només es trobin a les presons (seria el cas, per exemple, d'obres sobre el concepte de la pena, sobre polítiques de reinserció, etc.).

Un cop elaborats els acords, la forma de dur a terme el préstec interbibliotecari no té perquè diferir de la d'altres projectes de col·laboració similars que es basen en la contractació d'empreses de missatgeria per dur i recollir diàriament les obres d'una institució a una altra. Potser destacar només que si ja en el món exterior la rapidesa d'aquest servei és un element clau, en un entorn penitenciari, on els interns poden ser traslladats sobtadament d'un centre a un altre i on el concepte d'espera té unes connotacions molt més angoixants que en el món lliure, el fet de rebre les obres sol·licitades en un període de temps el més curt possible esdevé un factor decisiu a l'hora de ser valorat pels reclusos com un servei eficient.

Evidentment, perquè les biblioteques de presó puguin col·laborar o participar en projectes de préstec interbibliotecari cal, primer de tot, que disposin de connexió a la xarxa per poder consultar el fons de la resta d'institucions i, en segon lloc, que el seu catàleg automatitzat també pugui ser consultable per Internet i disposi de les funcions necessàries per fer les peticions de préstec en línia.

A Catalunya, el servei de préstec interbibliotecari a les biblioteques de presó és un servei que només s'ofereix de forma més o menys regular a cinc de les deu biblioteques analitzades: Brians (dones), Figueres, Homes, Joves i Quatre Camins. Ara bé, és molt important aclarir que l'organització i la gestió del préstec en aquestes presons és el resultat de la voluntat de les pròpies bibliotecàries, fins al punt que el més habitual és recollir i tornar físicament les obres a la biblioteca pública on es demanen en préstec ho fan elles en persona, amb els seus propis mitjans d'automoció. Per exemple, a Brians (dones), la bibliotecària es desplaça sovint amb el seu cotxe a la Biblioteca Pública de Sant Feliu del Llobregat o a la Biblioteca Pública de Sant Pau i Santa Creu de Barcelona per treure i per retornar llibres en préstec. Aquesta casuística es repeteix en el cas del préstec interbibliotecari entre la biblioteca de la presó de Quatre Camins i la Biblioteca Pública de Granollers.

A la presó de Joves, localitzada a la mateixa ciutat de Barcelona, el servei de préstec interbibliotecari està limitat a aquells reclusos que ofereixen garanties de tornar el material i de fer-ho en les mateixes condicions en les quals els hi van ser prestats; aquesta és una pràctica que s'ha hagut d'introduir com a

mesura preventiva davant la pèrdua d'obres que no eren propietat de la biblioteca de la presó. En aquest centre, les principals institucions subministradores d'obres són la Sala de Lectura del Centre Cívic de la Trinitat Vella (barri on es troba localitzada la presó), la Biblioteca Pública Ignasi Iglesias, la Biblioteca Pública de Sant Pau i el Centre de Recursos Pedagògics de Sant Andreu. Aquest major nombre i diversitat d'entitats col·laboradores és fruit tant de la major oferta que suposa el fet d'estar localitzada a la ciutat Barcelona, com de la voluntat de la bibliotecària de fer extensiu el servei a la totalitat de professionals que treballen en el centre.

Aquesta mateixa voluntat ha portat a la bibliotecària de la presó d'Homes a arribar a un acord de col·laboració amb la Biblioteca del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada¹⁰⁷ del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya per posar el seu fons (especialitzat en dret penal, dret penitenciari, dret penal juvenil, psicologia, pedagogia, treball social, drogodependències, criminologia, etc.) a disposició del personal de tractament del centre (no dels interns).

Per últim, esmentar el cas de la biblioteca de la presó de Figueres, ja que, a diferència de les experiències vistes fins ara, el procés del préstec i del retorn de les obres a la Biblioteca Pública de Figueres no el realitza la bibliotecària, sinó una funcionària del centre.

Sigui com sigui, el fet comú en l'organització i la gestió del servei de préstec interbibliotecari a les biblioteques de presó catalanes és que, en tots els casos on es dona, es tracta sempre d'un servei fonamentat en simples contactes personals entre els responsables de les institucions implicades, en comptes de ser el resultat d'una política planificada i reglamentada de les administracions públiques corresponents. Per fer extensiu el servei a tots els centres, unificar criteris i, sobretot, professionalitzar la seva gestió, caldria que el Departament de Justícia i el de Cultura de la Generalitat de Catalunya elaboressin un conveni-acord interdepartamental on s'establissin les línies generals de col·laboració i participació de les administracions públiques (municipals, comarcals, provincials) i que servís com a document marc per a ulteriors desenvolupaments de convenis-acords més concrets entre les biblioteques de presó i d'altres biblioteques públiques.

¹⁰⁷ Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Biblioteca. *Biblioteca del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada*. <<http://www.gencat.net/dji/cejfe/biblio.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

I si bé és cert que per objectius i per interessos comuns les biblioteques locals serien, probablement, les institucions a les quals les biblioteques de presó recorrerien més, no cal descartar l'assoliment d'acords amb altres tipus de biblioteques que donessin cobertura a les necessitats d'altres tipus d'usuaris (un exemple serien les biblioteques universitàries, que amb el seu fons especialitzat en estudis superiors podrien esdevenir una eina clau tant per als interns que estan cursant estudis universitaris a les presons com per als professionals que treballen al centre, o fins i tot per als càrrecs directius del propi centre).

Evidentment, tota aquesta ampliació d'objectius hauria d'anar acompanyat de la infraestructura tecnològica i logística necessària. Tecnològicament caldria dotar totes les biblioteques d'accés a Internet per poder consultar els catàlegs en línia de la resta de les biblioteques col·laboradores. A aquests catàlegs haurien de tenir accés tant el bibliotecari del centre com els interns, ja que es fa difícil imaginar un servei de préstec interbibliotecari sense que els usuaris puguin consultar els catàlegs de les biblioteques a les que poden demanar llibres. Està clar que aquesta darrera opció no està exempta de polèmica pel mal ús que els reclusos puguin fer de la connexió a Internet, però en aquest cas, el fet de tenir molt controlats els llocs web on es podrien fer les consultes facilita en gran mesura l'ús i l'eficàcia de filtres que impedeixin l'accés a d'altres pàgines web que no siguin les prèviament autoritzades pels responsables de la instal·lació.

Des del punt de vista logístic, caldria dotar les biblioteques d'alguna mena de servei de missatgeria que s'encarregués d'anar a recollir i de portar a les biblioteques col·laboradores les obres demanades en préstec. L'existència al nostre país d'experiències prou exitoses d'aquesta mena de serveis (per exemple, a la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona o al Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya) és un element a tenir en compte, ja que el coneixement adquirit fins ara és un important coixí sobre el qual fonamentar l'organització d'un servei similar a l'entorn de les biblioteques de presó.

Per últim, esmentar un tema del qual es parla sovint quan es tracta dels préstecs a biblioteques de presó: la possible pèrdua o malmesa de les obres deixades en préstec. Primer caldria aclarir que les taxes de pèrdua o deteriorament de llibres en una presó són similars a les que es donen en les biblioteques públiques localitzades en les barriades marginals de moltes

ciutats, i en aquestes ningú no es planteja retirar el servei de préstec pel mal ús que en puguin fer els usuaris de les obres.

En segon lloc, el compromís social del sistema de lectura pública d'un país hauria d'assumir els costos derivats de l'oferiment d'un servei bibliotecari de qualitat a les persones que, circumstancialment, es troben encarcerades a les seves presons, però que no per això han de deixar de tenir garantit el seu dret a la cultura i a l'accés a la informació. Des del punt de vista de la biblioteca pública que ha de deixar en préstec els seus llibres a la presó, i que de poc li serveixen els arguments basats en els drets humans a l'hora de fer quadrar els seus pressupostos, val a dir que, tal com s'ha explicat en el capítol dedicat al finançament de les biblioteques penitenciàries, hi ha models de cofinançament com el d'Anglaterra i del País de Gal·les que contemplen el fet que la biblioteca pública rebi anualment de la direcció de la presó una quantitat fixa de diners en compensació pels costos extrems que suposa l'oferiment dels seus serveis dins d'un centre penitenciari. D'aquesta manera, la biblioteca pública veuria compensada la despesa addicional que li suposaria la probable reposició de les obres perdudes o malmeses.

7.7.2.4. Servei de formació d'usuaris

Aquest servei consisteix en la presentació i explicació dels recursos i procediments de la biblioteca als reclusos. Aquesta és una tasca que en moltes presons es du a terme en el moment de l'ingrés dels interns en el centre penitenciari, juntament amb l'explicació d'altres serveis de la institució. Aquest mètode té l'avantatge que presenta la biblioteca com un servei integrat dins la resta de prestacions de la presó.

Evidentment, la formació no es pot limitar a aquesta primera presentació, ja que tant el recursos com els serveis de la biblioteca s'amplien i s'actualitzen amb el pas del temps. És per això que el servei d'orientació i formació s'ha de dur a terme tantes vegades com calgui i com el bibliotecari cregui convenient, per tal que els reclusos puguin treure el major partit possible, i de la forma més autònoma, dels recursos bibliotecaris.

La formació hauria d'incloure, com a mínim, els següents elements:

- Recorregut pel local de la biblioteca mostrant els diferents recursos bibliogràfics de la col·lecció i quina utilitat poden tenir per als interns (per exemple, el material amb informació sobre la comunitat o les obres jurídiques).
- Explicació del funcionament dels diferents serveis (préstec, referència, servei als interns localitzats en àrees d'accés restringit, etc.).
- Explicació del funcionament del catàleg (automatitzat o en fitxes) i dels conceptes bàsics de l'elaboració de cerques.
- Explicació del sistema de classificació dels documents a les prestatgeries.

Ara bé, a l'hora de planificar aquesta orientació és convenient que el bibliotecari vagi una mica més enllà de la simple formació sobre la biblioteca, i aprofiti l'oportunitat per instruir els reclusos en la utilitat i l'ús de la biblioteca pública, donant-los a conèixer què hi poden trobar, què en poden esperar i què poden exigir d'ella, perquè un cop en llibertat puguin gaudir plenament dels seus serveis. Cal tenir en compte que la majoria dels reclusos no han fet ús de les biblioteques públiques fora de la presó i que, per tant, aquest és una institució sovint força desconeguda per a ells.

Una experiència interessant d'orientació i de difusió del servei bibliotecari dins d'una presó la va protagonitzar la biblioteca de la presó de Nova York dels Estats Units d'Amèrica. Davant els problemes de comprensió de la informació impresa per una bona part de la població reclosa, aquesta biblioteca va utilitzar com a material de suport per a l'orientació i formació dels seus usuaris un vídeo titulat *The information window*. Un cop vist el vídeo, els reclusos havien de respondre a un qüestionari de 20 preguntes tipus test per saber el grau d'assimilació dels continguts (Rubin; Suvak, 1995: 92).

A Catalunya, el servei de formació d'usuaris a les biblioteques de presó no és un servei que estigui molt consolidat en la forma de sessions organitzades i preestablertes, sinó que el més habitual és que la bibliotecària informi els interns dels recursos i dels serveis que poden trobar a la biblioteca a mesura que va detectant necessitats individuals concretes (seria el cas de Brians (dones), Brians (homes), Ponent, Quatre Camins, Tarragona). En els centres on sí que es du a terme alguna mena de política de formació d'usuaris més o menys planificada, aquesta pren diferents formes. Per exemple, al centre de Figueres els interns són informats dels recursos i de les normes d'ús de la

biblioteca a l'inici del curs dels primers nivells escolars. A més a més, la bibliotecària organitza una mena de gimcana amb els interns per donar a conèixer d'una forma entretinguda els serveis que podran trobar a la biblioteca. A Girona, en canvi, la formació d'usuaris es fa dins de l'explicació general que els interns reben en el moment del seu ingrés a la presó, tot i que posteriorment els tutors tornen a explicar als reclusos els serveis i les condicions d'ús e la biblioteca.

Per últim, a la presó de Joves es duen a terme sessions de formació d'usuaris amb l'objectiu d'instruir els interns en el funcionament de la biblioteca i de captar nous lectors. A més a més, s'imparteixen diferents cursos que van des de l'assessorament en l'ús de la biblioteca i dels seus materials, fins a les activitats que conceben la biblioteca com un centre de recursos per a l'aprenentatge i l'accés a la informació. Amb aquest mateix objectiu, s'elabora una guia il·lustrada explicant el funcionament, les condicions dels serveis, el fons, etc. de la biblioteca amb la col·laboració dels interns.

Com es pot comprovar, en els centres on es du a terme la formació d'usuaris no hi manquen les idees (gimcana a Figueres) ni la col·laboració d'altres departaments de la presó (tutors i escola a Girona i a Joves). Ara bé, en la mesura que sigui possible, caldria estendre aquestes sessions formatives organitzades a la resta de presons, ja que si bé el tracte individual davant consultes concretes és, i serà, imprescindible i insubstituïble en qualsevol biblioteca, el fet de presentar als interns el servei bibliotecari en el moment del seu ingrés a la presó té l'avantatge de mostrar la biblioteca com una unitat més dins la resta de serveis de la presó. L'ús de mitjans audiovisuals per dur a terme aquestes explicacions també és una possibilitat a tenir en compte, ja que alguns interns poden tenir dificultats de comprensió davant d'una guia escrita.

7.7.2.5. Servei d'informació i referència bibliogràfica

Aquest servei té com a objectiu l'atenció personalitzada dels usuaris en la resolució de consultes de tot tipus. Per garantir que les respostes siguin ràpides i pertinents, la biblioteca ha de disposar d'una col·lecció prou àmplia i actualitzada d'obres de referència (diccionaris, enciclopèdies, directoris, etc.), tant en suport paper com en format electrònic. En aquest sentit, val la pena destacar els avantatges de les bases de dades bibliogràfiques en suport òptic (CD o DVD) o accessibles en línia a través de la xarxa. Aquest tipus d'obres

estalvien metres d'emmagatzematge a les prestatgeries, permeten la consulta simultània de diversos usuaris, disposen de funcions de cerca i recuperació de la informació que el suport paper no permet (elaboració d'estratègies de cerca força complexes, creació de diferents perfils d'usuaris, edició dels resultats obtinguts amb un processador de textos, etc.) i, habitualment, la seva actualització és realitza de forma força freqüent (immediata en el cas de les bases de dades accessibles en línia, etc.). Com a principals inconvenients es pot destacar que, en general, són recursos bastant més cars que el seu equivalent en paper i que per fer-los servir és necessari disposar d'ordinadors personals mínimament moderns i, en cas de les bases de dades en línia, d'una connexió a la xarxa estable i d'una certa amplada de banda. En aquests casos, encara que no imprescindible, també és molt útil disposar d'una impressora per fer còpies en paper dels resultats obtinguts.

En aquest sentit, destacar també la rellevància que Internet pot tenir avui dia a l'hora de gestionar un servei d'informació i referència bibliogràfica en centres amb pocs recursos econòmics com acostumen a ser les biblioteques de presó. Com tothom sap, la xarxa està plena de recursos gratuïts que, utilitzats amb criteri i rigor, poden donar satisfacció a un gran nombre de demandes d'informació. I no tan sols es tracta dels grans buscadors genèrics (Google, Altavista, Yahoo!, etc.), sinó també de l'accés a catàlegs d'altres biblioteques, a les pàgines web dels ajuntaments i d'altres organismes públics, a bases de dades gratuïtes (per exemple, Justiterm, cercador terminològic,¹⁰⁸ etc.), a reculls temàtics d'interès per als interns elaborats per institucions o persones de reconegut prestigi (per exemple, Infodoctor,¹⁰⁹ Fistera¹¹⁰ o Derecho.com¹¹¹), etc.

Un exemple és el projecte que es va dur a terme a les biblioteques dels centres penitenciaris del territori d'Emilia Romagna (Ravenna, Forlì i Rimini), on es va organitzar un servei de cerca d'informació a Internet per als reclusos. Les demandes anaven des de temes jurídics i penitenciaris fins a temes religiosos, incloent també preguntes sobre notícies d'actualitat dels països d'origen, informació sobre formació i treball, etc. Les cerques eren efectuades pel bibliotecari, acompanyat en alguns casos per l'intern que feia la demanda (Carolis, 2000: 361).

¹⁰⁸ *Justiterm, cercador terminològic* <<http://www3.gencat.net:81/justicia/justiterm/>> [Consulta: 11/02/2005].

¹⁰⁹ *Infodoctor* <<http://www.infodoctor.org/>> [Consulta: 11/02/2005].

¹¹⁰ *Fistera: atención primaria en la red* <<http://www.fistera.com>> [Consulta: 11/02/2005].

A Catalunya, l'organització i el desenvolupament del servei d'informació i de referència a les biblioteques de presó pateix una limitació molt important: la inexistència d'una col·lecció àmplia i actualitzada d'obres de referència (diccionaris, enciclopèdies, directoris, etc.), sigui en suport paper o en format electrònic. Com ja s'ha comentat de forma genèrica en el capítol dedicat a la gestió de la col·lecció, el fons actual de les biblioteques catalanes es caracteritza per ser quantitativament inferior al que estableixen les recomanacions professionals i qualitativament molt pobre, amb un gran nombre d'obres antigues i poc adequades a les necessitats reals dels interns. Pel que fa en concret a les obres de referència, el més habitual és que les biblioteques disposin d'uns quants diccionaris de llengües, d'alguna enciclopèdia (en molts casos fruit d'un donatiu) i d'uns pocs textos jurídics (sovint un recull incomplet i poc actualitzat de la legislació vigent en el nostre país). Més enllà d'això, és difícil trobar alguna cosa més que pugui ser emprada per les bibliotecàries o pels usuaris de la biblioteca (interns o no) per resoldre qualsevol necessitat informativa.

A aquesta mancança bibliogràfica cal afegir la inexistència de recursos tecnològics adequats que permetin utilitzar Internet com una eina de cerca d'informació (ni connexió a la xarxa, ni, sovint, ordinadors des d'on fer-la). En aquest cas, no obstant, i a diferència del que passava amb el servei de préstec interbibliotecari, la lliure navegació o no dels interns per Internet sí que esdevé un problema de complicada solució. La naturalesa hipertextual d'Internet fa que sigui molt difícil garantir la qualitat del servei si s'utilitzen filtres per controlar els llocs on poden o no poden accedir els interns. D'altra banda, si es permet que els reclusos naveguin per la xarxa cercant informació sense cap mena de control ningú pot assegurar que cap d'ells farà un ús fraudulent del servei accedint, per exemple, a pàgines web contraproduents per al seu tractament o a bases de dades amb la voluntat de manipular el seu contingut.

Algunes presons catalanes que utilitzen l'accés a la xarxa amb finalitats educatives han resolt aquest problema permetent que els interns es connectin lliurement i sense filtres a les pàgines web que contenen els recursos didàctics escollits pels mestres, però sempre sota el control directe d'algun professional del centre que supervisa en tot moment allò que estan fent els reclusos.

¹¹¹ *Derecho.com* <<http://www.derecho.com/>> [Consulta: 11/02/2005].

Ara bé, aplicar una solució d'aquesta mena al servei d'informació i de referència de les biblioteques de presó és complicat bàsicament per dos motius. En primer lloc, perquè habitualment la cerca d'informació per Internet implica un accés a una gran diversitat de llocs que difícilment es poden preveure de forma anticipada. En segon lloc, perquè les necessitats d'informació són tantes com usuaris té la biblioteca i, per tant, la possibilitat d'organitzar grups que accedeixin de forma cohesionada a la xarxa per facilitar el seu control a una única persona (per exemple, el bibliotecari) és força complicada.

Sigui com sigui, el que està clar és que un servei d'aquest tipus només pot esdevenir un servei mínimament eficaç si la biblioteca disposa d'una bona col·lecció d'obres de referència i que, en el cas català, això només podrà ser realitat si les bibliotecàries disposen d'un pressupost suficient i regular per a la compra de material bibliogràfic. De forma complementària, mai com a substitut de la pròpia col·lecció, la biblioteca ha de poder accedir als recursos informatius d'altres entitats i organitzacions (bibliotecàries o no) amb l'objectiu de poder donar resposta al major nombre possible de consultes dels seus usuaris, sense per això haver-se de convertir en un centre enciclopèdic.

7.7.2.6. Servei d'informació sobre la comunitat

Amb l'objectiu de mantenir informats els interns sobre allò que passa a la seva comunitat i es puguin preparar per a la tornada a la llibertat, la biblioteca pot oferir-los informació sobre les ciutats i els pobles més propers a la presó i esdevenir un punt de referència per a un gran nombre de temes d'interès. En coordinació amb els treballadors socials i d'altre personal relacionat amb temes de reinserció social, la biblioteca pot oferir informació laboral i de formació, ajudar els interns a escriure sol·licituds de treball, a practicar entrevistes laborals, etc. La biblioteca també pot oferir referències i adreces d'agències de treball i de serveis socials on els reclusos puguin acudir un cop estiguin fora de la presó (Lehmann, 2000: 9).

També és molt important que el bibliotecari mantingui una bona relació amb els ajuntaments dels municipis del voltant, així com amb qualsevol altre agent social amb el què els interns puguin tenir alguna mena de relació econòmica, social o cultural un cop estiguin en llibertat. En aquest sentit, són bàsics els contactes amb els empresaris de l'àrea d'influència de la presó, tant per donar

a conèixer als reclusos possibles sortides laborals, com per apropar a la societat civil la realitat de les presons. També són molt importants les associacions i les organitzacions públiques o privades que puguin ser d'utilitat per als interns en el seu procés de retorn a la llibertat, com per exemple les que disposen de pisos d'acollida temporal, les que donen suport a les famílies dels reclusos, etc. Per últim, destacar la necessària vinculació entre la biblioteca de la presó i les biblioteques públiques locals, de manera que aquestes siguin vistes pels interns com la continuació dels serveis bibliotecaris que han rebut dins de la presó.

L'establiment de tota aquesta teranyina de relacions té un triple objectiu. En primer lloc, assegurar que la informació que la biblioteca ofereix als interns sobre la comunitat sigui, en tot moment, el més àmplia i actualitzada possible. En segon lloc, acostar als reclusos la realitat social a la què hauran de fer front un cop surtin de la presó, tot oferint-los un ventall d'informacions i de recursos que poden ser-los d'utilitat a l'hora de trobar feina, ajuts socials, suports institucionals, etc. Per últim, aquests contactes també serveixen per donar a conèixer a la societat lliure la realitat de les presons i dels seus habitants, i trencar certs mites i prejudicis que sens dubte encara subsisteixen avui dia entre gran part dels ciutadans. Aquest apropament entre el món exterior i el món penitenciari es pot dur a terme tant programant sortides organitzades dels interns per visitar les institucions més importants de les rodalies (ajuntaments, biblioteques públiques, ONG, empreses, etc.), com convidant a la presó a representants d'aquestes mateixes entitats a fer xerrades divulgatives sobre el què són, com funcionen i quina utilitat poden tenir les seves organitzacions per als interns.

Un exemple d'aquest servei és el que l'any 1999 van oferir 17 presons d'adults i de joves de Wisconsin, als Estats Units d'Amèrica. Aquestes presons van crear a la biblioteca centres d'informació laboral i professional amb recursos i programes que permetien als reclusos preparar-se a fons per a la vida laboral fora de la presó. El servei comptava amb programes informàtics per avaluar interessos i habilitats professionals, informació d'una àmplia gamma de professions, vídeos i material imprès sobre estratègies per buscar treball, habilitats per a la comunicació i per a la realització d'entrevistes, etc. També es van fer presentacions i trobades amb empresaris amb possibilitats de contractar treballadors. A més a més, la biblioteca ofería un accés en línia simulat a JobNet, una lloc web amb recursos i ofertes laborals. El lloc era baixat

regularment a un ordinador personal sense connexió a la xarxa, des d'on els reclusos podien consultar-lo lliurement (Prison library, 1999).

A Catalunya, el servei d'informació sobre la comunitat a les biblioteques de presó és un servei molt poc desenvolupat. Gran part del problema radica, un cop més, en la manca de pressupost per a la compra de material bibliogràfic que no permet a les biblioteques disposar d'una col·lecció d'obres suficient per donar resposta a les necessitats d'informació dels seus usuaris. A més a més, el fet de no tenir connexió a Internet (ni, en molts casos, equipament informàtic) limita les possibilitats d'emprar les fonts d'informació gratuïtes que es troben a la xarxa (per exemple, Infojobs.net¹¹² o les pàgines web dels ajuntaments).

El més habitual avui dia a Catalunya és que els interns obtinguin part d'aquesta informació directament dels treballadors de la presó (tutors, educadors, treballadors socials, etc.), si bé d'aquesta manera es limita en gran mesura la seva autonomia a l'hora de resoldre les necessitats d'informació sobre la comunitat.

Tampoc són molt habituals els contactes de la biblioteca amb els agents socials (públics o privats) més propers, que, ara per ara, són considerats més propis d'altres serveis de tractament. El més semblant a aquesta mena de col·laboració serien els contactes que algunes biblioteques (Brians, Figueres, Girona) tenen o han tingut amb els consolats d'alguns països (Itàlia, Regne Unit, Holanda, Alemanya, etc.) per al subministrament de llibres i diaris en la seva llengua d'origen.

7.7.2.7. Serveis de dinamització cultural

Aquests tipus de serveis recullen totes aquelles activitats encaminades a promoure i a desenvolupar les competències i les habilitats culturals dels interns, especialment aquelles relacionades amb la lectura i l'escriptura.

Tal com estableixen l'IFLA i la UNESCO, "saber llegir, escriure i comptar són condicions indispensables per esdevenir un membre integrat i actiu en una comunitat" (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO: 2002, p. 46). Per tant, cal que la biblioteca de presó s'impliqui en les tasques dirigides a l'adquisició d'aquestes destreses per part dels interns, bé sigui elaborant ella mateixa

activitats de dinamització cultural o bé donant suport a les actuacions que en aquest sentit puguin desenvolupar d'altres serveis de la presó.

En un context com el de la presó, amb uns usuaris caracteritzats per unes taxes d'analfabetisme (total o funcional) força elevades i amb un grau d'escolarització més aviat baix, una de les activitats més interessants que pot programar una biblioteca de presó són les activitats d'animació a la lectura. Per dur a terme aquest servei és convenient que el bibliotecari treballi de forma coordinada amb la resta de professionals del centre relacionats amb l'acte de llegir dels interns: docents, psicòlegs, assistents socials, educadors. També és molt recomanable mantenir contactes amb la biblioteca pública local, així com amb llibreters i editorials de la ciutat, especialment a l'hora d'organitzar visites d'autors, presentacions de novetats editorials, etc.

Calvo (1990a: 7-9) divideix les activitats d'animació a la lectura en quatre categories:

- Activitats d'atracció: tenen per objectiu la captació de reclusos no lectors i mostrar l'interès que també poden tenir la biblioteca i el llibre per a ells. Per tant, les activitats han de tenir un alt component publicitari, fins i tot de vegades per sobre del component llibresc: cursos de qualsevol mena (informàtica, llengües, etc.), exposicions bibliogràfiques, projeccions de pel·lícules basades en novel·les, cicles d'audicions musicals, campionats de jocs, etc. En aquest cas, no es tracta tant de posar l'intern en contacte directe amb el llibre, sinó simplement portar-lo físicament a la biblioteca i familiaritzar-lo amb contextos atractius relacionats amb la lectura.
- Activitats de profundització: en aquest cas es tracta de millorar els hàbits lectors d'aquelles persones que ja se senten atretes pels llibres. Hi ha un gran nombre d'activitats a fer: presentacions de llibres (fetes pels propis autors o pels interns que els han llegit), guies de lectura d'obres de la biblioteca sobre un tema d'actualitat (convé mantenir exposades aquestes obres en un lloc ben visible de la biblioteca durant diversos dies), llistes de novetats (també exposades), llistes dels llibres més llegits, concursos de lectura (basats en la quantitat de les obres llegides o en el grau d'assimilació calculat mitjançant un qüestionari de preguntes), debats

¹¹² *Infojobs.net* <<http://www.infojobs.net>> [Consulta: 11/02/2005].

basats en la lectura prèvia d'unes obres determinades,¹¹³ clubs de lectura, etc.

- Activitats de creació: l'objectiu és despertar les habilitats creatives dels interns. Són típiques les activitats relacionades amb la redacció d'un diari del centre o la convocatòria de concursos literaris de tot tipus de gènere.
- Activitats extraordinàries: serveixen per celebrar d'una forma especial algunes dates significatives (Sant Jordi, Nadal, inauguració de la biblioteca, etc.). Acostumen a ser activitats que inclouen de forma conjunta més d'una de les activitats vistes anteriorment al voltant d'un tema concret.

L'impacte d'aquestes activitats en els interns és sempre difícil d'avaluar, si bé resultats com els recollits en l'enquesta feta als interns de la County Home School, una presó per a joves als Estats Units d'Amèrica, conviden a l'optimisme (Jones, 2004: 17-18). Segons aquesta enquesta:

- La majoria dels reclusos era de l'opinió que, un cop en llibertat, faria servir més sovint les biblioteques públiques i escolars.
- Diversos reclusos valoraven que les seves capacitats lectores havien augmentat mentre havien estat a la County Home School.
- Una majoria de reclusos creia que tenia una actitud més positiva respecte la lectura que abans d'entrar a la County Home School.
- La majoria dels interns llegia més mentre estava a la County Home School que abans de ser-hi.
- Visitar la biblioteca del centre era l'activitat preferida dels interns, seguida de la lectura dels llibres localitzats en aquesta.

Segons el Programa marc del 2002 elaborat per la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, les activitats que hauria d'oferir la biblioteca, entesa com a centre dinamitzador de cultura, serien les següents (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002: 4):

- Elaboració de dossiers sobre temes que responen a interessos detectats.
- Tallers de lectura de premsa.
- El lector del mes/trimestre.

¹¹³ Un exemple és l'experiència de lectura col·lectiva que l'any 1999 es va desenvolupar a la biblioteca de la presó italiana de Rimini. Amb un grup mixt de presos (italians i estrangers) es va escollir l'obra de Thar Ben Jelloun *El racisme explicat a la meva filla* com a forma d'introduir el tema del racisme i dels problemes derivats de la convivència forçada i de la incapacitat de comprendre l'altre (Carolís, 2000: 360).

- Festa de Sant Jordi.
- Realització de campanyes, setmanes o jornades sobre la lectura.
- Concursos literaris.
- Llibre fòrum.
- Organització de clubs de lectura.
- Exposicions de llibres sobre temes monogràfics.
- Elaboració de guies de lectura.
- Dinamització i ambientació de les biblioteques.

No cal oblidar que, a més a més de l'analfabetisme total i funcional, hi ha també un analfabetisme digital relacionat amb el desconeixement de l'ús i l'aplicació de les tecnologies de la informació i de la comunicació. És per això que la biblioteca també ha de promoure i participar en qualsevol activitat destinada a combatre aquesta exclusió tecnològica entre els interns. En són un exemple els cursos sobre l'ús dels navegadors d'Internet, dels programes de gestió del correu electrònic o de les eines ofimàtiques més convencionals (processadors de textos, fulls de càlcul, programes per a l'elaboració de presentacions, etc.). El domini o no d'aquestes eines esdevindrà un factor clau en la integració social dels interns a la societat un cop deixin la presó, especialment en el cas que es dediquin a buscar feina.

A Catalunya, els serveis de dinamització cultural a les biblioteques de presó són, en línies generals, força habituals i molt variats, tal com ho demostra la taula següent:

	Dossiers de premsa	Guies de lectura	Clubs de lectura	Tallers (de contes, etc.)	Conferències d'autors	Sortides programades	Exposicions	Concursos literaris	Setmanes literàries
Brians (dones)	SI	SI	NO	NO	SÍ	SI	SI	SÍ	NO
Brians (homes)	SI	SÍ	NO	NO	NO	NO	SI	NO	NO
Dones	NO	NO	NO	NO	NO	NO	NO	NO	NO
Figueres	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Girona	SI	NO	SI	SI	SI	NO	SI	SI	SI
Homes	SI	SI	NO	NO	NO	NO	NO	NO	NO
Joves	SI	SI	SI	SÍ	SÍ	SI	SI	SI	SI
Ponent	NO	SI	SI	NO	NO	SI	NO	SI	SI
Quatre Camins	SI	NO	NO	SI	NO	SI	NO	NO	NO
Tarragona	SI	SÍ	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI

Taula 7.56. Activitats de dinamització cultural per centres (Elaboració pròpia).

Com es pot comprovar, l'activitat més comuna a totes les presons catalanes és la de l'elaboració de dossiers de premsa. Aquesta és una activitat que, promoguda per la pròpia biblioteca o pels mestres i educadors del centre, consisteix en l'elaboració d'un dossier temàtic a partir de les notícies que apareixen en els diaris al llarg d'un període de temps determinat. Els reculls més freqüents són els que fan referència a un esdeveniment d'actualitat (l'any Gaudí, l'any Dalí, etc.), a temes que afecten de forma directa a la vida dels reclusos (la justícia, el sistema penitenciari, la SIDA, les drogues, etc.) o a assumptes d'interès local (a la presó de Tarragona, per exemple, es va elaborar un dossier de premsa sobre el tema del Pla Hidrològic Nacional que va tenir molt d'èxit entre els interns). Habitualment, la tasca de l'elaboració dels dossiers corre a càrrec dels propis reclusos sota la supervisió de la bibliotecària o del professional del centre que hagi encarregat la seva confecció. Val a dir que aquest és un producte bibliogràfic molt consultat pels interns, ja que l'actualitat i la pertinència del seu contingut el fan molt atractiu per a ells.

Un altre servei molt freqüent són les guies de lectura. En aquest cas es tracta d'un producte típicament bibliotecari que consisteix en l'elaboració de llistes temàtiques de recursos bibliogràfics de la biblioteca. El motiu de la guia pot ser molt variat: commemoració del naixement o la mort d'un escriptor de renom (per exemple, a la biblioteca d'Homes se'n va fer una guia per commemorar la

mort del poeta Pablo Neruda), celebració de diades o festivitats assenyalades (Dia internacional de lluita contra la SIDA, Dia de la dona treballadora, Sant Jordi, Nadal, Setmana Santa, etc.) o d'altres esdeveniments significatius (per exemple, les Olimpíades Penitenciàries).

Un tipus de guia també molt comuna és la que elaboren les biblioteques per donar a conèixer les darreres novetats bibliogràfiques entre els interns. A Ponent, per exemple, la biblioteca edita quatre guies de novetats al llarg de l'any, una per a cada estació (primavera, estiu, tardor i hivern).

En qualsevol cas, totes aquestes guies (siguin temàtiques o de novetats) són distribuïdes també a les seccions o unitats on es troben els reclusos que no poden accedir a la biblioteca (infermeria, unitats de rehabilitació toxicològica, àrees d'accés restringit, etc.) i, si n'hi ha, a les biblioteques modulars.

D'entre les activitats més directament relacionades amb el foment de la lectura i de l'escriptura destaquen els clubs de lectura, els tallers (de contes, de teatre, etc.) i els concursos literaris. De totes elles, la que sens dubte té més èxit entre els interns és la dels concursos literaris, ja que molts d'ells tenen una gran afició per l'escriptura, sigui prosa o poesia. Són activitats que s'acostumen a realitzar de forma coordinada amb l'escola i en el marc d'alguna diada significativa (el cas típic és el concurs literari de Sant Jordi).

En línies generals, es pot dir que les biblioteques de les presons catalanes, tot i les limitacions de disposar d'una col·lecció poc actualitzada i en gran part poc adequada a les necessitats reals dels interns, promouen i participen en un nombre força important d'activitats. Per la pròpia naturalesa d'aquests serveis, la unitat amb la que la biblioteca té més contacte és la unitat docent, ja que comparteix amb ella l'objectiu de fomentar la lectura. En aquest sentit, les biblioteques catalanes s'adeqüen molt bé a l'esperit del Programa marc del 2002 (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002) que, com ja s'ha comentat anteriorment, dóna preeminència al suport a l'àmbit de l'educació dins de la presó.

Per últim, esmentar que, en aquest tipus de serveis de dinamització de la cultura, són pocs els casos de col·laboració entre les biblioteques de presó i les biblioteques públiques, els llibreters o les editorials locals. Més enllà del préstec de llibres per part de les biblioteques públiques per a la realització dels clubs de lectura (per exemple a Ponent), la participació dels agents culturals és poc

habitual. A més a més, quan aquesta participació es dona és fruit sempre d'iniciatives personals dels professionals que treballen a ambdós costats dels murs. Com ja s'ha comentat anteriorment, la inexistència avui dia a Catalunya d'un conveni-acord entre el Departament de Justícia i el de Cultura de la Generalitat que defineixi un marc general de col·laboració i participació entre les biblioteques públiques i les biblioteques de les presons, dificulta el desenvolupament d'aquesta cooperació, així com la integració de les biblioteques penitenciàries en el circuit d'activitats per al foment de la cultura que actualment organitzen un gran nombre de biblioteques públiques (xerrades d'autors, presentació de llibres, conferències, concursos d'abast municipal, etc.).

7.7.2.8. Serveis als interns en àrees restringides

El servei de biblioteca ha d'assegurar el dret a la lectura i d'accés a la informació de tots els reclusos del centre penitenciari, fins i tot d'aquells que, per qüestions disciplinàries, mèdiques o per qualsevol altre motiu, no es poden desplaçar a la biblioteca central o a les biblioteques moduls. Els casos més habituals són els dels interns que es troben incomunicats per mal comportament en àrees de màxima seguretat i els d'aquells que han estat traslladats a la infermeria del centre.

Les recomanacions de l'IFLA, la LA i l'ALA fan referència a aquest tema destacant l'especial cura que el bibliotecari ha de tenir a l'hora de fer extensius els seus serveis també a aquest tipus d'usuaris (IFLA, 1995: 21; Library Association, 1997: 22; Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 22). Més enllà d'aquesta referència genèrica, només l'ALA dona unes pautes concretes de la manera de dur a terme aquesta extensió (Association of Specialized and Cooperative Library Agencies, 1992: 22). Segons l'associació nord-americana, la biblioteca ha d'oferir, com a mínim, un d'aquests quatre serveis:

- Programar visites separades a la biblioteca d'un mínim d'una hora setmanal.
- Mantenir un fons estable a les unitats d'accés limitat de dos llibres per intern, amb un mínim de 100 llibres (o d'altres materials). Aquesta col·lecció s'hauria de renovar, com a mínim, un cop al mes.

- Disposar d'un carro amb un mínim de 100 llibres. Cada intern hauria de poder escollir, com a mínim, dos títols un cop per setmana. La col·lecció d'aquest carro s'hauria de renovar, com a mínim, un cop al mes.
- Oferir una llista de 300 títols de llibres i altres materials, dels quals els interns haurien de poder escollir dos per setmana. El lliurament s'hauria de fer en un període de set dies i la llista s'hauria de renovar, com a mínim, de forma anual.

Sigui com sigui que s'ofereixi aquest servei, pel que tot bibliotecari hauria de vetllar, tal com diuen Rubin i Suvak (1995: 89), és perquè el servei de biblioteca no sigui utilitzat mai com a recompensa o com a càstig per als interns que han trencat les normes del centre. És a dir, que si bé la manera d'oferir els serveis a aquest col·lectiu pot estar condicionada, i fins i tot limitada en alguns aspectes, per les seves especials condicions de reclusió, la seva supressió només pot estar justificada per una falta comesa en l'ús del propi servei (per exemple, per un mal ús dels materials, per un préstec sense retornar, per un mal comportament en el propi local de la biblioteca, etc.).

A Catalunya, els interns que tenen restringit o negat l'accés a la biblioteca (sigui a la central o a les modulars) acostumen a ser:

- Els classificats en primer grau: es tracta de reclusos considerats com a molt perillosos o amb greus problemes a l'hora de complir les normes generals de convivència de la presó. Aquests interns es troben aïllats de la resta de la població reclosa en departaments especials de cel·les individuals, només disposen d'una hora al dia de temps lliure (que no poden compartir amb cap altre pres) i, habitualment, realitzen les activitats de tractament al marge de la resta d'interns i tenen limitat l'ús d'alguns serveis per motius de seguretat. Com totes les classificacions de l'actual sistema penitenciari espanyol, el fet d'estar en primer grau no és una situació inamovible i permanent, sinó que en funció del seu comportament amb el temps els reclusos poden passar a segon grau i gaudir d'una convivència normal dins la presó.
- Els que, per motius de salut, es troben localitzats temporalment a la infermeria de la presó.
- Els que compleixen part o la totalitat de la seva condemna en alguna unitat especial d'accés restringit (per exemple, a les unitats de rehabilitació toxicològiques, a les dependències de la psiquiatria, etc.).
- Els classificats en tercer grau que compleixen el règim obert en espais específics a l'interior de la pròpia presó, però independents del mateix

centre. Són el que s'anomenen seccions obertes, on els interns només van a dormir. (Actualment no totes les presons catalanes tenen de secció oberta, només Dones, Girona, Homes, Joves i Quatre Camins).

En tots aquests casos, les biblioteques tracten de fer arribar els seus serveis als interns, si bé és en el servei de préstec on es posa un major èmfasi. Cal no oblidar que gran part de la resta de serveis requereixen l'accés físic a la biblioteca o el treball en grup amb altres reclusos, dues de les limitacions més importants dels col·lectius enumerats anteriorment.

La forma de dur a terme el servei de préstec a les àrees d'accés restringit, tal com s'ha explicat en el capítol dedicat a aquest tipus de servei, acostuma a ser o bé creant una petita biblioteca a la pròpia àrea o bé fent arribar els llibres sol·licitats des de la biblioteca central. Tant en un cas com en l'altre, les biblioteques lliuren als interns una còpia en paper del catàleg de la biblioteca (habitualment ordenat per títol i per autor) per tal que els reclusos puguin demanar en préstec les obres que siguin del seu interès. Va la dir, no obstant, que molt sovint els presos d'aquestes seccions prefereixen fer una comanda genèrica (una obra de misteri, d'aventures, romàntica, etc.) als mestres, als educadors, als treballadors socials, etc., i són aquests el que es desplacen a la biblioteca i trien un determinat títol. A més a més del catàleg general, també es fan arribar a aquestes seccions les guies temàtiques o de novetats que la biblioteca elabora periòdicament.

Pel que fa a possibles restriccions d'ús dels serveis bibliotecaris com a càstig per mal comportament, dir que l'autor d'aquest treball no té coneixement de cap actuació en aquest sentit. Més enllà de les limitacions que en certs casos comporta el compliment de sancions disciplinàries, els serveis de biblioteca han pogut sempre desenvolupar la seva feina d'una forma normal i regular en aquestes seccions especials.

Una altra qüestió és la valoració que fan les bibliotecàries de les presons catalanes d'aquest servei. Per una banda, són conscients i tenen molt clar que l'accés a la lectura i a la informació són drets de tots els reclusos de la presó, independentment de la seva situació disciplinària, de la seva localització o del règim de compliment de la condemna. Però, per una altra banda, davant la manca de recursos humans i materials, les bibliotecàries sovint es veuen obligades a prioritzar no tan sols quin tipus de serveis ofereixen, sinó a qui l'ofereixen. La creació, el manteniment i la coordinació de les biblioteques a les

unitats especials és costós i laboriós, de vegades el personal que treballa en aquestes àrees no assumeix com a propi aquest servei, l'assortiment i la renovació del seu fons va en detriment de les biblioteques centrals (amb unes col·leccions ja de per si pobres), i, es vulgui o no, aquestes biblioteques donen satisfacció a un nombre d'interns proporcionalment molt inferior al que puguin donar les biblioteques centrals.

És per això que, en molts casos, s'ha acabat optant per no crear biblioteques estables en aquestes àrees d'accés restringit i delegar en els professionals de tractament que estan en contacte amb els interns la tasca de fer d'intermediari entre ells i la biblioteca. Els casos on sí que s'han creat biblioteques, aquestes, habitualment, han acabat esdevenint un conjunt d'uns pocs llibres, renovats menys freqüentment del que caldria, situades en locals poc adients (de vegades només unes poques prestatgeries) i, sovint, poc assistides per les bibliotecàries, que prioritzen altres serveis de major impacte amb relació a la totalitat de la població reclosa.

7.7.2.9. Servei de suport a d'altres departaments dins de la presó

La biblioteca penitenciària, com a centre de recursos i servei d'informació dins d'una institució, ha de tenir entre les seves finalitats donar suport a la resta d'unitats, òrgans i treballadors de la presó en la consecució dels seus objectius (de la mateixa manera que ho faria, per exemple, una biblioteca o centre de documentació en qualsevol empresa o administració).

Aquest suport ha de ser entès d'una forma àmplia, és a dir, sense limitar-ho exclusivament als mestres i als educadors, que són els treballadors amb els que històricament la biblioteca sempre ha mantingut unes relacions més estretes. El bibliotecari de presó ha d'aconseguir trencar aquesta dinàmica donant a conèixer els seus serveis i els seus recursos a la resta de professionals del centre. S'hauria de fer especial èmfasi en aquells col·lectius per als que habitualment la biblioteca ha estat un servei aliè (personal de règim, personal sanitari, etc.) i, molt especialment, en els màxims responsables de la presó (director, sotsdirectors, etc.), ja que la visió que tinguin de la biblioteca pot ser un factor important a l'hora d'assignar un major o menor nombre de recursos materials i financers a aquest servei.

Tal com assenyala Mayol i Fernández (1995: 21), cal fer veure a tots aquests col·lectius que les possibilitats de col·laboració amb la biblioteca són molt àmplies: oferiment d'informació de divulgació mèdica, nocions de dietètica, col·laboració amb els metges i el personal sanitari en cursets monogràfics sobre temes d'interès (drogues, SIDA, etc.); participació en l'organització d'activitats en l'àmbit del teatre, la música, les arts plàstiques, etc. mitjançant l'aportació d'informació, llibrets, partitures, làmines, etc.; col·laboració en l'organització d'exposicions, muntatges, festivals, etc.; divulgació de reglaments de jocs, calendaris esportius, informacions sobre competicions, biografies d'esportistes famosos, jocs olímpics; etc.

La manera de dur a terme aquest suport variarà en cada cas, però, en línies generals, hi ha quatre recursos que la biblioteca pot oferir a la resta d'unitats i òrgans de la presó:

- L'accés a la seva col·lecció: com ja s'ha comentat anteriorment, el bibliotecari ha de disposar d'una política de selecció del material per escrit on constin els criteris del servei a l'hora d'adquirir documents. Si la biblioteca disposa d'un pressupost d'acord amb les seves necessitats, el bibliotecari pot destinar una part d'aquest a adquirir una col·lecció bàsica de les obres més utilitzades per les unitats, els òrgans i els treballadors de la presó. La consulta d'aquestes obres s'ha de poder fer tant a la mateixa àrea de lectura de la biblioteca, com mitjançant el servei de préstec (es pot fins i tot establir un període de dies de préstec més ampli del que és habitual en el cas de les obres que només són d'interès per a un col·lectiu molt concret de treballadors).
- El servei de préstec interbibliotecari: per qüestions òbvies, la biblioteca de la presó no pot disposar de tot el material que en qualsevol moment pugui sol·licitar qualsevol treballador del centre. Més enllà de les col·leccions bàsiques abans esmentades, la biblioteca ha de fer front a les demandes de material més especialitzat a través dels acords de préstec interbibliotecari amb altres centres, principalment amb biblioteques universitàries i biblioteques especialitzades. Evidentment, com en el cas del préstec interbibliotecari destinat als reclusos, aquest ha de ser un servei ràpid i eficient, amb una missatgeria el més freqüent possible (diària seria la millor opció) que permeti als professionals del centre disposar de les obres sol·licitades en un curt període de temps.
- El servei de referència: un altre servei que pot oferir la biblioteca als treballadors de la presó és la resolució de demandes d'informació concretes

que normalment no requereixen de la consulta d'obres senceres, sinó la cerca de dades en obres de referència (enciclopèdies, diccionaris especialitzats, bases de dades, etc.). Aquest és un servei molt ben valorat entre els professionals de qualsevol ram, ja que els suposa un gran ajut i estalvi de temps a l'hora de planificar i organitzar les seves activitats o d'elaborar documents o informes. Un bon servei de referència dóna un gran prestigi a la biblioteca entre tot el personal (sobretot entre els càrrecs directius) per la seva immediatesa i utilitat, però cal tenir en compte que la seva gestió suposa un gran despesa de temps per al bibliotecari, requisit aquest que no sempre està en disposició d'afrontar.

- El seu local: per últim, esmentar la possibilitat que té la biblioteca d'oferir el seu local per a la celebració d'activitats diverses, tant les que duen a terme els professionals amb els interns (xerrades, cursos, tallers, etc.), com les que agrupen només a treballadors del centre (per exemple, cursos de formació). Si la biblioteca disposa d'un local prou gran i ben compartimentat, la celebració d'aquestes activitats no té perquè trencar la dinàmica habitual del servei de lectura a sala, ja que una àrea ben insonoritzada dedicada a aquests esdeveniments pot ser perfectament compatible amb el silenci que requereix l'acte de llegir. Pel que fa al tipus d'activitats que pot acollir la biblioteca, sembla evident que com més relació tingui amb els seus objectius molt millor, però si l'espai i el calendari ho permeten, el bibliotecari pot mostrar-se flexible amb la celebració d'actes amb poca o nul·la vinculació amb el servei.

A Catalunya, el servei de suport a d'altres departaments és un servei que es ofert per la totalitat de les biblioteques de presó. Ara bé, el més habitual és que les actuacions es concentrin, bàsicament, en el suport als treballadors relacionats amb les unitats docents, és a dir, els mestres i els educadors. La vinculació amb la resta de professionals és més aviat baixa, especialment en el cas dels treballadors que no pertanyen a cap servei de tractament (funcionaris, personal sanitari, càrrecs directius, etc.). A Brians (dones), Figueres, Girona i Joves, on les bibliotecàries participen en les reunions de l'Equip d'Observació i Tractament de la presó (que inclou a mestres, educadors, assistents socials, criminòlegs, psicòlegs, monitors, etc.), les relacions amb els professionals del centre són més àmplies, si bé la manca de materials i de recursos de la biblioteca limiten en gran mesura les seves possibilitats de col·laboració.

Les principals fórmules de col·laboració són:

- Posar a disposició dels interns els materials relacionats amb els nivells de docència que s'imparteixen a la presó. Aquesta col·lecció pot incloure llibres, dossiers per a l'alfabetització, materials d'autoformació, bibliografia per a estudis de formació professional, ESO, Batxillerat, cursos universitaris, etc.
- Deixar en préstec als mestres, educadors, monitors, etc., llibres, vídeos i d'altres materials per a usos docents. Sovint, les condicions d'aquests préstecs són més àmplies que les habituals, tant pel que fa als dies com al nombre d'obres.
- Cedir el local per a l'organització d'activitats, per a la realització de classes o per a l'organització d'exposicions sobre temes que són tractats a l'escola.

Potser els dos dels exemples més significatius d'aquesta col·laboració són els casos de les biblioteques de les presons d'Homes i de Girona. A la presó d'Homes, la vinculació entre mestres i biblioteca és tan gran que, de fet, els únics interns que tenen accés a la biblioteca central són aquells que, acompanyats d'un treballador del centre, hi van per cursar els estudis de llengües, d'autoformació o de la UNED. Les classes es realitzen en un espai annex a la biblioteca, de manera que estudiants i professors han de caminar només uns pocs metres per accedir als recursos d'aquesta. A la presó de Girona, on cal recordar que no hi ha bibliotecari i que el servei està gestionat per una educadora social, la biblioteca està tan integrada amb la resta de serveis educatius que al llarg de les entrevistes i dels contactes duts a terme amb l'educadora per recollir informació sobre el servei bibliotecari (per exemple, a l'hora de fer el recompte del material informàtic), un element de confusió freqüent ha estat la identificació dels recursos que són propis de la biblioteca, ja que sovint les respostes incloïen material localitzat dins de la biblioteca, però que no pertany al servei.

Pel que fa al servei de referència i al servei de préstec interbibliotecari, val a dir que, avui dia, són serveis molt poc desenvolupats a les presons catalanes. De fet, es tracta de dos eines que, tal com s'ha explicat anteriorment, tampoc funcionen eficaçment com a serveis per als interns. Un cop més, la manca de recursos econòmics que permetin adquirir el material bibliogràfic necessari per gestionar un servei de referència, i d'acords estables i institucionalitzats amb la resta del sistema de lectura pública del país (que facilitin l'assoliment de convenis de préstec interbibliotecari amb, per exemple, les biblioteques

públiques locals) és una de les principals raons que expliquen la poca presència d'aquests serveis en les activitats de suport a d'altres departaments.

7.8. Cooperació amb altres institucions

Tal com ja deia Anglada i de Ferrer l'any 1997 (1997), l'època de construir biblioteques independents ha passat:

“Vivimos la época de la información en red, de los documentos electrónicos, de los recursos compartidos. Las instituciones bibliotecarias están haciendo esfuerzos importantes para afrontar los grandes retos de la sociedad de la información. Por este motivo, en todo el mundo las bibliotecas se han asociado en consorcios, redes y otros organismos de cooperación que están generando nuevos modelos que permitan afrontar los procesos y los costes que requieren estos cambios. El fruto de estas asociaciones suelen ser organismos públicos sin ánimo de lucro cuya finalidad es la mejora de los servicios bibliotecarios y el acceso a la información.”

Les associacions entre biblioteques (el que habitualment es coneix com a xarxes bibliotecàries) poden establir-se segons criteris molt diversos. Hi ha xarxes que es creen en funció de l'abast geogràfic dels seus membres (locals, regionals, nacionals), del servei que volen oferir (catàlegs col·lectius, préstec interbibliotecari, multiserveis), del seu abast temàtic (biomedicina, matemàtiques), etc.

Per a les finalitats d'aquest treball, no obstant, el criteri de creació que més interessa és el de pertinença, és a dir, aquell que diferencia entre les xarxes on totes biblioteques estan regides per un mateix organisme (per exemple, la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona)¹¹⁴ i les que estan compostes per institucions dependents d'organismes diferents, però vinculades entre si per una mateixa temàtica (per exemple, el Catálogo Colectivo de Publicaciones Periódicas de las Bibliotecas de Ciencias de la Salud

¹¹⁴ Servei de biblioteques. Barcelona: Diputació de Barcelona. <<http://www.diba.es/biblioteques/>> [Consulta: 11/02/2005].

Españolas)¹¹⁵ o per una mateixa tipologia de document (per exemple, el Catálogo Colectivo de Publicaciones Periódicas)¹¹⁶.

Les implicacions d'aquestes dues maneres de gestió en l'organització i el funcionament de la xarxa s'acostumen a reflectir en la major o menor homogeneïtat dels procediments i instruments emprats. En el cas de les xarxes regides per un mateix organisme, el més habitual és que totes les biblioteques facin servir no tan sols les mateixes normes, les mateixes concrecions i els mateixos procediments, sinó també el mateix sistema de gestió de biblioteca. Per contra, si les biblioteques no depenen d'un mateix organisme es pot donar el cas que algunes d'elles no comparteixen ni totes les normes, ni tots els procediments, ni el mateix sistema de gestió automatitzada. Aquest darrer element, si bé fa uns anys es podia considerar un obstacle seriós a l'hora de compartir recursos, el cert és que avui dia, amb la incorporació generalitzada dels estàndards bibliotecaris en els programes comercials de gestió de biblioteques (especialment els de catalogació i de comunicació), ha deixat de ser un element crític en el disseny de xarxes bibliotecàries, de manera que centres amb sistemes diferents poden relacionar-se i intercanviar-se dades de tot tipus sense gaires limitacions.

Sigui com sigui, l'objectiu principal de qualsevol xarxa bibliotecària és l'estalvi de costos i la millora de l'atenció a l'usuari. Per assolir aquest objectiu les xarxes solen desenvolupar serveis de catalogació per còpia, préstec interbibliotecari, catàlegs col·lectius, compra cooperativa de tota mena de recursos (programari, maquinari, material bibliogràfic, d'oficina, etc.), subscripcions conjuntes a bases de dades en línia, etc. I si tots aquests avantatges són importants per a qualsevol biblioteca que vulgui afrontar el futur amb un mínim de garanties, en el cas de les biblioteques de presó esdevenen gairebé un imperatiu de supervivència.

Tal com ja recomanava l'any 1974 l'Special Committee on Library Service to Prisoners de l'Association of Hospital and Institution Libraries dels Estats Units d'Amèrica, davant l'habitual manca de material, de personal i de diners, les biblioteques de presó només podran desenvolupar plenament els seus serveis si treballen de forma conjunta amb d'altres biblioteques, i molt especialment

¹¹⁵ *Catálogo Colectivo de Publicaciones Periódicas de las Bibliotecas de Ciencias de la Salud Españolas*. Instituto de Salud Carlos III, 2003 <<http://www.c17.net/>> [Consulta: 11/02/2005].

¹¹⁶ *Catálogo Colectivo de Publicaciones Periódicas*. Madrid: Biblioteca Nacional. <<http://www.bne.es/cgi-bin/wsirtex?FOR=WBNCPP4>> [Consulta: 11/02/2005].

amb les biblioteques públiques locals (Association of Hospital and Institution Libraries. Special Committee on Library Service to Prisoners, 1974: 5).

En el mateix sentit es va pronunciar el Comitè de Ministres del Consell d'Europa l'any 1987 en les seves recomanacions sobre reglaments penitenciaris (Consell d'Europa. Comitè de Ministres, 1987). En el capítol 82 d'aquest text, el Comitè aconsella que, sempre que sigui possible, la biblioteca de presó s'ha d'organitzar en cooperació amb els serveis bibliotecaris de la comunitat. Però és que, a més a més, en el capítol 8.5 del memoràndum dedicat a les biblioteques que acompanya aquestes recomanacions, es desenvolupa aquesta idea tot recomanant que el bibliotecari responsable de la biblioteca de la presó hauria de pertànyer a la plantilla de la xarxa de biblioteques públiques o bé hauria de tenir una relació molt estreta amb aquesta (Consell d'Europa. Comitè de Ministres, 1990).

Lehmann (2003: 303), per la seva banda, assenyala les principals possibilitats de col·laboració entre les biblioteques de presó i les biblioteques públiques del seu entorn:

- Acords de préstec interbibliotecari.
- Accés a catàlegs col·lectius i bases de dades bibliogràfiques per a la catalogació per còpia.
- Formació del personal de la biblioteca de la presó en tecnologies de la informació.
- Elaboració de publicacions conjuntes.
- Reforç humà i assessorament professional per a l'elaboració de programes i actes especials.
- Donació de llibres a la presó a través de la biblioteca pública.

D'aquestes sis possibilitats de col·laboració, la del préstec interbibliotecari és, sens dubte, una de les més emblemàtiques. No cal oblidar que per a un bibliotecari la col·lecció bibliogràfica és la base, el nucli a partir del qual desenvolupa la majoria dels serveis i activitats del centre. Si aquests materials són escassos o poc adequats per a les característiques i les necessitats dels usuaris, el bibliotecari veurà com gran part dels objectius marcats a l'inici de cada any es queden sense assolir o es fa només de forma parcial. És per això que en el cas de centres penitenciaris amb biblioteques petites o amb pressupostos escassos sigui encara més important que aquestes participin en

xarxes de cooperació bibliotecària o en catàlegs col·lectius d'àmbit local, regional i/o estatal.

De vegades s'ha assenyalat com un entrebanc per aquesta col·laboració la manca d'interès que el fons bibliogràfic de les presons té per a la resta de biblioteques cooperants: per a les biblioteques universitàries i especialitzades és un fons, en la majoria dels casos, massa genèric, mentre que per a les biblioteques públiques és difícil trobar-hi obres que no tinguin ja en el seu fons. En aquests casos, Vogel (1995: 72) proposa que la biblioteca de presó compensi les obres rebudes en préstec bibliotecari mitjançant l'enquadernació de llibres, la impressió de materials, la confecció de cartells, la producció de catàlegs de llibres, l'elaboració d'etiquetes, etc., sota encàrrec de la resta d'institucions participants.

Altres serveis que poden beneficiar-se de la col·laboració amb altres biblioteques són el d'informació i referència bibliogràfica (adquisició i accés compartit a bases de dades i a documents en suport electrònic), el d'informació sobre la comunitat (la biblioteca pública local pot ser una bona font d'informació sobre el mercat laboral i les prestacions socials de la zona), el de dinamització cultural (inclusió de la biblioteca de la presó en el circuit d'activitats organitzades per altres biblioteques), etc.

Hi ha experiències de col·laboració difícils de classificar, però que val la pena destacar per la seva originalitat. Un exemple és la que s'està duent a terme des de l'any 2000 a Nottingham, al Regne Unit, anomenada Big Book Share (Kings, 2004). Es tracta d'un projecte de cooperació entre el centre penitenciari i les biblioteques públiques de la ciutat que pretén enfortir les relacions entre els pares interns i els seus fills a través de la lectura i, a més a més, conscienciar a totes les persones implicades en el projecte (infants, interns, personal de la presó) de la importància de les biblioteques i dels llibres en la formació de les persones. Amb aquest objectiu s'organitzen sessions especials de visites familiars a les biblioteques públiques on els reclusos comparteixen els llibres i les activitats de lectura amb els seus fills. També es dona l'oportunitat als interns d'enregistrar en cassettes històries per als seus nens. D'aquesta manera, per una banda, els reclusos desenvolupen les seves capacitats lectores i la seva autoestima, i, per una altra, les biblioteques s'obren a aquelles persones que se senten excloses. A més a més, tal com assenyala Mayol i Fernández (1995: 9-10), es creen ponts entre els presoners i la comunitat i es

desenvolupen connexions amb organitzacions ciutadanes que poden oferir suport als reclusos un cop han sortit de la presó.

McCook (2004) dona d'altres exemples de col·laboració, en aquest cas experiències dutes a terme en presons locals (*jails*) dels Estats Units d'Amèrica:

- L'Alameda County Library (Califòrnia)¹¹⁷ ofereix els seus serveis, així com formació en alfabetització i aptituds socials a més de 4.000 homes i dones de les presons del comtat.
- L'Arapahoe Library District (Colorado),¹¹⁸ arran d'un acord amb l'Arapahoe County Sheriff's Office, gestiona amb personal propi la biblioteca de la presó del comtat. El servei inclou una biblioteca jurídica, un servei de carretó amb llibres recreatius i programes educatius. També es duen a terme programes concrets com el *Pen and Ink Inmate Literary Forum* (un lloc on els interns comparteixen idees i pensaments a través de l'ús creatiu de la poesia, els relats curts, els assaigs i els dibuixos), el *Choose Freedom-Read!* (els bibliotecaris del comtat van un cop al mes a la presó a presentar als interns llibres parlats) i el *Begin with Books in Jail* (amb l'objectiu de fomentar les relacions entre pares i fills, els reclusos poden enviar als seus fills llibres amb missatges personalitzats o cassetts amb enregistraments de llibres fets pels mateixos interns).
- La Monroe County Public Library (Indiana)¹¹⁹ ha arribat a un acord de cooperació amb el Monroe County Correctional Center segons el qual la presó posa el local i el pressupost per a la compra de material bibliogràfic, mentre la biblioteca pública ofereix el personal professional per obrir la biblioteca de la presó tres tardes a la setmana i s'encarrega de la compra del material bibliogràfic.
- Les Montgomery County Public Libraries (Maryland)¹²⁰ ofereixen els seus serveis a les presons locals i donen accés a i assessorament en recursos jurídics tal com estableix la legislació de Maryland. Per a aquells interns que no tenen l'anglès com a primera llengua, les biblioteques disposen d'un fons en castellà, coreà, xinès i vietnamita. Per resoldre les demandes

¹¹⁷ *Jail services*. <<http://www.aclibrary.org/services/jails.asp>> [Consulta: 11/02/2005].

¹¹⁸ *Outreach services*. <<http://www.arapahoelibraries.org/FamilyofSites/OutreachServices.cfm>> [Consulta: 11/02/2005].

¹¹⁹ *Jail library service*. <<http://www.monroe.lib.in.us/outreach/jaillibrary.html>> [Consulta: 11/02/2005].

d'informació dels interns les biblioteques de les presons compten amb una col·lecció bàsica d'obres de referència, així com del servei County Library Telephone Reference.

- La Hennepin County Library (Minnesota)¹²¹ ofereix els seus serveis a diferents tipus de centres penitenciaris (d'adults, de joves, de menors, de preventius, etc.). Les modalitats del servei van des de les simples visites setmanals a la presó per lliurar i recollir les demandes d'informació dels interns, fins a l'establiment i la gestió d'una biblioteca dins del propi centre, passant per la distribució de llibres amb carretons. A més a més, la biblioteca ha desenvolupat programes específics per donar a conèixer entre els reclusos què és la biblioteca pública i com pot ajudar-los en el seu pas a la vida en llibertat (*Great Transitions Program*), i per conscienciar els interns dels beneficis que, a curt i llarg termini, suposa la lectura per als seus fills (*Read-to-Me*).

Com s'ha anat pogut comprovant fins ara, per afinitats en la missió i en els objectius els aliats naturals de les biblioteques de presó són les biblioteques públiques. Si bé alguns usuaris de les biblioteques penitenciàries es poden equiparar als usuaris de biblioteques universitàries o especialitzades (reclusos que estan cursant estudis superiors o professionals del centre interessats en matèries molt concretes), el cert és que la gran majoria de les necessitats i de les demandes que es donen dins d'una presó tenen la seva correspondència en les biblioteques públiques. No cal oblidar que en els centres penitenciaris els interns són, tant des d'un punt de vista numèric com de freqüència d'ús, el col·lectiu que més fa servir la biblioteca i que un reclus no deixa de ser un ciutadà igual que qualsevol altre, només que amb la seva capacitat de moviment limitada. És per això que no ha d'estranyar que les necessitats d'informació i culturals de la gran majoria dels usuaris de les biblioteques de presó siguin, a grans trets, les mateixes que es donen en el món exterior. De fet, l'única diferència realment significativa entre les necessitats de la població reclosa i les de les persones lliures són les que es deriven de les més altes taxes d'analfabetisme i els més baixos nivells d'escolarització que es donen a les presons respecte a l'exterior. Aquest fet repercuteix en una major demanda de serveis i de recursos educatius corresponents a les primeres etapes del

¹²⁰

Correctional

facility

library.

<<http://www.montgomerycountymd.gov/libtpl.asp?url=/content/libraries/BranchInfo/de.asp>>

[Consulta: 11/02/2005].

¹²¹ Services to corrections. <<http://www.hclib.org/pub/info/Outreach/corrections.cfm>> [Consulta: 11/02/2005].

cicle formatiu, que si bé en el món exterior es localitzen en les biblioteques escolars, tampoc no són del tot aliens a les biblioteques públiques.

Les referències a aquesta col·laboració amb les biblioteques públiques en els textos internacionals són constants. A les directrius de la IFLA i la UNESCO sobre biblioteques públiques, les persones internades en presons són considerades usuaris potencials de la biblioteca pública i, per tant, tenen el mateix dret que qualsevol altre ciutadà d'accedir als seus materials i als seus serveis (IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO, 2002: 39, 45).

De la mateixa forma es va manifestar la UNESCO l'any 1994 (UNESCO, 2002):

“Els serveis de la biblioteca pública es fonamenten en la igualtat d'accés per a tothom, sense tenir en compte l'edat, la raça, el sexe, la religió, la nacionalitat o la classe social. Cal oferir serveis i materials específics a aquells usuaris que, per alguna raó, no poden utilitzar els serveis i materials habituals, com és el cas de minories lingüístiques, persones amb discapacitats o gent hospitalitzada o empresonada”.

Actualment, el paradigma de cooperació entre les biblioteques de presó i les biblioteques públiques és el model adoptat en països com Dinamarca, Suècia, Noruega i, dins del Regne Unit, Anglaterra i País de Gal·les. En aquests països, si bé les biblioteques de presó depenen administrativament de les autoritats penitenciàries, la seva organització i la seva gestió és compartida amb les autoritats municipals. La base teòrica d'aquest model està en considerar l'intern com un ciutadà més i, per tant, amb el mateix dret a rebre els serveis de la biblioteca pública local. Ara bé, com que oferir els serveis dins d'una presó li suposa una despesa extra a la biblioteca pública, les autoritats penitenciàries es fan càrrec de part d'aquest cost addicional, així com d'altres aspectes del servei que per qüestions logístiques no poden ser traspassades a les autoritats locals.

Així, la manera més habitual de compartir l'organització i la gestió de les biblioteques de presó és la següent:

- Les autoritats penitenciàries es fan càrrec del local (inclòs el seu manteniment, les instal·lacions, l'equipament i les despeses de telèfon, llum, gas, etc.), del personal auxiliar (siguin interns o funcionaris de presó) i del cost de la compra de material bibliogràfic.

- Les autoritats locals s'encarreguen de subministrar el personal bibliotecari professional (a temps complet o parcial) i de dur a terme els serveis tècnics (selecció, adquisició, catalogació, etc.).

El cas d'Anglaterra i del País de Gal·les és, sens dubte, el més ben documentat de tots. En aquests països, la manera de cooperar entre les biblioteques públiques i les biblioteques de presó està recollida de forma exhaustiva a la segona edició de les *Guidelines for prison libraries* (Library Association, 1997) de la LA i, molt especialment, al *Prison service order number 6710* (Regne Unit, 2000). Les primeres estan adreçades als bibliotecaris que treballen a les presons, mentre que l'*Order* ho està als directors dels centres penitenciaris.

En el capítol 8.14 del mateix *Order* són enumerats els avantatges que aquesta col·laboració pot suposar per a la biblioteca de presó:

- Aprofitar, si n'hi ha, l'existència d'una xarxa de biblioteques públiques ben desenvolupada.
- Les biblioteques públiques tenen un major nombre de recursos per satisfer un ventall més ampli de necessitats lectores i per donar suport als programes d'educació.
- Les biblioteques públiques estan en disposició d'oferir serveis d'informació a un ampli ventall d'usuaris, amb diferents tipus de necessitats.
- Les biblioteques públiques contenen àmplies col·leccions d'informació sobre la comunitat que poden ser de gran interès per a la població reclosa.
- Les nombroses col·leccions de llibres i de material no-llibre de les biblioteques públiques, juntament amb un programa de revisió continuada, asseguren la disponibilitat de material actualitzat i d'interès.
- Els exemplars que no es troben disponibles de forma immediata poden ser obtinguts mitjançant el servei de préstec interbibliotecari.
- Les biblioteques públiques són dipositàries de, o tenen accés a, material que, per llei, és obligatori posar a disposició dels reclusos.
- Les biblioteques públiques disposen d'una àmplia experiència professional que pot ser de gran utilitat per a les biblioteques penitenciàries i poden oferir oportunitats professionals al seu personal.
- Les biblioteques públiques solen comptar amb sistemes de compra molt desenvolupats que permeten adquirir de manera eficaç tota mena de materials a preus força econòmics.

En el cas d'Anglaterra i del País de Gal·les, l'element clau de la cooperació és el *Service Level Agreement (SLA)*. L'SLA és l'acord escrit que han de subscriure el director del centre i el responsable de la biblioteca pública on es defineix quin servei s'oferirà a la biblioteca de la presó, com es durà a terme, segons quines normes, amb quin personal, amb quin finançament i com serà avaluat (Library Association, 1997: 50). Segons aquest acord, la biblioteca pública es compromet a oferir un complet i eficient servei a les persones que es troben recloses, mentre que el centre penitenciari ha de compensar econòmicament cada any les autoritats locals per les despeses addicionals que suposa el desenvolupament d'un servei d'aquest tipus.

La fórmula recomanada per calcular aquest compensació està recollida a l'*Order number 6710* i és la següent:

$10A + B - C/2 = \text{cost per intern, on}$

- A = El cost mitjà del manteniment d'un llibre a una biblioteca pública d'Anglaterra i del País de Gal·les.
- B = El factor de cost del personal de l'autoritat local implicat en l'administració bibliotecària a Anglaterra i al País de Gal·les.
- C = El cost *per càpita* mitjà del funcionament del servei de biblioteca a Anglaterra i al País de Gal·les.

Multiplicant aquest cost per intern per la població diària mitjana del centre penitenciari (amb un nombre mínim de 200 reclusos) s'estableix en cada cas la compensació econòmica que les autoritats penitenciàries han de lliurar a les autoritats responsables de la biblioteca pública.

Sobre l'organització de la biblioteca penitenciària, l'*Order* remet constantment a les recomanacions de la LA que recullen amb més detall les característiques que ha de tenir la col·lecció, el personal, el local, els serveis, etc. en una presó.

Malauradament, no hi ha cap estudi d'abast nacional recent que avaluï els resultats reals d'aquest model. Fa deu anys, el 1994, Hopkins (1994) va publicar un article on destacava els aspectes de la col·laboració entre les biblioteques públiques i les biblioteques de presó a Anglaterra i al País de Gal·les que, en aquell moment, calia millorar:

- Pressupost: revisar la fórmula de càlcul del pressupost per a les biblioteques de presó del Home Office.
- Personal: augmentar el nombre de funcionaris de presó i de personal civil que treballen o donen suport a la biblioteca que permeti millorar l'horari d'obertura.
- Privatització: dur un control rigorós del compliment dels estàndards per part de les biblioteques de les presons privades.
- Tecnologies de la informació: restaurar la connexió del sistema informàtic de les biblioteques de presó amb el de les biblioteques públiques.
- Col·lecció: resoldre el problema de les altes taxes de documents robats i malmesos, ja que provoca queixes de les biblioteques públiques.
- Competències i responsabilitats: major claredat pel que fa a les competències i les responsabilitats de cada una de les institucions implicades en la gestió del servei de biblioteques de presó.
- Comunicació: major comunicació entre les institucions..

Cal tenir en compte, no obstant, que l'article de Hopkins és anterior a l'entrada en vigor de l'*Order number 6710* i a la publicació de la segona edició de les recomanacions de la LA. Podria pensar-se que algunes de les seves reivindicacions (revisió de la fórmula de compensació, augment del personal, més claredat en la definició de les competències i les responsabilitats) ja han estat resoltes avui dia per estar contemplades en aquests dos documents, però resulta aventurat fer una afirmació com aquesta sense disposar d'un estudi sobre el terreny que ho confirmi.

La cooperació a Itàlia és un altre cas bastant ben documentat. En aquest país es tracta sempre de projectes de col·laboració d'abast municipal o regional, ja que no hi ha cap legislació ni programa nacional equivalent a l'*Order number 6710* que reguli la participació de les biblioteques públiques en l'organització i la gestió de les biblioteques penitenciàries.

Un primer exemple és l'acord de cooperació a què van arribar l'any 1989 les biblioteques públiques de Torí i la biblioteca del centre penitenciari Le Vallette (Manganelli, 1989). Segons aquest acord, les biblioteques públiques es comprometien a dotar la biblioteca de la presó de fons bibliogràfic, mobiliari i personal bibliotecari. L'administració penitenciària, per la seva banda, havia de proporcionar el personal intern, fer-se càrrec de la neteja i, sobretot, fer accessible als reclusos tot el material bibliotecari a través d'un sistema que els permetés conèixer els títols disponibles i preveïés la possibilitat d'accedir als

locals de la biblioteca d'una forma individual o col·lectiva. D'altra banda, en passar a formar part la biblioteca de la presó del sistema bibliotecari urbà de Torí, restava implícit que els interns podien demanar obres a les altres biblioteques públiques a través del préstec interbibliotecari.

Un altre exemple de cooperació (Barlotti, 2003) va ser l'acord que l'any 1995 van signar les tres biblioteques de presó del territori d'Emilia Romagna (Ravenna, Forlì i Rimini) i el Ministero della giustizia, l'Istituto beni culturali (d'àmbit regional) i la província de Ravenna. Els principals objectius d'aquest acord de cooperació eren:

- Establir una línia de comunicació entre les biblioteques de presó i la xarxa de biblioteques de l'exterior.
- Oferir un nivell i qualitat de serveis a les biblioteques de presó equivalent al de les biblioteques de la comunitat lliure.
- Incrementar la consciència entre la societat de les necessitats de lectura i de servei bibliotecari de les persones encarcerades.

Per acabar amb aquest recull d'experiències italianes de gestió compartida, esmentar l'acord a què van arribar l'any 1999 l'Istituzione sistema biblioteche centri culturali del Comune di Roma i el Ministero della giustizia, per al desenvolupament d'un sistema bibliotecari integrat entre la Biblioteche comunali di Roma i el Servizio di biblioteca degli Istituti penitenziari di Roma (Convenzione, 2001). Aquest acord establí una línia de col·laboració entre el Sistema bibliotecario comunale (compost per 25 biblioteques públiques) i els serveis de biblioteca dels cinc centres penitenciaris de la ciutat de Roma mitjançant la creació de xarxes locals connectades a una única xarxa territorial, que permetia l'accés de les biblioteques penitenciàries al Sistema bibliotecario nazionale. Segons aquest conveni, l'administració penitenciària conservava la titularitat i la responsabilitat de les biblioteques de les presons que, des d'un punt de vista funcional, passaven a formar part del Sistema delle biblioteche-centri culturali del Comune di Roma, esdevenint seccions especials. El personal bibliotecari de l'Istituzione sistema biblioteche centri culturali treballava dins de les presons, de les unitats i de les seccions, en els dies i en l'horari establerts en el protocol operatiu acordat amb cada centre. Aquests bibliotecaris s'encarregaven de la formació i assessorament dels interns i d'altre personal en els fonaments bàsics de la catalogació i de la gestió d'una biblioteca. A més a més, l'Istituzione sistema biblioteche centri culturali es comprometia a incrementar, en la mesura de les seves possibilitats financeres, el patrimoni

bibliogràfic dels centres (llibres, diaris, revistes, vídeos, CD, etc.). Així mateix, estava previst el desenvolupament, sobre la base de la reciprocitat, del servei de préstec interbibliotecari amb les biblioteques del Sistema bibliotecario comunale.

A Catalunya, la cooperació entre les biblioteques de presó i les biblioteques del seu entorn es, des d'un punt de vista institucional, nul·la. Les úniques experiències de col·laboració que s'han donat fins ara han estat el resultat de les gestions personals de les bibliotecàries de les presons i de la bona predisposició de gran part de les biblioteques públiques locals. Davant la inexistència de cap acord marc entre el Departament de Justícia i el de Cultura de la Generalitat de Catalunya que reguli aquesta col·laboració, les bibliotecàries de les presons catalanes han optat per establir contactes personals amb les biblioteques públiques més properes als seus centres penitenciaris i acordar amb aquestes el tipus i la modalitat de cooperació.

Fins ara, les dues formes més habituals de col·laboració han estat la donació i el préstec. Algunes biblioteques de presó reben llibres, revistes, vídeos, etc. de la biblioteca pública que aquesta té duplicats o ha rebut, a la seva vegada, com a donació d'un particular, una institució, un organisme, etc. Val a dir que, per tractar-se d'una donació entre bibliotecaris professionals, la qualitat de les obres lliurades acostuma a ser prou bona i ajustada a les necessitats reals dels interns (a diferència d'una gran part de les donacions particulars que es fan directament a la presó). Un exemple d'aquest tipus de col·laboració són els donatius que reben, de forma més o menys periòdica, els centres de Brians, d'Homes o de Joves de les biblioteques públiques més properes. També s'han donat casos de col·laboracions amb consultats (especialment amb el dels Països Baixos i d'Alemanya) que han lliurat a la biblioteca premsa diària del seus països.

L'altre servei de col·laboració més comú és el del préstec interbibliotecari. La forma més habitual de dur a terme aquest servei és la següent: quan un intern demana una obra que no es troba a la biblioteca, la bibliotecària consulta¹²² el catàleg en línia de la biblioteca pública amb la què col·labora per saber si l'obra es troba en el seu fons i si està disponible i es pot treure en préstec. Si la cerca és positiva, la bibliotecària es desplaça a la biblioteca pública per treure en

¹²² El més habitual és que faci aquesta consulta des dels ordinadors personals dels mestres o dels educadors, ja que com s'ha comentat anteriorment, cap biblioteca de presó catalana disposa de connexió pròpia a Internet.

préstec l'obra i, un cop transcorregut el període de préstec, la torna de nou a la biblioteca pública. En l'organització d'aquest servei és on el concepte de "gestions personals", que abans s'ha utilitzat per caracteritzar l'actual situació de la cooperació a Catalunya, pren el seu significat més literal, ja que en molts casos és la pròpia bibliotecària, amb el seu propi cotxe o en transport públic de camí cap a casa seva, la que va a recollir i a tornar els llibres en préstec a la biblioteca pública. D'aquesta manera ho fa, per exemple, la bibliotecària de Joves amb la Biblioteca Pública Ignasi Iglesias de Barcelona. Una excepció és el servei de préstec interbibliotecari entre la biblioteca de la presó Figueres i la Biblioteca Pública de la mateixa ciutat; en aquest cas l'encarregada d'anar a buscar i de retornar els llibres a la Biblioteca Pública és una funcionària del centre i no pas la bibliotecària. En molts casos, i per no haver de fer tants desplaçaments a les biblioteques públiques, les bibliotecàries de les presons catalanes disposen d'un carnet d'entitat amb el què poden treure d'un cop un major nombre d'obres i durant un període de temps més llarg que si ho fessin amb el carnet personal.

En alguns casos, tal com ja s'ha comentat anteriorment en l'apartat dedicat al servei de préstec interbibliotecari, s'ha ampliat el servei de préstec a algunes biblioteques especialitzades. Per exemple, la bibliotecària de la presó d'Homes té un acord de col·laboració amb la Biblioteca del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, la de Joves amb el Centre de Recursos Pedagògics de Sant Andreu i la bibliotecària de Tarragona ocasionalment demana alguna revista a l'hemeroteca de La Caixa de la mateixa ciutat.

Altres formes de cooperació no tan freqüents són les visites amb interns a les pròpies biblioteques públiques (és el cas de, per exemple, les biblioteques de Figueres i de Tarragona), col·laboracions amb entitats públiques i privades per a la realització de sessions divulgatives (per exemple, les col·laboracions que de forma puntual du a terme la biblioteca de Joves amb l'Institut Català de la Dona, l'ONG Sida-Studi, etc.) o d'activitats de dinamització cultural (seria el cas de la col·laboració de la Biblioteca Pública de Lleida amb la biblioteca del centre de Ponent en l'organització dels clubs de lectura; o el de la participació d'artistes, cineastes, escriptors en l'elaboració de tallers sobre pintura, cinefòrums, xerrades literàries, etc. a la biblioteca de Joves (Castell Padilla; Pallisé Carreté; Pedrola i Guillén; Tomàs i Humbert; Burgos Oliván, 2004)).

Al llarg dels darrers anys hi ha hagut contactes entre algunes administracions locals, però a l'hora de la veritat els projectes, per una raó o una altra no han

reeixit. Per exemple, segons consta a la *Memòria 1989-1990* de la biblioteca de la presó de Joves (Centre Penitenciari Joves Barcelona. Biblioteca, 1990: 23-24), el febrer de 1990 hi va haver una reunió entre la responsable de la Central de Barcelona (en aquell moment centre tècnic de la Generalitat que assistia a les biblioteques públiques de la seva xarxa i de la seva àrea) i bibliotecaris de centres penitenciaris de Barcelona. En aquella reunió es van contemplar les prestacions que l'esmentada Central podria oferir a les biblioteques de les presons de la seva demarcació, però finalment no es va materialitzar cap de les propostes formulades.

Val a dir, a més a més, que l'actual redactat de l'article 22.3 de la Llei del sistema bibliotecari de Catalunya, on s'esmenta la possible col·laboració entre les biblioteques públiques i les biblioteques de presó, no ajuda gaire a aclarir l'actual situació (Catalunya, 1993):

“Les biblioteques públiques, en coordinació amb els serveis d'assistència social de cada localitat, han de facilitar el servei de préstec als lectors impossibilitats de sortir de llur domicili i oferir serveis bibliotecaris als hospitals, les presons, les residències i els centres d'acolliment de la localitat respectiva”.

La imprecisió de la llei pel que fa al concepte de “facilitar” un servei, a la manera com s'ha de dur a terme i a la definició de les responsabilitats, deixa tal marge d'interpretació que, després de més de deu anys de la seva promulgació, encara avui dia no hi ha cap conveni o acord de col·laboració entre el Departament de Justícia i el de Cultura que serveixi com a document marc per a posteriors desenvolupaments de convenis-acords més concrets entre les autoritats penitenciàries i els ajuntaments (com a responsables de les biblioteques públiques locals).

Ara bé, sembla que darrerament la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil està donant passos en ferm per aconseguir que aquesta col·laboració sigui, per fi, una realitat. El passat mes de novembre de 2004 va col·laborar amb el Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya en la realització d'una Sessió de Treball sobre Biblioteques de Presó dins de les 9es Jornades Catalanes d'Informació i Documentació que es van celebrar a Barcelona. La Sessió de Treball tenia com objectiu debatre els principals aspectes de l'organització i la gestió de les biblioteques de centres penitenciaris catalans i elaborar una proposta d'actuació per a la millora de la

seva situació actual, posant especial èmfasi en la relació entre les biblioteques penitenciàries i les biblioteques públiques locals.

A la Sessió varen assistir bibliotecàries de les presons de Figueres, Homes, Joves, Ponent, Quatre Camins, Brians i Tarragona, així com les responsables de la Biblioteca Just M. Casero de Girona, de la Biblioteca de La Roca del Vallès i de la Biblioteca Xavier Benguerel de Barcelona, biblioteques públiques que es troben en el mateix municipi que els centres penitenciaris. La Sessió es va desenvolupar al voltant dels aspectes més importants en l'organització i la gestió de les biblioteques de les presons al nostre país: finançament, relació amb el Sistema de lectura pública, personal, locals i instal·lacions, equipament i normatives.

La conseqüència més important d'aquesta jornada de treball ha estat l'elaboració d'una proposta d'actuació per a la millora de la situació actual de les biblioteques de les presons catalanes que el Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya ha fet arribar al Departament de Justícia i al de Cultura de la Generalitat de Catalunya per a la seva avaluació. El fet que les administracions facin cas de les recomanacions contingudes en aquesta proposta d'actuació, no tan sols suposaria un pas molt important en la millora de les biblioteques de presó catalanes, sinó que també seria de gran importància a l'hora d'assolir un acord interdepartamental que assegurés una col·laboració estreta i estable entre les biblioteques penitenciàries i la resta del sistema de lectura pública del país.

8. CONCLUSIONS

L'accés a la cultura i a la informació és un dret que qualsevol persona, independentment del seu sexe, edat, origen, condició social o econòmica, etc., adquireix pel sol fet d'haver nascut en una comunitat. Els individus que, d'una manera o altra, han estat condemnats per infringir les lleis d'un país i resten reclosos en centres penitenciaris també tenen reconeguts aquests drets i, per tant, els poders públics han de vetllar per al seu compliment.

Una de les eines més importants de què disposen els centres penitenciaris per donar resposta a les necessitats culturals i informatives dels seus reclusos és la biblioteca de presó. De la mateixa manera que a la societat lliure la biblioteca pública està pensada per satisfer les demandes informatives, culturals, educatives i de lleure de la seva comunitat, la biblioteca penitenciària té com a principal propòsit oferir els recursos necessaris per satisfer aquestes mateixes necessitats entre la població reclosa. Es pot matisar aquesta afirmació tot destacant la major vinculació de la biblioteca penitenciària amb les unitats docents del centre o per la seva necessària implicació en la missió ressocialitzadora de la presó, però, en el fons, la biblioteca pública i la biblioteca de presó comparteixen objectius en els aspectes més importants de la seva organització i gestió.

Com s'ha vist al llarg d'aquest treball, les biblioteques de presó, com qualsevol altra tipus de biblioteca, requereixen d'uns recursos financers, humans i materials per poder desenvolupar i dur a terme amb èxit els seus serveis. A l'hora de planificar o avaluar la quantitat i la qualitat d'aquests recursos (pressupost, personal, col·lecció, equipament, local, etc.), els seus responsables disposen, fonamentalment, de les tres publicacions següents:

- *Les Guidelines for library services to prisoners* de l'IFLA (2e ed. rev., 1995).
- *Les Guidelines for prison libraries* de la LA (2nd ed., 1997), per a les presons d'Anglaterra i el País de Gal·les.
- *Les Library standards for adult correctional institutions* de l'ALA (1992), per a les presons dels Estats Units d'Amèrica.

Amb totes les limitacions i precaucions amb què cal llegir i interpretar aquest tipus de documents (especialment en el cas de les dues obres d'abast nacional, ja que el seu contingut ha estat elaborat pensant en la gestió i en l'organització

de biblioteques penitenciàries en contextos sociopolítics molt concrets), no hi ha cap mena de dubte que en països com Catalunya, amb poca tradició històrica en biblioteques de presó i sense cap normativa pròpia sobre aquest tipus de servei, qualsevol recomanació feta per institucions del prestigi com les que avalen els tres textos abans esmentats, pot ser de gran utilitat a l'hora d'avaluar l'estat actual de les seves biblioteques, així com d'elaborar propostes d'actuació de millora a curt, mig i llarg termini. No cal oblidar que el Regne Unit i els Estats Units d'Amèrica són dos països amb una llarga experiència en biblioteques de presó i, des d'un punt de vista d'organització política, social i econòmica, amb més similituds que diferències respecte Catalunya, pel que no sembla desencertat creure que les seves recomanacions, adaptades a les particularitats del cas català, puguin ser d'utilitat per als responsables de les biblioteques penitenciàries del nostre país.

Partint d'aquest supòsit, en aquest treball s'ha descrit i avaluat l'actual situació de les biblioteques de presó a Catalunya comparant amb el que estableixen aquestes normes i recomanacions professionals les dades obtingudes al llarg de les diferents visites dutes a terme als centres penitenciaris catalans, de les entrevistes realitzades als responsables del servei bibliotecari i de la consulta de les memòries del propi Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Igualment, també s'han tingut en compte les opinions dels principals autors en la matèria, especialment les expressades en el manual elaborat sota la direcció de Rubin i Suvak (1995) i en el de Vogel (1995), per ser les dues obres que han descrit d'una forma més completa els principals elements que cal tenir en compte a l'hora d'organitzar i de gestionar un servei bibliotecari en una presó.

Un cop feta aquesta descripció i aquesta anàlisi comparativa, s'ha pogut donar resposta a les preguntes sobre l'estat actual de les biblioteques de presó catalanes que s'havien plantejat com a objectius a la Introducció d'aquest treball.

8.1. Administració

Orgànicament, les biblioteques catalanes es troben força ben situades dins dels centres penitenciaris, ja que des de l'any 2001 depenen directament del sotsdirector de Tractament, en comptes del Director docent com passava anteriorment. Aquest fet ha suposat el trencament amb la dependència escolar

establerta pels Reglaments penitenciaris de 1981 i 1996, i ha situat a les responsables de les biblioteques més a prop del que recomana l'IFLA, és a dir, al mateix nivell que els responsables d'altres unitats administratives (IFLA, 1995: 19-20). D'aquesta manera, sobre el paper, les biblioteques catalanes es troben en una posició molt més favorable per ampliar els seus serveis a col·lectius fins ara poc atesos (juristes, criminòlegs, psicòlegs, etc.).

Ara bé, a la pràctica, aquesta possible millora no ha vingut acompanyada d'un canvi real en la concepció del servei bibliotecari per part de les autoritats penitenciàries, ja que d'acord amb el vigent Programa marc de biblioteques dels centres penitenciaris de Catalunya de 2002, elaborat per l'antiga Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació (Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, 2002), la biblioteca és entesa encara bàsicament com un servei de suport a l'àmbit de l'educació, mentre que d'altres objectius com la informació, l'esbarjo, el lleure i el desenvolupament personal dels interns, o el suport a la resta de professionals que treballen dins de les presons (inclosos el personal d'administració, els metges i els càrrecs directius) no són esmentats al llarg del text o ho són d'una forma secundària.

En aquest darrer sentit, un emplaçament ideal de la biblioteca dins de l'organigrama de les presons seria que el servei depengués directament del director de la presó. D'aquesta manera, la biblioteca adquiriria una tarannà més d'acord amb el que avui dia s'entén com una biblioteca institucional, és a dir, un servei que dona cobertura a totes les unitats de treball del centre, independentment de la seva posició orgànica o del seu àmbit d'actuació. Equip directiu, personal mèdic, funcionaris de règim i administratius, tots ells, en major o menor mesura, tenen necessitats informatives.

És veritat que per dur a terme un canvi d'aquesta mena caldria dotar la biblioteca de més recursos financers, humans i materials, però també ho és que, en molts casos, aquesta inversió suposaria un estalvi econòmic i de temps (que, a la fi, no deixa de ser també un estalvi de diners) per a la gran majoria d'unitats del centre, i de ben segur incrementaria la qualitat i l'eficiència dels seus serveis. Alguns exemples d'aquesta nova forma d'entendre la gestió de la informació són: la gestió cooperativa i corporativa de la documentació (amb tècniques de gestió i amb programari basats en els conceptes de flux de treball i d'intranet); l'accés de tots els treballadors de la presó a qualsevol tipus d'informació que necessitin per al desenvolupament de la feina diària (a través de la consulta de bases de dades bibliogràfiques, del servei de referència, del

préstec interbibliotecari, d'acords de col·laboració amb biblioteques universitàries i centres especialitzats); així com l'elaboració, per part del servei bibliotecari, de material i serveis específics per a cada una de les unitats i treballadors de la presó (dossiers de premsa, informes monogràfics sobre temes d'interès, participació en l'elaboració de cursos de formació, col·laboració en campanyes de difusió, etc.).

Una proposta d'aquesta mena pot semblar agosarada en un entorn com el de la presó, amb poca tradició en la gestió del coneixement, però a l'actualitat ja hi ha empreses privades (sector que sovint es posa com a exemple de màxima eficiència, ja que la seva finalitat última és guanyar diners i, per tant, no acostumen a mantenir serveis deficitaris) que estan situant els seus centres de documentació en posicions jeràrquicament elevades dins del seu organigrama.¹²³ Aquestes empreses han entès que un tractament modern i adequat de tot el coneixement que genera i que requereix una institució és un dels factors clau per augmentar-ne la competitivitat.

8.2. Finançament

Pel que fa als recursos financers de què disposen avui dia les biblioteques de presó catalanes per al desenvolupament de les seves tasques, cal dir que aquesta és, sense cap mena de dubte, una de les assignatures pendents per part de l'administració pública. Tal com s'ha demostrat a l'apartat d'aquest treball dedicat al pressupost, l'actual finançament és escàs i arbitrari, en el sentit que al costat de biblioteques que, encara que insuficient, tenen assignat un pressupost anual fix, n'hi ha d'altres que no reben cap partida econòmica i, per tant, les seves peticions de compra depenen de les disponibilitats econòmiques d'altres departaments (normalment el d'educació) o del pressupost general del centre.

Ara bé, fins i tot en els casos de les poques biblioteques que tenen assignada una partida pressupostària fixa, aquesta és tan minsa que si es sotmet a una anàlisi comparativa amb el que aconsellen les recomanacions de les principals

¹²³ En són alguns exemples el Centre d'Informació Jurídica del bufet d'advocats Cuatrecasas, que depèn directament de la Direcció General (Cuatrecasas. *Cuatrecasas*. <<http://www.cuatrecasas.com/>> [Consulta: 11/02/2005]), i la Biblioteca General de l'Ajuntament de Barcelona, que forma part del sector de Serveis Generals (Ajuntament de Barcelona. *Biblioteca General de l'Ajuntament de Barcelona*. <<http://www.bcn.es/bibliotecageneral/>> [Consulta: 11/02/2005]).

institucions professionals en biblioteconomia i documentació, en el millor dels casos (el de la biblioteca de Ponent comparat amb el que estableix l'ALA) el pressupost no arriba a cobrir ni el 25% del recomanat. És més, i tal com ja s'ha destacat en el seu moment, en el cas teòric que totes les biblioteques rebessin els 1.081,8 € anuals que la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil recomana als directors de les presons, la mitjana pressupostària seria de només un 27,53% respecte del que estableix l'ALA (un 11,56% en el cas de l'IFLA, que en aquest sentit és molt més exigent que l'associació nord-americana).

Un altre aspecte que cal destacar en aquest punt és la manca de proporcionalitat dels actuals criteris d'assignació de pressupostos. Avui dia, l'administració penitenciària catalana aconsella un finançament igual per a totes les biblioteques, sense tenir en compte que les despeses no són les mateixes si es dona servei a cent interns que a mil, així com tampoc no és el mateix si el centre disposa de biblioteques modulars o no (habitualment, són els centres més grans els que, per raons de distribució dels reclusos, requereixen d'aquest tipus de biblioteca). A les grans presons, no tan sols cal un major nombre de documents, sinó que també són majors les necessitats d'equipament (audiovisual, informàtic, etc.), de recursos per donar suport a la resta d'unitats, etc. Si, a més a més, el servei disposa de biblioteques modulars, aquestes necessitats es multipliquen de forma gairebé proporcional al nombre de sales i es pot arribar a donar el cas que fins i tot calgui ampliar la dotació de personal bibliotecari professional.

És per això que, a més d'un augment de la partida pressupostària destinada als serveis de biblioteca de les diferents presons, fóra bo que els encarregats de distribuir aquests diners establissin criteris de repartiment que tinguessin en compte, com a mínim, el nombre de reclusos de cada centre i l'existència o no de biblioteques modulars. D'aquesta manera, no tan sols s'asseguraria que cada biblioteca disposés d'un pressupost suficient, regular i plenament controlat pel bibliotecari, sinó també una distribució més racional dels recursos financers de què disposen les presons catalanes, habitualment tan escassos.

8.3. Personal

La dotació de les plantilles és, a diferència de l'apartat anterior, una de les qüestions més ben resoltes per les autoritats penitenciàries del nostre país.

L'any 1987 es van incorporar els primers bibliotecaris al capdavant de les biblioteques de presó catalanes, tot i que el Reglament penitenciari no ho exigia així. Des de llavors i fins als nostres dies, el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya ha dotat els centres de bibliotecaris, gràcies a l'esforç dels quals la biblioteca ha pogut mantenir un nivell de professionalitat difícilment assolible amb els pocs recursos econòmics i materials de què ha disposat.

Avui dia, vuit de les deu biblioteques de presó catalanes tenen una bibliotecària professional al seu capdavant i està previst cobrir ben aviat les altres dues places vacants, corresponents als centres de Dones i de Girona.¹²⁴ Si es donen per assignades aquestes dues places, la plantilla de bibliotecaris professionals de les presons catalanes superarà les recomanacions fetes per la LA, amb l'única excepció de la biblioteca d'Homes que tindrà un dèficit de 14,5 hores setmanals. Respecte a les normes de l'ALA, la futura plantilla igualarà en tots els casos el nombre de directors de biblioteca, si bé caldria completar-la amb un bibliotecari assistent a les biblioteques de Brians (homes), Homes, Ponent i Quatre Camins.

Per avaluar en la seva justa mesura la importància d'aquest fet, cal recordar que segons la legislació espanyola vigent el responsable de les biblioteques penitenciàries ha de ser un mestre i que així està sent a la resta de l'estat espanyol. Cal felicitar, doncs, el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya per haver optat en el seu moment, i continuar-ho fent en l'actualitat, per la professionalització del servei bibliotecari de les presons, una de les condicions bàsiques per evitar el que Fabiani (1997) anomena molt encertadament un ús banal de la biblioteca.

Algunes actuacions de millora que poden ajudar a consolidar aquesta voluntat de professionalització són:

- Reforçar amb bibliotecaris professionals aquells centres que així ho requereixin per les seves dimensions o per la seva organització (per exemple, si tenen un gran nombre de biblioteques modulars). Tenint en compte únicament criteris de nombre d'interns, segons l'ALA caldria reforçar amb un bibliotecari auxiliar les plantilles de Brians (homes), Homes, Ponent

¹²⁴ El dia 3 de gener de 2005 va sortir publicada a la borsa de treball del Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya la convocatòria de la plaça de bibliotecari de la presó de Girona.

- i Quatre Camins, que són precisament els quatre serveis que tenen biblioteques modulares. Si aquest augment de quatre bibliotecaris suposés una despesa massa gran per ser assumida en aquests moments pel Departament de Justícia, es podria contractar personal auxiliar civil (equivalent al que hi ha en l'actualitat a les biblioteques públiques catalanes) o avaluar la possibilitat de convocar un nombre menor de places i que aquestes siguin itinerants, és a dir, que els bibliotecaris, en comptes d'estar fixos en un centre, es desplacin per totes les biblioteques reforçant els serveis (especialment en tasques tècniques, com la catalogació).
- Definir de forma clara el perfil professional i les tasques dels bibliotecaris per tal d'evitar que aquests hagin d'assumir feines pròpies dels mestres, dels educadors o dels assistents socials. De vegades s'ha donat el cas que, per falta de personal o per desconeixement de la feina que suposa la gestió diària de la biblioteca, en alguns centres els directors han encomanat a les bibliotecàries tasques que tenien poc a veure amb el seu perfil professional (per exemple, tutories, activitats purament educatives, elaboració de publicacions que no tenen una relació directa amb la biblioteca, etc.) i que els restaven hores de dedicació a la biblioteca.
 - Elaborar un pla de formació contínua per als bibliotecaris que els permeti actualitzar els seus coneixements, conèixer altres formes de gestió, aprendre a organitzar nous serveis, compartir experiències amb altres professionals i, en definitiva, millorar el servei ofert als usuaris.

8.4. Localització, espais, instal·lacions

La situació actual dels locals i de les instal·lacions de les biblioteques de presó catalanes és força desigual i, en la majoria dels casos, es troba lluny de complir les recomanacions (tant quantitatives com qualitatives) elaborades per l'IFLA, i l'ALA.

Els metres quadrats de superfície de què disposen els diferents serveis és insuficient, fins i tot en el cas d'afegir a l'espai que de les biblioteques centrals la superfície que ocupen les biblioteques modulares (només una mitjana del 55,13% del que recomana l'IFLA i del 30,79% de l'ALA). Aquesta manca d'espai dona lloc a biblioteques poc compartimentades, amb tan sols dues àrees, una sala de lectura i una taulell des d'on es realitza el préstec i l'atenció a l'usuari. Només tres centres (Homes, Quatre Camins i Ponent) disposen de despatx per a la bibliotecària. A la resta, aquesta realitza les tasques de gestió

interna de la biblioteca (serveis tècnics, tasques administratives, etc.) a la mateixa taula on es fan els préstecs. No hi ha cap centre que disposi de sala específica per a la realització d'activitats en grup.

L'accessibilitat dels locals també és força desigual. De les deu biblioteques, només quatre (Brians (dones), Brians (homes), Girona i Ponent) estan localitzades a la planta baixa tal com estableixen les recomanacions. Les altres sis, no tan sols estan instal·lades en primeres o segones plantes, sinó que en cap cas estan dotades d'accessos alternatius a les escales per a les persones amb problemes de mobilitat.

L'estat actual de les instal·lacions també és millorable, sobretot pel que fa als sistemes antifurts (inexistent a totes les biblioteques), els aparells d'aire condicionat (actualment només en disposen les biblioteques de Figueres i de Ponent) i els telèfons per a les bibliotecàries (en aquests moments només a Brians (homes), Homes, Ponent i Quatre Camins). La manca de calefacció (n'hi ha a set de les deu biblioteques) i d'il·luminació natural (a totes menys a dues) són aspectes que afecten un nombre més reduït de centres.

L'equipament en telèfons, reproductors de vídeos, DVD o CD, i fotocopiadores és molt escàs. Llevat del cas del telèfon (l'absència del qual sembla respondre més aviat a criteris de seguretat), la manca d'un pressupost propi i suficient és la causa principal que impedeix a les biblioteques adquirir aquests aparells. En molts casos, les bibliotecàries poden fer servir les fotocopiadores o altres recursos pertanyents a d'altres unitats (habitualment l'escola), però aquesta no deixa de ser una solució basada en les bones relacions que acostumen a existir entre els diferents professionals que treballen a les presons, mecanisme que en alguns casos pot restar autonomia al servei bibliotecari.

Una de les qüestions de solució més difícil és el de les biblioteques modulars. Segons la LA, el servei bibliotecari de presó hauria d'estar centralitzat en un únic local (Library Association, 1997: 22). A Catalunya, hi ha biblioteques modulars a les presons amb major nombre d'interns, és a dir, a Brians (homes), Homes, Ponent i Quatre Camins. En tots quatre casos, la decisió es justifica per qüestions de seguretat: es tracta de limitar el moviment dels interns dins de la presó i, d'aquesta manera, reduir les possibilitats d'aldarulls. Ara bé, des d'un punt de vista bibliotecari, aquesta fragmentació acostuma a donar lloc a un servei més pobre a un cost major, ja que gran part dels recursos (llibres, revistes, equipament) s'ha de duplicar i no tots els serveis es poden oferir per

un igual a tots els espais. D'altra banda, a moltes d'aquestes presons hi ha d'altres serveis (com per exemple el d'esports) que estan centralitzats en un únic espai on els interns es desplacen, sense cap problema, des dels seus mòduls acompanyats per funcionaris. Però també és cert que si el servei bibliotecari es centralitzés en un únic local els interns veuen limitada la seva llibertat d'accés al fons, ja que no poden anar a la biblioteca quan volen, sinó que ho han de fer prèvia sol·licitud al sotsdirector de Tractament, acompanyats d'un funcionari i en unes franges horàries molt determinades.

En el cas català tota aquestes dificultats sovint es veuen agreujades per la manca de fons i d'equipament de les biblioteques modulars i per la falta d'assistència professional en la seva gestió. Molts d'aquests locals són simples sales de lectura, amb mobiliari escàs i poc adequat, i encara menys equipament audiovisual o informàtic, gestionats per un intern auxiliar sovint poc format en qüestions bibliotecàries, amb una gran inestabilitat en el lloc de treball (trasllats, sancions, fi de la condemna, etc.) i escassament atès per un bibliotecari, la molta feina del qual només li permet recórrer diàriament durant quinze minuts tots els mòduls per portar-hi la premsa diària, recollir les peticions dels interns i parlar amb l'encarregat de la biblioteca. Totes aquestes circumstàncies fan que allò que potser és necessari des d'un punt de vista de la seguretat del centre, esdevingui un entrebanc prou seriós per a l'organització i la gestió d'un servei bibliotecari de qualitat.

Pel que fa a possibles actuacions de millora, és obvi que els problemes d'espai i d'accessibilitat de les biblioteques de presó catalanes tenen difícil solució. Buscar nous locals on situar les biblioteques és, avui dia, una quimera. Les presons catalanes estan atapeïdes de reclusos i qualsevol espai lliure és aprofitat per mirar d'alleugerir la massificació en què han de conviure els interns. El que sí que es pot reclamar a les autoritats penitenciàries és que a les noves presos que es té previst construir en els propers anys es tingui en compte l'opinió dels bibliotecaris i les recomanacions elaborades per l'IFLA, l'ALA i la LA a l'hora d'assignar i dissenyar els espais i les instal·lacions de les biblioteques. Caldria evitar casos com el de la biblioteca de la secció d'homes de Brians que, tot i pertànyer a un centre de construcció molt recent (any 1991), és una de les més mal dotades.

Sí que es poden prendre mesures de forma immediata, en canvi, pel que fa a les instal·lacions i l'equipament. Esdevé urgent dotar les biblioteques de sistemes antifurts que salvaguardin els fons (ja de si prou deficientes) de

possibles robatoris; estendre la instal·lació de la calefacció i de l'aire condicionat a totes les biblioteques de manera que els seus locals siguin llocs realment confortables, tant a l'hivern com a l'estiu; i proveir-les d'aparells reproductors de vídeos, DVD i CD que els permetin oferir als usuaris un ventall més ampli de recursos informatius, educatius i de lleure.

8.5. Tecnologies de la informació

El grau d'implantació i d'ús de les tecnologies de la informació a les biblioteques de presó catalanes és força dolent, tant pel que fa a la seva aplicació en els serveis tècnics com en els serveis oferts als usuaris. La gran majoria dels ordinadors personals i de les impressores està obsoleta i el nombre d'escàners és molt escàs (només disponible una de les deu biblioteques); la implantació dels programes de gestió automatitzada de la biblioteca és incompleta i, alhora, diversificada (dos centres no en tenen cap, mentre que als altres vuit hi ha instal·lades fins a sis aplicacions diferents); no hi ha cap connexió a cap tipus de xarxa (ni local ni a Internet), llevat d'un cas on la bibliotecària té accés a la xarxa local de la presó.

Com passa en molts altres casos, la manca de recursos propis s'acostuma a resoldre utilitzant els d'altres unitats o serveis. L'exemple més típic és el de l'accés a Internet, ja que davant la inexistència de connexió a la xarxa des dels locals de les biblioteques, les bibliotecàries fan servir els accessos dels ordinadors d'altres professionals (habitualment mestres i educadors) per dur a terme les seves cerques d'informació.

Per tal d'evitar aquesta dependència, les biblioteques haurien de veure millorat el seu parc informàtic amb la compra de nou equipament i amb l'actualització del ja existent. També fóra convenient que totes utilitzessin un mateix programa de gestió de biblioteques, prou complet i estandarditzat per a permetre establir línies de cooperació amb d'altres biblioteques, especialment amb la xarxa de biblioteques públiques locals. Pel que fa a l'accés a Internet, seria poc realista no reconèixer que posar un servei d'aquesta mena lliurement a l'abast dels interns pot tenir greus conseqüències, tant per als tractaments seguits pels reclusos com per a la seguretat del centre. Ara bé, aquesta realitat no hauria de ser un obstacle en la investigació de noves formes d'accés a la xarxa, ja siguin les basades en solucions informàtiques (per exemple, els programes que filtren les pàgines web que l'usuari pot consultar) o bé les que es fonamenten en la

supervisió directa del servei (control visual) per part dels professionals del centre. I si, en darrer terme, no s'aconseguís resoldre els problemes derivats de l'accés dels reclusos a Internet, el que sí que caldria garantir és l'accés dels bibliotecaris a la xarxa, ja que en plena societat de la informació no disposar de connexió a Internet suposa un obstacle important per al desenvolupament de gran nombre de serveis (tècnics i als usuaris) i per a les possibilitats de participació de la biblioteca en projectes de cooperació amb altres centres.

8.6. Col·lecció

La quantitat i, sobretot, la qualitat de les col·leccions de les biblioteques de presó catalanes està fortament condicionada per la manca de pressupost per a la compra de nou material bibliogràfic. La major part del fons actual prové de donacions (particulars o institucionals), fet que els ha impossibilitat qualsevol intent de planificar el desenvolupament de la col·lecció. Amb el pas dels anys, aquest fet ha donat lloc a uns fons poc nombrós (llevat d'algunes excepcions) i poc adequat a les necessitats reals dels seus usuaris.

El total de les col·leccions catalanes només representa el 68,85% de la xifra recomanada per l'ALA i el 50,46% de la recomanada per l'IFLA (els càlculs de la LA són molt menys precisos). Val a dir, no obstant, que darrere d'aquesta mitjana s'amaguen grans contrastos, ja que al costat de biblioteques com les de Figueres i Tarragona que es troben molt per sobre del que estableixen les recomanacions (fins al 197,96% en el cas de la comparativa entre Tarragona i l'ALA), hi ha centres com els de Brians i el d'Homages que sempre es troben molt per sota (el cas més negatiu és el 23,22% de compliment que dona la comparativa entre Brians i l'IFLA).

L'adequació del fons a les necessitats reals dels usuaris en educació, informació, lleure i desenvolupament personal és, en línies generals, força baixa, tant des del punt de vista de continguts com d'actualització. Es tracta de fons descompensats, amb buits temàtics importants, on encara es conserven obres que han perdut interès amb el pas dels anys (especialment greu en el cas de matèries com informàtica, salut i altres ciències aplicades); amb molt poc material que cobreixi les necessitats especials derivades de les altes taxes d'analfabetisme i del baix nivell d'escolarització propis de les poblacions recloses (per exemple, material de lectura fàcil, llibres parlats, vídeos didàctics, etc.). Igualment, hi ha una manca general d'obres en llengües estrangeres que

no es correspon amb el nombre cada cop major d'interns provinents de països del Nord d'Àfrica, de l'Europa de l'Est i d'Àsia.

Evidentment, aquesta situació de precarietat només pot ser resolta amb un augment del pressupost de les biblioteques per a la compra de material bibliogràfic. Com ja s'ha comentat abans, a l'actualitat hi ha bibliotecàries que no poden comprar cap llibre perquè no tenen diners per fer-ho, i en els pocs casos en què sí que disposen de pressupost específic aquest no arriba ni al 25% del recomanat. Si l'administració catalana creu que, ara per ara, no és possible dedicar de cop una partida econòmica tan gran com la que recomana l'ALA (per posar com a referent la institució que fa els càlculs més baixos) es pot contemplar la possibilitat d'anar augmentant els pressupostos de manera gradual, regular i en proporció al nombre d'interns de cada centre al llarg dels propers anys.

Una altra mesura complementària (que no substitutòria) per millorar la qualitat del servei pot consistir en els acords de préstec interbibliotecari que es puguin assolir amb altres biblioteques. Fins i tot en el cas que les biblioteques de presó catalanes disposessin del pressupost per a la compra de material bibliogràfic que estableixen les recomanacions professionals, és obvi que cadascuna per separat no podria tenir totes les obres que donessin resposta a totes les necessitats de tots els seus usuaris. Aquests acords de préstec es poden establir tant entre les mateixes biblioteques de presó com amb les biblioteques públiques, universitàries o especialitzades del país (fins i tot amb la biblioteca nacional), si bé per afinitat d'objectius les col·leccions que tenen més interès per a les biblioteques penitenciàries són les de les biblioteques públiques.

8.7. Serveis

En línies generals, els serveis als usuaris de les biblioteques de presó catalanes es caracteritzen per estar adreçats, de forma gairebé exclusiva, cap els interns, per a la millora i el desenvolupament de les seves competències i habilitats culturals, i per trobar-se fortament condicionats per les manca de recursos.

El ventall de serveis oferts als interns és molt ampli, especialment pel que fa a l'organització d'activitats de dinamització cultural. L'elaboració de dossiers de premsa i de guies de lectura, l'organització de tallers d'escriptura, de concursos

literaris, de clubs de lectura i de setmanes culturals són activitats que, en major o menor mesura, es duen a terme a un gran nombre de centres. Malgrat tot, els serveis que des d'un punt de vista estrictament numèric tenen un major impacte entre els reclusos són el de lectura a sala i el de préstec.

Malauradament, gran part d'aquests serveis veuen limitades les possibilitats de desenvolupament per l'actual manca de recursos materials de les biblioteques. Per exemple, el fet que les col·leccions siguin, en general, poc nombroses i qualitativament bastant pobres condiona en gran mesura els serveis de lectura a sala i de préstec, així com les possibilitats de donar suport bibliogràfic a d'altres departaments en l'organització de les seves activitats. Igualment, les biblioteques que no disposen d'aparells reproductors de vídeo, DVD o CD veuen limitades les opcions de comptar en la col·lecció amb un tipus de material que és especialment idoni per superar algunes barreres cognitives pròpies d'un part important de la població reclosa.

D'altra banda, caldria que les biblioteques catalanes ampliessin l'oferta d'algun dels seus serveis, així com els col·lectius professionals als quals donen suport. Caldria desenvolupar el servei de referència bibliogràfica i el d'informació sobre la comunitat, i fer extensius la totalitat dels serveis al personal de règim, sanitari, administratiu, als càrrecs directius, etc., ja que en tots els casos la biblioteca pot contribuir a millorar la qualitat i l'eficiència del servei.

Per assolir aquests objectius no tan sols cal dotar la biblioteca amb els documents adients i l'equipament tecnològic necessari, sinó promoure també els acords de col·laboració amb biblioteques de l'exterior. Un dels serveis que més es pot beneficiar d'aquests acords és el de préstec. La possibilitat de demanar en préstec interbibliotecari obres a biblioteques públiques, universitàries o especialitzades permet donar resposta a les demandes d'un major nombre i tipus d'usuaris (sol·licitud de novel·les que no es troben a la presó però sí a la xarxa de biblioteques públiques local, interns que cursen estudis universitaris, treballadors de la presó interessats en matèries molt especialitzades, etc.).

El servei d'informació a la comunitat també es veuria molt reforçat si la biblioteca disposés de convenis de col·laboració amb les biblioteques, les administracions i els agents socials locals, de tal manera que aquests li subministressin informació laboral i de formació, referències i adreces d'agències de treball i de serveis socials d'interès per als reclusos, etc. De la

mateixa manera, formar part de la xarxa de biblioteques públiques locals permetria a les biblioteques penitenciàries integrar-se en el circuit d'activitats que aquestes organitzen periòdicament i, així, oferir als seus usuaris un nombre de serveis major i més variat (xerrades d'autors, presentació de llibres, conferències, concursos, etc.).

8.8. Cooperació amb altres institucions

Parafrasejant Anglada i de Ferrer (1997), l'època de les biblioteques de presó independents ha passat. Tal com s'ha anat exposant al llarg de gran part del treball i en aquestes mateixes conclusions, la col·laboració o la participació de les biblioteques de presó en xarxes de biblioteques té un doble objectiu: millorar els serveis i reduir despeses. L'adquisició cooperativa, la catalogació per còpia, els catàlegs col·lectius, el préstec interbibliotecari, l'ús compartit de recursos informatius i culturals (especialment bases de dades i documents electrònics), l'organització conjunta d'activitats, l'intercanvi d'experiències, etc., són alguns exemples dels beneficis que la cooperació pot aportar als serveis bibliotecaris de les presons.

Conjuntament amb aquests criteris de rendibilitat, darrere de la cooperació també és subjacent la major o menor voluntat de compromís que, des d'un punt de vista de servei bibliotecari, la societat està disposada a adquirir amb les persones recloses en les presons. Partint de la base que els reclusos són ciutadans de ple dret i que, per tant, han de poder gaudir dels serveis bibliotecaris de la seva comunitat com qualsevol altre ciutadà, sembla lògic que les administracions locals, a través de la seva xarxa de biblioteques públiques municipals, s'impliquin en l'organització i la gestió de les biblioteques de les presons de la localitat.

Aquesta no és merament una idea acadèmica, sinó que aquest compromís social de la biblioteca pública amb la biblioteca de presó ve avalat per l'experiència de diversos països europeus (Dinamarca, Suècia, Noruega, Anglaterra, País de Gal·les, etc.), així com per multitud de declaracions institucionals (les recomanacions sobre reglaments penitenciaris del Consell d'Europa, les directrius sobre biblioteques públiques de la IFLA/UNESCO, el manifest a favor de les biblioteques públiques de la UNESCO, etc.).

A Catalunya, les poques experiències de cooperació que hi ha hagut entre les biblioteques de presó i les biblioteques públiques locals han estat sempre fruit de la iniciativa individual dels bibliotecaris penitenciaris i dels bibliotecaris municipals. Des d'un punt de vista institucional, fins ara no hi ha hagut cap acord o conveni estable entre el Departament de Justícia i el de Cultura que estableixi les bases per al desenvolupament d'acords o convenis específics per a cada centre penitenciar. D'aquesta manera, la major part dels escassos projectes de cooperació que s'han realitzat en els darrers anys s'ha limitat a la donació de llibres, al préstec interbibliotecari (dut a terme, sovint, amb recursos particulars de les bibliotecàries de presó) o a la col·laboració en la realització d'algunes activitats de dinamització cultural.

Perquè aquesta cooperació sigui més àmplia, uniforme i estable (en l'actual situació, un canvi de responsables en algun dels dos serveis pot suposar la fi de la col·laboració), cal que el Departament de Justícia i el de Cultura de la Generalitat de Catalunya elaborin un conveni-acord que reconegui la necessària participació de les biblioteques públiques locals en l'organització i la gestió de les biblioteques penitenciàries i que defineixi els principis rectors d'aquesta cooperació.

A l'hora d'elaborar aquest conveni-acord interdepartamental, les autoritats catalanes disposen de dos documents com a referents: la segona edició de les *Guidelines for prison libraries* (Library Association, 1997) de la LA i el *Prison service order number 6710* (Regne Unit, 2000) del govern britànic, on es descriu amb força detall el model de cooperació vigent a Anglaterra i al País de Gal·les.

Aquest model es fonamenta en el *Service Level Agreement (SLA)*, que és l'acord escrit que han de subscriure el director de la presó i l'autoritat municipal (com a responsable de la biblioteca pública) on es defineix quin servei s'oferirà a la biblioteca de presó, com es durà a terme, segons quines normes, amb quin personal, amb quin finançament i com serà avaluat. En línies generals, l'acord estableix la divisió de responsabilitats següent:

- L'autoritat penitenciària es fa càrrec del local (inclòs el manteniment, les instal·lacions, l'equipament i les despeses de telèfon, llum, gas, etc.), del personal auxiliar (siguin interns o funcionaris de presó) i del cost de la compra de material bibliogràfic.

- L'autoritat municipal s'encarrega de subministrar el personal bibliotecari professional (a temps complet o parcial) i de dur a terme els serveis tècnics (selecció, adquisició, catalogació, etc.).

A més a més, com a compensació per les despeses extres que suposa per a la biblioteca pública estendre el seu servei a la presó, l'autoritat penitenciària està obligada a pagar als responsables municipals una quantitat anual de diners. Tal com estableix l'*Order number 6710*, aquesta compensació econòmica es calcula cada any en funció del nombre d'interns, del cost mitjà del manteniment d'un llibre, del factor de cost del personal de l'autoritat local implicat en l'administració bibliotecària i del cost per capita mitjà del funcionament del servei de biblioteca.

8.9. Consideracions finals

Val a dir que les darreres actuacions de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya conviden a un cert optimisme pel que fa al futur de les biblioteques de presó del nostre país. La recent convocatòria de les dues places de bibliotecari fins ara vacants, una a la presó de Dones i una altra a la de Girona, així com la col·laboració amb el Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya en la realització d'una Sessió de Treball sobre Biblioteques de Presó el passat mes de novembre de 2004, en el marc de les 9es Jornades Catalanes d'Informació i Documentació, són elements que semblen indicar una ferma voluntat de donar un nou impuls als serveis bibliotecaris penitenciaris. Cal esperar que arran d'aquesta Sessió de Treball, on es van exposar les principals mancances de l'actual situació de les biblioteques catalanes i es va elaborar una proposta d'actuació per a la seva millora, els responsables del Departament de Justícia i de Cultura es reunixin per tal d'elaborar l'esmentat conveni-acord que reconegui i reguli la participació de les biblioteques públiques en l'organització i la gestió de les biblioteques penitenciaris.

També fóra convenient l'elaboració d'unes normes sobre biblioteques de presó específiques per a Catalunya, tal com ha fet l'ALA per a les biblioteques dels Estats Units d'Amèrica o la LA per a les d'Anglaterra i el País de Gal·les. L'objectiu d'aquestes normes seria garantir un servei bibliotecari de qualitat a totes les presons catalanes mitjançant la definició de criteris qualitatius i quantitius que regulin els diferents aspectes del funcionament de les

biblioteques penitenciàries (finançament, personal, equipament, instal·lacions, serveis, cooperació amb altres entitats, etc.). Per tal que aquestes normes resultin tan completes com sigui possible i s'adeqüin a la realitat del nostre país caldria crear un grup de treball plural que permetés recollir l'opinió de totes les parts implicades (Departament de Justícia, Departament de Cultura, biblioteques de presó i biblioteques públiques), així com la dels especialistes en la matèria.

9. BIBLIOGRAFIA

Aimino, Matías; Ferreyra, Norma (2004). "La biblioteca en los establecimientos penitenciarios de detención transitoria". Foro Social de Información, Documentación y Bibliotecas (1r : 2004 : Buenos Aires). *Programas de acción alternativa desde Latinoamérica para la sociedad del conocimiento*. <<http://www.inforosocial.org/ponencias/eje04/57.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Almenda, Elisabet (2003). *Mujeres encarceladas*. Barcelona: Ariel. 213 p. ISBN 84-344-4268-X.

American Correctional Association (2005). *American Correctional Association*. Lanham, Maryland: American Correctional Association. <<http://www.aca.org/>> [Consulta: 11/02/2005].

American Library Association (2000). *Library bill of rights*. Chicago: American Library Association, cop. 2004. <<http://www.ala.org/ala/oif/statementspols/statementsif/librarybillrights.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Anderson, William (1991). "The evolution of library and information services for special groups: the role of performance review and the user". *IFLA journal*, vol. 17, no. 2, p. 135-141.

Anglada i de Ferrer, Lluís (1997). *Trabajar juntos, aprender juntos: la experiencia del Consorcio de Bibliotecas Universitarias de Cataluña (CBUC)*. Barcelona: Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya. <http://www.cbuc.es/11articles/11trabajar_anglada.htm> [Consulta: 11/02/2005].

Anglada i de Ferrer, Lluís (1999). *Cooperació bibliotecària a Espanya*. Barcelona: Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya. <http://www.cbuc.es/11articles/11cooperacio_anglada.htm> [Consulta: 11/02/2005].

Anglada i de Ferrer, Lluís (2003). "Impacte i influència dels consorcis en la gestió de les col·leccions". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 10, juny.

<http://www2.ub.es/bid/consulta_articulos.php?fichero=10anglada.htm>

[Consulta: 11/02/2005].

Animación sociocultural: teorías, programas y ámbitos (1997). Barcelona: Ariel. 377 p. (Ariel educación). ISBN 84-344-2606-4.

Anuari estadístic de Catalunya. Barcelona: Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, DL 1985- . Anual. ISSN 1130-166X.

Association of Hospital and Institution Libraries. Special Committee on Library Service to Prisoners (1974). *Jails need libraries too: guidelines for library service programs to jails*. Chicago: The Association. 15 p. ISBN 0-838-93157-X.

Association of Specialized and Cooperative Library Agencies (1992). *Library standards for adult correctional institutions*. Chicago: American Library Association. i, 47 p. ISBN 0-8389-7583-6.

Association of Specialized and Cooperative Library Agencies (2005). ALA. ASCLA. <<http://www.ala.org/ala/ascla/ascla.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Associazione biblioteche carcerarie (2004). *ABC: Associazione biblioteche carcerarie*. <<http://users.unimi.it/abc/>> [Consulta: 11/02/2005].

Astúries (1986). "Decreto 68/86, de 15 de mayo, por el que se establecen las normas generales de actuación del Principado de Asturias para la promoción y coordinación de servicios bibliotecarios". *Boletín oficial del Principado de Asturias y de la Provincia*, 142, 19 de junio.

Australian Library and Information Association (1990). *Australian prison libraries: minimum standard guidelines*. Canberra: Australian Library and Information Association. ISBN 0-86804-449-0 <<http://www.aic.gov.au/research/corrections/standards/PrisonLibraries/>> [Consulta: 11/02/2005].

Barlotti, M. Angela (2003). "Prison libraries in Italy". IFLA General Conference and Council (69è: 2003: Berlín). *World library and information congress: 69th IFLA General Conference and Council: 1-9 August 2003, Berlin*. <<http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/127e-Barlotti.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Barrero Morán, Guillermo (1997). "El préstamo: dificultades y soluciones". En *La biblioteca: recurs educatiu a la presó*. [Barcelona]: Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, p. 1-6.

Bashore, Melvin L. (2003). "Behind adobe walls and iron bars: the Utah Territorial Penitentiary Library". *Libraries and culture*, vol. 38, no. 3, p. 236-249.

Batt, Chris (1998). *Information technology in public libraries*. 6th ed. London: Library Association Publishing. vii, 159 p. ISBN 1-85604-253-7.

Bayley, Linda; Greenfield, Leni; Nogueira, Flynn (1981). *Jail library service: a guide for librarians and jail administrators*. Chicago: ALA. ix, 114 p. ISBN 0-8389-3258-4.

Beccaria, Cesare (1989). *Dels delictes i de les penes*. Barcelona: Edicions 62. (Clàssics del pensament modern; 44). 119 p. ISBN 84-297-2983-6.

Bender, John (1987). *Imagining the penitentiary: fiction and the architecture of mind in eighteenth-century England*. Chicago: University of Chicago Press. xvii, 337 p. ISBN 0-226-04228-6.

La biblioteca: recurs educatiu a la presó (1997). [Barcelona]: Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. 1 vol.

"Biblioteques de presons" (2004). *Document*, núm. 151, setembre-novembre. <http://www.cobdc.org/publica/document/document151/noticies_breus.html> [Consulta: 11/02/2005].

Blunt, Peter (1994). "Prison library services: the prison library perspective". *Public library journal*, vol. 9, no. 6, p. 163-165.

Books through bars (2005). <<http://www.booksthroughbars.org/>> [Consulta: 11/02/2005].

Bowe, C. (1997). "Enlightened service is central to positive prison life". *Library Association record*, vol. 99, no. 12, p. 669.

Bratt, Larry (1996). "Birthplace of my redemption". *American libraries*, vol. 27, no. 6, p. 65-66.

Brea Bermejo, Clara; Meizoso Carballo, Josefina; Valle-Inclán Alsina, Xabier del (1997). "A cooperación e as bibliotecas de centros penitenciarios: o caso galego". Xornadas de Arquivos, Bibliotecas e Museos de Galicia (2es: 1997: Corunya). *Cooperación: realidade e futuro*. [Santiago de Compostela]: Consellería de Cultura e Comunicación Social, p. 77-84.

Brown, Timothy (1995). "The facility and equipment". En *Libraries inside*. Jefferson: McFarland, p. 156-176.

Brugière, Gérard (1998). "Du caritatif au militantisme, du militantisme au service public". *Bulletin d'informations de l'Association des bibliothécaires françaises*, nº 181, p. 28-31.

Burgos Oliván, Lola; Sulé Duesa, Andreu (2003). "La Biblioteca del Centre Penitenciari de Joves de Barcelona". *Item*, núm. 33, p. 28-50.

Burt, Lesta N. (1977). "Information needs of inmates". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 27-38.

Byrne, Alex (2001). "Touchstone of all freedom". *The Library Association record*, vol. 103, no. 11, p. 682-683.

Calvo, Blanca (1990a). "La animación a la lectura: objetivos y finalidades: ideas básicas". *Cuadernos de animación sociocultural penitenciaria*, nº 9, p. 5-9.

Calvo, Blanca (1990b). "La biblioteca en el centro penitenciario: organización básica: relaciones con las bibliotecas públicas". *Cuadernos de animación sociocultural penitenciaria*, nº 9, p. 36-44.

Calvo, Blanca (1997). "Sendas de libertad". *Educación y biblioteca*, año 9, nº 85, p. 57-60.

Canadá. Correctional Service of Canada (1999a). *Commissioner's directive 720: education of offenders*. <<http://www.csc-scc.gc.ca/text/plcy/doc/720-cd.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Canadà. Correctional Service of Canada (1999b). *Commissioner's directive 764: access to material and live entertainment*. <<http://www.csc-scc.gc.ca/text/plcy/doc/764-cd.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Canadà. Correctional Service of Canada (2005). *Correctional Service of Canada*. <<http://www.csc-scc.gc.ca/>> [Consulta: 11/02/2005].

La cárcel en el sistema penal: un análisis estructural (1996). 2ª ed. rev. conforme al CP 1995 y al RO 1996. Barcelona: María Jesús Bosch. 323 p. ISBN 84-89591-05-9.

Castell Padilla, Laia; Pallisé Carreté, Josep M.; Pedrola i Guillén, Núria; Tomàs i Humbert, Cristina; Burgos Oliván, Lola (2004). "Art pop i curtmetratges a una biblioteca penitenciària: tallers de dinamització cultural a la Biblioteca del Centre Penitenciari de Joves de Barcelona". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 13, desembre. <http://www2.ub.es/bid/consulta_articulos.php?fichero=13tomas.htm> [Consulta: 11/02/2005].

Castella i Lleó (1989). "Ley 9/1989, de 30 de noviembre, de bibliotecas de Castilla-León". *Boletín oficial de Castilla y León*, 224, 22 de diciembre.

Catalunya (1993). *Llei 4/1993, de 18 de març, del sistema bibliotecari de Catalunya, DOGC 1727, de 29 de març de 1993*. [Barcelona: Generalitat de Catalunya]. <http://cultura.gencat.net/normativa/docs/LLEI_4_1993.doc>. [Consulta: 11/02/2005].

Catalunya. Departament de Cultura (2003). *Biblioteques*. Generalitat de Catalunya. <<http://cultura.gencat.es/biblio/>> [Consulta: 11/02/2005].

Catalunya. Departament de Justícia (2005). *Departament de Justícia*. Generalitat de Catalunya. <<http://www.gencat.net/justicia/>> [Consulta: 11/02/2005].

Catalunya. Departament de Justícia i Interior (2003). *Memòria del Departament de Justícia i Interior 2002: activitats i realitzacions*. Barcelona: Departament de Justícia i Interior. 334 p.

Catalunya. Departament de Justícia i Interior (2004). *Memòria del Departament de Justícia i Interior 2003: activitats i realitzacions*. Barcelona: Departament de Justícia: Departament d'Interior. 331 p.

Catalunya. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació (2002). *Programa marc de biblioteques dels centres penitenciaris de Catalunya: gener 2002* [manuscrit]. 19 f.

Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil (2004a). *[Dades sobre la població reclosa a les presons catalanes a data d'1 de desembre de 2004]*. Generalitat de Catalunya. 1 vol. de fulls solts.

Catalunya. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil (2004b). *Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil*. Generalitat de Catalunya. <http://www.gencat.net/justicia/organismes/ssprii/index.htm> [Consulta: 11/02/2005].

Centre Penitenciari Brians (1995). *[Distribució d'espais i organització d'horaris]*. 5 f.

Centre Penitenciari Joves Barcelona. Biblioteca (1990). *Memòria 1989-1990*. [16] f.

Centre Penitenciari Quatre Camins-Barcelona (1989). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Direcció General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació. 83 p. ISBN 84-393-1179-6.

Chartered Institute of Library and Information Professionals. Prison Libraries Group (2005). *Prison Libraries Group of CILIP*. <http://www.cilip.org.uk/groups/prlg/prislg.html> [Consulta: 11/02/2005].

Chasco Vila, Carmen; Meizoso Carballo, Josefina; Valle-Inclán Alsina, Xabier del (1991). "La accesibilidad y las bibliotecas de centros penitenciarios en España". *Revista de estudios penitenciarios*, nº 245, p. 75-79.

Cheeseman, Margaret (1977). "Library services to young people and children in correctional facilities". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 125-138.

Clark, Sheila; Patrick, Bobbie (1999). "Choose freedom read: book talks behind bars". *American libraries*, vol. 30, no. 7, p. 63-64.

Codi bàsic de legislació penitenciària (2001). [Barcelona]: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. 596 p. (Legislació bàsica; 8). ISBN 84-393-5401-0.

Cohn, John M.; Kelsey, Ann L.; Fiels, Keith Michael (1998). *Planning for library automation: a practical handbook*. London: Library Association Publishing. viii, 140 p. ISBN 1-85604-295-2.

Cohn, John M.; Kelsey, Ann L.; Fiels, Keith Michael (1999). *Writing and updating technology plans: a guidebook with sample policies on CD-ROM*. New York [etc.]: Neal-Schuman Publishers. 101 p. ISBN 1-55570-365-8.

Cohn, John M.; Kelsey, Ann L.; Fiels, Keith Michael (2002). *Planning for integrated systems and technologies: a how-to-do-it manual for librarians*. 2nd ed., rev. London: Facet. xxi, 201 p. ISBN 1-85604-431-9.

Comentarios a la legislación penal. Tomo I, Derecho penal y Constitución (1982). [Madrid?]: EDERSA. xiv, 377 p. ISBN 84-7130-359-0.

Comercio interior del libro en España: 2003 (2004). Federación de Gremios de Editores de España. 104 p.
<http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/ComercioIntLibro2003.zip> [Consulta: 11/02/2005].

Consell d'Europa. Comitè de Ministres (1987). *Recommendation no. r(87)3 of the Committee of Ministers to member states on the European prison rules*. Council of Europe. Committee of Ministers.
<<http://cm.coe.int/ta/rec/1987/word/87r3.doc>> [Consulta: 11/02/2005].

Consell d'Europa. Comitè de Ministres (1990). *Education in prison: Recommendation no. r(89)12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 October 1989 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe.
<http://www.epea.org/Images/Education_In_Prison.pdf> [Consulta: 11/02/2005].

“Convenzione tra il Comune di Roma, Assessorato alle politiche culturali, Istituzione Sistema biblioteche centri culturali del Comune di Roma e il Dipartimento dell'Amministrazione penitenziaria del Ministero della Giustizia [...]” (2001). *AIB notizie*, n. 7 <<http://www.aib.it/aib/editoria/n13/01-07convenz.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Costa, Ludmila Popow Mayrink da (2003). “Library services to prisoners in the state of Rio de Janeiro”. IFLA General Conference and Council (69è: 2003: Berlín). *World library and information congress: 69th IFLA General Conference and Council: 1-9 August 2003, Berlin*. <<http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/143e-Mayrink.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Costanzo, Emanuela (2003). “«ABC» and the Italian prison libraries”. IFLA General Conference and Council (69è: 2003: Berlín). *World library and information congress: 69th IFLA General Conference and Council: 1-9 August 2003, Berlin*. <<http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/052e-Costanzo.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Cox, Andrew (2002). “Getting insiders reading”. *Library Association record*, vol. 104, no. 1, p. 48-49.

Coyle, William (1987). *Libraries in prisons: a blending of institutions*. New York: Greenwood Press. XII, 141 p. ISBN 0-313-24769-2.

Coyle, William (1989). “Reforming prison libraries”. *Library journal*, vol. 114, no. 18, p. 66-67.

Curry, Ann; Wolf, Kris; Boutilier, Sandra; Chan, Helen (2003). “Canadian federal prison libraries: a national survey”. *Journal of librarianship and information science*, vol. 35, no. 3, p. 141-152.

Dades bàsiques de justícia i seguretat 2003 (2005). Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. <http://www.gencat.net/dji/cejfe/dades_basiques_2003.htm> [Consulta: 11/02/2005].

Dalton, Phyllis I. (1977). “Library services to correctional facilities in other countries”. *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 97-118.

Dalton, Phyllis I. (1988). "Prison library service from an international viewpoint". *IFLA journal*, vol. 14, no. 2, p. 155-161.

Davis, Veronica A. (2000). "Breaking out of the box: reinventing a juvenile center library". *American libraries*, vol. 31, no. 10, p. 58-61.

De Carolis, Elena (2000). "Diritto di lettura: l'esperienza della biblioteca carceraria". *Bolletino AIB*, vol. 40, n. 3, p. 347-363.

De Grossi, Fabio (2001). "Biblioteche in carcere: l'esperienza romana". *AIB notizie*, n. 7 <<http://www.aib.it/aib/editoria/n13/01-07degrossi.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Declaración universal de derechos humanos (2005). Geneva: The Office of the High Commissioner for Human Rights. <<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/spn.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Dixen, Rebecca; Thorson, Stephanie (2001). "How librarians serve people in prison". *Computer in libraries*, vol. 21, no. 9, p. 48-53.

Domínguez Sanjurjo, María Ramona (1996). *Nuevas formas de organización y servicios en la biblioteca pública*. Gijón: Trea. 187 p. (Biblioteconomía y administración cultural; 9). ISBN 84-89427-17-8.

Duffee, David (1980). *Correctional management: change and control in correctional organizations*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall. viii, 407 p. (Prentice-Hall series in criminal justice). ISBN 0-1317-8400-5.

Espanya (1979). *Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària*. <<http://www.gencat.net/justicia/departament/legislacio/penitenciaria/logp.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Espanya (1981). "Real decreto 1201/1981, de 8 de mayo". *Boletín oficial del Estado*, nº 149-151, 23 de junio a 25 de junio.

Espanya (1990). *Ordenamiento penitenciario español*. 5ª ed., actualizada al 30 de diciembre de 1989. Madrid: Ministerio de Justicia. Secretaría General Técnica. 490 p. ISBN 84-7787-055-1.

Espanya (1996). *Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.*

<<http://www.gencat.net/justicia/departament/legislacio/penitenciaria/rp1996.pdf>>

[Consulta: 11/02/2005].

Espanya (1998). *Constitució espanyola*. 3a ed. Barcelona: Parlament de Catalunya. 94 p. ISBN 84-393-2941-5.

Espanya. Dirección General de Instituciones Penitenciarias (2005). *Dirección General de Instituciones Penitenciarias*. [Madrid]: Ministerio del Interior.

<<http://www.mir.es/instpeni/index.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Espanya. Organismo Autónomo de Trabajo y Prestaciones Penitenciarias (2001). *Criterios a seguir para elaborar la programación de actividades de los centros penitenciarios del curso 2001/2002*. Madrid: Ministerio del Interior. 9 f.

Estadística de bibliotecas: características básicas. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya, 1995-. Biennal. ISSN 1136-1042.

Estats Units d'Amèrica. Federal Bureau of Prisons (1997). *Program statement number 1542.06*. <http://www.bop.gov/progstat/1542_006.pdf> [Consulta: 11/02/2005].

Fabiani, Jean-Louis (1997). "Política y prácticas de la lectura en prisión: el caso francés". *Educación y biblioteca*, año 9, nº 85, p. 61-65.

Federación de Gremios de Editores de España (2005). *Federación de Gremios de Editores de España*. <<http://www.federacioneditores.org/>> [Consulta: 11/02/2005].

Flageat, Marie-Claude (1998). "Un exemple d'intervention de bibliothécaires en prison: la maison d'arrêt des Ivelines". *Bulletin d'informations de l'Association des bibliothécaires françaises*, nº 181, p. 36-40.

Flynn, Edith Elisabeth (1977). "The correctional facility: the environment today and in the future". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 7-26.

Foucault, Michel (1998). *Vigilar y castigar: nacimiento de la prisión*. 28ª ed. en castellano (11ª de España). México; Madrid: Siglo Vientiuno. 314 p. ISBN 84-323-0332-1.

Fuentes Tomás, Inmaculada; Sastre Miralles, Natalia (1995). *Estudio de la situación actual de las bibliotecas de prisión: los casos de Alicante y Murcia*. Murcia: Universidad de Murcia, E.U. Biblioteconomía y Documentación. 122 p.

Fuentes Tomás, Inmaculada; Sastre Miralles, Natalia (1997). "Estudio de la situación actual de las bibliotecas de prisión: los casos de Alicante y Murcia". Asociación Española de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas. Congreso (6è: 1996: Murcia). *Actas del VI Congreso Nacional de ANABAD: archivos, bibliotecas, centros de documentación y museos en el Estado de las Autonomías: [Murcia, 26, 27 y 28 de junio de 1996]*. Murcia: ANABAD: Región de Murcia, Consejería de Educación y Cultura, p. 435-439.

Galicia (1989). "Ley 14/1989, de 11 de octubre, de bibliotecas". *Diario oficial de Galicia*, 204, 24 de octubre, p. 4971.

Galicia (2001). "Decreto 41/2001, de 1 febrero, de bibliotecas". *Diario oficial de Galicia*, 36, 20 febrero, p. 2209.

García Ejarque, Luis (2000). *Historia de la lectura pública en España*. Gijón: Trea. xvi, 533 p. (Biblioteconomía y administración cultural; 35). ISBN 84-95178-57-5.

García Gil, María de los Ángeles; Ruiz Rodríguez, Antonio; Marco Delgado, Isabel (1993). "Hacia un sistema de información en las prisiones: Almería y Granada". *Cuadernos de ADAB*, vol. 1, nº 12, p. 39-46.

García Pérez, Mª Sandra (2001). "Un acercamiento a las bibliotecas de los centros penitenciarios". *Boletín de la Asociación Andaluza de Bibliotecarios*, nº 62, p. 79-89.

Garrido, Vicente; Redondo, Santiago; Pérez, Elena (1989). "El tratamiento de delincuentes institucionalizados: el programa de competencia psicosocial en la Prisión de Jóvenes La Trinitat de Barcelona". *Delincuencia*, vol. 1, p. 37-57.

Garrido Guzmán, Luis (1983). *Manual de ciencia penitenciaria*. Madrid: EDERSA. xxiii, 518 p. (Colección de criminología y derecho penal; 38). ISBN 84-7130-422-8 .

Gazis-Sax, Joel (1998). *The origins of prisons*. <<http://www.notfrisco.com/prisonhistory>> [Consulta: 11/02/2005].

Gerken, Joseph L. (2003). "Does Lewis v. Casey spell the end to court-ordered improvement of prison law libraries?". *Law library journal*, vol. 95, no. 4, p. 491-513.

Goffman, Erving (1990). *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York: Doubleday. 386 p. ISBN 0-385-00016-2.

Goldberg, B. (1991). "Federal Court affirms library rights for inmates". *American libraries*, vol. 22, p. 835-836.

González Liesegang, Liana (2004). "Bibliotecas de cárceles: un desafío, una responsabilidad". Foro Social de Información, Documentación y Bibliotecas (1r: 2004: Buenos Aires). *Programas de acción alternativa desde Latinoamérica para la sociedad del conocimiento*. <<http://www.biblioescobar.org.ar/PDF/Carcel2.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Grimes, Jonathan (2000). *Rehabilitational vs. recreational principles in prison libraries: a study*. <<http://www.crookback.btinternet.co.uk/prisonlibrary.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Guidez, Joëlle (2002). "Lire en prison: les bibliothèques en milieu pénitentiaire". *Bulletin des bibliothèques de France*, vol. 47, n° 5, p. 74-78.

Guilhem, Geneviève (1998). "Être bibliothécaire en prison". *Bulletin d'informations de l'Association des bibliothécaires françaises*, n° 181, p. 32-35.

Heie, Bjorg (1986a). "Les bibliothèques des établissements pénitentiaires en Norvège". *Bulletin d'informations de l'Association des bibliothécaires français*, n° 131, p. 31-35.

Heie, Bjorg (1986b). "Library service to prisons: a new responsibility of the Section of Libraries Serving Disadvantaged Persons". *IFLA journal*, 12, p. 1.

Hopkins, Linda (1994). "Prison library services: the public library perspective". *Public library journal*, vol. 9, no. 6, p. 159-161.

IFLA (1992). *Guidelines for library services to prisoners*. The Hague: IFLA. 17 p. (IFLA professional reports; 34). ISBN 90-70916-42-8.

IFLA (1993). *Pautas para servicios bibliotecarios para prisioneros*. The Hague: IFLA. 12 p. ISBN 90-70916-46-0.

IFLA (1995). *Guidelines for library services to prisoners*. 2nd rev. ed. The Hague: IFLA Headquarters. 30 p. ISBN 90-70916-55-X.

IFLA. Committee on Free Access to Information and Freedom of Expression (2004). *IFLA/FAIFE*. Copenhagen: IFLA/FAIFE Office. <<http://www.ifla.org/faife/>> [Consulta: 11/02/2005].

IFLA. Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons (2005). *Section for libraries serving disadvantaged persons*. IFLA. <<http://www.ifla.org/VII/s9/slsdp.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

IFLA. Section of Public Libraries; UNESCO (2002). *Directrius IFLA/UNESCO per al desenvolupament del servei de biblioteques públiques*. Barcelona: Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya. 115 p. ISBN 84-86972-14-0. També accessible en castellà a: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124654s.pdf>> [Consulta: 11/02/2005]

Inmates and alternatives: the prison project: an award-winning & internationally acclaimed classroom telecomputing project (1994). [West Virginia: Marshall County Schools]. <<http://boe.mars.k12.wv.us/pproject/pproject.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Inside Books: the project formerly known as Bookstart for Prisons (2002). Chartered Institute of Library and Information Professionals. <<http://www.cilip.org.uk/groups/prlg/prislg3.html>> [Consulta: 11/02/2005].

Institut d'Estadística de Catalunya: IDESCAT (2005). <<http://www.idescat.es/>> [Consulta: 11/02/2005].

Instituto Nacional de Estadística (2005). <<http://www.ine.es/>> [Consulta: 11/02/2005].

International Centre for Prison Studies (2005). *International Centre for Prison Studies*. <<http://www.prisonstudies.org/>> [Consulta: 11/02/2005].

La intervención educativa en el medio penitenciario: una década de reflexión (1992). Madrid: Diagrama. 293 p. ISBN 84-88141-14-9.

Itàlia (2005a). *Decreto del Presidente della Repubblica 30 giugno 2000 n. 230: regolamento recante norme sull'ordinamento penitenziario e sulle misure privative e limitative della libertà*. <http://www.giustizia.it/cassazione/leggi/dpr230_00.html> [Consulta: 11/02/2005].

Itàlia (2005b). *Legge 26 luglio 1975 n. 354: norme sull'ordinamento penitenziario e sulla esecuzione delle misure privative e limitative della libertà*. <http://www.giustizia.it/cassazione/leggi/l354_75.html> [Consulta: 11/02/2005].

Joel, Alfred (1990). "The prison branch library". *Library Association record*, vol. 92, no. 11, p. 850-851.

Johnson, Peggy (1991). *Automation and organizational change in libraries*. Boston: Hall. xii, 201 p. (Professional librarian series). ISBN 0-8161-1920-1.

Jones, Patrick (2004). "Reaching out to young adults in jail". *Young adult library services*, vol. 3, no. 1, p.16-18.

Justidata: estadística bàsica de la justícia a Catalunya. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, 1992-. ISSN 1132-6204. També accessible a: <<http://www.gencat.net/dji/cejfe/justidata.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Kaiser, Frances (1987). *Library facilities and education in Dutch prisons*. [The Hague: IFLA]. 6 f.

Kaiser, Frances (1993). "An introduction to the international guidelines for library services to prisoners". *IFLA Journal*, no. 1, p. 67-73.

Kaiser, Frances (1995). "New technologies - new possibilities?: a virtual library in a prison environment in the Netherlands: a discussion". IFLA. General Conference (61a: 1995: Istanbul). *61st IFLA General Conference: Conference Proceedings: August 20-25, 1995*. The Hague: IFLA. <<http://www.ifla.org/IV/ifla61/61-kaif.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Kerslake, Evelyn; Kinnell, Margaret (1998). "Public libraries, public interest and the information society: theoretical issues in the social impact of public libraries". *Journal of librarianship and information science*, vol. 30, no. 3, p. 159-167.

Kings, Tricia (2004). "Inside out: the Big Book Share". *Library + information update*, vol. 3, no. 1, p. 24-26.

Knudsen, Mark (2000). "How my library affects my life in prison". *Education libraries*, vol. 24, no.1, p. 20.

Koons, Phil (1988). "Lets we forget: prison libraries". *Library journal*, vol. 113, p. 51-53.

LeDonne, Marjorie (1977). "Survey of library and informational problems in correctional facilities: a retrospective view". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 53-70.

Leffers, Mary Jeanne (1990). "Prison library--one day". *Special libraries*, vol. 81, no. 3, p. 242-246.

Lehmann, Vibeke (1994). "Prisoners' right of access to the courts: law libraries in U.S. prisons". IFLA. General Conference (60a: 1994: L'Havana). *60th IFLA General Conference: August 21-27, 1994*. The Hague: IFLA. <<http://www.ifla.org/IV/ifla60/60-lehv.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Lehmann, Vibeke (1995). "Automation". En *Libraries inside*. Jefferson: McFarland, p. 177-194.

Lehmann, Vibeke (1999). "Se necesitan bibliotecarios de prisiones: una profesión estimulante para personas con las destrezas personales y profesionales adecuadas". IFLA. General Conference (65a: 1999: Bangkok).

65th IFLA Council and General Conference: Bangkok, Thailand, August 20: August 28, 1999. The Hague: IFLA. <<http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/046-132s.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Lehmann, Vibeke (2000). "The prison library: a vital link to education, rehabilitation, and recreation". *Education libraries*, vol. 24, no.1, p. 5-10.

Lehmann, Vibeke (2003). "Planning and implementing prison libraries: strategies and resources". *IFLA journal*, vol. 29, no. 4, p. 301-307.

Libraries inside: a practical guide for prison libraries (1995). Jefferson: McFarland. 235 p. ISBN 0-7864-0061-7.

Library Association (1981). *Prison libraries: Library Association guidelines for library provision in prison department establishments*. London: The Library Association. 63 p. ISBN 0-85365-614-2.

Library Association (1997). *Guidelines for prison libraries*. 2nd ed. London: Library Association Publishing. 87 p. ISBN 1-85604-265-0.

Library standards for adult correctional institutions (1981). Chicago: Association of Specialized and Corrective Library Agencies. v, 18 p. ISBN 0-8389-6479-6.

Lithgow, S. D. (1996). *New roles, new skills: library and information services to disadvantaged users*. IFLANET. <<http://www.ifla.org/IV/ifla62/62-lits.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Lithgow, S. D.; Hepworth, J. B. (1993). "Performance measurement in prison libraries: research, methods, problems and perspectives". *Journal of librarianship and information science*, vol. 25, no. 2, p. 61-69.

London, D. Jarvis (2000). "Conduit for restoration: the prison library". *Education libraries*, vol. 24, no.1, p. 21-22.

Lucas, Linda (1990). "Educating prison librarians". *Journal of education for library and information science*, vol. 30, no. 3, p. 218-225.

Lucha contra la discriminación: objetivo 1 (2000-2006): programa operativo (2000). Fondo Social Europeo, FEDER. 69 p. <<http://www.mtas.es/uafsecgi/download/ldis-1.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Luque, Miquel A. (2004). "Més de la meitat dels reclusos cursen estudis a les presons catalanes". *El punt*, 24 d'abril, p. 10.

MacLeod, Celeste (1972). "Prison law libraries and you". *Library journal*, vol. 97 (19), no. 1, p. 3539-3545.

Makinen, Ilkka (1993). "Libraries in hell: cultural activities in Soviet prisons and labor camps from the 1930s to the 1950s". *Libraries and culture*, vol. 28, no. 2, p. 117-142.

Mallinger, Stephen M. (1991). "Games inmates play". *Corrections today*, p. 188-192.

Manganelli, Vittorio (1989). "Le biblioteche carcerarie". *Biblioteche oggi*, vol. 6, n. 6, p. 731-736.

Manual de biblioteconomía (1996). Madrid: Síntesis. 509 p. (Biblioteconomía y documentación; 12). ISBN 84-7738-363-4.

Mapelli Caffarena, Borja (1983). *Principios fundamentales del sistema penitenciario español*. Barcelona: Bosch. xvi, 343 p. ISBN 84-7162-898-8.

Mayol i Fernández, M Carme (1991). "Servicios bibliotecarios en las cárceles de Barcelona y provincia". *Boletín de la Asociación Andaluza de Bibliotecarios*, año 7, nº 23, p. 15-28.

Mayol i Fernández, M Carme (1995). *Bibliotecas de prisión* [manuscrit]. 27 f.¹²⁵

Mayol i Fernández, Mª Carme (2001). "Informe de la 67a IFLA Council and General Conference (Boston, 16-25 d'agost de 2001): el Congrés de Boston des de la Secció de Libraries Serving Disadvantaged Persons (LSDP)". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 7, desembre. <<http://www.ub.es/biblio/bid/07mayol.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

¹²⁵ Disponible a la Biblioteca de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona.

McClaskey, Harris C. (1977). "Training and research in correctional librarianship". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 39-52.

McCook, Kathleen de la Peña (2004). "Public libraries and people in jail". *Reference and user services quarterly*, vol. 44, no. 1, p. 26-30.

McLean, Clara (2002). "Inside jail libraries". *Alki*, vol. 18, no. 1, p. 16-18. <<http://www.wla.org/alki/mar02.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Medina, Luis D. (2000) "The importance of prison libraries". *Education libraries*, vol. 24, no. 1, p. 17.

Meizoso Carballo, Josefa; Valle-Inclán Alsina, Xabier del (1997). "Aproximación a las bibliotecas de centros penitenciarios en Galicia". *Educación y biblioteca*, año 9, nº 85, p. 52-54.

Mir Puig, Santiago (1994). *El derecho penal en el estado social y democrático de derecho*. Barcelona: Ariel. 253 p. (Ariel derecho). ISBN 84-344-1589-5.

Moreno, F. Xavier; Porta, Jordi; Rovira, F. Xavier (1995). *La cárcel y su mundo oculto*. Barcelona: SERCOP. 165 p. (El crit de l'òliba). ISBN 84-605-5991-2.

Morriello, Rossana (2003). "Biblioteche carcerarie nei film". *Biblioteche oggi*, vol. 21, n. 6, p. 63-65.

Múrcia (1990). "Ley 7/1990, de 11 de abril de bibliotecas y patrimonio bibliográfico de la Región de Murcia". *Boletín oficial del Estado*, 171, 18 de julio, p. 20811-20813.

Mut, Rosa; Gasol, Anna (1997). *Objectius biblioteca*. [S. l.: s. n.]. [7] f.¹²⁶

Nauratil, Marcia J. (1985). "People behind walls and bars". En *Public libraries and non traditional clientele*. Westwood, CT: Greenwood, p. 129-153.

Nyeng, Per (1998). "Library days behind bars". *Scandinavian public library quarterly*, vol. 31, no. 1, p. 8-11.

¹²⁶ Disponible a la Biblioteca de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona.

Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans (2003). *Condicions de l'empresonament a Catalunya: informe general 2003*. 232 p. <<http://www.ub.es/ospdh/investigaciones/invest/informe.PDF>> [Consulta: 11/02/2005].

Opipare, Sue; Porter, Peggy; Reed, Ida (1971). "Breaking into jail". *Library journal*, vol. 96 (16), no. 15, p. 2734-2736.

Orovio, Ignacio de; Ricou, Javier (2001). "La saturación en las cárceles catalanas se agrava tras el aumento de 500 presos este año". *La vanguardia*, 9 diciembre, p. 34.

Parlament Europeu (1988). "Resolución del Parlamento Europeo sobre el papel de las bibliotecas en la sociedad moderna: 23 de octubre de 1998". *Correo bibliotecario. Documento*, nº 28, p. I-IV.

Pelluz Robles, Luis Carlos (1999). *El tercer grado penitenciario*. <http://noticias.juridicas.com/areas/65-Derecho%20Procesal%20Penal/10-Art%EDculos/199907-afv05_02.htm> [Consulta: 11/02/2005].

Pérez Pulido, Margarita (1997). "Acerca de las bibliotecas de prisiones y sus servicios". *Educación y biblioteca*, año 9, nº 85, p. 40-44.

Pérez Pulido, Margarita (1998a). "El acceso a la información electrónica de los sectores más desfavorecidos: experiencias en el medio penitenciario". Jornadas Bibliotecarias de Andalucía (10es: 1998: Jerez de la Frontera). *X Jornadas Bibliotecarias de Andalucía: ¿biblioteca real frente a biblioteca virtual?: Jerez de la Frontera, 28 al 30 de mayo, 1998*. Málaga: Asociación Andaluza de Bibliotecarios, p. 261-272.

Pérez Pulido, Margarita (1998b). *Library education and services in prisons in Europe: experiments in the use of new technology*. [Chicago: American Library Association]. <<http://archive.ala.org/work/international/pulido.html>> [Consulta: 11/02/2005].

Pérez Pulido, Margarita (2001). "Prácticas de lectura en prisión: estudio de actitudes y comportamiento de los reclusos en el centro penitenciario de

Badajoz". *Anales de documentación*, vol. 4, p 193-213. También disponible a: <<http://www.um.es/fccd/anales/ad04/a11lecpresion.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Pérez Pulido, Margarita (2002). "Análisis de la percepción de una biblioteca de prisión por parte de la comunidad reclusa: propuesta metodológica basada en un estudio de caso". *Forinf@*, nº 18, p. 6-34. <<http://rayuela.uc3m.es/~elias/forinf02/docs/info-18.doc>> [Consulta: 11/02/2005].

Pérez Pulido, Margarita; Sulé Duesa, Andreu (2004). "Las bibliotecas de prisión en España: una propuesta de mejora de la gestión y el aprovechamiento de los recursos". Foro Biblioteca y Sociedad (2004: Murcia). *Experiencias de innovación y mejora*. 19 p. <<http://www.anabad.org/admin/archivo/docdow.php?id=156>> [Consulta: 11/02/2005].

Pool, Jane (1977). "Public library services to correctional facilities". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 139-152.

Les presons de Catalunya eduquen o castiguen?: apunts per a un debat (1993). Barcelona: Difusora Europea. 123 p. ISBN 84-604-6922-0.

Prison libraries: roles and responsibilities (1992). [London]: HM Prison Service. 64 p.

Prison libraries in the Netherlands (1987). [The Hague: s.n.]. 6 f.¹²⁷

Purifoy, Randy (2000). "A guided tour of the Oshkosh Correctional Institution prison library". *Education libraries*, vol. 24, no. 1, p. 18-19.

Raimondi, Sébastien (2001). "Culture en prison". *Bulletin des bibliothèques de France*, nº 3, p. 99-100.

Reese, Diana (1995). "Collection development". En *Libraries inside*. Jefferson: McFarland, p. 69-88.

¹²⁷ Disponible a la Biblioteca de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona.

Reglas mínimas para el tratamiento de los reclusos: adoptadas por el Primer Congreso de las Naciones Unidas sobre Prevención del Delito y Tratamiento del Delincuente, celebrado en Ginebra en 1955, y aprobadas por el Consejo Económico y Social en sus resoluciones 663C (XXIV) de 31 de julio de 1957 y 2076 (LXII) de 13 de mayo de 1977 (2004). Ginebra: Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos. <http://www.unhchr.ch/spanish/html/menu3/b/h_comp34_sp.htm> [Consulta: 11/02/2005].

Regne Unit. HM Prison Service (2000). *Prison libraries: Prison Service Order: order number 6710.* [London]: HM Prison Service <<http://pso.hmprisonservice.gov.uk/PSO%206710%20-%20Prison%20Libraries.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Revelli, Carlo (1996). "Biblioteche carcerarie". *Biblioteche oggi*, vol. 14, n. 7, p. 42-46.

Revelli, Carlo (2004). "Aumenta l'interesse per le biblioteche carcerarie". *Biblioteche oggi*, vol. 22, n. 3, p. 42-45.

Rivas Baltasar, Choni (1997). "Biblioteca 'Aula de las Libertades'". *Educación y biblioteca*, año 9, nº 85, p. 55-56.

Rodríguez Alonso, María Aurora (1993). "Los servicios especiales en España: las bibliotecas de hospitales y las bibliotecas de prisiones". *Boletín de la Asociación Asturiana de Bibliotecarios, Archiveros, Documentalistas y Museólogos, AABADOM*, año IV, nº 4, p. 15-21.

Roldán Barbero, Horacio (1998). *Historia de la prisión en España.* Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias. 256 p. ISBN 84-7665-303-4.

Rubin, Rhea Joyce (1973). "U.S. prison library services and their theoretical bases". *Occasional papers (University of Illinois. Graduate School of Library Science)*, no. 110, p. 1-21.

Rubin, Rhea Joyce (1983). "Keeping professional librarians in prison; or, the problems of professionalism in prison libraries". *RQ*, vol. 23, no. 1, p. 40-46.

Rubin, Rhea Joyce; Souza, Sandra J. (1989). "The challenge continues: prison librarianship in the 1980s". *Library journal*, vol. 114, issue 4, p. 47-51.

Rubin, Rhea Joyce; Suvak, Daniel (1995). "Services". En *Libraries inside*. Jefferson: McFarland, p. 89-104.

Sawyer, Michael (1989a). "Automation goes to prison". *Computers in libraries*, vol. 9, no. 5, p. 4-10.

Sawyer, Michael (1989b). "Inmates do ask questions: automation and reference service in a correctional setting". *RSR: reference services review*, vol. 17, no. 4, p. 49-54, 85.

Schexnaydre, Linda; Robbins, Kaylyn (1981). *Workshops for jail library service: a planning manual*. Chicago: ALA. xii, 115 p. ISBN 0-8389-3529-2.

Schneider, Julia (1996). "Prison libraries change lives". *American libraries*, vol. 27, no. 10, p. 46-48.

Scott, Norman A. (1985). "Counseling prisoners: ethical issues, dilemmas, and cautions". *Journal of counseling and development*, vol. 64, p. 272-273.

Silva Sánchez, Jesús-María (1992). *Aproximación al derecho penal contemporáneo*. Barcelona: José María Bosch. 425 p. ISBN 84-7698-214-3.

Singer, Glen (2000). "Prison libraries inside out". *Education libraries*, vol. 24, no. 1, p. 11-16.

Snape, Robert; Curtis, Michael (1980). "Librarians behind bars". *Library Association record*, vol. 82, no. 5, p. 230-231.

Souza, Sandra (1989). "Real libraries... real librarians". *Wilson Library bulletin*, October, p. 37-38.

St. Clair, Guy; Williamson, Joan (1992). *Managing the new one-person library*. 2nd ed. London [etc.]: Bowker-Saur. 170 p. ISBN 0-408-01511-X.

Sulé Duesa, Andreu (2001). "Directrius de biblioteques de presons: un estudi comparatiu" . *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 7, desembre. <<http://www.ub.es/bid/07sule.htm>> [Consulta: 11/02/2005].

Sulé Duesa, Andreu (2004). "Uso y aplicaciones de las nuevas tecnologías en la organización y recuperación de la información en las bibliotecas de prisión catalanas" [CD-ROM]. Congreso Internacional sobre Tecnología Documental y del Conocimiento (1r: 2004: Madrid). *I Congreso Internacional sobre Tecnología Documental y del Conocimiento*. [Madrid]: Asociación Hispana de Documentalistas en Internet. 19 p.

Sullivan, Larry E. (1989). "Between empty covers: prison libraries in historical perspective". *Wilson Library bulletin*, October, p. 26-28, 143.

Sullivan, Larry E. (1998). "Reading in American prisons: structures and strictures". *Libraries & culture*, vol. 33, no. 1, p. 113-119.

Sullivan, Larry E. (2000). "The least of our brethren: library service to prisoners". *American libraries*, vol. 31, no. 5, p. 56-58.

Suvak, Daniel (1977). "Federal prison libraries: the quiet collapse". *Library journal*, vol. 102 (12), no. 15, p. 1341-1344.

Suvak, Daniel (1989a). "Pen and ink: writing standards for prison libraries". *Wilson Library bulletin*, October, p. 29-30.

Suvak, Daniel (1989b). "'Throw the book at 'em': the change-based model for prison libraries". *Wilson Library bulletin*, October, p. 31-33.

Suvak, Daniel (1993). "Evaluating LSCA: the evidence from prison libraries". *Public libraries*, vol. 32, p. 86-90.

Tamarit Sumalla, Josep Maria; Sapena Grau, Francesc; García Albero, Ramón (1996). *Curso de derecho penitenciario: adaptado al nuevo reglamento penitenciario de 1996*. Barcelona: Cedecs. 385 p. ISBN 84-89171-22-X.

Téllez Aguilera, Abel (1998). *Los sistemas penitenciarios y sus prisiones: derecho y realidad*. Madrid: Edisofer. 190 p. ISBN 84-89493-21-9.

Traserra Coderech, Guadalupe; Abarca González, Ana; Barrero Morán, Guillermo; Bosch Costa, Montserrat (1997). "Biblioteca y prisión en Cataluña: un recurso educativo". *Educación y biblioteca*, año 9, nº 85, p. 45-50.

Tratado básico de biblioteconomía (2002). 4ª ed. Madrid: Editorial Complutense. 483 p. (Biblioteca Complutense). ISBN 84-7491-670-4.

Tronbacke, Bror I. (1999). *Directrius per a materials de lectura fàcil*. Barcelona: Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya. 46 p. (Eines per a la biblioteca; 1). ISBN 84-86972-10-8.

Turbet, Richard (1976). "The prison service library". *New library world*, vol. 77, no. 908, p. 35-37.

UNESCO (2002). *Manifest de la UNESCO de la biblioteca pública 1994*. IFLA. <<http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/catal.pdf>> [Consulta: 11/02/2005].

Valle-Inclán Alsina, Xabier del; Redondo Abal, Francisco Xabier (1993). "As bibliotecas de centros penitenciarios". En *Homenaxe a Daría Vilariño*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, p. 223-228.

Valverde Molina, Jesús (1997). *La cárcel y sus consecuencias: la intervención sobre la conducta desadaptada*. 2ª ed. Madrid: Editorial Popular. 231 p. (Al margen). ISBN 84-7884-058-3.

Visa, Lluís (2002). "La cárcel de Lleida prohíbe la lectura de prensa a los reclusos". *El país. Catalunya*, 5 de junio.

Vogel, Brenda (1989a). "In preparation for visit to a smaller planet". *Wilson Library bulletin*, October, p. 34-36.

Vogel, Brenda (1989b). "Prison libraries: escaping the stereotype". *Wilson Library bulletin*, October, p. 25.

Vogel, Brenda (1994). "Architecture, construction & design". *Corrections today*, April, p. 120-124.

Vogel, Brenda (1995). *Down for the Count: a prison library handbook*. Metuchen [etc.]: Scarecrow. 193 p. ISBN 0-8108-02927.

Vogel, Brenda (1997). "Bailing out prison libraries". *Library journal*, vol. 122, no. 19, p. 35-37.

Werner, O. James (1977). "Law libraries for correctional facilities". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 71-96.

Westwood, Karen (1994). "Prison law librarianship: a lesson in service for all libraries". *American libraries*, vol. 25, no. 2, p.152-154.

Wilkins, Barratt (1977). "The correctional facility library: history and standards". *Library trends*, vol. 26, no. 1, p. 119-124.

Wright, Bernard C. (1988). "Use of audiovisual materials in prison". *Audiovisual librarian*, vol. 14, no. 2, p. 68-72.

Xarxa-Òmnia.org: accés a les noves tecnologies (2005). Generalitat de Catalunya. Secretaria de Telecomunicacions i Societat de la Informació. <<http://www.xarxa-omnia.org/>> [Consulta: 11/02/2005].

Zabel, Jean Marie (1976). "Prison libraries". *Special libraries*, vol. 67, no. 1, p. 1-7. <<http://www.sla.org/speciallibraries/ISSN00386723V67N1.PDF>> [Consulta: 11/02/2005].

ANNEX 1

Qüestionari emprat com a guió a les entrevistes amb els bibliotecaris de les presons catalanes

- Data de l'entrevista:
- Persona entrevistada:

Fitxa descriptiva del centre penitenciari:

1. Nom:
2. Data de construcció del centre:
3. Tipologia de centre:
4. Capacitat òptima:
5. Nombre d'interns:
6. Distribució dels interns:
7. Perfil mitjà del interns:
 - Segons el sexe (homes/dones):
 - Segons l'edat:
 - Nivell cultural/educatiu (ex., analfabetisme, capacitat lectora, estudis cursats, etc.):
 - Països d'origen:

Descripció de la biblioteca i dels serveis que ofereix:

Administració de la biblioteca

8. Òrgans d'administració interns de la biblioteca:
9. Òrgans de relació amb els interins:

10. Òrgans de relació amb altres departaments del centre:

11. Òrgans de relació i col·laboracions amb l'exterior:

- Institucions i associacions públiques i privades:
- La biblioteca pública de l'àrea:
- Biblioteques amb fons legal:
- Altres:

12. Pressupost anual:

- Total:
- Adquisició de fons:
- Adquisició d'equipament:

13. Òrgans de finançament i partides:

14. Organigrama:

Personal

15. Director del centre:

- Titulació:
- Nombre:
- Condicions de treball (sou, estabilitat laboral, ...):
- hores setmanals dedicades a la biblioteca:
- Tasques que desenvolupa:

16. Bibliotecaris professionals:

- Titulació:
- Nombre:
- Condicions de treball (sou, estabilitat laboral, ...):
- hores setmanals dedicades a la biblioteca:
- Tasques que desenvolupa:

17. Auxiliars (equivalents als auxiliars d'una biblioteca pública):

- Titulació:
- Nombre:
- Condicions de treball (sou, estabilitat laboral, ...):
- hores setmanals dedicades a la biblioteca:
- Tasques que desenvolupa:

18. Funcionaris de presons (nombre/titulació):

- Titulació:
- Nombre:
- Condicions de treball (sou, estabilitat laboral, ...):
- hores setmanals dedicades a la biblioteca:
- Tasques que desenvolupa:

19. Reclusos (nombre/titulació):

- Titulació:
- Nombre:
- Condicions de treball (sou, estabilitat laboral, ...):
- hores setmanals dedicades a la biblioteca:
- Tasques que desenvolupa:

20. Voluntaris (nombre/titulació):

- Titulació:
- Nombre:
- Condicions de treball (sou, estabilitat laboral, ...):
- hores setmanals dedicades a la biblioteca:
- Tasques que desenvolupa:

Espai

Ubicació de la biblioteca dins el centre:

21. Biblioteca central:

- Metres quadrats:

- Àrees/seccions (m2) en què es divideix la biblioteca:
- Nombre de seients/taules:
- Altres equipaments:

22. Biblioteques de mòduls:

- Metres quadrats:
- Àrees/seccions (m2) en què es divideix la biblioteca:
- Nombre de seients/taules:
- Altres equipaments:

23. Sales de lectura:

- Metres quadrats:
- Àrees/seccions (m2) en què es divideix la sala:
- Nombre de seients:
- Nombre taules:
- Altres equipaments:

	Accés amb barreres de seguretat intensives ¹²⁸	Accés amb acompanyament de funcionaris	Fàcil control visual	A prop dels altres serveis del centre	A la planta baixa	Accessibilitat a persones discapacitades	Equipament adaptat a persones discapacitades
Biblioteca central							

	Il·luminació natural	Tractament acústic (insonoritzades)	Calefacció	Aire condicionat	Telèfon
Biblioteca central					

¹²⁸ Per exemple, escorcolls, detector de metalls, etc.

	Espai diferenciat per al despatx del bibliotecari	Espai diferenciat per als serveis tècnics i processament de material	Espai diferenciat per als serveis de préstec, de referència, etc.	Espai diferenciat per a l'àrea de lectura, estudi, etc.	Espai diferenciat per a l'àrea per a les activitats en grup
Biblioteca central					

Horari de biblioteca

24. Horari d'obertura de la biblioteca:

25. Percentatge d'hores del temps d'accés dels interns a la biblioteca que també es troba un bibliotecari professional:

26. Freqüència d'accés setmanal dels interns a la biblioteca:

27. Temps màxim d'estada dels interns a la biblioteca en cada visita:

Tecnologia

28. Ordinadors personals:

29. Impressores:

30. Escàners:

31. Programari:

- Ofimàtica:
- Aplicacions documentals:
- Sistema de gestió automatitzada de la biblioteca:
 - Servei d'adquisicions:
 - Servei de catalogació i classificació:
 - Servei de referència:
 - Servei de préstec:

32. Bases de dades:

33. Accés a Internet:

- Navegadors:
- Correu electrònic:
- Altres:

	Telèfon	Televisió	Reproductor de vídeos	Reproductor de DVD	Reproductor de CD	Fotocopiadora
Biblioteca central						

Col·lecció

34. Nombre total de documents:

35. Accés lliure o restringit:

36. Tipologia (nombre) segons la funció:

- Informativa:
- Educativa:
- Lúdica:
- Legal:
- Autoaprenentatge:
- Multilingüe:
- Altres

37. Tipologia (nombre) segons el suport:

- Llibres:
- Revistes:
- Diaris:

- Enregistraments sonors:
- Enregistraments vídeo:
- Recursos electrònics:
- Altres:

38. Tipologia (nombre) segons el gènere:

- Novel·la:
- Poesia:
- Còmic:
- Biografia:
- Teatre:
- Història:
- Filosofia:
- Psicologia:
- Ciències naturals:
- Ciències aplicades:
- Ciències socials:
- Altres:

39. Biblioteca jurídica:

Serveis tècnics

Selecció i adquisició

40. Modalitats d'adquisició (%):

- Compra:
- Donació:
- Suport genèric:
- Altres:

41. Criteris de selecció:

42. Desiderates:

- Dels interns:
- Dels funcionaris:

43. Política de renovació del fons:

Catalogació

44. Normes per a la descripció:

45. Normes per a la indexació:

46. Normes per a la classificació:

47. Catalogació per còpia/externa:

Preparació del material per al seu ús

48. Registre:

49. Segellat:

50. Etiquetat:

51. Folrat:

52. Preservació i conservació:

Serveis als usuaris

Usuaris

53. Tipologies d'usuari:

- Interns:
- Funcionaris:
- Altres:

54. Condicions de serveis pròpies de cada tipologia d'usuari:

Consulta a sala

55. Condicions:

- Normes d'accés:
- Horaris:
- Altres:

56. Usuaris per setmana:

57. Cerques d'usuari per any:

Catàleg

58. Manual de fitxes:

59. Llibres:

60. Automatitzat:

Servei de referència

61. Condicions:

62. Dossiers de premsa:

63. Guies de lectura:

64. Accés a altres fons:

Préstec

Condicions:

65. Préstec a la mateixa biblioteca:

- Anual:
- Per intern:

66. Préstec interbibliotecari:

- Anual:
- Per intern:

Serveis especials

67. Interns amb accés restringit:

68. Altres:

Activitats dinamitzadores

69. Promoció de formació d'usuaris en el funcionament de la biblioteca:

70. Orientació a la lectura:

71. Suport a la docència:

72. Altres activitats:

- Clubs de lectura:
- Tallers (de contes, etc.):
- Conferències d'autors:
- Sortides programades:
- Exposicions:
- Concursos literaris:
- Setmanes literàries:
- Clubs de lectura:
- Tallers (de contes, etc.):

Altres serveis

73. Altres tasques (hores/setmana):